* * *

Úvodem k českému vydání

V předmluvě k originálnímu americkému vydání (2002) poukazují jeho editoři na skutečnost, že ačkoli od smrti Johna Steinbecka (1968) uplynula už dlouhá řada let, vycházejí jeho slavné romány (Hrozny hněvu, O myších a lidech, Na plechárně, Na východ od ráje
a další) stále každým rokem po celém světě v milionech výtisků a ně-které se nejen ve Spojených státech staly povinnou školní četbou. Jeho četné nebeletristické texty, které přes třicet let publikoval v časopisech i v denním tisku, jsou však známé nesrovnatelně méně, ačkoli byly ve své době sledovány s živým zájmem a mnohé jsou dodnes překvapivě aktuální.
Steinbeck se po celý život soustavně a zaníceně zajímal o domácí
i světové politické dění, společenské otřesy, problémy rasismu a etnic-ké konflikty ve své zemi, ale i o moderní historii, o palčivé otázky ekologické, o krizi tradičních morálních hodnot a další naléhavá témata. Velmi často rovněž psal – poutavě, vtipně a pestře – o svých životních zkušenostech a zážitcích z cest po Americe i po mnoha dalších zemích světa.
Z bohatého materiálu, který v této oblasti uveřejnil, připravili Susan Shillinglawová a Jackson J. Benson objemný svazek (přes 400 stran), který vyšel u příležitosti stého výročí autorova narození (1902). Je rozdělen do osmi sekcí, z nichž každá pokrývá jeden okruh spisovatelových obdivuhodně mnohostranných aktivit. Pro české vydání bylo nutné (se souhlasem amerických majitelů práv) tento značně rozsáhlý text podstatně zredukovat; snažili jsme se při tom postupovat co nejcitlivěji, s maximální snahou zachovat celkový koncept knihy a neošidit české čtenáře o žádnou podstatnou složku autorova úctyhodně širokého záběru. Vypuštěny byly především ty specificky "americké" partie, které příliš úzce reflektují tamější skutečnost a zkušenost,
a českému povědomí by proto byly nutně značně vzdálené a těžko přístupné; zdejší čtenář by se v nich jen velmi obtížně orientoval a bylo by proto zapotřebí je doplnit vysvětlujícími komentáři, jež by již tak rozsáhlou publikaci neúnosně zatížily. Jinak se české vydání v zásadě přidržuje původního rozvržení souboru; názvy jednotlivých oddílů jednoznačně postihují, jakému okruhu Steinbeckových zájmů jsou věnovány, pořadí jsme však pro lepší sdělnost upravili tak, aby se čtenář nejprve seznámil se stěžejním Steinbeckovým esejem.
První oddíl (jde o pořadí oddílů v originále knížky), Místa mého srdce, přináší v českém vydání čtyři z původních šesti textů do něj zařazených. Steinbeck se v nich – často s humorným nadhledem – vyznává z citových vazeb k místům, kde prožil většinu svého života: Kalifornii svého mládí (ne nadarmo se Salinaskému údolí a Montereyskému poloostrovu často říká "Steinbeckova země") a New Yorku a jeho okolí, v němž žil a pracoval v posledním údobí svého života.
Druhý oddíl (zachovává pět z původních jedenácti textů), Angažo-vaný umělec, obráží Steinbeckovu orientaci politickou – postoje liberála, který vřele soucítí s prostými, často těžce pracujícími lidmi, ale ke komunistické ideologii má stejně zásadní výhrady jako v výstřelkům maccarthyismu na počátku padesátých let.
Původní třetí oddíl, Příležitostné texty, jsme z důvodů shora uvedených vypustili celý. Zato oddíl čtvrtý, O psaní, zařazujeme v celém rozsahu, protože přináší mnoho cenných informací o Steinbeckových názorech souvisejících nejen s jeho vlastní tvorbou, ale s literární problematikou vůbec.
Z následujícího oddílu Přátelé jsme museli vypustit nejrozsáhlejší první text, který je věnován Steinbeckovu možná nejbližšímu příteli Edovi (Edwardu Flandersovi) Rickettsovi. Uveďme tu pouze, že tohoto přírodovědce, soustavně se zajímajícího o mořskou biologii, ale zároveň moudrého, lidsky vzácného člověka se širokými kulturními zájmy, si Steinbeck velmi vážil a dal se jím více či méně inspirovat k celé řadě významných postav svých próz.
Z rozsáhlé žurnalistické složky Steinbeckovy tvorby jsme vypustili oddíl Novinář v cizině, do něhož američtí vydavatelé pojali čtyřiceti-stránkový výběr ze Steinbeckových causerií a fejetonů ze zahraničních cest, protože za mnohem podstatnější a významnější součást jeho novinářských aktivit považujeme jeho činnost jako válečného korespondenta. Proto jsme oddíl této jeho činnosti věnovaný, Válečný korespondent, převzali v celém rozsahu; nejenže podstatně rozšiřuje náš obraz o autorově osobnosti a jeho názorech a postojích, ale zároveň přináší zajímavé autentické informace "z první ruky", doplňující naše představy o dvou významných válkách dvacátého století, druhé světové a vietnamské.
Originální vydání knihy uzavírá oddíl šestý, který jí dal její titul –

O Americe a Američanech. Původně vyšel v roce 1966 jako textová část ambiciózního souboru fotografií Thomase H. Guinzberga, který měl zachytit současné Spojené státy ve všech základních polohách – život, práci a zábavu jejích obyvatel na nejrůznějších místech země – a postihnout tak "ducha" současné Ameriky. Steinbeckův text ovšem nevychází z fotografického materiálu; k tomu, co při této příležitosti hodlal o Americe a jejích občanech vypovědět, mu tento "doprovodný" účel zdaleka nevystačil. K esejům v tomto souboru shromážděným ho inspirovaly poznatky a zkušenosti, načerpané při jeho nedávných cestách po USA, které podnikal v souvislosti s přípravou svých slavných Toulek s Charleym (vyšly v roce 1962). Tyto Steinbeckovy texty byly současnými kritiky pokládány za natolik závažné, že je označovali za důstojný moderní pendant k jednomu ze základních děl koloniální americké literatury, k Dopisům amerického farmáře St. Johna de Cre`vecouer (1782), kde autor předkládá vizionářsky optimistický po-hled na budoucnost země, ve které zakotvil, ale zároveň citlivě odhaluje i nebezpečné nástrahy, které ji čekají, a zaujímá kritický postoj i k jejím současným negativům a slabinám.
Téměř čtyři desetiletí, která uplynula od vzniků těchto Steinbecko-vých esejů, nedokázala narušit jejich opravdovost, přesvědčivost a do značné míry i aktuálnost. Podobně jako de Cre`vecouer před necelými dvěma staletími nachází i Steinbeck kolem sebe skvělou a perspektivní společnost, kterou však ohrožuje nedostatečnost a pokleslost některých základních morálních hodnot – ovšem nikoli proto, že jejich nacházení ztěžuje divoká příroda, jak tomu bylo v koloniální Americe, se kterou museli tehdejší pionýři tvrdě a krutě zápolit; Steinbeckova Amerika spíše jen obtížně hledá cesty, jak uvážlivě nakládat s bohatstvím a hojností, které se jí podařilo vytvořit a jež ji ze všech stran obklopují a do jisté míry povážlivě korumpují.

Miroslav Jindra

Předmluva

Tato kniha je svými texty i fotografiemi* knihou názorů, neskrývaných a individuálních. Amerika a Američané jsou předmětem nejrůznějších názorů – přicházejících z Asie, Afriky i Evropy – už celá staletí, jediným rozdílem však je, že tyto názory byly nazývány kritikami, pozorováními, nebo dokonce, bůh nám pomáhej, hodnoceními. Američané těmto cizím názorům přiznávali hodnotu, jakou jim přisoudili jejich autoři. My sami jsme se zmohli jen na to, že jsme odsuzovali, haněli, vynášeli do nebe
a lhali o různých aspektech a vlastnostech naší země i našich krajanů, nevím však o jediné domácí práci, která by se pokusila o důkladnou analýzu celého našeho národa a jeho občanů, jejímž autorem by byl typický Američan.
Dokud se naši hodnotitelé uchylovali jen k prostým nepochopením a nezdvořilostem, nebyla tato jejich hra nijak nebezpečná, naopak byla občas zajímavá. Když však po roce 1918 vznikly systémy, které potřebovaly, aby jejich domácí bete blanche vyvažovala také nějaká bete noire, stala se Amerika jakožto mocný národ, reprezentující úspěšně fungující systém, přirozeným obětním beránkem pro ty země, kterým se tak dobře nedařilo. Jelikož tytéž země uzavřely hranice svým vlastním lidem, měly volnou ruku a mohly tedy libovolně generalizovat, aniž při tom musely své vývody zakládat na pozorováních.
Tento esej není pokusem o odpověď nebo polemiku s přízemní propagandou, která je rozšiřována v náš neprospěch. Nemůže však ani předstírat, že předkládá objektivní pravdu. Pochopitelně představuje názory, domněnky a spekulace. Co také jiného? Alespoň je však inspirován Amerikou a zrodil se ze zvědavosti, netrpělivosti, někdy také zloby, a především upřímné náklonnosti k Americe a Američanům. Jsem totiž pře-svědčen, že se z celku naší minulosti, z našich odlišností, z našich hádek, z našich mnoha zájmů a směřování zrodilo cosi, co je na celém světě
jedinečné, totiž Amerika – složitá, plná paradoxů, tvrdohlavá, nedůvěřivá, krutá, nespoutaná, nevýslovně drahá a nekonečně krásná.
Stejně jako je zaujatý text, jsou zaujaté i doprovodné fotografie. Fotoaparát přesně zaznamená, na co je namířen, ale může zaznamenat jenom to, co vidí fotograf, a ten vidí jenom to, co vidět chce – to, co miluje a nenávidí, nad čím

mu srdce usedá a na co je hrdý. A tak jsou
i fotografie v této knize (zhotovené fotografy, jejichž kořeny sahají do nejrůznějších zemí po celém světě, jejichž zázemí a zkušenosti jsou tak různé jako jejich styly, metody a fotografické techniky) názory, americkými názory. Žádná z těchto fotografií nemohla být vyfocena nikde jinde než v Americe. Evropan, Afričan nebo Asiat by v nich nenašel Ameriku takovou, jakou snad u nás kdysi viděl, nebo s jakou by se tu setkal nyní. Pokud však bude otevřený a citlivý, snad pochopí, jak svou zemi vnímáme my, co k ní pociťujeme: že cítíme hanbu za její neúspěchy, pýchu nad jejími úspěchy, její rozloha a různost nás uvádí v úžas, a krom toho všeho jsme jí bezvýhradně oddaní – všem jejím aspektům, zemi, ideji i její mystičnosti.
Vím, že každá země zná něco obdobného. Žádný cizinec nemůže k Anglii a její dvoutisícileté historii pociťovat to co Angličan. Byl jsem svědkem, jak Polák při návratu do své rodné země líbal její půdu, jak Dán v kodaňském přístavu rukou stydlivě pohladil železný sloup. To, co Američané pociťují ke své zemi, se svou povahou nijak neliší od toho, co znají i ostatní, málokdy se však takový pocit, tak jako u nás, vztahuje k celé zemi.

E Pluribus Unum

Naše země je geologicky i klimaticky neobyčejně různorodá,
a právě tak různorodí jsou i lidé, kteří ji obývají – pocházejí z ras celého světa, ze všech etnických skupin – a přesto v naší zemi žije jediný národ, a všichni jeho příslušníci jsou Američané. Motta jsou obvykle spojením přání a snů. Motto Spojených států amerických, "E Pluribus Unum"*, je holou skutečností. Je to zvláštní a přitom téměř neuvěřitelná pravda;
a ještě neuvěřitelnější je, že Spojeným státům jakožto celku trval zrod něco málo přes čtyři sta let – tedy podobně dlouho, jako byla Velká Británie okupována římskými legiemi.
Je zvykem (a u maturitních zkoušek i povinností) mluvit o Americe jako o "drahocenném dědictví", našem dědictví, daru, zdvořile nabízeném jako sendvič zabalený do plastového obalu, předkládaný na plastovém tácu. Ono sousloví v nás má vzbuzovat dojem, že naši předci uposlechli výzvy a přišli do země zaslíbené, a přijali dar zdejšího mléka a strdí. Tak to ale nebylo.
Na počátku jsme se plazili, prchali, utíkali, byli vyháněni z bezpečí
a usazovali jsme se v zapadlých koutech země, v neznámé a nehostinné divočině, na bezejmenném a nepřátelském světadílu. Nepřítomní vládci přidělovali velké části nezmapovaného území, v místech, která nejen neznali, ale ani nevlastnili, jako laciné dary svým oblíbencům nebo možným nepřátelům, jichž se tak chtěli zbavit. Pro řadu dalších lidí byla cesta za oceán trestem za spáchané zločiny. Nový světadíl nás nevítal, naopak se nám bránil. Domorodci bojovali ze všech sil, aby si udrželi zemi, kterou považovali za svou. Bránila se nám i kamenitá půda, husté pralesy
a pouště. První přichozí decimovaly také neznámé a tudíž nevyléčitelné choroby, a také vzájemné šarvátky, způsobené nejistotou a neklidem. Tahle země nebyla žádným darem. První osadníci museli tvrdě pracovat, aby si ji zasloužili, museli o ni bojovat, a nakonec pro ni i umírali. Kradli pro ni a podváděli, zradili nejednoho přítele, a když si jí konečně kousek vydobyli, jako když zarputilý honák konečně chytí do lasa divokého mustanga, museli ji zušlechtit a zkrotit a učinit ji obyvatelnou. A jakmile si vytvořili takovéto první zázemí, museli své vlastnictví bránit proti
dalším vlnám neklidných a lítých a hladových.
Amerika neexistovala. Naši zemi stvořila čtyři století práce, krveprolití, osamělosti a strachu. To my jsme vybudovali Ameriku, a onen proces z nás učinil Američany – nový druh, zakořeněný ve všech rasách, zbarvený všemi barvami pleti, zdánlivý etnický chaos. Netrvalo však dlouho,
a začali jsme být více stejní než odlišní, vzniklo nové společenství; ne snad velké, ale všemi svými chybami předurčené k velikosti, E Pluribus Unum.
Celá ta záležitost je neskutečná. Každý jedinec v naší rodící se zemi bojoval sám za sebe, proti všem ostatním, zápasil o své bezpečí, výdělek, budoucnost. Na zemi mu příliš nezáleželo; rozerval ji, znásilňoval, a v ně-kterých případech dokonce zničil. Vykácel a vypálil lesy, vypaloval a rozorával planiny, z překrásných řek mamonil zlato, až z nich zbyla jen
zpřevracená koryta kamení. Když kolem něj vyrostla rodina, štval ji proti

rodinám všech ostatních. Když vznikla první společenství, každé z nich se muselo bránit proti dalším společenstvím. Provincie, ze kterých později vznikly státy, byly pro všechny ostatní podezřelými celky se žárlivě střeženými hranicemi i daněmi, poplatky a pokutami, vyměřovanými všem cizincům. Vlny dalších neklidných, potřebných a silných, přivážené se značnou nevolí na těžkou práci za nízké platy, byly odstrkovány, nenáviděny a nakonec přijímány, až když dorazila další vlna. Jen si vzpomeňme, jak třeba Němci drželi v sebeobraně při sobě, dokud na jejich nenáviděné místo nenastoupili Irové; jak se pak Irové stali "Američany", když přišli Poláci, a Slované pak následovali Iry, když přišli Italové. Číňané na západním pobřeží přestali být nepřáteli, až když dorazili Japonci, a ti pak ztratili svou špatnou pověst až tváří v tvář invazi Indů, Filipínců
a Mexičanů. Terčem nechuti a nenávisti však nebyli jenom cizinci. Když sucho a ekonomické problémy vyhnaly drobné farmáře z Oklahomy
a zatlačily je dál na západ, čekalo je tam ještě více podezíravosti a zášti než všechny předchozí vlny nově příchozích.
To všechno je pravda, a přesto stačila jedna až dvě, rozhodně však ne více než tři generace, a každá etnická skupina si našla nový domov v jednotě s ostatními a vůbec neztratila své již zmiňované pluribus. Když čteme seznam členů fotbalového týmu univerzity Notre Dame, týmu, který si říká "Bojovní Irové", nepřijde nám vůbec divné, že zde najdeme polská, slovenská, italská nebo melanéská jména. Ti hoši jsou "Bojovní Irové".
Jak se všechny ty zlomky národů z celého světa, které osídlily Ameri-ku, staly národem jediným, je nejen záhadou, ale zároveň je to v ostrém protikladu k jejich původním touhám a úmyslům. První evropští osadníci na americkém východním pobřeží se nejen nechtěli míchat s příslušníky jiných národů, ale dokonce zavedli taková nařízení a opatření, aby k tomu nemohlo docházet. Otcové poutníci, kteří přistáli v Massachusetts, neváhali vystřelit na každého, ať už to byl Angličan nebo příslušník jiného etnika, kdo nebyl úplně stejný jako oni. Majitelé plantáží ve Virginii
a Karolíně, kteří měli od evropských panovníků glejty na pozemky za oceánem, chtěli otroky a nevolníky, ne svobodné, a tím nebezpečné jedince; v mnoha případech však byly jejich jediným zdrojem anglické věznice, takže se jim nakonec stejně dostalo nebezpečných jedinců. Každá sebemenší vlna raných osadníků buď vyrážela do vzdálených,
a tím svou nepřístupností chráněných oblastí, nebo si budovala ochranu proti dalším vlnám. Chudí Irové, prchající před nedostatkem brambor
a hladomorem, se tváří v tvář nepřátelství Severní Ameriky seskupovali s dalšími Iry, Židé se dávali dohromady se Židy. Na západním pobřeží si svá společenství vytvořili Číňané. Každé větší město má své národní čtvrti, většinou známé jako "Irská čtvrť", "Čínská čtvrť", "Německá čtvrť", "Malá Itálie", "Polská čtvrť". Nově příchozí se pak uchylovali do míst, kde vládl jazyk a zvyky jejich národa, a každá komunita se pak bránila proti vpádům jiných národností.
Některé skupiny opustily nebo byly nuceny opustit města a přesunuly se tedy do nevyčerpatelné divočiny. V horách ve státě Kentucky žijí ještě dnes společenství, která mluví alžbětinskou angličtinou. Mormoni, provokovaní, vražděni a vyhnaní z východu, podnikli strastiplnou cestu do Utahu a své společenství ustavili v blízkosti Velkého solného jezera. V Kalifornii byla zase společenství Rusů; do nepřístupných hor východního Oregonu se se svým jazykem, ovcemi a bílými ovčáckými psy uchýlili Baskové. Na západním pobřeží byla společenství nově příchozích z Cornwallu, kteří mluvili výhradně cornwallštinou. Všechny tyto izolované skupiny odcházely do míst, která co nejvíce připomínala jejich domovinu, a snažily se zachovat staré zvyky a starý způsob života. V jejich centrech vyrůstaly synagogy i kostely ruské pravoslavné církve s cibulovitými báněmi. Kalifornie byla španělská a pak mexická, tudíž katolická, a školy tak byly zřizovány jednotlivými farnostmi. Protestanti přicházející z východu museli své syny, pokud jim chtěli dát protestantské vzdělání, posílat do škol na Havaj. V Texasu a kolem Velkých jezer se usadila německá enkláva, a i ona se snažila udržet si svou národní identitu, způsob vaření a jazyk.
Od samého počátku jsme se k menšinám chovali odporně, stejně jako se ve škole starší kluci chovají k novým žáčkům. Ke spuštění tohoto útlaku a krutostí stačilo, aby nově příchozí byli poddajní, chudí, nepočetní a bez ochrany – i když často ještě pomohlo, že měli jinou barvu pleti, vlasů či očí, mluvili jinak než anglicky a jejich víra byla jiná než protestantská. Otcové poutníci vyrazili do boje proti katolíkům, a společně pak nasazovali na Židy. Po nich převzali pomyslnou rákosku Irové, a po nich zase Němci, pak Poláci, Slováci, Italové, Indové, Číňané, Japonci, Fili-pínci, Mexičané. Ty všechny jsme častovali pohrdavými jmény: Irčani, Němčouři, Taliánci, Přičmoudlíci, Turbani, Žluťáci a

tak dále. Nevraživost vůči každé z těchto skupin vyhasla teprve ve chvíli, kdy byla daná skupina důvěryhodná, solventní, schopná se bránit a ekonomicky anonymní – v tu chvíli se však jedna po druhé přidaly ke starším chlapcům a začaly řevnit na nově příchozí. Napadá mě, že možná právě tahle zmiňovaná krutost vůči nováčkům byla příčinou neobyčejné rychlosti, s níž lidé jiného etnického a národnostního pozadí splývali s "Američany". Člověk by si myslel, že když sami také trpěli, budou mít slitování nad svými následovníky, jenomže neměli; nemohli se dočkat, až budou patřit k většině a na vlastní kůži si vyzkoušejí kastovnické trápení později příchozí skupiny.
Vůbec bych se nedivil, kdyby se už první kolonista, který kdy vystoupil na zdejší břehy, sotva sklepal mořské řasy z bot, otočil ke své původní domovině a zvolal: "To stačí – další už nebereme!" Kromobyčejná zuřivost, s níž všechny kolonie zavrhovaly nově příchozí, pominula až ve chvíli, kdy imigrační zákony zúžily řeku cizinců na potůček a ten pak přiškrtily na pouhé ukapávání. V tu chvíli jsme však zcela obrátili a dostali se do podivné, ba i směšné pozice: právě ti, kdo byli nejzarytějšími zastánci restriktivních imigračních zákonů, byli nyní nuceni přimlouvat se za povolení vstupu levné pracovní síly, v některých případech ji dokonce do země vpustit nezákonně. S trochou nadsázky by se o nás dalo říct, že pokud bychom neměli etnické obětní beránky, nejspíš bychom si je mu-seli vymyslet.
V prvopočátcích byla podstatou zranitelnosti cizokrajnost, slabost a chudoba; ve dvacátém století se však zrodilo cosi nového, nejspíš proto, že naše země přilákala lidi ze všech koutů světa, snad kromě Eskymáků a australských domorodců. Jakmile bylo dosaženo určité hustoty osídlení, začaly menšiny využívat svého vlivu právě coby menšiny. Možná to způsobily hromadné sdělovací prostředky, publicita, dostupnost kina, rádia a tisku; důležitou roli v tom však hrál ještě další faktor. Menšiny začaly být solventní, a tím přestaly být cílem ústrků a posměšků a staly se odbytištěm, a pokud chceme někomu něco prodat, tak ho přece nebudeme shazovat. Menšiny vycítily svou moc a začaly jí využívat, což bylo v zásadě dobré; na druhou stranu tím ale také mnohé ztratily, ztratily totiž svou kulturu, kterou vyměnily za prvoplánovou zábavu, a to je politováníhodné. Dneska už nemůžete na veřejnosti vykládat židovské vtipy, i když velkou část těch nevtipnějších příběhů vymysleli sami Židé.
Vzhledem k našemu historickému pozadí předpovídaly všechny zákony pravděpodobnosti, že naše země bude do budoucna tvořena sevřenými ostrůvky jednotlivých etnických skupin, sjednocovaných společným jazykem a skromností, vnucenou jim jejich sousedy. Dokonce i přistěhovalci z jedné země se měli rozdělit podle jazyka a zvyků, tak jako se Velšané drží dál od obyvatelů Lancashiru, nebo Skotové od obyvatel Somersetu či Kentu. Místo toho došlo k podivnému zvratu – na druhou stranu je možná tento vývoj zcela přirozený, vždyť žádné dítě se nevydrží držet svých rodičů věčně. Jako by se to vše dělo instinktivně. Přes veškerý nátlak, který dokázaly starší generace vyvinout, popřely děti všech etnických skupin hromadně svůj původ a jazyk svých předků. Přes všechen hněv, opovržení, žárlivost, dobrovolně vyhlášená ghetta a segregace, tato země jménem Amerika v lidech cosi uvolnila. Její obyvatelé se stali Američany. Nastupující generace si přály být více Američany než Poláky nebo Němci nebo Maďary nebo Italy nebo Brity. Toužily po tom a dokázaly to. Amerika nebyla naplánovaná; prostě se zrodila. Plány, podle kterých se měla vyvíjet, se zhroutily a byly zapomenuty. Z národa polyglotů se Američané proměnili v nejhorší lingvisty na světě.
Je nade vši pochybnost jasné, že různá místa v Americe ovlivňují lidi, kteří na nich žijí, nejen co do jejich jazyka, ale i fyzického vzhledu – co do postavy, postoje i rysů. Nejspíš to má na svědomí podnebí, a také strava a životní styl; v každém případě je asi pravda, že lidé z jedné oblasti si jsou vzájemně podobní. Proč ne? Když si pes může být podobný se svým páníčkem, proč by si nemohli být podobní dva sousedé?
Cizince, cizí přízvuk, rozpozná každý z nás. Kdysi jsem býval pyšný na to, že když slyším nově příchozího či příchozí promluvit, poznám, odkud pocházejí. Na druhou stranu si ale nepřipouštíme, že bychom stejně "poznačeni" byli i my sami. Před lety jsem žil s imigranty z Jihozápadu a byl jsem hrdý na to, že rozpoznám příchozího z Oklahomy od příchozího z Arkansasu, a oba dva pak od kohokoli z jiné oblasti. Lidé z Okla-homy, pravda, mluvili místním dialektem; k tomu se však přidávaly ještě další znaky, například postoj, rysy obličeje, způsob chůze. Jednou jsem se zase samolibě kochal svými dovednostmi, když mi jeden vytáhlý, hubený mladík z Oklahomy řekl: "Vy jste z Kalifornie."
"Jak to víte?" zareagoval jsem překvapeně.

"Vypadáte jako Kaliforňan," prohlásil; a to jsem si do té chvíle neuvědomoval, že vůbec cosi jako typický kalifornský vzhled existuje.
Žil jsem a cestoval po cizích zemích, do kterých mě zavedl můj skotsko--irský, anglický a německý původ. Dalo by se říct, že moje boty a klobouky byly vyrobeny v Anglii, moje oblečení v Itálii, ale z britských látek, moje košile a vázanky ve Francii nebo Itálii, můj svrchník ve Skotsku. Krom toho mám jazyk jako papoušek, rychle a nevědomky přebírám přízvuk, způsob řeči a idiomy lidí, mezi kterými žiju. Moje tvář nese, ať už v dobrém nebo špatném smyslu, rysy mých předků. Oči mám nebesky modré, vlasy (než mi zbělely) byly oné neurčité barvy, popisované jako hnědá. Tváře mám růžovoučké, protkané drobnými vějířky žilek, tak typickými pro Skoty a Iry. Přes to všechno mě nikdo nikdy nepovažoval za Evropana. Každý vnímavý Evropan okamžitě pozná, že jsem Američan. Ten mladík z Oklahomy, o kterém jsem se zmiňoval, se mi ani v nejmenším nepodobal; měl tmavé oči, lesklé černé vlasy, vysedlé lícní kosti a tmavou pleť, vypovídající o čerokijské krvi jeho předků. Ale
i tohohle chlapce, pokud by vyrazil do ulic Starého světa, by okamžitě rozpoznali jakožto Američana. Takže existuje cosi jako typický americký vzhled. Neznám jeho přesné rysy a ani cizinci je nedokáží popsat, přesto ale existuje. Typický americký vzhled se netýká pouze bělochů. V severní Kalifornii, kde jsem vyrůstal, byla rozsáhlá japonská komunita, s řadou jejích členů jsem se velmi dobře znal. Otec i matka bývali většinou malí, zavalitější, s širokou pánví, nohama do O, měli kulaté hlavy a dost tmavou pleť, oči mandlového tvaru a výrazné horní víčko, kterému se říká orientální. Jak je pak možné, že jejich děti a vnoučata byly o nějakých třicet, čtyřicet centimetrů vyšší než rodiče, boky měly úzké, nohy rovné a dlouhé, pleť mnohem světlejší, a jejich oči, třebaže ještě stále jednoznačně orientální, neměly už zdaleka onen mandlový tvar a i horní víčko měly mnohem méně výrazné! A co víc, hlavy měly spíše protáhlé než kulaté. K ničemu z toho nedošlo smíšením s jinou krví. Mohli bychom jednoduše prohlásit, že za změny v jejich fyziognomii mohla jiná strava, ale to přece nemohl být jediný faktor. Také je zajímavé, že když se někdo z nich vypraví do Japonska, je okamžitě rozpoznán jakožto Američan. Všichni ti chlapci a dívky jsou čistokrevní Japonci – a přitom to jsou i čistokrevní Američané.

Dvě rasové skupiny si nezažily model příchodu, předsudků, přijetí a pohlcení: američtí indiáni, kteří už tady byli, a černoši, kteří nepřipluli z vlastní vůle. A především, indiáni nebyli menšina, ale většina. Někteří z nich se zpočátku snažili se svými bílými hosty vycházet, když se však ukázalo, že to nebude možné – těžko se můžete přátelit s někým, kdo vám chce všechno sebrat – začali se indiáni nejen bránit, ale dokonce i zasazovat osadníkům nepřehlédnutelné rány. V průběhu let se proměnil jak početní poměr, tak zbraně, indiáni se však bránili ještě dosti dlouho –
a tím se nejen odstřihli od svých bílých bratrů, ale především se mnohem více stmelili mezi sebou. Když bílí osadníci konečně dosáhli převahy,
zjistili ke svému pobouření, že řadu nejlepších a nejúrodnějších oblastí obývají právě indiáni. A tak je začali za použití zbraní krůček po krůčku stěhovat do oblastí tak nuzných, že je nikdo jiný nechtěl. Celý ten proces si vyžádal nehorázné množství času i krve, a došlo při něm k mnoha chybám, například když byly čerokijské kmeny vystěhovány z Apalačského pohoří na západ, do zdánlivě nezajímavé a nic neslibující Oklahomy. Omyl bílých vyšel jasně najevo, když tam byla posléze objevena ropa; pro některé indiány už bylo ale pozdě – ropu si nechali pro sebe.
Také další z indiánských vlastností nás opakovaně vyváděla z míry – nezlomná touha indiánů po přežití. Ke konci devatenáctého století, kdy řada kmenů na jihozápadě (například Apačové) nejenže přežívala, ale dokonce bělochům zasazovala úspěšné protiúdery, začaly být nabízeny peněžité odměny za skalpy. Na úřadech se jich sešly pěkné počty a byly za ně vyplaceny i slušné sumy peněz. Teprve poté si mexická vláda začala trpce stěžovat, že ony skalpy nepocházely z hlav apačských, nýbrž mexických. Lovci skalpů se pro ony ohavné kusy kůže s vlasy vydávali přes hranice, bylo totiž mnohem bezpečnější zabít Mexičana než Apače, a jejich skalpy nebylo možné rozeznat. Říká se, že pak společnost jistých prozíravých obchodníků začala dovážet vysušené a vyuzené čínské a filipínské skalpy, které se daly získat už zcela bez rizika osobní újmy. Jenomže to pak s dovozem přehnali a trh s peněžitými odměnami tím položili.
Po jistou dobu se zdálo, že by indiáni mohli vymizet docela, ale zhruba před padesáti lety se cosi stalo – byla to spíše celá série událostí. Indiáni začali být vůči našim vyhlazovacím prostředků imunní. Jejich porodnost začala stoupat a úmrtnost klesat. Z rezervací se vynořily řady mladých mužů, kteří se nechali

najímat na nebezpečné práce, například na kácení obřích stromů v místních lesích, nebo na výškové práce na mrakodrapech nově budovaných měst, a zároveň přestalo být utajovanou hanbou mít indiánskou krev a lidé se začali chlubit prarodiči z kmene Čejenů nebo Čerokijů – i když to často nebyla pravda. V posledních letech by si žádný kandidát nedovolil usilovat o prezidentské křeslo, aniž by byl čestným členem některého z indiánských kmenů, nebo se alespoň nenechal vyfotografovat ve válečnické čelence z peří, jež kdysi obyvatelům příhraničních oblastí způsobovala mrazení v zádech.
Indiáni přežili náš otevřený záměr je vyhladit, a co vývoj nabral opačný směr, přežili i naše dobré úmysly namířené vůči nim, které mohly mít ještě strašlivější následky. Představa indiána jakožto divocha, nedůvěryhodného, nebezpečného zvířete, prohnaného, lstivého a nezávislého protivníka, ustoupila představě indiána-dítěte, nevzdělatelného a nesoběstačného. Proto byl z hlediska zákona prohlášen nesvéprávným, a to bez ohledu na věk. Skutečný problém však byl v tom, že na počátku byl naopak jediným, kdo se o sebe dokázal postarat a byl soběstačný. Jeho úroda skýtala potravu prvním osadníkům, náš lid přejal jeho lovecké dovednosti
a jenom díky nim přežil, a také jeho válečnické umění se dočkalo nápodoby a bylo pak obráceno nejen proti němu samému, ale i proti našim dalším nepřátelům. Ano, dokázal se o sebe postarat – v kontaktu s kýmkoliv kromě nás. Po navázání přátelství s původními obyvateli překvapil řadu bílých jejich dvojí život – reálný a nadpřirozený – mezi nimiž indiáni dokáží, zdá se bez obtíží, přecházet sem a tam. Příběhy raných cestovatelů se hemží vyprávěními o jiném životě, odděleném od tohoto jen tenkou prostupnou rouškou; víra indiánů v tento jiný život je tak silná, že v něj často uvěřili i bílí poutníci, a pak se báli, že jim nikdo neuvěří. Nejlepší ilustrací toho, jak původní obyvatelé dokáží přeskakovat mezi těmito dvěma realitami
a také mezi kulturami, je jeden zážitek, který mě kdysi potkal.
Několik let jsem jako zaměstnanec Kalifornského výboru pro lov a rybolov pracoval u pstružích líhní v okolí jezera Tahoe. Naší prací bylo chytat velké sladkovodní pstruhy, když pluli nahoru do jezera se vytřít, vytřít ze samic jikry a ze samců mlíčí, jikry pak mlíčím oplodnit, postarat se o ma-linké rybky a ve zvláštních nádržích je dochovat do takové velikosti, aby se pak mohly vypustit do kalifornských potoků. Spolu s mladíkem jménem Lloyd Shebley jsem byl přidělen k líhni v místě zvaném Tallac, kde jsem pak strávil notný čas. Každou zimu, ještě než roztál sníh, jsme museli líheň připravit na jarní tah ryb. Když začaly ryby táhnout, měli jsme plné ruce práce; po zbytek roku však bylo naší jedinou prací krmení ryb a péče o ně, takže to byla příjemná a kromobyčej zajímavá práce, při které jsme se seznámili se spoustou lidí z okolí. Mezi nimi byli i členové kmene, který je, alespoň podle mého povědomí, odnoží kmene Pijutů. Každé léto sem přicházeli ze své rezervace v Nevadě, aby ve zdejších horách žili, lovili a sbírali piniová semínka, ze kterých si pekli placky. Jedním z přátel, které jsme si mezi nimi našli, byl Jimmy, náčelník jejich kmene. Jimmy nebyl žádný – ušlechtilý ani jiný – divoch, prostě jen další Američan se středoškolským vzděláním. Na střední školu chodil v Renu, a vypadal a mluvil jako běžný Američan, až na to, že to byl indián – tišší, pohledný, zdvořilý čtyřicátník. Měli jsme ho moc rádi.
Bylo všeobecným nepsaným obyčejem, že na indiánských teritoriích zákony na ochranu zvěře pro indiány neplatily. Měli dovoleno lovit zvěř
i tehdy a tam, kde to jejich bílí bratři měli zakázáno, a totéž platilo i o ry-bách. Tahle pravidla byla všeobecně známá a uznávaná. Jednoho jarního dne jsme začali klást do vody pasti, na březích divokého horského potoka ještě ležely sněhové návěje. A toho dne k nám pěšky přišel Jimmy – ostatně, pohyboval se vždycky zásadně jenom pěšky; přišel po medvědích stopách. Došel až k naší pasti a požádal nás o rybu. Byli jsme zvyklí dávat indiánům ryby, když si o ně řekli. Jeden z nás se proto natáhl do sítě
a vytáhl z ní pěkného velkého samce, vytlačil z něj mlíčí a rybu podal Jimmymu. Ten položil mrskajícího se pstruha na zasněžený břeh potoka, v tom mrazivém chladu se svlékl, vstoupil do potoka, pečlivě se celý omyl, vylezl na břeh, zase se oblékl, sebral rybu a vydal se vzhůru po svazích Mount Tallac, velmi prudce se zvedající hory, která se tyčí ve vzdálenější části tamní oblasti. Znovu jsme ho potkali až následujícího léta.
Myslím, že mohl být asi tak srpen. Jimmy přišel k líhním strávit s námi trochu času a taky na večeři. Uvařili jsme mu dobrou večeři, a když jsme se pak uvelebili s kávou a whisky, zeptal jsem se ho: "Jimmy, co to mělo znamenat, to s tou rybou vloni v zimě?"
Bylo na něm vidět, že ho to zarazilo, přesto ale klidně odvětil: "S jakou rybou?"

"Přece si vzpomeň, Jimmy – dali jsme ti tehdy pstruha, ty jsi skočil do potoka a pak jsi vylezl na tu horu. Co to mělo znamenat?"
"Aha, s touhle rybou," a dál mlčel.
Ozval jsem se: "Jestli o tom nechceš mluvit, tak to samozřejmě pochopíme. Jenom mě to zajímalo."
Trvalo mu dost dlouho, než znovu promluvil. "Asi bych vám to mohl říct. To bylo tak, to léto předtím jsem byl nemocný – měl jsem velké trápení se žaludkem – a tak jsem vyrazil za doktory do Rena, a ti mě prohlídli a dali mi nějaké léky, jenže ty mi vůbec nepomohly. Pořád nemohli zjistit, co to se mnou je, a nemohli mě vyléčit, takže mi bylo moc zle. Nakonec to se mnou bylo čím dál tím horší. A tak jsem zašel za jedním z našich."
"Myslíš za vaším šamanem?"
Na to Jimmy odpověděl: "Ano, dalo by se mu tak říkat, i když my mu tak neříkáme. No a ten mi konečně řekl, co mi je."
"A co ti tedy bylo," nedalo mi to.
"To léto jsme s mými chlapci ulovili čtyři kusy vysoké, jenomže jsme nestihli všechno maso usušit, takže se ho část zkazila, a to mi právě způsobovalo to trápení se žaludkem."
"Takže to bylo tím, že jsi jedl zkažené maso?"
"Ne, že jsme to maso proplýtvali."
"No a co ti ten muž tedy poradil?"
"Řekl mi, že sem mám přijít a vytáhnout z vody jednoho z neprvnějších pstruhů, vykoupat se v potoce, ze kterého jsem ho vytáhl, a pak ho odnést k Půlměsíčnímu jezeru, co leží těsně pod vrcholem na druhé straně Tallacu, a tam ho dát jezerní panně." Hned nás ale varoval: "Kdepak, nepředstavujte si, že je to něco jako napůl žena, napůl ryba, co bývá na vašich obrázcích. Nic takového to nebylo."
Znovu upadl do mlčení.
Pobídl jsem ho: "Takže si vylezl až nahoru k Půlměsíčnímu jezeru
a tam jsi tu rybu někomu nebo něčemu dal?"
"Ano," odpověděl, "dal."
"Mohl bys nám popsat, komu nebo čemu jsi tu rybu dal?"
"Ne, to by bylo moc těžké. Neumím to popsat."
Nedal jsem se: "Byla to osoba?"
"Byla, ale byla to vlastně i ne-osoba."
"Žena, nebo muž?" ptal jsem se dál.
"Vypadalo to na ženu," připustil.
"A tu rybu si od tebe vzala?"
Vydechl: "Ano."
"A pak zmizela v jezeře?"
"To už nevím. Otočil jsem se a šel jsem pryč."
"No a co tvůj žaludek?"
"Od té doby je v naprostém pořádku. V tu chvíli mě všechny bolesti přešly."
Tak to bylo a myslet si o tom můžete, co chcete, jedno ale vím jistě: Jimmy by nikdy nelhal. Je však dosti pravděpodobné, že kdybych tam s ním v tu chvíli seděl sám a kdyby mi následně nepomáhal Lloyd Shebley, nikdy bych už jeho vyprávění nikomu neopakoval.

Paradox a sen

Jedno z obecných tvrzení, jimiž se Američané často nálepkují,
o nás říká, že jsme jako národ neklidní, nespokojení a věčně něco hledáme. Při neúspěchu se vzpíráme a kopeme, a tváří v tvář úspěchu nás rozpaluje nespokojenost. Většinu času trávíme hledáním zázemí a bezpečí, a když ho konečně najdeme, je nám odporné. Povětšinou jsme také nestřídmí: když můžeme, tak se přecpáváme a opíjíme, příliš rozmazlujeme všechny své smysly. Dokonce jsme nestřídmí i v našich takzvaných ctnostech: třeba takový abstinent se nespokojí jenom s tím, že nepije, ale je přesvědčený, že musí zastavit veškeré pití alkoholu na celém světě; vegetarián mezi námi by nejraději postavil požívání masa mimo zákon. Taky moc pracujeme a řada z nás z toho vypětí umírá; a abychom si to pak vynahradili, bavíme se s náruživostí stejně sebevražednou.
Výsledkem je, že námi neustále zmítají poryvy bouří, a to jak fyzických, tak duševních. Jsme schopni uvěřit, že naše vláda je slabá, hloupá, zpupná, nepoctivá a nevýkonná, a přitom jsme zároveň v hloubi duše přesvědčeni, že je to nejlepší vláda na světě a nejradši bychom ji také celému světu vnutili. Mluvíme o "americkém způsobu života", jako by v sobě zahrnoval základní pravidla pro

rajský život. Muž, pro hloupost svou vlastní i druhých hladový a nezaměstnaný, muž, zbitý surovým policistou, žena, kterou její vlastní lenost, vysoké ceny, povolné mravy a zoufalství donutily stát se prostitutkou – ti všichni se v posvátné úctě klanějí "americkému způsobu života", i když by byli navýsost zmatení a rozzlobení, pokud bychom kteréhokoliv z nich požádali, aby tento způsob života definoval. Plahočíme se a pachtíme po kamenité cestě za hrncem zlata, který se pro nás stal symbolem jistoty a bezpečí. Klidně šlapeme po hlavách přátel, příbuzných i cizích lidí, kteří se nám v tomto našem snažení postaví do cesty. Když ho konečně získáme, vyklopíme ho na stůl psychoanalytikům, aby nám pomohli přijít na to, proč nejsme šťastní.
A pokud máme zlata opravdu hodně, věnujeme ho nakonec ve formě charity a nejrůznějších nadací zpět ostatním lidem.
Zápasíme o to, abychom se prodrali dovnitř, a pak si kupujeme únikovou cestu ven. Jsme ostražití, zvědaví, optimističtí, a bereme víc drog, zahalujících vědomí, než kterýkoliv jiný národ světa. Jsme soběstační,
a zároveň naprosto závislí. Jsme agresivní a bezbranní. Američané přehnaně rozmazlují svoje děti, a přitom je nemají rádi; děti jsou pak příliš závislé a plné nenávisti vůči svým rodičům. Jsme neopodstatněně pyšní na své majetky, domy a vzdělání, na druhou stranu je obtížné najít muže nebo ženu, kteří by pro další generace nechtěli něco ještě lepšího. Američané jsou pozoruhodně přátelští a pohostinní vůči návštěvníkům
i cizincům, a přesto jsou schopni člověka, umírajícího na chodníku, obcházet širokým obloukem. Také utrácejí hotové majlanty za to, aby jim někdo sundal ze stromů jejich kočky a jejich psy vytáhl z potrubí kanalizace, když však na ulici mladá dívka prosí a volá o pomoc, dočká se jen zabouchnutých dveří, zavřených oken a hrobového ticha.
Předložil jsem vám pěknou řádku obecných tvrzení, z nichž každé do jednoho bylo vyvráceno dalším obecným tvrzením. Američané podle všeho žijí, dýchají a fungují v paradoxech. V ničem se však naše paradoxy nepromítají tak silně jako v urputné víře v naše vlastní mýty. Jsme
o sobě přesvědčeni, že jsme manuálně ohromně šikovní, všechno opravíme a se vším si poradíme. Většinu života strávíme v autech, a přitom nás – nebo alespoň většinu z nás – nenapadne, když nám vysadí motor, podívat se do nádrže. Naše životy by bez elektřiny byly zhola nemožné, a přitom muž či žena, které při výpadku proudu napadne podívat se na pojistky, eventuálně nějakou tu vyhořelou vyměnit, jsou vzácnou výjimkou. Zcela samozřejmě se považujeme za potomky prvních osadníků, předpokládáme, že jsme podědili jejich soběstačnost a schopnost se o sebe postarat, zvláště pak ve vztahu k přírodě. Přesto by se v tisícovce lidí sotva našel jediný, kdo by uměl porazit a na poživatelné části rozporcovat krávu nebo prase, natožpak nějaké divoké zvíře. Jsme od přírody skvělí střelci a výbor-ní lovci, přesto je na začátku každé lovecké sezony zastřeleno hotové procesí domácích zvířat, a dokonce i lidí, protože oni báječní lovci nedokáží trefit cíl, ani když je přímo před nimi. Američané se dále pyšní přesvědčením, že žijí v úzkém kontaktu s přírodou, přesto však čím dál tím méně farmářů obstarává potravu čím dál většímu počtu lidí. A hned jak si to můžeme dovolit, začneme si připravovat pokrmy z konzerv, kupujeme si hotová zmražená jídla a honíme se za nejrůznějšími lahůdkami. Blahobyt pro nás znamená přestěhovat se do příměstských čtvrtí, typický obyvatel amerických předměstí však vidí daleko méně přírody než obyvatel města, který si dává za okno truhlíky a ve světle žárovek pečlivě ošetřuje své africké fialky. V žádné jiné zemi světa se neprodá tolik semen, sazenic a zahradního vybavení, a v žádné se nepěstuje tak málo zeleniny a květin.
Takové a další paradoxy nás provázejí na každém kroku: vykřikujeme, že jsme národem zákonů, ne lidí – a pak porušíme každý zákon, u kterého nám to má šanci projít. Hrdě trváme na tom, že naše politické názory jsou podloženy fakty – a pak proti někomu hlasujeme jen kvůli jeho náboženství, jménu či tvaru nosu. Občas se zdá, že jsme národem lidí, kteří se na veřejnosti tváří jako puritáni, a doma jsou pak těmi největšími zhýralci. Nikdo nevyvádí víc než ctnostní otcové rodin, když je vyvezou na konferenci mimo město. Věříme v mužnost našich mužů a ženství našich žen, a přitom nám není líto peněz ani nepohodlí, jen abychom zastřeli přirozené důkazy obého. Od puberty jsme posedlí sexem, naše soudy, naši psychologové a psychiatři však mají neustále co do činění s případy sexuálního selhání nebo s obviněními z frigidity či impotence. Drobný neúspěch v podnikání činí vcelku pravidelně z muže impotenta.
Považujeme se za praktické realisty, ale koupíme všechno, co nám v re-klamě nabídnou, zvláště pokud běží v televizi; danou věc koupíme ne pro její kvalitu či hodnotu daného výrobku, ale jen a jen kvůli bezpočtu případů, kdy jsme o ní někde slyšeli. Nepochybujeme ani o tom největším nesmyslu, který se nám o daném

produktu někdo snaží nakukat. Bojíme se být vzhůru, být sami, být alespoň na chvíli bez rachotu a zmatku, jež nazýváme zábavou. Vychloubáme se svou nechutí vůči intelektuálským podobám umění, a přitom návštěvnost na koncertech vážné hudby, v uměleckých galeriích
a v divadlech patří k nejvyšším na světě. Ošklivíme si abstraktní umění, a přitom ho vytváříme víc než celý zbytek světa dohromady.
Cizí pozorovatele většinou nejvíc matou všudypřítomné a věčné sny, které provází každého Američana. Při bližším ohledání se zjistí, že ony sny nemají s realitou amerického života vůbec nic společného. Vezměme si například sen o domově, touze po domově. Jen samotné slovo "domov" dokáže většině mých krajanů vehnat slzy do očí. Architekti a stavitelé nikdy nestaví domy – staví domovy. Vysněný domov pak bývá většinou na malém městě nebo v příměstské oblasti, kde tráva a stromy zastupují přírodu a venkov. Onen vysněný domov je trvalým útočištěm, není pronajatý, je vlastněný. Je místem, kde muž a jeho manželka, zahrňováni láskou svých pečlivě vydrbaných a vykoupaných dětí a vnoučat, nonšalantně stárnou.
Každý rok se postaví tisícovky takovýchto domovů; postaví, upraví, zpropagují a prodají – a přesto americké rodiny málokdy zůstávají na jednom místě déle než pět let. Rodina si tedy jeden takový, předem vybavený, domov koupí, a vzápětí ho zatíží téměř neúnosnou hypotékou. Výdělek hlavy rodiny to většinou odčerpává do té míry, že během několika málo let není rodina schopna všechny ty půjčky splácet. To pak
přicházejí neblahé konce. Představme si však, že je otec a živitel úspěšný a jeho plat utěšeně roste. V tu chvíli rodinný dům najednou není dost velký nebo není v té správné čtvrti. Nebo začne rodině život na předměstí připadat nudný, a tak podlehne vábení a přestěhuje se za vzrušením a po-hodlím do města.
Většina těchto přesunů tam a zase zpátky se mi zdá být výsledkem obyčejného neklidu, prosté nervozity. Jistě, i my občas slýcháme o lidech, kteří dělají tutéž práci už dvacet, třicet nebo čtyřicet let, a nakonec za ni dostanou zlaté hodinky, avšak počty těchto starých, věrných zaměstnanců neustále klesají. Část oněch neustálých přesunů má na svědomí také samotná povaha práce a podnikání – práce v továrnách, v supermarketech, pro firmy na stavbách domů, mostů, veřejných budov nebo dalších továren, je většinou jenom dočasná. Když je dílo hotovo nebo se zvednou místní daně a platy nebo poklesne prodej, pracovní příležitosti vymizí
a objeví se zase jinde. Krom toho má řada velkých podniků ve zvyku přesouvat své zaměstnance z jedné pobočky do druhé. Zaměstnanec, který si sní o svém báječném domově, pak zjišťuje, že ho každý takový přesun stojí peníze. Prodejci domovů vydělávají na akontacích a úrocích z hypoték; když pak majitel chce svůj vysněný domov prodat a přestěhovat se jinam, zjistí, že na něm bude tratit dost peněz. Jeho sen tím však nezemře, jenom na sebe vezme jinou podobu.
Američané měli odedávna tendenci hledat si stále nová místa, kde je tráva zelenější, a tato tradice je dnes ztělesněna novým snem – pojízdným domovem. Nejde o žádný obytný vůz nebo přívěs, ale o skutečný dům, dlouhý a úzký, usazený na kolech, aby ho (pokud to bude nutné) bylo možné převézt po dálnicích na nové místo. V případě pojízdného domova jeho majitel peníze při stěhování netratí; bere si totiž svůj domov s sebou. Donedávna si úřady lámaly hlavu, jak přimět majitele takovýchto pojízdných domovů, aby státu odváděli, co jeho jest. Ti si totiž mohli pronajmout veřejné prostranství, k tomu zvláště určené, tam se usadit, a přitom nemuseli platit místní daně ani poplatky, a zároveň mohli využívat
státních škol a dalších zařízení, která americká města vybudovala pro své obyvatele. Nomádský způsob života samozřejmě není ničím novým. Než se lidé usadili na jednom místě, žili tak dlouhé stovky tisíc let – pastevci následovali svá stáda, lovci následovali zvěř a všichni společně prchali před nepřízní počasí. Tataři přesouvali na vozech celé vesnice a konzervativní Cikáni nikdy neopustili své maringotky. Kdepak, lidé se vrací ke kočovnému způsobu života s nadšením, protože v něm rozpoznávají zvyky svých předků, a také proto, že se jim tak splní hned dva sny najednou – sen o domově a sen o mobilitě – a jsou tedy konečně spokojeni.
A tak teď při okrajích našich měst vznikají kolonie těchto kovových domů. Kolem nich se vysévá tráva a vysazují keře, natahují se markýzy
a vyndávají se zahradní židle. Netrvá dlouho, a v těchto koloniích vzniká i společenský život, provázený určitým statutem, měřítky úspěchu či neúspěchu – zkrátka jako kdekoli jinde v Americe.
Americký způsob života se mění, ale tak jak je tomu v lidských dějinách zvykem, i on si s sebou nese jisté zvyky z minulosti; i pojízdný domov skrývá jistý háček. Výrobci automobilů objevili a ještě podpořili americkou touhu po společenském statutu a postavení. S každým novým modelem vozu obměňují jeho

přístroje a vybavení, a tak se jim daří v majitelích spolehlivých a funkčních vozů vzbouzet dojem, že jsou jejich stroje zastaralé, a proto nepřijatelné. Jejich děti nechtějí, aby je v nich někdo viděl, a protože obraz úspěchu (jinými slovy též status) té které rodiny v okolním světě je do značné míry dán tím, jakým vozem jezdí hlava rodiny, bývá otec často přinucen koupit si nové auto, ať už to bylo nebo nebylo zapotřebí. Stejné stigma provází i zastaralé pojízdné do-movy. Každým rokem se vyrábějí nové modely v cenách od pěti do padesáti tisíc dolarů, jinak barevné, vybavené novými příslušenstvími – jsou nové, a tudíž žádoucí. Rodina se starším modelem, jakkoliv je pohodlný
a funkční, se zakrátko začne cítit méněcenná. A tak i nákup a prodej pojízdných domovů šplhá do nebe a i v jeho rámci vznikají společenské třídy: ti nejbohatší mají nejnovější modely a méně movití si kupují pojízdné domovy, kterých se jejich předchozí majitelé zbavili protiúčtem za nový palác. I pojízdná městečka mají pekelně snobské čtvrti jako běžné příměstské zástavby – každé má své výstavné centrum, středostavovskou oblast i chudinskou čtvrť. Základní schéma se tedy nijak nezměnilo; nic z toho také nijak nezměnilo americký sen o domově, o venkovském stavení, ve kterém spokojeně přebývaly už generace našich předků, a to i tehdy, pokud se zrovna nacházíme v oblasti, kde by se mít krávu nebo hejno slepic rovnalo porušení zákona.
Sen o vlastním domově je možné uskutečnit téměř kdekoliv. Před mnoha lety, když jsem žil v New Yorku, na 52. ulici, jsem se se ztělesněním snu o domově setkával každé ráno. Bylo to poblíž Třetí Avenue, kde stávaly dlouhé řady domů z režného zdiva, skrývající malé byty bez výtahu a bez teplé vody, ve kterých dřív žilo tolik Newyorčanů. Bylo léto a každý den kolem deváté hodiny sešla před dům ze svého bytu kdesi v patře laskavě vyhlížející korpulentní žena. S sebou si pokaždé přinesla vybavení na ven, rozložila si plátěné lehátko, nad ním roztáhla plážový slunečník, takový ten, co má kolem tyče malý kulatý stoleček, a pak si ta rozložitá a usměvavá dáma před lehátkem rozprostřela umělý trávník, na něj postavila dva květináče s červenými pelargoniemi a umělou palmu, přinesla si ještě malou chladničku se studenými nápoji (Coca-colou nebo Pepsi-colou), na stolek si odložila složený výtisk deníku Daily News, pěkně si všechno to své vybavení uspořádala a urovnala, zanořila se do lehátka – a byla na venkově, v přírodě. Na každého, kdo šel kolem, se usmála a kývla, tlumočila tak kolemjdoucím svůj sen, a všichni, kdo ji tam tak viděli, z ní byli nadšení. Nevím proč, ale jednou mě přemohla touha to její zelené útočiště nějak obohatit, a tak když jednoho dne zašla na chvíli dovnitř, postavil jsem jí na stolek květináč s kapradím a malé kulaté akvárium se dvěma zlatými rybkami. Druhého dne ráno jsem s potěšením konstatoval, že obé bylo zahrnuto mezi stálou výbavu. Až do konce léta byly kapradí i rybičky součástí oné každodenní scény.
Sen o domově je jednou z nejhlouběji zakořeněných amerických iluzí, a protože jako takový nemůže být změněn, funguje jako jednotící princip, který stmeluje národ a odlišuje ho od všech ostatních národů. Domnívám se, že všechny sny, noční i denní, jsou mocnými a důležitými vzpomínkami na cosi skutečného, na cosi, co se doopravdy stalo. Také si myslím, že tyto vzpomínky – nebo alespoň některé z nich – je možné podědit; hromadně prožívané sny o vodě a teple, pádech, příšerách, nebezpečí a předtuchách jsou nejspíš zaznamenány na jakési genetické magnetické pásce druhu, ze kterého jsme se vyvinuli nebo ze kterého jsme zmutovali, tak jako jsou některé orgány v našem těle, které nyní už neplní žádnou funkci, fyzickou vzpomínkou na dávné biologické procesy. Národní sen všech Američanů v sobě skrývá hotové bludiště myšlenek a pocitů, a možná je skutečně jen nepatrně změněnou historickou pamětí. A co víc, současní nositelé onoho snu nemusí být ani biologickými potomky těch, kterým se daná historická událost stala. Vzorce myšlení a chování, považované za typické pro náš národ, dokáží převzít i děti imigrantů, které se narodily v Americe, imigranti sami je však nikdy neobsáhnou, i kdyby se o to snažili sebevíc; zdá se, že je k tomu třeba narodit se na americké půdě.
Mluvil jsem o snu o domově, který neusíná ani v dobách, jež nový do-mov nevyžadují ani nepotřebují. Donedávna ještě mívalo slovo "domov" svou váhu, v angličtině šlo dokonce o slovo kouzelné a magické. Anglické slovo home pochází ze slova ham, které označuje trojúhelník, ve kterém se slévají dvě řeky, místo, kde stačilo postavit krátký val a bylo možné ho dobře bránit. Slovo "home" tedy zpočátku znamenalo bezpečí, posléze pak pohodlí. V prvopočátcích amerických dějin představoval domov právě tyto dvě věci; sruby i roubené domy byly přístavy bezpečí, ochrany, tepla, jídla a pohodlí. Venku byli nepřátelští indiáni a nebezpečná zvířata, ochromující mráz a hlad. Řada domů včetně toho, ve kterém se narodil budoucí prezident Johnson, postavených před několika málo generacemi, má neobyčejně silné zdi a v nich střílny, aby se jimi mohli jejich obyvatelé bránit, veliký krb, ve kterém se vařilo a který obydlí vyhříval, pod podlahou

pak sklep a pod střechou půdu, kde se skladovaly potraviny, a někdy dokonce i vlastní studnu, pro případ obléhání. Domov byl místem relativního bezpečí pro ženy a děti, místem, kam se muž mohl s radostí vracet a kde ze sebe mohl setřást únavu i strach. Tento symbol bezpečí a pohodlí je v našich dějinách tak čerstvý a živý, že není divu, že je nám všem tak drahý a že po něm tolik toužíme.

Dalším americkým snem je, že jsme skvělí lovci, stopaři, zálesáci, ostrostřelci s puškou nebo brokovnicí; tento sen v sobě mají hluboce zakořeněný i ti Američané, kteří ze žádné zbraně v životě nevystřelili a pro které největším a nejnebezpečnějším zvířetem, které kdy lovili, zůstává šváb. Říkám si, zda nemá i obliba střelných zbraní něco do činění s našimi dějinami; ještě přednedávnem jsme skutečně museli být dobří lovci, jinak bychom pomřeli hlady, museli jsme být dobrými střelci, jinak byly v ohrožení naše životy. Mohlo to snad přetrvat až do dneška? Na počátku druhé světové války jsem pracoval ve Výcvikovém středisku vojenského letectva, kde jsem trávil spoustu času ve školách pro vzdušné dělostřelectvo. Britové, kteří byli tou dobou už nějaký ten pátek ve válce, nám poslali celé týmy instruktorů, kteří pak učili naše čerstvě odvedené muže, jak se ovládají samopaly a minomety na ocase a ve věži našich bombardérů B-17. Výcvik se však začínal u malých zbraní, protože střílení z čehokoli je v zásadě vždycky stejné. Vzpomínám si, jak mi jeden z těch Angličanů řekl: "Vaši muži se učí úžasně rychle. Řada z nich neměla pistoli v životě v ruce, a přesto se jí chápou tak, jako by na ni byli zvyklí; učí se mnohem rychleji než angličtí mládenci. Jako by se už s takovým fortelem narodili."

Něco mě napadlo: "Vzpomeňte si na bitvy u Kresčaku a Agincourtu, kdy bitevní pláně ovládaly luky. Tisy, ze kterých ty luky byly, nebyly anglické, byly španělské. Také Francouzi jistě znali luky i jejich účinnost, a přesto je nikdy pořádně nepoužili."

"Máte pravdu," souhlasil. "Naši na to měli ten správný fortel. Byla to otázka zkušenosti a zvyku; měli luk prostě v krvi. Byli nejspíš lučištníky ještě dřív, než poprvé natáhli tětivu, protože se to od nich čekalo. A vy máte zase nejspíš v genech střelné zbraně."

Součástí našeho národního snu je také vynalézavost, kdysi naprosto nezbytná k přežití. Kdo z nás si kdysi za hubičku nekoupil nějakou starou rachotinu a za pomoci dílů z další rachotiny z ní nedal dohromady něco, co nakonec jezdilo? Ani tohle ještě nevymizelo; americká mládež to ještě pořád dělá. Takovéto sny určitého společenství většinou samy vytvoří národní literaturu, nebo si do ní alespoň najdou cestu. Národní literatura na druhou stranu vyvěrá z událostí, které se skutečně staly. Naše nejvytrvalejší národní příběhy, které se znovu a znovu objevují v knihách, ve filmech a v televizních programech, hovoří o kovbojích, šerifech s kolty zavěšenými proklatě nízko, a indiánských válečnících. Všechny tyto postavy kdysi existovaly – možná ne v úplně takové podobě, v jaké se na ně vzpomíná, možná ne v takových počtech, ale přes to všechno existovaly. A spolu s nimi přetrvává i náš sen. Obchodníci v Texasu ještě dnes nosí boty s vysokými podpatky a velké klobouky, i když místo na koních jezdí klimatizovanými cadillaky a už dávno zapomněli, k čemu byly ty vysoké podpatky dobré. Všechny naše děti si hrají na kovboje a indiány. Naším nejběžnějším hrdinou je statečný a čestný šerif, který s neslýchanou odvahou a šestiranným revolverem v ruce přináší do jakéhosi zapadlého městečka na Divokém západě zákon, pořádek a slušné mravy. Nade vši pochybnost je potomkem dvorného rytíře v brnění, který dokázal přemoci veškeré zlo jen kopím a mečem. Dokonce i poznávací znamení mají stejné: bílý klobouk, bílé brnění – černý klobouk, černý štít. Ve všech těchto příbězích s mravním ponaučením, které v sobě máme tak hluboko zakořeněné, nepovstává mravnost z rozumu nebo z nastolené vlády práva – právě naopak – je na lid uvalována násilím, a stejně je pak i udržována.

Mockrát jsem si říkal, jestli tahle lidová moudrost nevypovídá o naší podstatě. Jsou všechny ty příběhy věčné, protože v hloubi duše víme, že jedině pod pohrůžkou násilí spolu dokážeme žít v míru? Všechna ta přežívající lidová vyprávění se zakládají na skutečných vzpomínkách. Kdysi někde určitě žil vůdce, jakým byl král Artuš; nemáme sice žádný historický důkaz, který by to potvrzoval, ale jenom sama síla toho příběhu o jeho dávné existenci vypovídá. Víme, že u nás žilo několik statečných a čestných šerifů – ne moc, ale pár jich jistě bylo; a i kdyby nežili, potřebovali bychom je natolik, že bychom si je vymysleli. Přijde mi zajímavé, že gangy mladistvých našich měst, které se účastní "pouličních bitek", což jsou v podstatě takové malé války, gangy, které svým chováním jasně a jednoznačně porušují zákon a všemožná policejní nařízení – že právě tyhle gangy si dávají vznešená jména a jejich členové se k sobě údajně chovají podle jistého nepsaného

kodexu chování, mohou se jeden na druhého spolehnout a vyznávají bezvýhradnou poslušnost svým vůdcům právě jako pevně spjaté a uzavřené rytířské řády feudální Evropy. Jsou to činy a názory těchto gangů, co proti nim pozvedá ruku zákona, na druhou stranu by právě tytéž činy a názory byly (pokud by je národ potřeboval) znamením hrdinů.
Národní sen nemusí a ani nemůže být konkrétně vymezený a přesný. Vezměme si například francouzský národní sen, vypálený v peci vzpomínek na porážky a okupace, následované frustrací z mnohoramenných křižovatek dějin, které ukončil až Karel Veliký tím, že oprášil slovo "sláva" a vrátil je zpět na výsluní. Le Gloire vrátila do francouzských očí jiskru; domýšlivost na vlastní výlučnost zasáhla celý národ, a i ti, jejichž názory postrádaly jakoukoli naději, byli ve své beznadějnosti nezlomní a zalití světlem slávy, ze slavných pařížských budov byly spláchnuty temné usazeniny předcházejících staletí. Když pak tento starobylý národ začal hledat další příklady slávy ve své minulosti, vzpomněl si na Krále Slunce, který ho přivedl na mizinu, a císaře Napoleona, který mu odkázal porážku a částečnou anarchii; oba muže a obě doby však provázela sláva – a Francie ji potřebovala, protože sláva je cosi jako důstojnost: jenom ti, kdo ji nemají, po ní touží a vnímají její nedostatek.
Také pro Američany má jejich obsažný a všeobecně rozšířený sen své jméno. Jmenuje se "americký způsob života". Nikdo ho nedokáže definovat nebo ukázat na jednotlivce nebo skupinu, kteří by ho žili, a přesto je velmi skutečný, možná skutečnější než obdobně vzdálený ruský sen zvaný komunismus. Tyto sny jsou důkazem, že v sobě neseme neurčitou touhu po tom být takoví, jaké bychom sami sebe rádi viděli, jací doufáme, že bychom mohli být: moudří, spravedliví, laskaví a ušlechtilí. Skutečnost, že takový sen vůbec máme, je možná předzvěstí, že by se jednou mohl uskutečnit.

Vláda lidu

Náš způsob vlády, vycházející z evropských a asijských kořenů, je jedinečný a pro ne-Američany bývá záhadou, často se však nad ním podivují i sami Američané. Je překvapivé, že funguje, a skutečnost, že funguje dobře, ta už je předmětem naprostého ohromení. Postoj Američanů vůči vládě nejlépe vystihuje kombinace slovních obratů "americký způsob života" a "vzhůru proti radnici". Často si říkáme, že bychom požehnání našeho systému měli předat i dalším národům, jenomže při tom zapomínáme, že náš systém je výsledkem a důsledkem našich dějin, které se nikde jinde na světě neopakovaly. Nashromáždili jsme si sbírku předsudků a pocitů, které nepochybně vyrostly z jisté doby či okolností naší minulosti, kterých se však přidržujeme stejnou silou i tehdy, kdy už daná doba i okolnosti pominuly.
Američané například pociťují téměř bez výjimky obavy a odpor vůči jakékoliv moci – politické, náboženské či úřednické – která by měla trvat věčně. Těžko říct, zda tento strach pramení z národních vzpomínek na naši vlastní revoluci proti Anglii Jiřího III., nebo snad z historií rodin všech Američanů, kteří sem přišli z nejvzdálenějších koutů světa a v je-jichž myslích ještě stále planou vzpomínky na cizí diktatury, které je ve svém důsledku dohnaly k odchodu do naší země. Nejspíš půjde o kombinací obojího; ať už onen strach pramení, z čeho chce, je tak jako tak velmi skutečný. Očividná koncentrace moci či úředník usilující o moc vzbudí u Američana nejprve neklid, poté podezření a nakonec – pokud daný úředník setrvává ve svém úřadu příliš dlouho – ničím nezastíraný odpor; dochází k tomu bez ohledu na to, zda daný úředník je či není ambiciózní. Řadě veřejných činitelů se přihodilo, že nebyli do svého úřadu znovu zvoleni z jediného důvodu – protože už v něm byli příliš dlouho. Když byl prezident Roosevelt zvolen do svého úřadu potřetí a pak i počtvrté, mnoho z těch, kdo byli do té doby jeho vášnivými stoupenci, se obrátilo proti němu z prostých obav z dlouhého setrvávání moci v jedněch rukou. Když vlna této společenské nálady dostoupila vrcholu, nebylo pak žádným problémem prosadit nový zákon, který omezoval výkon prezidentského úřadu na dvě volební období – zákon, který krátce nato způsobil komplikace svým zastáncům z řad Republikánů, kteří by bývali měli rádi prezidenta Eisenhowera v úřadu na neurčito, a to z jediného prostého důvodu – že by byl býval ve volbách schopen zvítězit.
Naším národním přesvědčením zůstává, že politika je špinavý, nečestný a nepoctivý podnik a že všichni politici jsou darebáci. Důvod tohoto přesvědčení

je vcelku jasný – na všech vládních úrovních jsme zažili zkorumpované a nepoctivé úředníky. Když pak byly jejich praktiky odhaleny, provázela je výbušná publicita, kvůli které jsme přestali vidět ony zástupy loajálních, čestných a výkonných politiků, díky nimž je náš systém vlády vůbec schopný existence. Když se Adlaie Stevensona ptali, proč se dal na politiku, odpověděl, že si přeje pozvednout její úroveň a snad jí i dát lepší jméno, aby se stala slušným a úctyhodným povoláním a přilákala naše nejlepší spoluobčany. Za všechna ta léta jsme však nasbírali ty nejlepší důvody být vůči politikům podezřívaví. Cesta ke zvolení je tak hrbolatá (provází ji násilí, obviňování, nevhodné žertování a zraňující úskoky),
že to chce zvláštní typ člověka; kandidovat na veřejnou funkci může jen člověk s hroší kůží, se zkušeností z pouličních rvaček, a platí to o všech úrovních, od ředitelování vesnické školy až po úřad prezidenta. Není divu, že politika plaché a citlivé lidi (bez ohledu na jejich kvalifikaci) odpuzuje. Takoví lidé přijmou funkci jen tehdy, není-li k ní třeba voleb.
V průběhu našich krátkých stodevadesátiletých dějin se nám podařilo nashromáždit neporušitelné, hluboce zakořeněné a na první pohled nepostřehnutelné zvyky. Jedním z nich jsou bujaré oslavy na sjezdu, na kterém se rozhoduje o kandidátovi na úřad prezidenta a vice-prezidenta. Tyto sjezdy jsou provázeny závaznými rituály, nekonečnými modlitbami a přítomností mnohohlavých, nabubřelých komisí, jež mají na kazatelnu vynést toho pravého. Nominační projevy připomínají litanie velmi ortodoxních náboženských sekt. Když jsou pak zveřejněna jména všech kandidátů, strhne se neuvěřitelná vřava, slavnostní přehlídky a průvody, kostýmy, transparenty, plakáty, trubky a řehtačky. Vzduch zahltí blázinec nadšení, uši hluchnou a hlasivky přicházejí o hlas. Tento hotový vulkán radosti co do významu a rozsahu nijak neumenšuje ani skutečnost, že onen spontánní výbuch emocí je pečlivě nazkoušený, zakoupený a za-
placený, ani okolnost, že řada slavících za půl hodinky vymění papírové klobouky a plakáty a půjde radostně bouřit zase pro jiného uchazeče. Nejpodivnější na tom všem je, že okolnosti těchto oslav jsou všem jasné, jejich nadšení je však skutečně opravdové.
Záležitosti, které mají tyto sjezdy vyřešit, by bylo možné vyřídit během dosti krátké doby, jenomže tak se to právě neděje. Táhnou se čtyři nebo pět dní a provázejí je večírky, noční oslavy a pijatiky a výstřelky všeho druhu, jakých jsou jen Američané, když odjedou z domova, schopni. Důvod tohoto protahování je jasný, i když už dnes neplatí: když se tyto sjezdy začaly kdysi pořádat, většina delegátů strávila řadu dní a někdy dokonce i týdnů v sedle, a tak se jim nechtělo jen tak odvolit, vyhoupnout se znovu na koňské hřbety a vrátit se domů, chtěli si to taky trochu užít. A chtějí si to užít i dnes, i když na místo přilétají letadly.
Když jsou jasné nominace, začnou předvolební kampaně – zraňující, urážlivá, nevraživá, vražedná tažení, která zamlžují motivy, kydají bahno na jména i pověsti, pomlouvají a osočují rodinné příslušníky, vysmívají se přátelům a společníkům, obviňují je a očerňují. To samozřejmě mluvíme o protivníkovi. Náš kandidát se mezitím promění v hotového světce, moudrého zákonodárce, válečného hrdinu, jenž má soucit s nemohoucími a chudými, zato proti darebákům vystupuje s neochvějnou nesmiřitelností, je milujícím a poslušným synem své matky, neskonale vděčným své učitelce z první třídy, která ho naučila úplně všechno, co teď ví a zná. Ideální kandidát se beze strachu vrhá vstříc zářné lákavé budoucnosti, nohama však přitom zůstává pevně zakotven ve zlaté minulosti. Miluje děti, ctí své rodiče a vyzdvihuje svou manželku, která je zároveň matkou, přítelkyní a bohyní, nikdy však ne milenkou. Během předvolební kampaně do úřadu prezidenta jsou dočasně potlačeny zákony rozumu stejně jako vzpomínky na čest a pravidla slušného chování. Vzpomínám si na události v Chicagu, kdy byl kandidátem na prezidenta jmenován guvernér Stevenson. Jeho prvním požadavkem tehdy byl otevřený sjezd, který by nominoval kandidáta na vice-prezidenta. Jeho návrh pana Sama Rayburna očividně šokoval; když se trochu vzpamatoval, začal Stevensona zpracovávat a vysvětlovat mu, že otevřený, a tudíž nekontrolovaný sjezd by byl naprostou pohromou. Guvernér Stevenson si však stál za svým, a tak se spolu dohadovali dlouho do noci, až pan Sam pochopil, že se jeho protivník svého skutečně nevzdá, a tak pronesl možná úsměvnou, bohužel však smutnou moudrost: "Podívejte, synku, podívejte, pane guvernére, já už jsem starý chlap a dělám tohle už spoustu let, takže vám můžu říct, že proti otevřenému sjezdu nic nemám – ale musí být zmanipulovaný!"
Dlouhá léta jsem byl svědkem politických praktik na vesnicích, v ma-lým městech, na úrovni jednotlivých států i celého národa, a musím říct, že na všech těchto místech je kampaň skutečně tak bláznivá a zkorum-povaná, jak jsem právě popisoval. Jak je pak možné, že z toho všeho nakonec vzejde vláda stabilnější,

zodpovědnější, trvalejší, spolehlivější
a uznávanější než kterákoliv jiná na celém světě? To je další z našich paradoxů. Buď máme prostě štěstí (pod laskavým dohledem boha, nadaného smyslem pro humor), nebo je v našem systému zabudováno cosi, co nás chrání před námi samými. Náš rozlehlý, bohatý kus pevniny přežil dokonce i naše snahy úplně ho vyplundrovat. Také dějiny se k nám v době, kdy si náš národ prožíval dětství, zachovaly kromobyčej laskavě; všechny kořistnické země, které nás mohly smést z povrchu zemského, měly v době, kdy se nám dostávalo prvních lekcí z národní identity, na práci cosi jiného. Vskutku, naše dějiny provázelo výjimečné štěstí. Náš národ vybudovali mužové, kteří předběhli svou dobu, a v jistém smyslu předběhli i tu naši. Vymysleli systém, který dokáže sám sebe přetvářet
a obnovovat podle měnících se podmínek, nástroj zároveň pružný i pevný. Opakovaně žasneme nad tím, jak výtečně byla vystavěna naše vládnoucí moc. Ukazuje se totiž být odolnou nejen vůči útokům zvenčí, ale, což bývá občas ještě mnohem nebezpečnější, také vůči naší vlastní hlouposti.
Když se tak probíráme vším tím, čím jsme byli požehnáni, měli bychom se zastavit také u našich vůdců. Říká se o nás, že si volíme druhořadé kandidáty a žádáme prvotřídní prezidenty. Ne všichni naši prezidenti byli skvělí, když však panovaly velké nároky, podařilo se nám k jejich naplnění najít velké muže. Ne vždy jsme si jich dokázali vážit, často jsme je za života kritizovali a napadali je, a jako mrtvé jsme je pak vynášeli do nebe. Je to s podivem, ale ještě za života chválíme jenom průměrné prezidenty.
Cizinci vztah Američanů k jejich prezidentovi naprosto nechápou. K prezidentskému úřadu máme samozřejmě úctu a obdivujeme člověka, který ho zastává, na druhou stranu se ale vnitřně obáváme jeho moci, která je nám dosti podezřelá. Jsme na svého prezidenta hrdí, a zároveň ho obviňujeme z věcí, které neudělal. Považujeme prezidenta za blízkou osobu, téměř člena rodiny, a přitom s podezřívavostí sledujeme každý jeho pohyb i náladu. Vyžadujeme, aby byl prezident ve svých projevech zdrženlivý, v činech obezřetný, v chování na veřejnosti i ve svém soukromém životě dokonalý, a přes všechny tyto nároky se vášnivě zajímáme
o skutečného člověka, který se skrývá za touto veřejnou fasádou, kterou jsme mu sami vytvořili. Sestavili jsme pro něj nepsaný, leč o to přísnější kodex chování, a pokud se od něj v sebemenším ohledu odchýlí, následuje příval obviňování a urážek.
Prezident musí být větší než všichni ostatní, ne však lepší než všichni ostatní. Jeho samého i jeho rodinu podrobujeme velmi pečlivému a ne-ustálému zkoumání, a pak je odsuzujeme pro věci, které my sami děláme den co den. Když prezidentovi uklouzne nějaké to slovíčko nebo když se dopustí chybného rozhodnutí – společenského, politického nebo etického – vzedme se pravidelně mocná vlna protestů. Nakládáme prezidentovi víc práce, než kolik může jeden člověk zvládnout, víc zodpovědnosti, než kolik může jeden člověk unést, víc nároků, než kolika může jeden člověk dostát. Často ho kritizujeme a málokdy ho chválíme. Utaháme ho, vycucáme, spolykáme. Za tím vším se skrývá láska všech Američanů k prezidentovi, láska přesahující loajalitu vůči jakýmkoliv zájmovým skupinám nebo straně; je prostě náš, a my na něm uplatňuje své nezadatelné právo ho zničit.
Ke všem dalším odměnám, které s sebou tento nejvyšší úřad, dar všeho lidu, přináší, přidáváme atentát. Mnoha našim prezidentům bylo usilováno o život, a čtyři z nich byli zavražděni. Ochránit životy našich prezidentů před útoky cizinců by bylo relativně snadné, ochránit je před Američany je však zhola nemožné. A pak přichází smutek, pocit strašlivé ztráty, jako by došlo k úmrtí v rodině. Traduje se, že když zemřel Lincoln, africké bubny zanesly až do samého srdce černého kontinentu zprávu, že byl zavražděn Spasitel. Za našich životů došlo ke dvěma událostem, o kterých stačí, aby se někdo zmínil, a každý si hned vybaví, co právě dělal, když se o nich doslechl: první z nich je útok na Pearl Harbor a druhou smrt J. F. Kennedyho. Neznám nikoho, kdo by se necítil alespoň trochu provinile, že právě na naší půdě se zrodila ona zvrácená osobnost, která se ho rozhodla zabít.
Úřad prezidenta Spojených států je údajně ze všech úřadů na celém světě nadán největší mocí. Nikde už se ovšem nemluví o tom (a dokonce to není ani ve všeobecném povědomí), že stát se představitelem nejvyšší výkonné moci je velmi náročné, že je těžké tuto moc zvládat, a neuvěřitelně obtížné ji v praxi vykonávat. Není to syrová, zničující moc, je to moc, která nesmí být zneužita. Celé řadě prezidentů se stalo, že se snažili dosáhnout naplnění své výkonné moci, a přitom cítili, jak jim uniká mezi prsty, museli se postavit vzpurnému Kongresu a neústupné státní správě, jen napůl poslušné armádě, podezřívavému Nejvyššímu soudu, výsměšnému tisku a nespokojeným voličům. Prezident musí rázně a přitom

citlivě zvládat nejen svůj úřad, ale musí mít zároveň přehled i o všech vládních záležitostech, má-li jeho předvolební program dojít jakéhos takéhos naplnění. Prezident má ve svých rukou obrovskou moc – pokud ji ovšem dokáže uplatnit; je to moc především mravní, moc uváděná v činnost přesvědčováním a diskusemi, manipulací se vztahy mnoha malých, o to však agresivnějších skupinek, které jsou jednotlivě slabé, ve společenství s ostatními jsou však chráněny proti násilnému potlačení jejich práv výkonnou mocí. A i kdyby se federální vláda postavila za prezidentova rozhodnutí, ještě stále zde zůstávají práva, předsudky a zvyky jednotlivých států, okresů a obvodů, vedení soukromých firem, odborové svazy, církve, profesní organizace lékařů, právníků, spolky a cechy a sva-zy. Ti všichni mohou prezidentovi působit značné problémy; pokud dospějí k názoru, že došlo ke zneužití či nesprávnému použití moci, a spojí se, je prezident rázem ochromený, uvězněný ve svěrací kazajce, bezmocný.
Američané si uvědomují, že náš systém skrývá nejednu rozeklanou propast. Chceme učinit krok kupředu, přizpůsobit se novým podmínkám
a postojům, a přesto se zdráháme změnit existující tradiční zákony. To, co bylo kdysi dávno zapsáno na papír, je zapsáno i v našich srdcích, a odstranit tyto jizvy není vůbec snadné. Právě kvůli této spleti vztahů a zmatků se pak ocitáme v podivné pasti, vzniklé kolizí zákonů jednotlivých států s federálními zákony. V době sepsání Ústavy se zde nacházelo třináct samostatných států, které měly nejen vlastní ekonomické, společenské, náboženské a zeměpisné identity, ale také (kvůli velkým vzdálenostem, špatné komunikaci, nedostatku cest a mnohým dalším aspektům) samostatná, vzájemně nezávislá politická zřízení. Původní státy ani nenapadlo, že by si měly požádat o federální podporu a pomoc v oblastech školství, zdravotnictví, námořní dopravy, v případě katastrof, na budování silnic, železnic a hromadných sdělovacích prostředků. Je sice pravda, že některé ze států vytvořily volné aliance, například státy Nové Anglie nebo Jihu, přesto však zůstávaly třinácti jednotlivými, více či méně soběstačnými malými národy. Boj o přežití tyto poměry změnil, největší změna však nastala během velké ekonomické krize, když na sebe federální vláda vzala zodpovědnost za zdraví a blahobyt všech občanů. Tehdy přišla vpravdě druhá revoluce. Dnešní zákony jednotlivých států jsou do značné míry přežitky. V Ústavě se sice jasně píše, že veškeré pravomoci, které jednoznačně nespadají pod federální vládu, zůstávají ve správě jednotlivých států, jenomže v oblasti obchodování mezi jednotlivými státy, v oblastech zdravotnictví, vzdělávání, bankovnictví, hromadných sdělovacích prostředků, zemědělství a ještě mno-ha dalších musí federální vláda čím dál častěji zasahovat a tyto úkoly brát na sebe, neboť jednotlivé státy nejsou schopny se o sebe postarat.
Na druhou stranu byly sepsány tři zvláštní dodatky k ústavě, vycházející z Kongresem vydaného Zákona o občanských právech, které pojednávají o občanských právech a všeobecném volebním právu, jejichž zajištění bez sebemenšího zaváhání řadí mezi povinnosti federální vlády; to ona se má postarat o zavedení těchto dodatků do praxe a zároveň o potrestání všech, kdo by je porušili. A právě zde nacházíme jeden z nejnápadnějších paradoxů Spojených států. Mezi skupinami i jednotlivci se najde celá řada těch, kteří v soukromých nebo úředních záležitostech zákony o občanských právech odmítají a odvolávají se na právo svého státu prohlásit federální zákony za neplatné, naříkají jako zatracené duše nad nespravedlností federálních předpisů. V takových případech se nad násilnými trestnými činy zavírají oči, anebo, pokud je pachatel postaven před soud (což se stává jen málokdy), bývá většinou omilostněn. Těžko může federální vláda prosazovat nějaký zákon, když jsou metody, tento zákon podkopávající, mimo její působnost. Tváří v tvář nepotrestanému násilí mají soudní příkazy a tresty za pohrdání soudem jen mizivý účinek. Jediným východiskem vlády, která se ocitla v takové situaci, je svolání ozbrojených jednotek, které by dohlížely na pořádek ve společnosti; pomocí těchto prostředků se však téměř vždy napáchalo více škody než užitku. Vláda, která není schopna prosadit své vlastní zákony, brzy přestane být skutečnou vládou. Síla černého tlaku, podporovaná většinou bílých Američanů, nám nedovolí skrývat i nadále občanská práva v předpeklí, kde se tyto ústavní dodatky schovávaly téměř sto let. Jedinou možnou alternativou je řešení, které by z každého zločinu, namířeného k popření nebo potlačení občanských práv, učinilo zločin federální, podléhající federálním soudcům a federálním porotám, a to s možností změny místa konání soudu, pokud by místní soudní orgány neučinily těmto zákonům zadost. Samotná hrozba takového zákona by mohla přimět jednotlivé státy, aby se samy postaraly o svou záchranu. V posledních dvaceti letech jsme byli svědky obrovských změn, nyní jsme však dospěli k samému jádru onoho tak hluboce zahnízděného buřičství, jež musí být důkladně vykořeněno, má-li naše budoucnost být snesitelná. Těžko může společenství přerůst v dobrou společnost, spočívají-li jeho kořeny v neúrodné půdě.

Všichni lidé jsou si rovni

Dnes jsme přesvědčeni, že otrokářství je zločin a hřích stejně jako ekonomický neúspěch v rámci našeho systému. Dále jsme ochotni souhlasit i s tím, že otrokářství bylo vždycky zločinem a hříchem, třebaže to bylo v jistých předchozích obdobích popíráno. Nic však není dále od pravdy než tento náš postoj; naše současné názory na otrokářství vstoupily do našeho způsobu uvažování před necelými dvěma stovkami let. Otrokářství vnímáme jako popření lidské důstojnosti; lidské důstojnosti se však nikdy nedostávalo takové pozornosti a prostoru jako ve zlatém věku Řecka, kdy otroky neměli jenom ti Athéňané, kteří byli tak chudí, že na ně neměli, a v důsledku toho se nakonec sami stali otroky. Od samého počátku známých dějin se velké říše šířily, dobývaly další území, stavěly věčné pomníky, budovaly svou nesmrtelnost využíváním otrocké práce.
A když se světu otevřely dva nové světadíly, dvojčata Severní a Jižní Ameriky, nebylo nejmenších pochyb o tom, že bude opět nasazena otrocká pracovní síla, aby připravila, učesala a zkrotila tyto nezvladatel-né země nevlídných klimat. V Latinské Americe se co nejvíce využívalo domorodého obyvatelstva, ovšem nasazení indiánů jakožto otroků představovalo značné problémy: byla to totiž jejich země, kterou skvěle znali, a tak byli spolu se svými soukmenovci i příslušníky dalších kmenů náchylní ke vzpourám a sebeobraně. Tento problém vyřešilo až otevření trhů s otroky v Africe; muži, ženy a děti černé pleti byli naháněni do skupin, odvlékáni na pobřeží, po stovkách nahnáni do podpalubí lodí a spoutáni řetězy, a pak převezeni – tedy alespoň ti, kteří přežili – do nové země. Tak ztratili nejen svou rodnou zemi, ale také identitu, jména, rodiny a budoucnost.
V oblastech, kde bylo nasazení otroků zvláště "zapotřebí", jejich koncentrace prudce stoupala, a tak se brzy ukázaly i nevýhody, které to s sebou neslo. Sparťanům, kterých nebylo zdaleka tolik jako jejich otroků, hélótů, hrozila neustále vzpoura; také na americkém Jihu se začaly,
jakmile počet černochů dosáhl takové úrovně, že byli schopni prvních protestů, objevovat problémy s jejich ovládáním. Nikdo nemůže člověku zakázat odpor vůči otrokářskému zřízení; společenství, které vlastní otroky, může v nejlepším případě dosáhnout toho, že se jakákoli vzpoura bude už předem zdát marná. Jedním ze způsobů, jak toho dosáhnout, je vymýt otroku už jako dítěti mozek, přesvědčit ho, že je méněcenný, hloupý, bezmocný a nesvéprávný. Druhým způsobem je podchytit odpor už v jeho zárodku a nemilosrdně ho potrestat; třetím pak roztrhnout rodiny a rozbít veškeré přátelské vazby, aby nemohly vzniknout žádné skupinky ani kmenová pouta; a čtvrtým a pravděpodobně nejdůležitějším upřít černochům za jakoukoli cenu vzdělání, které vede k nevyhnutelným otázkám a bohatší komunikaci. Všechny tyto metody byly hojně využívány, a i přes to všechno docházelo ke vzpourám otroků, z nichž některé dosáhly velmi nebezpečných rozměrů.
Všichni, kdo se kdy odborně zabývali výplachem mozků, vám jistě potvrdí, že tato metoda neproniká hluboko do vědomí, a pokud není vyvíjen setrvalý nátlak, její účinky brzy vymizí. Otrokář, který svou prací, postojem i činy neustále opakoval: "Já se vás, negrů, nebojím, protože jste duchovně i duševně méněcenní," byl jako člověk, který vykřikuje, že se nebojí tmy, přitom si ale neuvědomuje, že kdyby se jí skutečně nebál, tak by o ní nemluvil. Na Jihu se tento strach z černochů zahlodával do bílého obyvatelstva čím dál tím hlouběji, a byl tak ještě udržován ustavičně opakovaným vyprávěním o jejich méněcennosti. Je jedním z paradoxů otrokářského zřízení, že se otrok nakonec (díky samotné jeho podstatě) stane silnějším než pán. To on dělá místo pána všechnu vyčerpávající, namáhavou, nebezpečnou a nepříjemnou práci. A dále, pokud je otrok zmrzačený, slabý nebo nemocný, ztrácí jako majetek na hodnotě; nejenže je pak svému pánovi k ničemu, ale nedá se ani prodat. Obchodníci s otroky, kteří v Africe chytali černochy a pak je ve strašlivých podmínkách dopravili ke břehům Nového světa, na nich notně prodělali, protože slabí zemřeli, divocí se zabili nebo byli zabiti v rámci krevní msty nebo při pokusech
o útěk, a slabí duchem umírali na zlomené srdce nebo prostou beznaděj. Dále pak byli v nových zemích a v novém podnebí vystaveni celé řadě nemocí, takže přežili jen ti, jejichž imunitní systém byl dost silný. Dále pak ti, kteří nebyli dostatečně chytří na to, aby skrývali své pocity a vyčkali na vhodnou příležitost, byli zabiti. A v neposlední řadě – strava, sestávající ze syrových, přírodních potravin s nízkým obsahem cukrů a tuků, konzumovaných v malých

množstvích, dosáhla toho, co svým slabým a nanicovatým pacientům doporučuje každý lékař. Naprostý nedostatek lékařské péče pak černochy donutil začít užívat bylinky a léčivé čaje, a také je přivedl k mocnému, na duši blahodárně působícímu náboženství. Jako poslední je třeba ještě připomenout, že jelikož se černoši neustále pohybovali v přítomnosti pozorného a až po zuby ozbrojeného nepřítele, zrodilo se v jejich středu společenství ducha, naučili se jeden na druhého spoléhat; takovouto vzájemnost poznali bílí jen v daleko menší míře – za války, když zažili obléhání.
Na předválečném Jihu bylo všeobecně známo, že černoši jsou fyzicky silní a mužní a že, jak už to u fyzicky silných lidí bývá, jsou také sexuálně aktivní a potentní. Tím přibylo pyramidě strachu ještě jedno patro; Jižané si mysleli, že černoši jsou už zkrátka takoví – silní a sexy – a vůbec jim při tom nedošlo, že tato silná rasa vznikla krutou selekcí.
Důvodem, proč se v devatenáctém století otrokářství nerozšířilo také do států Severu, nebyla dobrota, etika ani zjemnělé city, nýbrž tehdejší hospodářství. Ve městě a na velkých farmách se sem tam nějaký otrok vyskytoval, a řada lodí, jež přivážely ze Zlatého pobřeží do ubikací pro otroky své strašlivé náklady trápení a mizérie, patřila obyvatelům Nové Anglie, kteří byli často i jejich navigátory a kapitány. Jenomže farmy v Nové Anglii byly malé, chudé a kamenité, a tak by otroky neuživily. Pro každého je velmi jednoduché vystoupit nekompromisně proti zlu, když ono zlo nepotřebuje a nemůže z něj mít užitek ani požitek. Jak přišli abolicionisté ze Severu na to, že je špatné zotročovat své bližní? Snad se jejich jakýsi puritánský sklon, který do duší svých potomků zasadili Otcové poutníci, nedokázal smířit s mírným podnebím a bohatými úrodami a snadným životem, s pohodlím a luxusem velkých plantáží Jihu. Otcům poutníkům byly tyto atributy trnem v oku na anglikánské církvi a britské koruně, jejich potomkům připadaly podezřelé v Americe; a pokud je základem takového způsobu života otrokářství, pak je otrokářství špatné, ba dokonce hříšné. Pak už následovalo přesvědčení, že otroci jsou prostí a dobří. Na Jihu pak mnoho otrokářů začalo pochybovat o správnosti takového uspořádání, a celá řada inteligentních vlastníků půdy se začala svých otroků pomalu zbavovat, a to buď prodejem, nebo jejich osvobozením.
Síla nesouhlasu ze strany Severu Jih velmi překvapila. Všichni otrokáři byli údajně zlí, brutální lidé. Jenomže ve skutečnosti takoví nebyli, a zároveň věděli, že takoví nejsou. A tak se stalo, že Jižané museli hájit otroctví, protože tím hájili sami sebe.
Tou dobou už pro běžného člověka otázka otroctví přestala být záležitostí rozumu a racionální analýzy; proměnila se v otázku čistě emocionální. Američané, ať už ze Severu, nebo z Jihu, se před válkou dostali do krajně ošemetné situace. Vezměme si například mého pradědečka. Můj pradědeček byl Yankee z Leominsteru ve státě Massachusetts, jmenoval se Dickson (když do Leominsteru přišli v polovině sedmnáctého století jeho předkové, psali se ještě Dixon). Pocházel z veliké rodiny a měl veliké nápady. Někdy kolem roku 1840 sebral svou manželku a děti, nalodil se s nimi na plachetnici a vyrazil do Svaté země. Pradědeček byl farmář a křesťan; položil si za cíl, že bude židy obracet na křesťanskou víru, vymyslel však k tomu účelu metodu, na kterou nepřipadl ani sám Ježíš: měl v úmyslu učit židy zemědělství. Představoval si, že když jim takhle strčí nohu mezi dveře, postupně jim domů přinese i křesťanství. Byla to poměrně pragmatická úvaha. Pokud by se mu podařilo uskutečnit její první část, jeho zákazníci, židé, by jistě byli otevřeni i části druhé.
Izrael byl v té době tureckou provincií; zemědělství, dokonce i to nejosvícenější zemědělství, jaké se kolem roku 1840 praktikovalo, vyžaduje práci. A v té době se všude kolem užíval jen jeden druh práce – práce otroků. Pan Dickson byl zapřisáhlý a nezlomný odpůrce otroctví. Úplně cítím jeho chytrou, praktickou, upřímnou yankeeskou mysl, jak tento problém probírá ze všech stran, podobně, jako ze všech stran zkoumal šachovnici, když si v Leominsteru zašel občas zahrát s přáteli. I problém otroctví se mu podařilo rozlousknout. Žádné otroky si nekupoval; s lidmi, kteří přicházeli pracovat na jeho farmu, uzavíral doživotní smlouvy. Všichni dělníci je osobně podepsali, aby tak prokázali svou svobodnou vůli, peníze však samozřejmě dostali jejich původní majitelé. Tak byl můj pradědeček zproštěn hříchu, kterým by bylo vlastnictví otroků. Když mu některý z dělníků utekl, mohl ho nechat zadržet tureckou policí, ne proto, že utekl, ale proto, že porušil vzájemnou smlouvu.
Kdyby američtí černoši v době před občanskou válkou bývali věděli, s jakou dvojakostí jsou vnímáni, nejspíš by z toho byli dost zmatení. Pro Yankee, kteří získávali informace z kázání, fotografií, nejrůznějších předsudků, vyprávění cestovatelů a románů, byl černoch týraný, zneužívaný, přepracovaný a vyhladovělý tvor, občas hrdina, občas světec, nikdy, za žádných okolností však ne člověk

jako všichni ostatní. Pro Jižana, který zase naslouchal svému vlastnímu strachu, předsudkům a také nutnosti udržovat neustále disciplínu, byl černoch líné, hloupé a zároveň nebezpečné, vychytralé, falešné, zlodějské a smilné zvíře. O tom, co si černoši mysleli o svých pánech, toho mnoho nevíme. O své názory a pocity se dělili jen sami mezi sebou a se svými pány jednali s naučenou praktickou zdvořilostí. Nechci tvrdit, že mezi bílými a černými nevznikal pocit loajality, láska nebo náklonnost. To jistě ano, nikdy se však nemohly rovnat stejnému citu vůči vlastním lidem, a tato odtažitá izolovanost, zakořeněná v celé řadě generací, je patrná ještě dnes. Jeden můj známý Jižan mi přednedávnem řekl: "Nedokážu se s černochy bavit. Chtěl bych, jenomže nevím jak."
V letech, která vyústila v rok 1861, na sebe Sever a Jih vrčely, hádaly se, dělaly ústupky a znovu se rozkmotřily, a nakonec dobručely a doreptaly až k válce. Vznikala a vyčleňovala se nová teritoria, chystala se proměnit v nezávislé státy; a tak se hranice posouvala na západ a všichni se handrkovali, zda nové státy přijmou otrokářství, nebo ne; v podstatě šlo ale o rozhodnutí ve prospěch jednoho či druhého hospodářského systému. Otrokářství s tím nemělo mnoho společného, jen oběma stranám poskytovalo důvod k rozbouření vášní. Sami otroci byli jen prostředkem k šíření těchto vášní, jinak se jich to netýkalo.
Pak následovala strašlivá válka, ani v té se však na otroky nebraly ohledy. Když se pak po dlouhých letech ničení a umírání prohlásilo, že otroctví je zrušeno, bylo to načasováno a vyhlášeno ne jako nástroj svobody, ale jakožto vojenské opatření, s cílem zmást a zdrtit už tak rozvrácený Jih. Nevíme, co by Lincoln, kdyby zůstal naživu, býval udělal nebo mohl udělat pro usnadnění těchto změn. To, co se však stalo, bylo úděsné. Miliony ztracených, bezradných otroků byly vyvrženy do oslepujícího světla svobody, nebyly však na ni o nic připravenější než člověk, který strávil celý život ve vězení, a nyní byl násilím vyhnán do komplikovaného, nejistého a náročného vnějšího světa. Kdyby se jim bývalo dostalo času na učení, na přípravu, kdyby Jih býval pochopil, že jde o změnu nutnou a nevyhnutelnou, a uskutečňoval ji pomalu a po částech, mohlo to všechno dopadnout jinak. Jenomže na Jihu došlo k nucenému osvobození a bílý Jižan se náhle ocitl uprostřed pomstychtivých, divokých a nevzdělaných nepřátel. Nyní už za černochy nenesl žádnou odpovědnost. Staral se jen o své bezpečí a ochranu své rodiny a sousedů.
Jižané v dějinách opakovaně dokázali, že mají ohromné nadání pro vojenskou službu. V občanské válce bojovali neobyčejně statečně a vynalézavě, a díky svému nezlomnému duchu dokázali Severu vzdorovat, třebaže měl drtivou přesilu co do počtu, zbraní i zásob. Když byli Jižané nakonec poraženi a otroci byli proti jejich vůli osvobozeni, zachovali se jako vojenský národ, když je poražen, obklíčen, okupován a infiltrován: přešli od otevřeného zápolení ke guerillové válce a bojovat nepřestali. Jejich tajné a úzce propojené řády měly za cíl vykonávat na zmatené a rozhořčené černochy neustálý nátlak a budit v nich hrůzu. Mělo jít o za-chování "práva a pořádku", ve skutečnosti však šlo o to, aby černoši byli drženi na uzdě. Dělo se tak skrze ozbrojené složky dle vlastního výběru bílých, kteří dohlíželi na dodržování zákona, a zároveň připravovali nové zákony, které bylo třeba dodržovat – zejména pak zákony, jež černým upíraly možnost podílet se na vytváření či změnách těchto zákonů. Zástupci Jihu při vládě severních provincií si také vytvořili způsoby, jak ovládat menšinu – infiltrovali legislativní komise, přímo mistrným způsobem protahovali veškerá jednání a uzavřeli tak téměř všechny cestičky k pravdě a změně.
Jižanské úsilí bylo obrovsky úspěšné: dodatky k ústavě, které černochům zajišťovaly svobodu a právo na podíl na vládě, byly místními zvyky, zákony a úředníky, dohlížejícími na dodržování zákon, naprosto anulovány, takže černoši, kterých bylo často více než bílých, ještě dalších sto let nejenže neměli volební právo, ale nebyli ani svobodní. Školy, čtvrti, zaměstnání a podniky bílých jim zůstaly uzavřené. Když běloch a černoch porušili zákony, dočkali se zpravidla různých trestů. Organizace, které si černoši na svou obranu zakládali, byly, pokud to zákon dovoloval, nemilosrdně rozprášeny, a pokud snad zákon nedostačoval, nastoupil skrytý teror. Otroctví bylo nahrazeno nevolnictvím dluhů, potřeb, neznalosti a neustávajících připomínek méněcennosti. Jistě, je pravda, že pokud směli a chtěli, mohli si černoši odejít, kam se jim zlíbilo – a řada z nich také odešla, jen aby zjistila, že ani Sever, který tak bojoval za jejich osvobození, je nepřijme, leda snad za stejných podmínek, za jakých je akceptoval Jih.
V letech obnovy po občanské válce, kdy bylo do státní legislativy na Jihu zvoleno mnoho černochů, odhlasovali si tito zástupci bývalých otroků řadu věcí, které do té doby neměli, a jednou z nich bylo také vzdělání. Během oněch

několika krátkých let, v nichž se černoši podíleli na obnově Jihu, bylo sepsáno více zákonů o školách než kdykoliv předtím i potom. Když pak byli černí zákonodárci díky rostoucí moci bílých vyhozeni ze svých úřadů a zbaveni volebního práva, všechny tyto zákony byly z legislativních sbírek odstraněny. Běsnění bílých dostoupilo takové míry, že samo slovo "škola" se dostalo do klatby, a řadu kdysi velmi dobrých škol na Jihu skryl stín, ze kterého se doposud nevynořily. Je to šílené: bílí si zakázali cukrátka ze strachu, že by jich pár mohl dostat i někdo jiný!
Když bylo po válce, moje prateta Carrie, drobounká žena, která ještě nosila korzet vyztužený velrybími kosticemi, dcera téhož Dicksona, který odjel do Palestiny obracet židy na křesťanskou víru, tak tahle maličká žena s váčkem příspěvků od svých sousedů z Leominsteru v Massachu-setts odjela na Jih a otevřela tam školu pro černé děti. Byla stejně neústupná jako její otec. Sotva školu otevřela a sehnala dohromady houf černých dětiček, Kukluxklan jí ji vypálil; tak otevřela další, zůstávala tam s dětmi přes noc, často na podlaze, protože bílí jezdci přijeli znovu a začali po nich skrz zdi školy střílet. Za pomoci svých malých černoušků postavila uvnitř školy valy z pytlů s pískem a ve školním krbu vařila otruby, aby měla spolu se svými svěřenci co jíst. Duch ji nikdy neopustil, peníze však ano, a pak jí došly i otruby. Černoši se sice pod rouškou tmy přikrádali a nosili jí zbytky ze svých skrovných tabulí, Klan však i tento přísun potravin brzy utnul, a tak teta Carrie, vyhladovělá, slaboučká, neváţila víc než její nejmenší žáček, kapitulovala, rozhodně se však nevzdala – vážení představitelé jižanské společnosti ji neodzbrojili: odkráčela hrdě, v podpaží své zbraně – bibli, Poutníkovu cestu a McGuffeyho slabikář.
Nyní, o sto let později, se černoši řítí směrem k rovnosti, kterou jsme jim slíbili, avšak nedali v roce 1867. Jejich směřování způsobily čtyři věci, z nichž tři bylo tetě Carrie dovoleno si odnést: náboženství, umění a vzdělání. Onu čtvrtou neměla, dnešní černoši ji však mají: hospodářský význam a vliv. Černošští vůdci jsou povětšinou vzdělaní, sečtělí, přemýšliví a zkušení lidé. Síla jejich hnutí, založeného na náboženství, se vyznačuje kázní a energií, jako by málem šlo o nové náboženství. Černoši mají nyní přístup k bohatství a mohou je přerozdělovat; podnikatelé v celé zemi konečně pochopili, že co je špatné pro černochy, je ve svém důsledku špatné pro obchod a tedy pro Ameriku.
Černošská otázka vyvolává neustálé napětí, jež nutí lidi, kteří příliš ne-uvažují, klást následující otázky: "O co jim vůbec jde? Co vůbec chtějí?" Odpověď je velmi prostá. Chtějí přesně totéž co ostatní Američané – mír, pohodlí, bezpečí a lásku. Člověk chce všechno, na co jeho mysl připadne; skrze vzdělání a porozumění se mu rozšiřují myšlenkové obzory, a tak bude do budoucna chtít čím dál tím víc různých věcí, možná dokonce lepších věcí.
Černoši se své rovnoprávnosti – podle zákona – nepochybně dočkají; možná ne tak brzy, jak by měli, ale dříve, než si myslí všichni pesimisté. Jenomže rovnoprávnost podle zákona je jen malým dílkem skutečné rovnoprávnosti. Jedním z nepříliš pěkných rysů lidské povahy je, že každý člověk chce na někoho koukat spatra, být lepší; tento rys je příznačný pro pocit nejistoty, a tak se zdá, že si lidé jako celek nejsou sami sebou příliš jisti. Černoši se cítí být bílými ukřivděni, bílí v sobě zase mají hluboce zakořeněnou nedůvěru, a nad tím vším se vznáší strach a nedůvěra bílých vůči černochům; dokud ve společnosti přetrvávají byť jen stopy těchto pocitů, nemůže být skutečné rovnoprávnosti dosaženo.
Před lety pro mě v New Yorku pracoval jeden velmi inteligentní černoch. Jednoho odpoledne jsem ho pozoroval přes okno, právě nakoupil a šel ke mně domů. Když zabočil za roh, vyvalila se z baru opilá tlustá běloška, na zledovatělém chodníku jí to ujelo a ona upadla. Onen muž okamžitě zahnul do pravého úhlu, přešel na druhou stranu ulice, držel se od té ženy nejdál, jak jen to šlo. Když konečně vešel, chvatně jsem k němu přistoupil: "Všechno jsem viděl. Proč jsi to udělal?"
"Áá, tamto. Viděl jsem, že je opilá, a říkal jsem si, že kdybych jí šel pomoct, nejspíš by začala ječet, že ji chci znásilnit."
"Zareagoval jsi dost rychle," divil jsem se.
"Asi ano," souhlasil, "ale to je tím, že mám dlouholetou praxi v tom, co to znamená být černý."
Rozepsal jsem se o tomhle problému do takové šíře, protože každý pokus o popsání současné Ameriky musí brát na zřetel otázku rasové rovnoprávnosti, protože se o ní hodně mluví a přemýšlí a protože ovlivňuje naše postoje. Rány, které na naší společnosti zanechalo otroctví, konflikt mezi Severem a Jihem, se zacelí, teprve až si nebudeme moci vzpomenout, jestli byl člověk, se kterým jsme si právě

povídali na ulici, černý, nebo bílý.

Genus Americanus

Příslušníci beztřídní společnosti se musejí naučit přijímat změny ve společenském postavení, aniž naruší všeobecně rozšířené přesvědčení, že v dané společnosti žádné rozdíly v postavení neexistují. Šlechta už si tento problém vyřešila, a ony změny se týkají spíš působnosti než zařazení podle jména. V Americe a možná také v Rusku je to právě naopak. Podle jmen žijeme v beztřídní společnosti, ve skutečnosti je však všude kolem nás jemné a věčně proměnlivé třídní uspořádání.
Americká revoluce se lišila od francouzské revoluce i pozdější revoluce v Rusku tím, že vzbouření američtí kolonisté nechtěli jiný, nový typ vlády: chtěli tutéž vládu, jenomže tvořenou jimi samými. Kdyby bývali byli jednotným a soudržným politickým celkem, možná by bývali chtěli krále – opět však svého vlastního krále. Američané nepřipadli na myšlenku vlády lidu jen tak zničehonic; šlo o postupný vývoj, který pokračuje ještě i dnes. Chceme obyčejného kandidáta, osoba, která má daný úřad nakonec zastávat, však má být výjimečná.
Američané dříve než zbytek světa odhalili jednu jednoduchou pravdu: a sice že schopnosti člověka nemají s jeho původem nic společného. V jistém ohledu to s tímto naším přesvědčením přeháníme, ostatně jako často i s dalšími věcmi; po národním vůdci se tradičně chtělo, aby jeho předkové byli prostí dělníci, chtělo se to po něm i v případě, že si svůj nízký původ a zázemí musel vymyslet. Pak se však znovu ozvalo naše nadání pro paradox: naučili jsme se nedůvěřovat zděděným postům, majetku a penězům, na druhou stranu jsme velmi záhy začali totéž obdivovat, pokud toho člověk dosáhl vlastní pílí a přičinlivostí. Když jsme se vzbouřili proti naší staré domovině a začali se ubírat vlastní cestou, velmi pečlivě jsme se zbavili všech symbolů nenáviděné aristokracie – titulů, poct, děděných výsad. Jelikož však každý touží po obdivu a možná i částečné závisti ze strany druhých, zbyly nám jako předměty obdivu a závisti jenom peníze a majetky. Bohatí Ameriky v průběhu jejích pozdějších dějin byli možná proklínáni a znevažováni, zvolili si však jediný možný způsob, kterak si získat pozornost ostatních.
Aristokraté, jimiž naši předkové jedním dechem opovrhovali, a zároveň na ně vzpomínali, si udržovali své postavení a platili zákonné dávky z výnosů pozemků, jichž byli vlastníky. Čím výše postavený šlechtic, tím rozsáhlejší pozemky. Je jen přirozené, že se naši první osadníci snažili napodobit ty, které si ošklivili a kterým nejspíš také záviděli. V otevřené, nerozdělené Americe, daleko od královských koloniálních výnosů, se
některým lidem podařilo uchvátit obrovské pozemky, prostě se jich zmocnili, a v některých případech dokonce obešli platné zákony. Některé
plodiny, například bavlna, půdu hodně vysílily, a tak bylo třeba velmi rozsáhlých pozemků, aby se vůbec dalo dosáhnout nějakého zisku. Později, s rozvojem zemědělské techniky, stačilo na obhospodařování velkých polí jen několik málo lidí. Jedinými problémy pak zůstávaly rostoucí daně, náklady na zemědělskou techniku a hnojiva, a také světová novinka – nadvýroba: příliš mnoho potravin znamenalo pokles cen, a tím i obtíže pro majitele velkých farem. Potřeba neustálého vypůjčování peněz a výhody obchodních organizací proměnily velké farmy v továrny, vlastněné povětšinou bankami nebo akciovými společnostmi. Rozsáhlých pozemků, vlastněných jediným člověkem nebo rodinou, bylo čím dál méně, takže z poměrně vysokého počtu usedlostí s polnostmi o rozloze provincie jich rázem zbylo jenom pár, a ty, které přežily až do dnešních dnů, jsou v podstatě muzejními exponáty.
Celý svět zná postavu amerického kapitalisty: nenáviděného vykořisťovatele, pana Skrblíka, chlemtajícího šampaňské, kvůli kterému jeho
dělníci cedili krev, obávaného a zároveň uctívaného Strýčka Sama v pruhovaném kabátě, s břichem, svědčícím o blahobytu, téměř zvířecky hrubého. Tuto postavu mají v oblibě zejména země za oponou, ať za tou železnou, nebo bambusovou. "Kapitalista" má v jejich podání někdy po kapsách tanky a zastává zároveň funkci válečného štváče, amorálního původce a prodejce zkázy. Každý alespoň trochu poučený protest proti Americe na tuto postavu nezapomene a v průběhu protestních bouří ji pak spálí nebo oběsí. Takovýto kapitalista už ve skutečnosti bohužel neexistuje, a nám se po něm stýská. Slavní vykořisťovatelé, tlustí, rozhazovační, krutí, na hlavách cylindry a na rukou prsteny s blýskavými drahými kameny – mogulové jako Diamantový Jim Brady, Lucky Baldwin, Leland Stanford,

kolem sebe krásné ženy, rychlé koně a sídla velikosti zámků – byli bohatí, byli na své bohatství pyšní a dělalo jim dobře celému světu předvádět, jak dobře na tom jsou. V druhé polovině minulého století byly tyto živočišné, nespoutané osobnosti naším prokletím a zároveň chloubou; pak se však cosi stalo a oni zmizeli. Novými mocipány se stali majitelé železnic, ropných vrtů a dolů na železo nebo měď. I oni byli nenáviděni a obdivováni, a i oni nakonec zmizeli. Finanční velikáni byli obvykle syny chudých rodičů, a sami se dopídili a doplahočili k bohatství. Na jejich cestě za majetkem je poháněly vzpomínky na chudobu a strádání. Celkem přirozeně pak své děti před touto hnací silou chránili, a protože neexistovala žádná vládní nařízení, která upravovala individuální zacházení s majetkem, druhé generace velmi bohatých rodin byly poměrně pravidelně slabé, rozhazovačné a hloupé. Několika málo rodinám se podařilo udržet skrze peníze u moci, ale takových je opravdu jen hrstka. Většina potomků bohatých rodin, kteří jsou
i dnes při majetku, je chráněna svěřeneckými fondy a různými bezpečnostními opatřeními, která fungují velmi podobně jako komisní správa majetku ve staré vlasti – jejich hlavním cílem je udržet chamtivé ruce synáčků mimo kapsy jejich otců. Slušný počet milionářů z prvních generací, kteří se vypracovali vlastním přičiněním, měl dynastické tendence. Jejich záměr je ještě dnes patrný na budovách bank od řeky Hudson až po Nob Hill v San Francisku: jejich sídla často připomínají pevnosti, obe-hnané hradbami s cimbuřím, některé mají dokonce šindelové střechy, střílny, výpadové brány a mohutné věže s branami. Možná že odradily nepřátele zvenčí, nedokázaly však dané instituce ochránit před plíživým úpadkem zevnitř. Když plamen zakladatele pohasl, zbyly z něj jen řežavé uhlíky a úzký proužek kouře, který se nakonec bez přísného dohledu svěřeneckého fondu vytratil docela.
Dnes bychom v naší společnosti pravděpodobně napočítali více bo-háčů, disponujících větším majetkem než kdy dříve. Ti už se však svým bohatstvím nechlubí, naopak žijí málem jako utečenci, v ústraní a anonymitě. Možná jsou tak plaší a ostýchaví kvůli dani z příjmu a jejímu obcházení. O dnešních magnátech se doslýcháme pouze ve chvílích, kdy se části svého bohatství vzdávají, a jejich dary nejrůznějším nadacím jsou většinou jen způsobem jak je vysápnout zpod ruky výběrčím daní.
Místo starého, všem známého kapitalisty máme dnes obchodní společnosti, které jsou jedním z nejpodivnějších organismů současného světa. Některé zhotovují výrobky určené k prodeji, jiné spravují doly, podnikají s penězi, hloubí ropné vrty a ropu pak rafinují na jednotlivé složky, vyrábějí ocel, měď, nikl nebo wolfram, spravují farmy nebo nakupují výrobky jiných společností, aby je pak dále prodaly; jejich hnacím motorem však je a vždy bude vydělávání peněz. Pokud má taková společnost vůbec existovat, musí být výkonná, musí vyrábět své výrobky či vykonávat svou funkci za minimum nákladů
a s maximálním ziskem. Nejdražší položkou v každé obchodní činnosti je lidská práce, a tak se první podniky snažily udržet její ceny co nejnižší. Usadily se v oblastech, kde byla práce díky vysoké konkurenci levná. Když se pak dělníci začali spolčovat, vytvářet nátlakové skupiny proti svým zaměstnavatelům, všechny společnosti proti rostoucí organizovanosti zuby nehty bojovaly. Využívaly všech (i pochybných) prostředků, které jim umožňovaly zdolat nebo obejít organizovanou pracovní sílu: najímaly zoufalé a nevzdělané dělníky, uzavíraly továrny, dokud dělníci nepřistoupili na jejich pracovní podmínky, neváhaly použít dokonce ani ozbrojenou obranu a odvetná opatření. Ve světě obchodu vypukla občanská válka. Všichni se na ten konflikt pamatujeme: bouchači z korporací proti gorilám z odborů; nepokoje, vraždy, ničení; a především hlasité a sžíravé obviňování – na jedné straně, že se dělníci dopouštějí zrady na obchodu, na druhé straně, že vyžraný, bezcitný kapitalismus využívá pracujících
a kvůli vlastnímu prospěchu se podílí na dalším prohlubování chudoby mezi lidmi. Akcie raných korporací spravovalo jen několik málo investorů, kteří obvykle pocházeli z nejvyšších finančních kruhů. Akcionáři byli rozhodně proti socialismu, ještě více však byli proti nevyplácení dividend. Válka proti organizované pracovní síle byla jako každá válka velmi nákladná. A nejen to, dělníci, kteří byli ochotni spokojit se s nabízenými platy a pracovními podmínkami, bývali nevzdělaní, nešikovní a nevýkonní, takže náklady na výrobu stoupaly a zisky klesaly. Jak Američané přicházeli k penězům, začali skupovat akcie výkonnějších obchodních společností, a tak se jejich vlastnictví zcela proměnilo a rozšířilo. Tlustá komiksová postava představující kapitalismus, v našponované vestě pomalované symboly amerického dolaru, tak přestala být výstižná. Podílníky byli nyní běžní, řadoví Američané. Brzy přišli na to, že jedenáct lidí, z nichž každý vlastní po sto akciích, může přehlasovat člověka, který jich vlastní tisíc. A tak začali akcionáři klást velmi prostou otázku:

Vydělává tato společnost, nebo nevydělává?
Velké korporace svírají v rukou velikou ekonomickou moc, ovlivňují hospodářství celých států, mají vliv na vlády i národy, a přesto jsou až přehnaně citlivé na sebemenší závan kritiky. Stačí pár dopisů, které kritizují jejich výrobek nebo firemní politiku, a následuje nervózní a vystrašené zasedání představenstva a pronikavé zkoumání vlastních řad. Jak ví každý ředitel velké obchodní společnosti, špatná publicita může způsobit propad prodeje, který mezi akcionáři okamžitě zapůsobí jako píchnutí do vosího hnízda. Proto všichni tito obři utrácejí spoustu peněz za tisková oddělení a pozitivní prezentaci na veřejnosti. Amerika tak vytvořila Korporátního Zaměstnance. Jeho život, jeho rodina i jeho budoucnost jsou v rukou společnosti, jíž je oddán. Jeho školení, společenský život, značka auta, kterým jezdí, obchody, ve kterých se i s manželkou obléká, čtvrť, ve které žije, typ a cena domu i jeho zařízení – to vše je diktováno jeho korporátním postavením. Jeho místo v pyramidě vedení je přesně definováno výší jeho platu, zvláštních odměn a počtem dalších výhod. Korporátní Zaměstnanec je jemně, zato však neúprosně tlačen k tomu, aby se přizpůsobil chodu firmy, k tomu, aby si své místo udržel nebo byl ještě povýšen. Je třeba, aby hladce plnil své povinnosti, vykonával jisté činnosti, a dokonce zastával určité názory, díky nimž bude společnost úspěšná. Ve vedení a v odděleních prodeje a v tiskovém oddělení má Korporátní Zaměstnanec své místo jisté jen od jedné schůze akcionářů ke druhé; úspěšná vzpoura na těchto úrovních může jednoduše spláchnout celý kádr poctivých pracovníků a nahradit ho novou krví.
Jelikož mají tyto společnosti poměrně jednoduchý cíl, tedy vydělávat peníze, jsou mnohem výkonnější než kterákoli existující vláda. Jak říká můj přítel Ed Ricketts: "Kdyby General Motors nebo Du Pont nebo General Foods vytvořily armádu, žádná státní armáda by se proti ní dlouho neudržela." Účelem jakékoliv státní armády je do značné míry zkrátka trvat. V minulosti jsme v několika vojenských střetech pochopili, že naše státní profesionální armáda nebyla příliš dobře připravena. Pokud by však šlo o vítězství ve válce nějaké velké obchodní společnosti, napřela by k tomuto cíli veškerou svou energii, a to s maximální rychlostí a účinností a s minimálním plýtváním energií i penězi. "Žádná státní armáda by se pak takové pohotovosti a odhodlání neměla šanci ubránit," říká Ed Ricketts.
Ropná společnost může expandovat do dopravy, potravinářská firma může své zisky investovat do časopisů, je však jedna věc, kterou žádná korporace nemůže a nedokáže. V oblasti individuální tvůrčí síly nejenže tvůrce nedokáže podpořit, ale dokonce ho ještě zadusí. Nemůže si objednat napsání dobrých knih ani her, namalování skvělých obrazů, složení výjimečné hudby. Když se někdy některá společnost do tohoto oboru pustila, podařilo se jí pouze učinit z uměleckého díla prodejný výrobek a jeho autora nakonec zničit. Výrobou potravin, oblečení, přístřeší, lidové zábavy a nejrůznějších přístrojů, zpříjemňujících život, obchodní společnosti nejen naplňují naše potřeby, ale často je i uměle vyvolávají. Pouze v naplnění naší touhy po velikosti jsou bezmocné.
V devatenáctém století bohatí naší společnosti dále bohatli a všichni jsme si žili na vysoké noze – všichni si byli rovni, nikdo nevybočoval z řady, většina z nás byli protestanti, materialisté, nohama na zemi. Zároveň nás však spalovala hluboce zakořeněná touha po okázalosti, výstavnosti, rituálech, vznešených titulech, postojích a proslovech, které jsme kdysi odmítli a odvrhli – a tak jsme si to vynahradili jinak. Vytvořili jsme si neoficiální řády, království, roucha a korunovační klenoty, složité rituály a tajná poznávací znamení mezi vyvolenými. Sály v prvních patrech hasičských zbrojnic umouněných městeček se co chvíli proměňovaly – jeden večer v Šalomounův chrám, dalšího večera v místo sletu vybraných neškodných čarodějek, jindy zase v kapli rytířského řádu, který se honosil korunovačními klenoty, nablýskanými meči a pštrosím peřím. Na jeden večer v týdnu jsme se stávali aristokraty. Ještě teď si pamatuji, jak jsem takhle jednoho večera zahlédl Louise Schneidera, dobrosrdečného řezníka ze Salinasu, kulatého a rudolícího, povětšinou v zakrvavené zástěře: na hlavě měl tehdy zlatou korunu, na sobě plášť lemovaný umělým hermelínem, v rukou symboly moci, a přitom pronášel rituální fráze, kterým nepochybně nerozuměl, a kdyby jim rozuměl, tak by se jim sám musel vysmát. Zpod zlata a purpuru jeho šatu mu vykukovaly hranaté špičky bot, a nic také nemohlo změnit jeho zrzavý mroží knír ani vrásčitý, doruda opálený zátylek. Bylo to úžasné. Vznešení rytíři se účastnili každé přehlídky, pochodovali trochu ostýchavě a nepříliš vojensky, o to víc se jim však třepetaly barevné chocholy a na jílcích postříbřených mečů blýskaly sluneční paprsky.
Je s podivem, jak Američany baví pochodovat, i když nemusí. Každý svátek vyláká do ulic miliony pochodujících, potí se na slunci, někteří dokonce padnou a musí být odvezeni do nemocnice. Navzdory útrapám

i jistému nebezpečí pochodují, navlečení to těch nenepředstavitelnějších kostýmů, nad hlavami těžké transparenty. Zmatené demonstranty přitahují všechny události od dne svatého Patrika po den amerických babiček; kdyby jim však podobný pochod nařídila armáda, začnou naříkat jako bezmocní mořští duchové, vyvržení na břeh, a vojáky by z nich mohla udělat snad jen neobyčejná trpělivost a nezlomná přísnost. Když se však jednou podvolí, jsou z nich velmi dobří vojáci, nikdy si ovšem nepřestanou stěžovat a buřičsky reptat. To se netýká naší relativně malé profesionální armády, její členové se samozřejmě chovají jako příslušníci kterékoliv jiné profesionální armády. Národní bezpečnost si však žádá také vojáků z řad běžných občanů, a to je potom pohled. Takový voják kope jako býček, kterého vedou na porážku, celou dobu odsekává, když je ale slušně vytrénovaný a vyzbrojený, tak bojuje dobře. Žije jenom pro den, kdy se konečně bude moci svléknout z uniformy, a když se nakonec opravdu dostane z armády, stráví značnou část svého budoucího života na setkáních, srazech, pochoduje až do posledního dechu, i když je mu uniforma čím dál tím těsnější a límeček i pásek ho nesnesitelně škrtí. Válka, kterou kdysi nenáviděl, se stane nejúžasnějším obdobím jeho života, historkami o němž pak svou ženu i děti svědomitě nudí až k smrti.
Kromě nejrůznějších sdružení veteránů vymysleli Američané také bezpočet dalších řádů, lóží, spolků a družin, některé fungují jako pojišťovny, jiné se starají o pohřby, jiné vykonávají charitativní činnost, ale všechny, všechny do jedné či do jednoho jsou velmi ušlechtilé a vznešené. Každý, kdo už je na světě dostatečně dlouho, si jistě na nějakou takovou, která obohatila jeho mládí, vzpomíná. Losi, Zednáři, Templáři, Dřevorubci všeho světa, Rudoši, Orli, Východní hvězda, Lesníci, Sjednocený řád lidu, Mezinárodní spolek – ve Světovém almanachu najdeme stovky takových organizací a spolků, vojenských i náboženských, filozofických,
akademických, charitativních, mystických, politických a taky nepokrytě bláznivých. Většinou bývaly a nejspíš ještě stále jsou otevřeny jen určité třídě, jsou tajné, a proto výlučné. Naplňovaly touhu po velikosti na pozadí obyčejnosti, touhu po aristokracii v prostředí demokracie. Jejich rituály nejspíš naplňovaly stesk protestantů po přehnaném vzývání a rituálech zavržené katolické církve. Řada jiných spolků naopak zavedla přísná pravidla proti přijímání katolíků. A tak si katolíci založili svá vlastní společenství, vlastní rytířské řády a kluby, a tím se to všechno nějak pokazilo.
Jsme velmi zvláštní lidé: milujeme nejrůznější organizace, a zároveň je nesnášíme. Vzpomínám si na události, ke kterým došlo v Salinasu v době, kdy noviny vlastněné Williamem Randolfem Hearstem rozdmýchávaly odpor proti Japoncům, a přitom ve školách tehdy – mohlo mi být nějakých dvanáct nebo třináct – bylo alespoň třicet procent žáků japonského původu. Někteří z nich byli moji dobří přátelé, pod vlivem Hearstovy zuřivé kampaně jsme si však založili malý klub, který měl podnikat špionážní akce namířené proti Japoncům. Měli jsme tajná znamení, tajná místa na předávání zpráv a také kódy. Kradli jsme se kolem zahrad japonských farmářů, nakukovali jsme jim do oken, zjistili jsme však jedině to, že chodí spát hodně brzy, a také hodně brzy vstávají. Přesto jsme měli dál potřebu slídit kolem, dělalo nám to dobře. Pak se ale stala hrozná věc. Takasi Yatkumi, jeden z našich nejlepších přátel, se k nám chtěl přidat. Byli jsme zděšení; jeho prosba naprosto zbortila celou doposud vyznávanou strukturu rasové nenávisti. Vysvětlili jsme Takasimu, že jeho činy jsou nepoctivé, že je náš nepřítel, že se nemůže stát členem protijaponské organizace. Chvilku o tom přemýšlel a pak prohlásil, že kdybychom ho přibrali, pomáhal by nám špehovat své rodiče. A protože byl náš kamarád, tak jsme ho museli vzít mezi sebe, jenže tím vzala za své dravost naší organizace, podobně jako katolické spolky utlumily dravost protestantských skupin.
Touha a ochota špehovat, pranýřovat, vyhrožovat a trestat snad není typicky americká, přesto však dokáže rozvášnit poměrně vysoký počet Američanů. Ti, se kterými jsem měl já co do činění, byli povětšinou lidé středního věku, jak muži, tak ženy, kteří měli pocit, že je život čímsi oklamal nebo jim proklouzl mezi prsty; možná měly ty pocity cosi do činění s jejich klimakteriem. Byli přesvědčeni, že za jejich nespokojenost může charakter společnosti, ve které žijí. Sexuálně neuspokojené odpuzuje amorálnost mladých. Ti, kteří zkrachovali nebo neuspěli v podnikání,
začnou být přesvědčeni, že naše hospodářství ovládá nespravedlnost. Člověk, který nějakým způsobem nezapadá do okolní společnosti, ji dříve či později začne nenávidět.
Všechny takovéto nemoci duše si musejí najít cíl, na kterém by se vybily – a ten cíl nacházejí ve šťastných, úspěšných, výkonných a uznávaných. Útočník si většinou najde vznešený morální nebo náboženský důvod. Vlastně na nic neútočí,

jen cosi chrání. Když se veřejně mluví
o krásných ženách, prohlašuje je za coury, a přitažlivé muže za chlípníky nebo devianty. Styl a směr útoku vypovídá o neúspěších či nemoci útočníka. Hlavními cíli bývají politikové a státníci, a vůbec nejsnadnější obětí jsou obvykle naši prezidenti. Výhrůžné a udavačské dopisy, které pravidelně docházejí do Bílého domu, v mnoha případech přetékají nenávistí a žárlivostí. Tomuto přívalu výčitek neunikl žádný z prezidentů, od Washingtona až po Johnsona. Jsem skálopevně přesvědčen, že prezident Kennedy nebyl zavražděn pro to, čím byl, ale pro to, čím jeho vrah nebyl: měl překrásnou a milující manželku, vysoké postavení a úctu a obdiv lidu, a to mu nemohl odpustit člověk, který selhal ve všem, do čeho se kdy pustil – v manželství, v politice, ve své bolestné touze po uznání a obdivu.
Na spisovatele se neútočí tak často jako na osoby, jejich soukromé životy jsou předmětem veřejného zájmu, ale i já jsem svého času dostal pěknou řádku rozzuřených dopisů, které mě vinily jak z přehnané angažovanosti, tak z nepřijatelné lhostejnosti. Vůbec nejvíc se mi líbil jeden, který po několika stránkách zuřivých a pomstychtivých útoků končil naprosto fantastickou výhrůžkou: "Z tohohle světa živý neodejdete!"
Homo Americanus si vytvořil zvláštní druh bytosti, v dnešním světě jedinečné, která ho má chránit před dobrým vkusem, úsudkem a vlastním názorem – a to zejména v oblasti umění. Identifikovali jsme ji a pojmenovali jako "mámu". Podle všeho je čímsi příbuzná s pavoukovci. Tím, jak se páří, připomíná Latrodectus mactans, a také rod Salticidae
a Lycosidae. Samečkové těchto druhů musí často dlouhé hodiny předvádět námluvní tance, než se samička konečně uvolí k páření, v některých případech, jako třeba u rodu Pisuridae, přijme samička od samečka dárek, například mouchu zabalenou do pavučiny. Její lidská obdoba, Mama Americana, někdy známá také pod jménem "Bláznivá mamina", dští oheň a rozpoutává běsy, když se rozhodne své děti chránit před zhoubnými účinky literatury. Rozhodne se vymýtit z našich strašidelných paláců kultury všechny duchy a přízraky knih. Jejími oběťmi jsou však ve výsledku nikoliv knihy, nýbrž její vlastní děti.
Nejpodivnější na tom je, že tyhle bláznivé matky nemusely mít nutně vlastní děti, ani kdy přečíst jedinou knihu – ba právě naopak, často nesplňují z těchto podmínek ani jednu. Předmět jejich vášní může být dokonce trochu nejasný; někdy do něj zatahují morálku, jindy politiku, občas do něj pletou dokonce obojí. Tato matka je přesvědčena, že normální děti, které se už tak jako tak dávno zaobírají vzrušujícími představami a experimenty se svou sexualitou, se z jistých knih dozví o "hříšných" věcech,
i když je přitom už dávno dělají. Rozzuřenou matku pak posedne výbojná panika, neboť dospěje k názoru, že se děti pod vlivem pompézních politických projevů minulého století nadchnou pro nekontrolovatelné revoluční nadšení, hraničící s orgasmem. Tuto matku vůbec nenapadne, že děti, za které tak bojuje, úspěšně odolávají jakémukoliv druhu četby, a že ona sama nedokázala za celý svůj život přečíst ani pouhé dva odstavce Marxe nebo Engelse nebo Lenina, pokud o nich tedy vůbec kdy slyšela. Je přesvědčena, že onen jed může být ďábelsky ukryt i v románech.
Polem působnosti této neuvěřitelné ženy se stávají knihovny státních škol, a jejími bezprostředními oběťmi pak učitelé, vedení školy a někdy dokonce okresní nebo státní školské úřady, které se už dopředu s nervozitou obávají jakékoliv kritiky. Tato "ušlechtilá" bytost pronikne do školy, kde se pak dožaduje odstranění jistých knih z polic školní knihovny. Její akce vyvolá reakci. Objeví se obhájci zatracovaných knih, do děje jsou vtaženy i noviny, začnou se psát články a dělat fotografie. Často vyjde najevo, že nikdo ze zúčastněných – školní inspektoři, ředitelé škol, učitelé, studenti, mnohdy ani sama Železná matka – odsouzené knihy nečetli. V důsledku toho jsou pak představitelé škol nuceni si ony tolik urážlivé svazky přečíst, a nakonec do nich jen tak z darebáctví nahlédnou i někteří studenti. Činy těchto svatých Jiří v sukních však ve své podstatě nemají ničivé účinky. Když je ze školní knihovny odstraněna některá moje kniha, nebo dokonce více knih (a že se to stává docela často), jediným opravdovým důsledkem tohoto činu je okamžitý nárůst jejich prodeje v daném společenství, i když možná ze špatných důvodů. Když se před několika lety jedno městečko rozhodlo, že spálí všechny výtisky mé knihy, která přišla jeho občanům urážlivá, k všeobecnému zděšení tehdy zjistili, že jsou všechny vyprodány. A tak bylo na ono autodafé třeba objednat deset výtisků, což bylo víc, než kolik se v daném městečku prodalo za několik posledních let dohromady.
V Americe žije dost slušný počet cvoků. Anglicky se jim říká "screwball", což doslova znamená točený míč. Tento termín jsme převzali z baseballu, kde označuje nadhozený míč, který se ve vzduchu otáčí sem a tam, takže pálkař nedokáže odhadnout, kam vlastně poletí, až ho odpálí. Podle mého jde o velmi trefný

popis. Někteří naši cvoci jsou okouzlující, nápaditi nebo teatrální, jiní jsou zlovolní a jedovatí, a několik málo z jich je vyloženě nebezpečných.
Nejostýchavější a přitom nejsnáze podléhající nejrůznějším vášním jsou v naší společnosti ti (někteří staří, jiní zlenivělí předčasným odchodem na odpočinek), kteří celý život žili ze stálého příjmu z investic. Jsou jich tisíce a obvykle se shlukují v místech, kde nepříznivé podnebí neprohlubuje jejich úzkosti. Spousta se jich stahuje do jižní Kalifornie a na Floridu. Shromažďují se v úzce stmelených skupinkách
a společně pak sdílejí své strachy a obavy. Sebemenší změny v cenách bydlení, v daňových zákonech nebo v mezinárodní situaci, které způsobují pohyby cen akcií nebo trhu s nemovitostmi, okamžitě ovlivňují jejich příjem, a tak žijí ve stavu neustálých obav. Stávají se tedy snadnou kořistí člověka nebo skupiny s diktátorskými touhami.
Tito vůdcové jsou nepochybně také cvoci, kteří se však naučili velmi dobře zacházet s bázlivostí. Stačí, aby vznesli sebenesmyslnější a sebenepravděpodobnější obvinění, že kdosi cosi pletichaří, a mohl by tím rozbít křehkou rovnováhu trvalého a bezpracného příjmu, a strach, jenž je otcem vzteku, je na světě. A tak se oni lenošící ubožáci, kteří celé dny jen prosedí na slunci, shlukují ke vzteklé obraně. Vůdcové, kteří vzbuzují a přiživují jejich obavy, po nich začnou chtít členské příspěvky a poplatky,
a dál roztáčejí motor jejich strachu. Ono plíživé nebezpečí pro ně má jméno "komunismus", hrozící zabavením soukromého majetku, a "socialismus", žádající, aby se o své bohatství podělili s méně šťastnými spoluobčany. Jakmile byli svým strachem dohnáni do jakési obranné organizace, může jejich "Spasitel" onen strach, který v nich sám probudil, využít k vlastním účelům. Stačí už jen vznést krutá, hloupá a nepravdivá obvinění proti některému z představitelů moci, vhodní jsou zejména členové pokrokové frakce, a jeho kohorty se s obrovským halasem dají do pohybu. Zároveň tím z nich vytáhne obrovské sumy peněz, za které si koupí prostor v tiskovinách, v rádiu a v televizi, čímž ony chudáky dál vyvádí z rovnováhy. A jak prokázal Joseph McCarthy, čím nesmyslnější obvinění, tím hůře se mu dá bránit.
O co těmto vůdcům či dráždičům či katalyzátorům jde? Jejich touhy jsou ve své podstatě prosté, jde jim o moc. Jejich halasně proklamované záměry jsou však bez výjimky vlastenecké – prohlašují, že chtějí spasit všechen lid, jejich postupy jsou ovšem takové, že ho ve svém důsledku zničí. Některým z nich se dokonce podařilo o morálním opodstatnění jejich mise přesvědčit i sebe sama. Přesto se nad všemi jejich činy vznáší neblahý zápach, který přiměl doktor Johnsona k výroku, že vlastenectví je posledním útočištěm všech ničemů.
Ještě horší jsou organizace cvoků, které nevzdělaným a vystrašeným lidem vštěpují nenávist a pomstu na základě rasových či náboženských rozdílů. Jedním z nejstarších a nejprimitivnějších lidských uskupení (hned po rodině), které se zachovaly až do dnešních dnů, je totem. Pravidla totemu se od jeho prvopočátků nijak nezměnila; dávné totemy, vzývající zvířata, zdobily zasvěcované jizvami, a velmi podobně se dnes chová i Kukluxklan. Totem podléhá jistým pravidlům, dalo by se říci téměř přírodním zákonům. Musí být tajný, výlučný, tajemný, krutý, vystrašený, nebezpečný a kolosálně nevědoucí. Všudypřítomná je také maska, ať už ji tvoří hlava zvířete, kožešina nebo bílé prostěradlo. Zasvěcovaný musí přijmout nové jméno, čímž dojde magické proměny, která z něj stvoří nového, statečného, nebojácného člověka, jenž je v přímém rozporu s tím, jak daný zná sám sebe, totiž jako bytost vystrašenou a zmatenou. Nutné je také užití efektních symbolů ne zcela jasného významu; pro všechny totemy je také typické, že využívají trýznění a lidských obětí k proměně strachu v zuřivost, jejich postupy se zkrátka nemění. Je sice pravda, že těchto praktik vídáme v současnosti mnohem méně než kdysi, stále však setrvávají v našich vzpomínkách, a i dnes jsou nástrojem, jehož může šaman, kouzelník či vůdce Klanu zneužít k vlastnímu prospěchu.
Takto nepěkně a nebezpečně se tedy někteří američtí cvoci projevují. Máme však i milé, neškodné a zajímavé blázny, kteří nás dokáží pobavit. Jedním z nich je třeba roztomilý císař Norton, který žil v San Francisku
a prohlašoval se za "Císaře Spojených států a protektora Mexika". Stejné sorty je i muž, který kandiduje na prezidenta za vegetariány, stejný byl
i Jednooký Connelly, který pravidelně chodil bez pozvání na nejrůznější večírky, stejně tak i Lepá Lena Levinská, která propagovala ženský box,
i Kopající Cohen, boxer, kterého vydržovali bratři Marxové, protože všechny zápasy do jednoho vždycky prohrál.
Máme tu básníky v rozevlátých hávech, autory nových náboženství, lidi, kteří nás celý život velikými nápisy na zdech a plotech varují, že konec světa je za dveřmi. Tihle blázni jsou pro nás velmi cenní, bez nich bychom byli jako národ

mnohem nudnější, neboť nás naše hospodářství a výrobní prostředky jemně, avšak vytrvale tlačí blíž a blíž k jediné nudné normě.
Pak tu máme ještě jednu skupinku výstředníků, a sice takové, kteří se rádi předvádějí, kteří bizarním oblečením, neobvyklými gesty nebo projevem přitahují pozornost k vlastní osobě – někteří se smyslem pro humor, jiní se směšnou falešnou důstojností. Když takové lidi pozorujeme, měli bychom odhadnout, zda jde skutečně o výstřednost, anebo jen o reklamu. Před mnoha lety, když jsem pracoval v jednom newyorském deníku, sebrala policie na Park Avenue krásnou mladou dívku, která se tam procházela nahá a na vodítku si vedla kolouška. Hlídka ji odvezla na stanici, zapsala ji a pak ji předvedla před soudce, který prohlásil, že její chování považuje za krajně výstřední, týmž dechem se jí však zeptal, zda náhodou nejde o reklamu na nějaké představení. Ukázalo se, že ano.
Kromě těch, co se rádi předvádějí, tu máme ještě ty, kteří se naopak skrývají, kteří sami sebe dobrovolně vylučují ze společnosti. Úzké vztahy se svým prvním podivínem jsem navázal, když mi bylo nějakých dvanáct, třináct let. Když je člověku třináct, tak v jeho životě figurují jisté nezpochybnitelné pravdy – každý strašidelný dům je prostě strašidelný, a nemá cenu o tom jakkoliv pochybovat. A taky člověka provází buď štěstí, anebo smůla, a když se chce vetřít do strašidelného domu, tak ho pak za to jako trest postihne smůla. Kromě jiných cvoků jsou na světě ještě také skrblíci, a skrblíci křečkují zlato. I my jsme měli svého skrblíka, budu mu říkat pan Kirk. Pan Kirk žil se svou ženou a dcerou v malém starém temném domě uprostřed pětiakrového sadu nedaleko centra Salinasu. Kdysi býval za městem, ale to se pak vyplížilo kolem něj a obrostlo ho. Páně Kirkovy pozemky měly jakožto stavební parcely příliš velkou cenu, než aby na nich věčně zůstal sad jabloní a hrušní a švestek, a ty stromy už stejně byly tak staré, že nedávaly téměř žádnou úrodu. Kirkovi byli už po generace slušná a zámožná farmářská rodina, a mně došlo až mnohem později, proč se o panu Kirkovi povídalo, že je skrblík. Nikdo ho nemohl zlákat, podplatit ani výhrůžkami donutit k tomu, aby své cenné akry prodal, aby nechal vyvrátit své stromy, vzal si peníze a postavil si bílý dům s tepaným železným plotem a trávníkem velikosti náhrobku. Skrblil si svých pět akrů a byl divný.
Kirk chodil v modrém tričku a kalhotách s laclem jako všichni farmáři, a ze svého sadu vycházel jenom jedinkrát do týdne. V sobotu přicházel do malého obchůdku s krmivy, který patřil mému otci, a vždycky si koupil za deset centů hrubě mleté pšenice, mohla to být tak dvě a půl kila. Byla to obyčejná pšenice, semletá i s otrubami, dneska by se tomu nejspíš říkalo celozrnná krupice, tehdy se však prodávala jako krmení pro slepice a prasata. Jeho každotýdenní nákup byl podivný zejména proto, že Kirkovi žádné slepice ani prasata neměli. Paní Kirkovou a její dceru jsme skoro nevídali. Ze sadu nikdy nevycházely, a když se nám podařilo nahlédnout do něj skrz cypřišový živý plot, který ho obepínal, vídali jsme tam dvě vychrtlé šedivé ženy, tak podobné jedna druhé, že nešlo poznat, která z nich je matka a která dcera. Pokud nám bylo známo, byla ta pšenice za deset centů to jediné, co pan Kirk kdy kupoval. Nejdřív zeslábla, onemocněla a zemřela jeho dcera, a krátce nato potkal stejný osud i paní Kirkovou. Koroner prohlásil, že zemřely hlady. Dnes bychom tomu říkali podvýživa, nikdo však neměl žádné důkazy o špatném zacházení či týrání. Vím jenom jedno – že když zemřely, začal pan Kirk týdně kupovat té pšenice už jen za pět centů.
Skutečnost, že jsme poznali opravdového skrblíka, na mě i další tři hochy, se kterými jsem tehdy kamarádil, velmi hluboce zapůsobila. Ten sešeřelý a pochmurný sad a malý, oprýskaný domek, obrostlý vlhkým mechem, nás neodolatelně přitahovaly. Vzpomínám si, že jsem býval po nocích dost často venku, za nic na světě už si ale nedokážu vybavit, jak jsem se dostával ven z našeho domu a pak zase zpátky. Všichni čtyři jsme bývali pěkně vyplašení; schovávali jsme se v temných stínech cypřišového plotu a pozorovali rozsvícené okno, zářící mezi stromy. Vzájemně jsme se pošťuchovali a provokovali, až jsme překonali svou zbabělost, potichu jsme se vkradli do sadu a se zatajeným dechem jsme se plížili k okénku bez záclon. Tvář pana Kirka a jeho pravá ruka a paže se zdály vznášet ve vzduchu, mihotavý plamínek petrolejové lampy jako ze stodoly je barvil dožluta. Horečnatě si cosi zapisoval do staré velké účetní knihy s rohy potaženými červenou kůží, tvář se mu samým soustředěním křivila a krabatila. Čas od času zaryl horní zuby do dolního rtu. Náhle vzhlédl, nejspíš si chtěl něco promyslet, my jsme si však v naší vyděšenosti mysleli, že zírá přímo do našich civějících obličejíků. Všichni jsme uskočili od okna, jeden z chlapců při tom ale zakopl a uštědřil zdi domku mohutný kopanec.
Pan Kirk vyskočil na nohy a my jsme tam venku ve tmě ztuhli. Na okno se ani nepodíval; místo toho začal mluvit na jakousi bytost po své levici, takže se jeho profil rýsoval proti světlu lampy. I přes zavřené okno jsme zaslechli jeho

hlas; pokřikoval na Satana, ďábla, Belzebuba. Bránil se, prosil, vyhrožoval, a po chvíli se zhroutil zpátky na židli za stůl, hlavu si položil na paže. Přihlíželi jsme a chvěli se strachem i nadšením. Žádná bytost na celém světě nedokáže být tak bezohledně krutá jako malý chlapec, leda snad malé děvče. Setrvávali jsme ukrytí v temných stínech a děs nás začal pomalu opouštět. Dospěli jsme k názoru, že nás původce naší zábavy nechal na holičkách. Jeden z nás, už nevím, kdo to byl, se odkradl zpátky k domku a zasadil mu tři hlučné, zlověstné rány pěstí. Pan Kirk byl okamžitě znovu na nohou a opět sváděl svůj statečný a beznadějný zápas se Satanem. Zaplavilo nás vzrušení a pocit všemocnosti. Znovu se zhroutil na židli a my ho znovu dostali na nohy, nakonec upadl na podlahu a už nevstal. Dnes se děsím, jak jsme byli krutí a bezohlední, ale pokud si to dobře pamatuji, tak jsme tehdy nepociťovali ani záchvěv soucitu.
Během následujících týdnů jsme v temnotách sadu řádili noc co noc, až se naši rodiče začali podivovat, čím to je, že jsme přes den tak unavení a malátní. Nakonec to přičetli na vrub "dospívání". Pak Kirk byl vše-obecně vyhlášený skrblík, a tak jsme začali kopat pod kořeny ovocných stromů a hledat jeho zlatý poklad, zatímco ho jeden z nás zaměstnával tím, že se mu schovával pod oknem a patřičným bušením ho podporoval v jeho boji proti Satanovi. Žádné zlato jsme nenašli. A pak pan Kirk zmizel – zrovna když jsme vyráběli hrůzostrašnou papírovou masku na tyči, která měla naši oběť dohnat k ještě většímu zoufalství. Za oknem se už žádné světlo nerozsvěcelo, a nad nočním sadem se vznášel podivný, odporně nasládlý pach. O dva týdny později jsme se doslechli, že pan Kirk zemřel. Smrt ho zastihla v jeho domě, nejspíš částečně i naším přičiněním, a když ho šerif a koroner vy-nesli ven a podlahu spláchli kreozotem, nebyl prý už v moc dobrém stavu.
Nemohli jsme se dočkat, až konečně padne tma; oknem jsme vnikli dovnitř, po kapsách spousty svíček. Chtěli jsme najít jeho zlato, a tak jsme tam prohledali každou škvíru, rozkopali jsme hliněnou podlahu ve sklepě, ťukali jsme na zdi, pátrali jsme po tajných skrýších, našli jsme však jen jeho účetní knihy. Odnesl jsem si jednu stranou a nahlédl do ní: byla v ní jen nesmyslná hatmatilka, navzájem se podobající slova a zvuky, "rovná rána, rákos, román, Robert" nebo "sama, syna, sirka, silák, sípat". Nyní už vím, že to byl průvodní jev jeho nemoci.
Nakonec jsme přece jen měli štěstí, i když nám trvalo dost dlouho, než nám došlo, že to vlastně bylo štěstí. My jsme žádné zlato nenašli, když se však dědictví po panu Kirkovi ujali jeho vzdálení bratranci a sestřenice a chystali se sad rozprodat na stavební parcely, našli v sifonu pod výlevkou vecpaný plátěný pytlík, a v něm zlato za víc než pět tisíc dolarů. Kdy-bychom ho bývali našli, tak bychom ho chtěli všechno utratit – takže je jenom dobře, že jsme neměli štěstí.
Tak to byl tedy náš podivín; v každém městě je alespoň jeden – vždycky s námi žije někdo divný, kdesi schovaný, vyděšený a napůl šílený. Dozvíme se však o něm, teprve když někomu ublíží nebo zemře.

Cesta za štěstím

V ničem jiném se Američané tolik neliší od zbytku světa jako ve svých názorech na to, jak se má zacházet s dětmi. U většiny Američanů není tato otázka jenom typickým symptomem, je hotovým syndromem, který často přerůstá v trauma. Proto není divu, že i samotní Američané bývají někdy vyděšení z toho, jak své děti vychovávají, a ještě více pak z důsledků své výchovy. Posedlost dětmi, dalo by se říci až pedotrofie, nakazila celý národ závažnou chorobou, již bychom mohli nazvat přímo pedózou. Dnešní Američané své děti nenávidí, mají z nich strach, a zároveň je zbožňují, vždycky to tak ale nebylo. Když byl náš národ ještě mladý, děti trávily svá nevinná, nedospělá léta skutečně jako děti, a pak plynule přešly do stavu dospělosti. Tak to bývalo na celém světě. Pozoroval jsem děti v mnoha zemích – v Mexiku, ve Francii, v Anglii, v Itálii a dalších státech – a nikde jsem nenalezl nic, co by se té naší americké chorobě podobalo. Kde se jen mohla vzít? A je vlastně chorobou dětí, anebo rodičů? Jedno však můžeme říct s naprostou jistotou: děti se z ní podle všeho dokáží vzpamatovat, rodiče však jen velmi zřídka.
Možná to bylo takhle: po dlouhé miliony let, co zde jako druh existujeme, panovala vysoká pravděpodobnost, že se dítě nedožije dospělosti. Pokud se dítě navzdory všem virům, bakteriím, podvýživě, nehodám a infekcím dočkalo dospělosti, byl to hotový malý zázrak. Ještě moji prarodiče

byli šťastní, že se jim podařilo zachránit polovinu dětí, které se jim narodily. V některých oblastech Mexika dosahovala novorozenecká úmrtnost ještě docela nedávno poměru pět ku jedné. Potraty z vyčerpání a podvýživy bývaly mnohem početnější, než jsou dnes, na denním pořádku byly také epidemie neštovic, záškrtu, spály, cholery a nesmíme zapomínat ani na úplavici. Nemůžeme to sice dokázat, ale je dost dobře možné, že tato selekce vyloučila slabochy, fňukaly, neschopné břídily, neurotiky, násilníky a nešiky. Z dějin však víme, že ani všechny výše zmíněné faktory nedokázaly vytřídit všechny hlupáky. Když Ameriku postihla ona pedóza, začali být rodiče celí šťastní, že mohou mít vůbec děti, a ke spokojenosti jim stačilo, když vyrostly ve stejné lidi, jako byli oni sami. I děti byly s takovýmto uspořádáním spokojené. Voják zplodil syna vojáka, farmáři vychovávali zase farmáře, ženy v domácnosti učily své dcery, kterak být opět ženami v domácnosti. K populační explozi nedošlo jenom díky válkám, epidemiím a hladovění.
Koncem minulého století se však začala projevovat jedna zásadní změna. Možná ji spustily obrovské počty chudých a zmatených imigrantů, kteří byli náhle konfrontováni se šancemi na bohatství a svobodu, vybízející k osobnímu rozvoji, jaké si do té doby neuměli vůbec představit. V průběhu posledních šedesáti let se zmiňované onemocnění dětmi prudce rozmohlo, podle všeho ruku v ruce s rostoucím materiálním bohatstvím a lékařskými pokroky v potírání dětských nemocí. Tou dobou už nebylo přijatelné, aby děti byly jako jejich rodiče a žily jako oni; naopak, začali jsme po nich chtít, aby byly lepší, žily lépe, víc věděly a oblékaly se bohatěji než my, a živnost svého otce pokud možno proměnily v profesi. Je to až dojemné, jak tento sen zasáhl celý náš národ. Od té doby po svých dětech vyžadujeme, aby byly lepší než jejich rodiče, a tak jim rovnáme záda, ukazujeme jim cestu, tlačíme je kupředu, obdivujeme je a trestáme, lichotíme jim a nutíme je. Rodiče však nikdy nebyli a ani dnes nejsou lepší než ve skutečnosti, a tak se všechna tato pravidla, která svým dětem tak direktivně vštěpují, zakládají nikoliv na jejich zkušenostech, nýbrž na jejich přáních a nadějích.
Když nebyla jejich očekávání naplněna (a ona většinou nebyla), začali se rodiče utápět v pocitech viny, vyčítali si, že udělali cosi špatně nebo alespoň ne dost dobře, že hráli podle špatných pravidel. Děti tohoto sebeobviňování ze strany rodičů pohotově využily, protože tak mohly být neúspěšné, a přitom to nebyla jejich chyba. Lenost, nedbalost, nekázeň, sobectví a nepředstavitelná tvrdohlavost, pro něž mají děti vrozený talent a které dřív, pokud tedy děti zůstaly naživu, spravilo pár pohlavků, se nyní staly buď prohřešky rodičů, anebo nemocí dětí, které byly raději nemocné, než aby začaly poslouchat.
Ve všeobecném zmatku nastoupili na scénu odborníci a znepokojení američtí rodiče svěřili své problémy a svá dítka do rukou profesionálů – lékařů, vychovatelů, psychologů, neurologů, dokonce i psychoanalytiků. Jediný problém spočíval v tom, že oni vzývaní odborníci se mezi sebou nedohodli skoro na ničem, snad kromě jediného: a sice že by centrem pozornosti všech mělo být dítě, což se dětem náramně hodilo do krámu.
Poslední půlstoletí jsme svůj přístup k dětem měnili snad každých deset let, od extrémní tolerantnosti k extrémní přísnosti a zase zpátky. Považo-vali jsme děti za nevypočitatelně nebezpečné, a ony na to samozřejmě slyšely. Jeden myšlenkový směr dokonce hlásal, že se děti rodí hodné a že je kazí až kontakt s nečestnými dospělými. Další směr dospěl na základě pozorování, podle kterých je prvním slovem, jež se dítě naučí, slovo "ne", a hned po něm následuje slovo "moje", k závěru, že dítě je s přibývajícím věkem spíše lepší než na počátku.
Všechno, o čem jsem doposud mluvil, se týkalo především oblasti citů a emocí, a i tak už to bylo dost špatné. Reklamní společnosti pak ale zjistily, že se děti a mládež dají využít, za prvé jakožto tržní skupina na oblečení, jídlo a kosmetiku, a za druhé jako prodejci, kteří dokáží své rodiče dotlačit k ledasčemu: tehdy to začalo být přímo nebezpečné. Rodiče se mládí k smrti obávají, a tak se začali stávat oběťmi nejrůznějších nesmyslů, které dětem vnutili zástupci výrobních firem. K pochopení hrozivých důsledků této skutečnosti nám stačí jediný večer televizních reklam. Děti si diktují, jaké jídlo jim bude předkládáno, v jakém oblečení budou chodit. V televizi je dítě, které prodává těstoviny, polévky a limonády. Malé dítě upozorňuje svého otce, že má lupy nebo nespočet jiných, dalších, ošklivých, páchnoucích, odporných zlozvyků, kvůli kterým přichází o práci a další významné výhody. Když pak provinilý rodič uposlechne rady dítěte a zakoupí si příslušný šampon či deodorant, všechno je zase v pořádku a všeobecná spokojenost na sebe nenechá dlouho čekat.
Děti a mládež jsou podpláceni kapesným, takže mají vlastní peníze, které mohou utrácet, a i sami proto představují zajímavou tržní skupinu. Dospívajícím jsou

určeny celé reklamní kampaně, některé dokonce výhradně jim; jejich nápady a návrhy jsou vynášeny do nebe, i když se záhy ukáže, že jejich nápady nejsou zdaleka původní a že jejich návrhy na sebe časem berou vcelku bezvýhradně podobu stížností na nedostatek pochopení, když jim nedovolíme udělat cokoli, co si zamanou.
Zákony, které se snaží držet krok s touto zmatenou dobou, mezitím tápou ve tmě. Mladiství nemohou být za stejné činy trestáni stejným způsobem jako dospělí. Vina za jejich zločiny padá na hlavy rodičů a školy. Nikdo nebo téměř nikdo se nesnaží naučit děti zodpovědnosti, neboť ta má přijít zcela automaticky, s dosažením jedenadvacátého roku neboli dospělosti. Skutečnost, že většinou nepřichází, je předmětem nehynoucího údivu. Vláda teroru, jež je ve své podstatě pedarchií čili vládou dětí, se stupňuje každým dnem, a nezastíraná válka mezi dospělými a mládeží je čím dál urputnější. Dospělému nedochází, že dopustil, aby byla pravidla této války postavena v jeho neprospěch, že se nechal dobrovolně spoutat, odzbrojit, zbavit moci a síly. Já mládeži nic nevyčítám: nikdo jí totiž nikdy neřekl, že jsou její podvůdky průhledné, její myšlenky dětinské, její cíle sebestředné a sobecké, její umění směšné. Psychoanalytici svým malým pacientům neustále opakují, že musejí najít své skutečné "já". Ono skutečné "já" se pak zásadně ukáže být krutým, egoistickým malým dravcem. Pokud by všem těm odborníkům měli platit jejich pacienti a ne jejich uštvaní rodiče, jejich lehátka by zela prázdnotou.
Vše, o čem jsem zde doposud hovořil, rozhodně nemíním jako invektivu; jde o přesný popis toho, co se poslední dobou Američanům děje,
a hlavní problém spočívá v tom, že kvůli tomu nevznikají noví dospělí. Americký postoj vůči mladým prodlužuje adolescenci až do mnohem vyššího věku, takže mnozí Američané se za celý svůj život nestanou a ani nemohou stát dospělými. Kde však leží příčiny tohoto jevu?
Pokud jde o důsledek rodičovské nespokojenosti s vlastním životem,
o urputnou snahu rodičů dát svým dětem cosi lepšího nebo alespoň jiného, pak je nade vši pochybnost jasné, že se jim nezdařilo ani jedno. Nedávná studie sportovních aktivit malých dětí například ukázala, že rodiče natolik nutí své děti, aby se věnovaly sportu a aby v něm dosahovaly skvělých výsledků, že jim způsobují duševní i fyzický stres, a to do té míry, že jim tím dokonce poškozují zdraví. Nechceme jim dovolit, aby byly dětmi, trváme na tom, že musejí být rovnou dospělí. Když se pak blíží dospělosti, nutíme je být dětmi – čímž dochází k pokroucení osobnosti amerického lidu.
Jistě se najdou i výjimky. Američtí vysokoškolští studenti se snad poprvé v dějinách začínají aktivně zajímat o politiku; také hnutí za rasovou snášenlivost aktivizuje stále více mladých lidí; a počet těch, kdo se přihlásili do mírových sborů, několikanásobně přesahuje počet přijímaných. Uštvaní nejsou jenom rodiče, ale i děti, a je dost dobře možné, že zcela zbytečně.
Možná se ukáže, že moderní medicína zachraňuje postižené děti, které by dříve neprošly přirozeným výběrem. To je však pouze jeden z aspektů, jimiž věda narušuje zákony rovnováhy v přírodě. Nejenže udržujeme při životě více dětí, které by dříve zemřely, ale také jsme prodloužili život milionům lidí, pro které nemáme prostor ani využití – i tato skutečnost Ameriku zásadně proměňuje. Velmi dobře si pamatujeme, že v minulosti byla stáří prokazována úcta a vážnost. Řadu kmetů z jiných století si pamatujeme jen a jen proto, že byli staří. Díky pokroku na poli medicíny se průměrná délka života významně prodloužila. Kdysi sestávala většina lidstva z aktivních dospělých – řekněme ve věku od dvaceti do padesáti. Na jedné straně bylo dost dětí na to, aby dospělé vystřídaly, a na druhé straně jen málo starých lidí, o které bylo třeba se starat. V současné době je však dětí a starých lidí více než aktivní prostřední skupiny, a nám se doposud nepodařilo najít pro ně žádné využití. Děti udržujeme nedospělé a staré nutíme k odchodu na odpočinek, abychom měli prostor pro ty, kdo přicházejí na jejich místo. Osoby na odpočinku se zdánlivou úctou nazýváme například postaršími spoluobčany, místo ve společnosti jsme jim však ještě nenašli. Často se stává, že pošleme do důchodu pětašedesátníka, jehož duševní síly právě dosahují vrcholu, a pak ho nahradíme jeho méně zkušeným podřízeným, a to jen proto, že je shodou okolností mladší. V důsledku toho tu máme velkou skupinu nešťastných, nevyužitých, nenaplněných lidí; Američan se na stáří netěší, nýbrž se ho děsí, a jeho děti se ho děsí ještě tím více.
V době osidlování Ameriky si práce, vyčerpání a nemoci vybíraly mnohem větší daň mezi ženami než mezi muži. Náhrobní kameny na mnoha hřbitovech dosvědčují, že muž míval postupně několik manželek, které všechny zemřely dříve než on. Současnost tuto skutečnost obrátila. Dříve si muž bral mladší ženu, protože ji, kvůli práci a četným těhotenstvím, čekal kratší život než jeho. Vzhledem k náročnosti dnešního amerického způsobu života, zejména pak pro muže v obchodní

sféře, se stalo téměř pravidlem, že manžel umírá jako první, obvykle na zdravotní obtíže, způsobené napětím, stresem a nejspíš také nemírnou konzumací tučné stravy, alkoholu a tak dále. Výsledkem je obrovský nadbytek vdov, které jsou buď příliš staré na to, aby se znovu provdaly, anebo se jim do vdavek už nechce. V mnoha případech dokáží s minimálními náklady přežívat z životních pojistek nebo investic, jež se podílely na stresu, který zabil jejich manžela, neboť správný Američan má v podstatě povinnost žít
a jednat s vědomím, že ho jeho manželka pravděpodobně přežije. Možná právě toto očekávání může do jisté míry za jeho skon. Lidé mají tendenci
chovat se tak, jak se od nich očekává. A ani pro tuto velikou skupinu stárnoucích žen se nám dosud nepodařilo najít žádné využití.
Některé se samozřejmě snaží najít si práci, jenomže jejich věk je v jejich snažení nepřekonatelnou překážkou. Ano, vím, že mnoho žen dokáže vést aktivní život, který je naplňuje, i když nemají muže. Řada se jich dobrovolně angažuje v sociální, politické nebo charitativní sféře; mnohem více jich však vede velmi chudý společenský život (jen s dalšími ženami, které jsou na tom stejně), jenž jim neskýtá příliš potěšení ani uspokojení. Dorothy Parkerová o těchto ženách napsala báječnou divadelní hru, hru, nad níž usedá srdce. Vídám je v New Yorku, v malých lahůdkářstvích, kde si k večeři kupují patnáct deka párků, kousíček sýra, miniaturní vaničku bramborového salátu. Hlavním denním jídlem vdov je oběd, na který se scházejí v restauracích, povídají si, s jiskrou v oku se rozhlížejí kolem po dalších známých a po něčem, co by mohly podniknout.
Mnohá beznadějně osamělá vdova je společensky i sexuálně zajímavější než všechny ty nevzdělané mladé děvenky s načesanými hlavinkami a prsními implantáty, které tak vzrušují americké muže. Sexuální zájem o nedospělé ženy je podle všeho dalším důkazem amerického prodlužování
adolescence za její běžnou, přirozenou hranici. Dalším zajímavým a vypovídajícím symptomem nedospělosti mnoha amerických mužů je jejich posedlost ženskými ňadry. Tito muži si žen všímají v závislosti na jejich mírách přes prsa, v pase a přes boky (například 102-89-105), a klidně tak kvůli tomu přehlídnou mnohem hezčí a zdravější exemplář. Přehnaně vyvinutá ňadra dokáží v těchto mužích-dětech vzbudit to nejvyšší nadšení. Mnohokrát už mě napadlo, jak to asi bude vypadat, až se po nás vlády nad zemí ujme další, vyšší druh: pokud bude dostatečně zvědavý a začne archeologicky prozkoumávat naše záznamy a artefakty, dospějí jeho vědátoři a učenci k opráv-něnému závěru, že Homo sapiens americanus vzešel z prsní žlázy.
Kde se tato posedlost vzala? Dámská ňadra jsou báječná věc, která by měla vzbuzovat něžné a uklidňující vzpomínky na potravu a lásku a bezpečí. Měla by a kdysi je i vzbuzovala. Muže však ňadra natolik vzrušují, že se ženy začaly svými drahocennými přednostmi pyšnit. Jsou-li prsa využívána ke svému původnímu účelu, tedy ke kojení, obvykle lehce poklesnou, a to připadá jak mužům, tak ženám ošklivé. A tak tento problém vyřešilo krmení z láhve, ňadra byla zbavena svého dávného poslání a získala tak čistě ozdobnou a erotickou funkci; přestali jsme je spojovat se zdrojem potravy a bezpečí.
Před několik lety jsem napsal román, který jsem zakončil dávným symbolickým aktem. Nebyl to můj vynález, jako takový existuje už několik tisíc let. Hrdinka mé knihy přišla o dítě, a svůj prs pak nabídla hladovějícímu muži. Reakce čtenářů mě vskutku ohromila. Danou scénu zatracovali jakožto "obscénní", "erotickou", "oplzlou". Když jsem byl malý, tak mě maminka samozřejmě kojila, a její prsa pro mě žádný takový význam nenesla. Byl jsem tedy v šoku, ale zároveň i zvědavý, a tak jsem se začal lidí, kteří tu scénu považovali za erotickou, vyptávat, a nakonec jsem zjistil, že ti, kterým tolik vadila, byli bez výjimky krmeni z láhve. Jejich reakci vyvolala chybějící zkušenost s matčiným prsem. Do budoucna by mě zajímalo, co udělá s našimi ženami vyřazení podstatné součásti jejich tělesné výbavy z funkce.
Všechny ty problémy s mládím a stářím – a se ženami – naznačují, že žijeme vlastně ve dvou dobách. Jedna část naší existence nás předběhla,
a druhou vláčíme za sebou, protože problémy nejsou rozpoznávány jakožto problémy, a způsob života nejde ruku v ruce s novými metodami a technikami. Mladí se bojí dospět, dospělí se bojí zestárnout, a staří se děsí nemocí a vlastní zbytečnosti. Automatizace a neustále rostoucí počet lidí způsobí, že budeme mít čím dál více volného času. Když se ohlédneme zpět do dějin, zjistíme, že volný čas přivedl lidstvo k destruktivním a neuspokojivým činům. Pokud se pro Ameriku nepodaří vymyslet něco vhodného a smysluplného, může se volný čas stát další, novou chorobou, nebezpečnou a nevyléčitelnou.
Amerika vždy (od samého počátku, možná proto, že si první osadníci s sebou kromě své bohaté představivosti nepřinesli skoro nic) plodila nejprve řemeslníky a pak vynálezce. Muž, který se snažil nahradit známý nástroj jen obyčejnou pilkou a

kapesním nožíkem, v mnoha případech vynalezl nástroj nový. Drobný farmář v Nové Anglii a později na středním Západě vytvořil nejen stroje, které potřeboval ke své práci, ale také nábytek, ze kterého si pak mohl užívat života. Vyráběl nové věci, vymýšlel nové konstrukce, nové techniky, téměř jako by ho selhávající paměť nutila začít od samého začátku. Vynalézání a improvizace byly po dlouhou dobu téměř celonárodním znakem; pak však přišla hromadná výroba, začala chrlit levnější, ne však nutně lepší výrobky, které si lidé mohli dovolit, a tento rys zcela zničila.
Touha po tom něco si sám vyrobit však přežila, jak dokazují prodeje obrovských množství nejrůznějších kutilských nástrojů. Téměř v každé americké garáži se nachází cosi jako domácí dílna; řada z nich se vůbec neužívá, zůstávají však připomínkou dávné soběstačnosti. Muž, který nedokáže ani rovně uříznout prkno, se vybaví složitým elektrickým nářadím, které zvládne téměř cokoli. Tisíce rodin, které si těžkou, monotónní a nudnou prací vydělaly dost peněz, takže mají nějakou finanční rezervu, odcházejí každým rokem na venkov, kde se s notným zmatkem v mysli
a povětšinou neúspěšně pokoušejí o znovuvytvoření onoho soběstačného ostrůvku, na nějž by se utekli před plíživou, rozlézající se nadvládou montážních linek, nadvládou, která je znepokojuje a fascinuje zároveň.

Američané a půda

Často jsem se v duchu pozastavoval nad krutostí a bezohledností, s níž se naši první osadníci chovali k tomuto bohatému světadílu. Přistu-povali k němu, jako by byl jejich nepřítelem, což vlastně byl. Vypálili lesy, čímž se změnilo množství dopadajících srážek; vybili bizony, kteří se pásli na zdejších pláních, podpalovali trávu a v lesích namátkou káceli panenské, ušlechtilé stromy. Možná se domnívali, že je nekonečný a ne-může být nikdy vyčerpán a že se člověk bude moci donekonečna přesouvat za dalšími a dalšími divy přírody. Jistě by se našla i celá řada případů, svědčících o pravém opaku, v zásadě se dá ale prohlásit, že první osadníci tuto zemi drancovali, jako by ji nenáviděli až do morku kostí, jako by ji měli v držení jenom načas, jako by je každou chvíli mohl někdo vyhnat.
Tato tendence chovat se nezodpovědně přetrvává v mnohých z nás až do současnosti; naše řeky jsou otráveny bezohledně vypouštěnými splaš-ky a toxickým odpadem z továren, vzduch v našich městech je bezmezným spalováním uhlí, koksu, nafty a benzinu znečištěný tak silně, že je nebezpečné ho dýchat. Naše města jsou obehnána skládkami trosek
a vraků našich hraček – našich automobilů a dalších radůstek. Nezřízeným nadužíváním postřiků jsme zničili přírodní rovnováhu, které je nám zapotřebí pro holé přežití. Amerika a Američané však mohou
a dokonce musejí všechna tato zla překonat, mají-li skutečně přežít. Řada z nás se však ještě dnes chová úplně stejně jako naši předkové, jednáme na úkor budoucnosti, jen abychom se teď měli dobře.
Ti, co otravují řeky a znečišťují vzduch, jistě nejsou žádní zločinci, nejspíš nejsou ani zlí, takže musíme předpokládat, že jsou jen dědici raného přesvědčení, že zdejší nebe a vody předtím nikomu nepatřily a že jsou nekonečné. Ve světle našeho chování doma mě dosti překvapilo, když jsem se dočetl, kolik péče vynakládáme na to, aby sondy, které vysíláme do vesmíru, nenesly na svých plášťích ani nikde jinde žádné znečištění. Nechceme Měsíci způsobit cosi, co každý den činíme naší předrahé domovině.
Když do Ameriky přišli první osadníci a zakousli se do jejího pobřeží, choulili se v obranných vesnicích z jedné strany omývaných oceánem
a z druhé strany ohrožovaných nekonečnými lesy, rudochy, a co bylo ze všeho nejděsivější, tajemnem neznámé země, o níž nikdo nevěděl, jak daleko se táhne. A velmi dlouho měla jen hrstka lidí zájem nebo odvahu pokoušet se to zjistit. Naši první Američané se zorganizovali a žili v ne-ustálé vojenské pohotovosti; každé společenství si postavilo svůj dřevěný obranný kryt. Podle zákona museli muži chodit ozbrojení a dbát na to, aby jejich zbraně byly funkční a neustálé připravené k výstřelu. Řada jich nosila brnění, buď vyrobené tady, nebo dovezené; na východním pobřeží se nosily kyrysy a helmice, Španělé na západním pobřeží se před šípy chránili plechovým a těžkým koženým brněním.
Kolonisté na východním pobřeží, a zejména pak v Nové Anglii, obdělávali skrovná políčka poblíž svých obydlí a tedy v bezpečí. Každý muž byl neustále na stráži, aby ochránil svou rodinu a vesnici. Dokonce i lovci se vydávali do okolních lesů

s nebývalou urputností a silou, spíše jako nájezdníci než lovčí, a jejich následné bitky s indiány, ústící ve vzájemné přepady a masakry, nám připomínají, že nebezpečí, jehož se obávali, bylo velmi skutečné. Muži si brali pušky s sebou i na polní práce, ženy se zdržovaly poblíž svých domů se silnými zdmi, a všichni ve dne v noci špicovali uši, zda nezaslechnou troubení k poplachu. Města, ve kterých se tehdy usadili, nezanikla, většina jich existuje do dnešních dnů a jejich kroniky vydávají svědectví o indiánských nájezdech, zabíjení, skalpování a trestných protiútocích. Vojenský velitel společenství se v takových si-tuacích stával nejvyšší autoritou, a trvalo velmi dlouho, než nebezpečí pominulo a tajemství nového světadílu mohlo začít být odhalováno.
Po čase se stateční muži, kteří se vyznali v lese, začali vydávat na západ, kde lovili, kladli pasti a nakonec obchodovali s kožešinami ulovených zvířat, jež se staly prvním drahocenným zbožím, schopným prodeje a vývozu, které ze sebe Amerika vydala. Pak se začaly zakládat první obchodní stanice, kde se zboží shromažďovalo, a ti, kdo se vydávali na průzkum okolní krajiny, postupovali po a proti proudům řek, přecházeli horská pásma, navazovali oboustranně prospěšná přátelství s indiány, učili se přežívat v divočině, a tak netrvalo dlouho, a tito průzkumníci
a obchodníci v jedné osobě se oblékali, stravovali a vůbec chovali jako původní domorodé obyvatelstvo. Vzájemná nedůvěra jen tak nevymizela, naopak byla čas od času ještě přiživována střety, jež bychom mohli směle prohlásit za plnohodnotnou válku; tou dobou už však Američané útočili
a zároveň se bránili úplně stejně jako indiáni.
První Američané zůstali dost dlouho v pohybu, cestovali po neznámé zemi, obírali ji o nejrůznější cennosti, neměli však v úmyslu zakotvit natrvalo na jednom místě. Jejich kořeny a srdce zůstávaly v městečkách a rostoucích městech na východním pobřeží. Těch několik málo, kteří zůstali na západě a žili mezi indiány, přijalo zvyky domorodého obyvatelstva, někteří z nich si dokonce vzali za manželky indiánky, poté však byli považováni za podivíny a v jistém smyslu dokonce za vlastizrádce. Jejich děti, míšence, původní kmen občas přijal do svých řad, pro obyvatele kolonií na východě však tito lidé byli nepřijatelní. Potůček nově příchozích imigrantů se pak proměnil v širokou řeku
a lidé se začali stěhovat na západ. Už ne proto, aby tu sebrali, co se dá, a šli zase dál, ale by se tu usadili a žili tu – tak si to alespoň představovali. Nově příchozí byli povětšinou rolníci, a do nové vlasti přijeli z Evropy, kde nevlastnili žádnou půdu, neboť vlastnictví půdy bylo podmínkou a důkazem přináležitosti k vyšší společenské třídě. V Americe našli nádhernou a nekonečnou krajinu, která přímo vyzývala k tomu, aby si ji někdo zabral pro sebe – a tak to udělali.
Není divu, že začali být půdou přímo posedlí, protože jí tu bylo tolik. Pálili a káceli lesy, aby měli dost místa pro pole. Zapomněli, jak se k zemi chovat vlídně a s úctou, dali přednost jejímu využívání. Když některé pole přestalo rodit, tak se prostě posunuli o kus dál, zmocňovali se země jako okupanti. Ornice, dříve zpevněná kořeny stromů a každým rokem znovu přihnojovaná spadaným listím, zůstala bezmocně vystavena napospas jarním záplavám, které ji spláchly a rozrušily, až vystoupila na povrch holá kostra jílovité půdy a skal. Vykácení lesů změnilo spad dešťových srážek, neboť hledající mraky nenacházely žádný vábivý zelený porost, který by je k sobě přitáhl a pak je vyždímal. Nemilosrdné devatenácté století bylo cizáckým drancováním a hledáním lupu, jenž se zdál být nekonečný. Nespočet bizonů bylo zabito, staženo z kůže a pak zanecháno na místě, maso shnilo a trvalý zdroj potravy vyschl. A nejen to, nekonečné pláně tím přišly o hnůj, který stáda produkovala. Pak na místo dorazily pluhy, rozryly travní příkrov, který půdu do té doby chránil, a bezmocnou ornici vystavily náhle přicházejícím vodním spoustám, dlouhodobému suchu
a ostrému větru, který se honil po pláních v samém srdci světadílu. V Americe bylo i předtím dost pouští, nově příchozí však jako rozmazlené děti vytvořili ještě další.
Železnice začala přivážet další hordy lidí, lačnících po půdě. Čerstvě zrození Američané se po světadílu valili jako hejna kobylek, a teprve oceán na západě jejich nájezdy zastavil. To už je začaly vábit uhlí, měď
a zlato. Rozervali útroby země, překopávali koryta řek, dobývali z nich zlato a za sebou zanechávali jen zpřevracené kamení a sutiny. Rozčilená a ustrašená vláda zavedla zákony na přidělování obecní půdy – čtvrt dílce, sto šedesát akrů na osobu – a nárok každého jednotlivce musel být prokázán a pak ještě opakovaně dokazován. Přesto se tato nařízení dala
(v souladu se zákonem) obejít. Můj vlastní dědeček si zažádal o čtvrt dílce pro sebe, další čtvrt pro svou ženu, a další čtvrt pro každé ze svých dětí, a tak trochu ho podezírám, že i pro řadu dalších dětí, protože doufal a očekával, že

se mu ještě narodí. Méně úrodná půda, vhodná jen na pastviny, se samozřejmě přidělovala ve větším množství. Jedna kalifornská rodina, která patří k největším vlastníkům půdy, se svého majetku zmocnila lstivým podvodem. Podle zákona si člověk mohl pro sebe zabrat tolik ba-žin nebo zaplavených pozemků, kolik chtěl. Zakladatel onoho pozemkového impéria k němu přišel tak, že si nechal na kočárový podvozek přidělat pramici, zapřáhl do ní koně a takhle objezdil tisíce akrů té nejlepší půdy v říčních údolích. Poté napsal zprávu o tom, že dané pozemky prozkoumal v loďce (což byla pravda), a půda byla jeho. Jeho jméno není třeba zveřejňovat; jeho potomci si na to jistě vzpomenou.
Další vtipálek, jehož jméno se na Západě traduje ještě i dnes, zase vymyslel plán, který pak po něm dlouhá léta opakoval nespočet lidí. Chtěl-li člověk, aby mu vláda přidělila jeho čtvrt dílce, musel se na daném pozemku rok zdržovat a alespoň částečně ho vylepšit – obehnat ho plotem nebo si na něm postavit chajdu. Jakmile mu byl pozemek přidělen, mohl ho klidně prodat. Onen vychytralý chlapík, o kterém mluvím, se vypravil do chudinské čtvrti a tam si najal menší armádu beznadějných alkoholiků, kteří žili jen z whisky a z ničeho jiného. Ty pak odvezl na pozemky, které chtěl vlastnit, nakoupil jim zásoby a udržoval je v levném lihu, dokud jim vláda pozemky nepřidělila, on je pak od svých chráněnců odkoupil a i s jejich chatkami o jediné místnosti je na obřích sáních přesunul na nové pozemky. Ožralové odolné konstituce tomuto hrabivému hrdinovi vyzískali šest, někdy i sedm hospodářství, než konečně na následky svého alkoholismu zemřeli.
Příliš pozdě jsme si začali uvědomovat, že se náš světadíl netáhne donekonečna a že i špatné zacházení, jemuž jsme ho vystavovali, má svoje hranice. Stroje a těžká mechanizace nám ho umožnily plenit ještě mnohem účinněji než předtím oheň, dynamit a pluhy. Ochrana přírody nastoupila pozdě a pomalu, a místy ještě vůbec ne. Lovci, kteří si svým počínáním vydělávají na živobytí, vybili velryby i mořské vydry a skoro všechny bobry, a tak se vrhli na lovné ptactvo; populace kachen a křepelek zdecimovali, a holub stěhovavý kvůli nim zmizel úplně, vyhynul. Vzpomínám si, že jsem v mládí vídal jejich pušky, ráže tři, přivázané na stojan, až po ústí hlavně napěchované hřebíky na šindele. Taková puška se pak zamířila na jezero, ke spoušti se přivázal provázek, s jehož pomocí se pak vystřelilo a hřebíky zabily všechno živé, co se v tu chvíli v okolí jezera vyskytovalo. U pacifického pobřeží byly dlouho dobu motorem rozvětveného průmyslového odvětví sardinky. Za pomoci letadel jsme je lovili dál na širém moři, až také vymizely, a početné konzervárny se musely zavřít. V řadě údolí na západě, kde klima umožňuje několik sklizní ročně, kde však k tomu nebyl dostatek vody, se začaly vrtat čím dál tím hlubší studny, a z nich se pak brala voda na zavlažování. V jednom rozlehlém údolí se takhle vyčerpalo o miliony kubíků vody více, než kolik se do země vrátilo z dešťů a tajícího sněhu, takže hladina spodní vody prudce poklesla a za pár let nás tam možná bude čekat už jen další poušť.
Pozornost lidí záhy upoutaly také rozsáhlé sekvojové lesy, pokrývající hory na západě. Tyto prastaré stromy, které kdysi rostly úplně všude, už nyní najdeme jenom v místech, kde je nevymýtila poslední doba ledová. Pak se ale zjistilo, že se dají zpeněžit. Druhy sempervirens a gigantea, jediné dva, které přežily, mají měkké dřevo s rovnými vlákny, které se dobře štípe na prkna, šindele, plaňky na ploty a železniční pražce. Krom toho má ještě další jedinečné vlastnosti: je odolné vůči mokré i suché hnilobě, a kyselina, kterou obsahuje, odpuzuje termity. Dřevorubci se do lesů vevalili jako velká voda, káceli stromy, z nichž některé byly až dva tisíce let staré, a na obnažených kopcích za sebou nezanechali žádné mladé stromky, žádné semenáčky.
Když jsem před lety žil v jednom malém městečku na pobřeží Kalifor-nie, přišel do něj cizinec a koupil jedno malé údolí, kde rostly sekvoje rodu sempervirens, některé až sto metrů vysoké. Chodívali jsme se pod ty stromy procházet. Světlo, které pronikalo jejich korunami, bývalo barevné, jako by z katedrály Chartres uletělo to největší vitrážové okno
a usadilo se v jejich listoví. Vždycky nás tam zaplavila až nábožná úcta, skromnost a radost; a pak jsme tam jednoho dne přišli, a všechny stromy byly pryč, zmasakrované, údolí vypadalo jako po krvežíznivé bitvě, na zemi se válely už jen ořezané větve a sem tam byl vidět nějaký ten zlámaný semenáček. Vzpomínám si, že po prvním záchvatu zuřivosti nás přemohl smutek a že když jsme se ve městě občas potkali s člověkem, který to měl na svědomí, nedokázali jsme se mu podívat do očí, protože jsme se za něj styděli.
Fantastické výtvory přírody, například Velký kaňon nebo Yosemitský či Yellowstoneský národní park, nás ohromovaly už odnepaměti. Indiáni je uctívali jakožto posvátná místa, navštěvovaná nejrůznějšími božstvy, a i my ostatní jsme v nich pociťovali něco z jejich magické síly. Proto jsme

řadu takových úžasných míst vyhlásili za veřejně přístupné parky. Učinili jsme tak jednak proto, že jsme pro ně nenalezli žádné jiné využití, ale také proto, že se v Američanech začalo čím dál silněji probouzet vědomí, že příroda, kterou do té doby tak bezhlavě ničili, je vzácná a drahocenná.
A tak bylo čím dál víc oblastí prohlašováno za státní a národní parky, do kterých se má člověk chodit kochat a ne je ničit. Také sekvoje nadchly plno lidí, a tak jednotlivci nebo organizace začali skupovat hájky těchto přenádherných stromů, které pak věnovali státu, aby nemohly dojít úhony.
Dnes už my Američané nechceme jen tak marnotratně ničit, jenomže naše nově nalezené zdroje energií – jež mají z našich ramen sejmout břemeno práce, mají nás zahřát nebo ochladit, dát nám světlo, rychle nás kamkoli dopravit, a také zdroje, z nichž se vyrábějí věci, které používáme, do kterých se oblékáme a které jíme – tyto zdroje energie chrlí do okolní krajiny všemožné jedy, takže naše řeky a potoky začínají být jedovaté
a bez života. Ptáci umírají kvůli nedostatku potravy, nad našimi městy se vznáší mrak škodlivin, ze kterých nás pálí plíce a slzí nám oči. Naše schopnost chránit okolní přírodu bohužel nevzrostla ruku v ruce s naší výrobní silou, přesto už se však toto pomalé a plíživé otravování krajiny nepřehlíží ani neomlouvá. Nespokojenost a nátlak Američanů v tomto ohledu vzrůstá každým dnem. Už se nám nelíbí, že naši milovanou zemi ničíme. Učíme se pomalu, ale přece. Když se v Kalifornii plánovala výstavba dálnice a zjistilo se, že by se kvůli její trase musel vykácet háj sekvojí, propukla po celé zemi tak bouřlivá a hlasitá vlna nesouhlasu, že bylo od jejího vybudování upuštěno. Také už si nemyslíme, že když někdo vlastní část Ameriky, může ji ničit, jak je mu libo.
Přes to všechno jsme rozdovádění, lehkomyslní a dokážeme věci ničit jako malé děti. Vytvoříme silné a mocné nástroje a pak je musíme použít, abychom všem ukázali, že je máme. Pod hrozbou války jsme nakonec vyrobili atomovou bombu a z důvodů, které se v danou chvíli zdály být legitimní, jsme ji svrhli na dvě japonská města – a tím jsme, podle mého, konečně pořádně vyděsili sami sebe. V takových chvílích se musí člověk obrátit sám na sebe, protože žádný jiný záchytný bod nemá. Já osobně jsem o té bombě nevěděl a už vůbec jsem s ní neměl nic společného, přesto mě to zděsilo a stydím se za to; a stejně to vidí i skoro všichni moji přátelé a známí. Nejvíc by se ale za sebe měli stydět ti, kdo hlasitě a vášnivě ospravedlňují Hirošimu a Nagasaki.

Američané a svět

Americký postoj vůči cizím národům, cizím lidem a cizím věcem je historicky velmi úzce spjatý s naší geografickou polohou a s počátky našich dějin na tomto světadílu. Cesta do Ameriky trvala z civilizovaných oblastí Evropy a Asie, odkud všichni původně pocházíme, po moři dlouhé měsíce. Neměli jsme moc s kým komunikovat, a tak jsme neměli potřebu učit se jiný jazyk než náš vlastní. Imigranti, kteří připluli ke zdejším břehům vybaveni nejrůznějšími mateřštinami, dělali všechno pro to, aby si své rodné jazyky udrželi; jejich děti už však byly Američany, a styděly se, že jejich rodiče nejsou. Druhá generace tedy dělala naopak všechno pro to, aby zapomněla na svou minulost, a to včetně jazyků, jež ji provázely. V prvních dnech našich dějin, v koloniálním období, byla každá cizí loď, která se objevila na obzoru, potenciálním nepřítelem, který se blížil, aby si nás porobil a usadil se u nás. Angličané, Holanďané, Francouzi, Španělé, Portugalci, ti všichni byli na lovu nových území a majetků. New York změnil vlastníka dvakrát, New Orleans třikrát, Texas pětkrát. Evropská mocenská politika a měnící se spojenecké svazky nás zatáhly do válek, do kterých nám nic nebylo. Jakožto mladý národ jsme světové politice nerozuměli a báli jsme se v ní angažovat. Když nás Washington nabádal, abychom se nezaplétali do nejasných paktů, jen tím nahlas vyslovil postoj celého národa. Do Evropy jezdili jenom bohatí a sofistikovaní, kteří byli svým vzděláním a prostředím, ze kterého pocházeli, více Evropany než jejich bratři, kteří zůstávali doma.
Naše léta izolace se zrodila z velmi reálného strachu z neznáma, ještě přiživovaného lidmi, kteří k nám přijížděli na návštěvu, postoji těch lidí a také věcmi, které o nás říkali. Návštěvníci většinou pocházeli z vyšších společenských tříd a byli notně provinciální – tedy v tom smyslu, že opovrhovali vším, co nebylo jejich vlastní. S pohrdáním pohlíželi na naše způsoby a řeč, na naše strádání, naši neznalost jejich světa, jíž se co do míry mohla vyrovnat jenom jejich neznalost našeho světa. A protože obvykle pocházeli z horních vrstev přísně třídní společnosti, vyjadřovali se přezíravě i o našich

nešikovných pokusech o rovnost a demokracii. Ve svých písemných zprávách si z nás dělali legraci a Američany popisovali jako špinavé, opilé a hloupé divochy, a tak bylo nad jejich chápání, že by z této údajné špíny a chudoby mohl vzejít člověk bez vyššího vzdělání, možná dokonce vůbec bez formálního vzdělání, který by pak mohl americký národ vést. Ještě více a hlučněji se pak podivovali nad tím, že řada z těch, kdo z takových podmínek vzešli, se stali schopnými, inteligentními
a erudovanými vůdci. A na to, že se Lincoln snad mohl stát ministerským předsedou Anglie, už jejich myšlenkové obzory vůbec nestačily.
Vzpomínám si na jeden příběh, který mi vyprávěla moje známá, vzdělaná dáma s nesmírnou fantazií, která se sama vypracovala z ničeho, skvělá spisovatelka a skvělá pozorovatelka, jež dlouhá léta cestovala po všemožných koutech světa. Jednou, když byla v Londýně, se při odpoledním čaji setkala s nefalšovanou anglickou dámou, která cestovala jen jednou do roka, někam do lázní, nejspíš do Dorsetu, a ta se té mojí známé zeptala: "Odkud že to jste, moje milá?" Na to moje přítelkyně odpověděla: "Z Kalifornie." Angličanka si tehdy jenom povzdechla: "Bože, nechápu, jak můžete žít tak primitivním způsobem!"
Některé Američany sebejistá kritika návštěvníků odjinud rozzlobila, na nás ostatní však působí především tak, že jsme zakřiknutí a připadáme si nešikovní. Neměli jsme s čím srovnávat, takže jsme nemohli vědět, že ti, komu jsme prokazovali svou pohostinnost, byli ve skutečnosti necitliví, nevychovaní hulváti, natolik omezení a samolibí, že se ani nenamáhali
o nás něco dozvědět – anebo by to možná ani nedokázali. Slovo pohostinnost jsem v předchozí větě použil naprosto záměrně; v rodící se zemi, kde si lidé ve vesnicích či rodiny na odlehlých usedlostech kromě běžné každodenní práce a návštěv kostela a občasných cest do města pro zásoby mnoho vzrušení neužili, se hosté odjinud odnepaměti vítali jako poslové nových zpráv, kteří přicházeli zvěstovat svět za horizontem. To nejlepší, co jsme měli, jsme hostům předložili, stoly se prohýbaly jídlem. A mimo to v zemi, kde ruku v ruce s větrem a nepřízní počasí vždy přicházel hlad, kde člověku neustále hrozilo, že jeho život násilně a předčasně skončí, že se zraní nebo někde ztratí, bylo nezpochybnitelnou povinností každého hospodáře nabídnout poutníkovi přístřeší a jídlo – protože nebylo vyloučeno, že ho zakrátko bude sám potřebovat. Lidé takovému cizinci na cestách vždy nabídli to nejlepší, co právě měli, a na oplátku se zajímali, co nového jim pocestný může povědět.
Můj strýček Charlie mi kdysi vyprávěl příběh o pohostinnosti, jak
ji zažil na neobydlených severních planinách. Býval tehdy zeměměřičem, vyměřoval trasu nové železnice pro Kanadsko-pacifickou železniční
společnost, a byl daleko napřed před hlavní četou. Domy v oné části země se stavěly z drnů, byly to v podstatě napůl jeskyně a napůl bunkry, na střechách jim rostla tráva, bylo v nich ale teplo, sucho a bezpečno. Jednoho odpoledne zaklepal strýček Charlie na dveře jednoho takového domu, tak nízkého a zarostlého, že připomínal spíš mohylu. Otevřela mu drobná stařenka; muži jsou na lovu, prohlásila, ale on může samozřejmě zůstat přes noc a ona mu uvaří něco k večeři. Vyběhla ven, zabila slepici a začala ji chystat; strýček Charlie se zatím rozhlížel po tom nuzném příbytku. Podlahu tvořila jenom udusaná hlína, nábytek byl sbitý z beden, ve
kterých se přepravovalo zboží, při jedné ze stěn ale ke svému překvapení uviděl pianino. Přešel k němu a zabrnkal pár akordů. Stará dáma se v tu chvíli s nadšením odvrátila od vaření. "Pane profesore, neuměl byste náhodou Modlitbu k panence Marii?" zeptala se. Charlie ji uměl a tak ji zahrál. Každý cizinec, který uměl hrát na piano, byl automaticky panem profesorem.
Když jsme se starali o návštěvníky ze zahraničí, bylo to naprosto totéž. Nejdřív přijali dar naší pohostinnosti, a pak se po nás začali vozit; připadali jsme si naprosto neschopní. Toužili jsme po jejich uznání, a oni nám místo toho plivli do obličeje. Nenapadlo nás, že naši hosté nejsou reprezentativními zástupci své země či národa, nýbrž že jde o vybranou menšinu hyperkritických snobů. Později, během obou světových válek, kdy byly obrovské skupiny našich mužů, kteří by jinak nejspíš za celý život nikam nevyjeli, vysílány do zámoří a tam se usazovali na anglickém, francouzském nebo italském venkově, vypadala jejich nejčastější reakce zhruba následovně: "Jak je to možné, tohle přece nejsou Angličané (nebo Francouzi nebo Italové), tak jak je známe. Tihle lidé jsou úplně stejní jako my!"
I mezi Američany se samozřejmě nějaký ten hulvát našel, většina se jich však na cestách zoufale snažila působit mile a příjemně. Dávali příliš vysoké spropitné, byli ochotní zaplatit i předražené ceny, a všechno a všechny vychvalovali v naději, že si je jejich okolí jakožto cizince oblíbí. Bohužel nepochopili – či spíše my jsme nepochopili – , že ten, kdo tolik touží po tom, aby si ho ostatní

oblíbili, se dočká jen jejich opovržení a pohrdání.
Jsem přesvědčený, že období naší izolovanosti skončilo. Američané dnes cestují víc než obyvatelé kteréhokoli státu, a tak už se v pravidlech kontaktů s cizinci pomalu orientují. Řekl bych, že většina jich zaujímá následující postoj: "Můžu říct, že je mi úplně jedno, jestli si mě Britové, Francouzi nebo Rusové oblíbí, nebo ne." Kdyby se kdysi nějaký Francouz, takzvaně lepší než já, s opovržením pozastavoval nad tím, že nemluvím dobře francouzsky, nejspíš bych zmlkl a nasadil omluvný výraz; dnes bych mu řekl, že mě jistě mrzí, že má moje francouzština tak daleko k dokonalosti, ale ještě víc by mělo mrzet každého Francouze, že se neobtěžoval naučit angličtinu, která je nade vši pochybnost vznešeným a velmi rychle se šířícím jazykem. Pravda pak je (a není se ani moc čemu divit), že tato znatelná změna v americkém postoji způsobila, že jsme v cizině přijímáni mnohem lépe. Také už si nemyslíme, že všechno umění, veškerá kultura a všechno vědění pochází jenom z Evropy.
Americká literatura, podobně jako literatura všech ostatních zemí, se vyvíjela dvěma směry: raní, tradiční a korektní spisovatelé napodobovali anglický způsob psaní dané doby, v myšlenkách se přidržovali evropských tradic a hladovějícím, pologramotným organismem, který se jim rodil před očima, ze zásady opovrhovali. Tento přístup je u mnoha amerických autorů patrný ještě dnes, zejména pak u kritiků, jejichž předkové přišli do naší země teprve nedávno. Exotická příroda nového světadílu, jeho neprozkoumané a tajuplné končiny a ušlechtilý a zároveň divoký rudý muž na druhou stranu vzbudili zájem evropských spisovatelů, kteří o nás začali psát s dětinskou nepřesností, s níž my sami dnes píšeme o Africe a horských masivech Amazonie. Přesto jsme však měli štěstí, že se mezi námi hned na samém počátku zrodili vyzrálí spisovatelé s pozorovacím talentem, schopností naslouchat a nadšením pro slovo: tak třeba Washington Irving dokázal na náš lid, jazyk, příběhy a myšlenkové postupy pohlížet s neskrývaným potěšením; Cooper si vymyslel celý balík mylných informací o amerických indiánech; Longfellow zase hledal starořecké metrum a všechny významy v životě a dějinách Američanů. Skutečné semenáčky naší literatury přitom vzcházely v povídačkách,
žertovných či vychloubačných historkách a humor vypravěčů vyvěral z hlubokých lesů a větrných plání. Jejich příběhy vycházely v místních novinách a publikacích, jež namyšlení intelektuální guruové z východního pobřeží naprosto ignorovali, protože byli přesvědčeni, že domorodá vyprávění je třeba čímsi přikrášlit. Dokonce i Edgar Allan Poe, který rozhodně psal spíše jako Evropan než jako Američan, musel nejprve dojít úspěchu ve Francii, aby ho uznali i namyšlení američtí literární kritici. Přes to všechno však spisovatelé, kteří psali o Americe pro Američany, přežili, a možná právě proto, že mohli publikovat jenom v neznámých
a místních periodikách, dali vzniknout situaci, která dnes existuje zase jenom v Americe.
V Evropě je novinář běžně považován za druhořadého až třetiřadého spisovatele. Označení "novinář" je pro evropského aspiranta na umění vysoké literatury hotovou nadávkou. V Americe je novinářství naopak respektovanou profesí, dokonce je považováno za příhodný trénink pro každého budoucího dobrého autora. Jednoduchost a přesnost, kterou
tiskoviny po spisovatelích vyžadují, nejsou vůbec pokládány za omezující a špatné, ba právě naopak: jsou chápány jako legitimní požadavek, jehož hlavní předností je, že se tak z literárních děl odstraní nabubřelá mnohomluvnost, jíž trpí rané práce většiny autorů. Dlouhý seznam velkých
a plodných amerických spisovatelů, kteří si svá učňovská léta odbyli v novinách, kde zároveň vycházely jejich první texty, jsou nezvratným důkazem, že minimálně pro nás tento názor platí. Abych to vzal podle abecedy: George Ade, Maxwell Anderson, Benchley, Bierce, Crane, Dreiser, Faulkner, Hammett, Hearn, Lardner, London, Norris, Mark Twain, Artemus Ward, Thomas Wolfe, a to jsem jich vyjmenoval jenom pár. Kromě přísné disciplinovanosti má práce v novinách ještě další výhody. Vysílá spisovatele mezi lidi, aby jim naslouchal, pozoroval je, snažil se jim porozumět a pak o nich podal zprávu, určenou nejrůznějším lidem všech úrovní. Když jsem byl přednedávnem v Sovětském svazu, kdosi se mě tam zeptal, jak mohla kapitalistická Amerika zrodit takový počet, jak říkají Rusové, "proletářských" spisovatelů. Odpověděl jsem tedy, že když je v Sovětském svazu spisovatel státem oficiálně uznán, začne se stýkat pouze s dalšími takto uznanými umělci a žije ve vyšších sférách, mimo svět obyčejných lidí. Oproti tomu v Americe je autor obavami z nedostatku živobytí nucen naučit se spisovatelské řemeslo v masmédiích a být v neustálém kontaktu s lidmi. Někteří, pravda, uniknou do esoterických výšin reklamy nebo se uchýlí k asketickému způsobu života ve školství. O těch je však jejich okolí (a i oni sami s ním

souhlasí) přesvědčeno, že tradici americké literatury nedostáli.
Když v centrech vzdělanosti na východním pobřeží panoval zlatý věk klasické literatury, když jedinými uznávanými autory byli příslušníci tehdejšího establishmentu, a jen oni drželi v rukách klíče k branám ráje literárního uznání, právě tehdy psal Herman Melville svého Moby Dicka, jehož první vydání nebylo rozprodáno ještě ani po čtyřiceti letech; Stephen Crane tehdy psal Rudý odznak odvahy; Walt Whitman vydal Stébla trávy a dostal vyhazov ze zaměstnání, protože jeho kniha byla údajně necudná. Pozorné ucho i oko a smysl pro formu Marka Twaina těžily nikoliv z klasické řecké literatury, nýbrž z Ameriky a amerického lidu. Jeho knihy přežívaly, protože je lidé považovaly za "pouhé" humoristické románky, které tedy nejsou nebezpečné; nikdo významný si neuvědomil, že Amerika měla či bude mít vlastní literaturu. Úspěšní příslušníci establishmentu si dál spokojeně žili ve své selance, někteří z nich se dokonce vrátili do Evropy.
Někdo by snad dokázal vysvětlit, jak došlo k oné zásadní změně, která pozvedla americké písemnictví od naivních imitací nebo zábavných, avšak nedůležitých děl, na úroveň významné, celosvětově uznávané literatury, která se pak stala předmětem vědeckého studia a následně i nápodoby. Došlo k tomu velmi rychle. Jistý Theodore Dreiser zaznamenal zvuky a vůně svého lidu; jistý Sherwood Anderson rozpoznal a zaznamenal utrpení člověka dávno předtím, než je odhalili psychiatři. A pak se náhle začali projevovat i opravdoví mistři pera: Willa Catherová, pak Sinclair Lewis, O'Neill, Wolfe, Hemingway, Faulkner. V té době samozřejmě tvořila i řada dalších autorů, básníků, povídkářů, esejistů, jako byli Benchley a E. B. White. Ti všichni využívali téhož zdroje: naslouchali našemu lidu a psali jako obyčejní lidé. Tak vytvořili novou a v celosvětovém měřítku jedinečnou věc – americkou literaturu, pojednávající
o Američanech. Nikdy se v ní nepsalo a ani teď se v ní o nás nepíše lichotivěji, než jak psal Izajáš o Židech, Thúkydides o obyvatelích klasického Řecka nebo Tacitus Suetonius a Juvenalius o Římanech. Avšak obdobně jako díla zmiňovaných autorů ji provází silná a sladká vůně pravdy. Tak jako jiné národy v jiných dobách, zavrhli i Američané vlastní slávu jakožto ničemnou, urážlivou a skandální lež. Teprve když byla naše literatura přijata v zahraničí, začala být uznávána i doma a jejím autorům bylo přiznáno americké občanství.
Dlouhé generace historiků už celá desetiletí hodnotí a zkoumají naši minulost, aby zjistili, co přesně se v ní odehrálo a proč. Už i samotné "co" je někdy obtížné určit, protože každý záznam či zpráva byla psána tak, aby z ní nejlépe vyšel její autor; otázka po "proč" je pak v tomto ohledu téměř nezodpověditelná. S hledáním opodstatnění určitých činů nebo myšlenek mívá problémy každý jednotlivec, oč obtížnější je pak určit, co vyvolalo činy a názory celých skupin lidí. Důvody se většinou určují až po akci, až když je třeba cosi vysvětlit.
Když jsem jako dítě ještě žil v Salinasu, našel jsem v bedně na půdě výtisky časopisu Atlantic Monthly, téměř kompletní ročníky ze sedmde-sátých a osmdesátých let devatenáctého století. Ty časopisy mě naprosto fascinovaly, a to nejenom úsměvnými starými reklamami. V době, kdy vycházely, byla občanská válka ještě stále dost blízko na to, aby si na ni lidé pamatovali, a přesto dost daleko na to, aby je začala zajímat. Číslo za číslem publikovali nejvyšší důstojníci jednotek Jihu i Severu vyprávění
o akcích, kterým veleli, popisovali důvody, které je vedly k tomu kterému rozhodnutí a rozkazu, z nichž mnohé dopadly přímo katastrofálně – ke všem z nich však vedly jenom ty nejlepší pohnutky. Žádný z velitelů se nikdy nespletl, nedospěl k chybnému úsudku. Vzpomínám si, že už tehdy, jako dítě, jsem si říkal, jak to bylo asi doopravdy, a taky jsem si uvědomoval, že se to nikdy nedozvím: když v tom neměli jasno ani muži, kteří byli přímo na místě, jakou jsem měl já, malé dítě, nebo snad nějaký historik naději, že se dozvíme celou pravdu? O válce byly od jejího konce až do dnešní doby napsány tisíce knih, ve kterých se s postupem času objevuje čím dál víc nesmlouvavých a popudlivých spekulací – snad je to tím, že je dané téma jejich autorům čím dál vzdálenější.
Ve většině případů jsou dějiny takové, jaké si přejeme, aby byly. Jeden můj známý byl za druhé světové války vyslán jakožto dopisovatel jistých novin ze Středozápadu do Velké Británie. Aby jeho zprávy nebyly stále stejné, rozhodl se vyjet do Irska, navštívit tam sídlo rodiny Cornwalliso-vých a pokusit se zjistit, jaké dokumenty či vzpomínky si rodina uchovala na činy lorda Cornwallise během Americké revoluce a na jeho kapitulaci u Yorktownu, jež se stala jednou z nejdůležitějších událostí našich dějin. Můj známý našel na místě pomník lordu Cornwallisovi, vypočítávající jeho působení v evropských válkách oné doby, nikde však nebyla jediná zmínka (a ani jeho potomci si neuchovali žádné vzpomínky), že by kdy sloužil v Americe, natožpak se Američanům vzdal. V Británii zkrátka jako by naše chvíle slávy nikdy nenastala.

Přednedávnem, po své poslední cestě do Ruska, jsem si povídal s jistým význačným představitelem našeho politického života. Zeptal jsem se ho, co četl, a on mi odpověděl, že studoval dějiny, sociologii, ekonomii a právo.
"A co krásnou literaturu, romány, divadelní hry, poezii?" zeptal jsem se.
"Ne, na to jsem nikdy neměl čas. Četl jsem ale spoustu jiných věcí," odtušil.
Tak jsem mu pověděl: "Vážený pane, nedávno jsem se vrátil ze své třetí cesty do Ruska. Nevím, jak dobře Rusům rozumím, zato jsem si ale naprosto jistý, že kdybych četl pouze knihy o ruských dějinách, nikdy bych nezískal takový vhled do ruského způsobu uvažování, jaký jsem
získal četbou Dostojevského, Tolstého, Čechova, Puškina, Turgeněva, Šolochova a Ehrenburga. Dějiny nám s jistou nepřesností říkají, pouze co lidé dělali. Krásná literatura nám však sděluje, nebo se alespoň snaží nám sdělit, proč to dělali a co prožívali a jací byli, když to dělali."
Můj známý zasmušile přikývl: "To mě nikdy nenapadlo. Ano, nejspíš máte pravdu. A já vždycky považoval beletrii za protiklad faktické skutečnosti."
Ohlížíme-li se za americkými dějinami, musí nám být jasné, o co všechno bychom byli ochuzeni, nemít Huckleberryho Finna, Americkou tragédii, Winesburg, Ohio, Hlavní ulici, Velkého Gatsbyho a Když jsem umírala.
A pokud se chcete dozvědět něco o Pensylvánii posledních sta let, přečtěte si O'Haru, jinak se zdaleka nedozvíte všechno.
Rozhodně nehodlám tvrdit, že je beletrie hodnotnější než historické knihy, jen se snažím vysvětlit, že k celkovému pochopení je třeba obou. Myslím, že nebudu příliš daleko od pravdy, když prohlásím, že představa o Americe a Američanech, již v sobě nesou všichni cizinci, pochází do značné míry z našich románů, povídek, a především pak z filmů. To bohužel není příliš šťastné; Amerika je tak obrovská, že jí naši spisovatelé mohou z vlastní zkušenosti znát jenom kousek. Proto se také vyvinul takzvaný lokální román. Americký romanopisec píše téměř výhradně
o prostředí, které zná, o krajině, ve které žije, a pokud o nich píše dostatečně zajímavě a působivě, stane se pro Evropana jeho vidění Ameriky Amerikou samou. Divoký Západ, plný indiánů a kovbojů, byl vzrušující, a tak se stal Amerikou, takže až donedávna očekávali cestovatelé z jiných zemí pomalované divochy v čelenkách z peří i na předměstích New Yorku či Bostonu. A nejen to, američtí romanopisci dvacátých až čtyřicátých let dvacátého století poukazovali zuřivě na společenskou nerovnoprávnost
a nespravedlnost, neboť chtěli dosáhnout jejich změny, ke které následně také došlo, v myslích cizinců však naší společnosti vládnou dodnes. Mohli bychom to chápat jako poklonu americké literatuře, šíření pravdy o naší zemi to však příliš nepomáhá. Nesmíme zapomenout ani na americké filmy zlaté hollywoodské éry, jejichž jediným cílem bylo zaujmout, pobavit a překvapit diváky, a tedy prodat vstupenky. Většina jich zobrazovala život, jaký zde nikdy neexistoval, snový a vytoužený život nezkušených a neznalých.
Snímky z rané éry filmu umožňovaly, podobně jako nejúžasnější katedrály středověké Evropy, obyčejným lidem zakusit prožitek velikosti. Stačilo koupit si lístek do kina a člověk, jehož život byl nudný, neradostný, nezajímavý, ošklivý a beznadějný, mohl vstoupit do vysněného světa, kde jsou všichni bohatí a krásní anebo divocí a stateční, do světa, v němž každý problém měl jasné, jisté a předvídatelné řešení, po jehož dosažení se vůkol jako rudozlatý západ Slunce rozlilo všeobecné štěstí. Tyto filmy vytvářely v myslích cizinců tragicky nepravdivý obraz Ameriky, jež byla podle všeho plná gangsterů, luxusních střešních bytů
a soukromých bazénů, a nekonečných zástupů elegantních a přístupných hurisek, velmi podobných těm, jež Prorok sliboval věrným najít v ráji.
I tomu nejnaivnějšímu Američanovi bylo jasné, že svět slávy, zla a násilí nakonec opustí a vrátí se na uřvané ulice nebo do ospalého městečka či ke své jednotvárné práci. Chudí imigranti však byli vábeni našimi nablýskanými sny a sliby štěstí.
Tato naivní doba už skončila, zanechala však zřetelné – možná mnohem zřetelnější, než si myslíme – stopy jak doma, tak v zahraničí, neboť po filmu se snového světa zmocnila reklama. Televizní reklamy dokáží prostou osamělou dívku přesvědčit, že stačí přeliv na vlasy, falešné řasy
a vycpávky do podprsenky, aby se jako mávnutím kouzelného proutku proměnila ve vzrušující, smyslnou sexy kočičku, což jí zajistí vstup do zahrad věčné blaženosti.
Lidé všem těm cetkám a blbůstkám věří a nevěří zároveň. Podle mých pozorování však všechny ty vtíravé sny vyvolaly rozmrzelou beznaděj, vzrůstající zlobu a cynismus, které jsou jen jinou formou úniku. Potřeba štěstí, zdá se, zaujala místo prapůvodní potřeby potravy, tepla a přístřeší.

Američané a budoucnost

Zjistil jsem, že jsem si zastíral, nebo alespoň oddaloval jeden z nejzávažnějších, možná vůbec nezávažnější problém, jemuž dnes Američané jakožto národ i jednotlivci čelí. Pro mnoho lidí je tento problém svazujícím olověným závažím, jeho váha je nepříjemná všem
a pro některé je dokonce nesnesitelná. Diskutujeme o něm téměř neustále, a přitom ho ani nedokážeme pojmenovat. Řada lidí se nedokáže podívat do tváře jeho všeobecnému šíření a zhoubnému bujení, a tak si z něj odloupnou jenom kousek, a ten se pak snaží řešit nebo léčit. Já se však domnívám, že se musíme na tuto chorobu podívat jako na celek, protože když se nám ji nepodaří celou vykořenit, máme jen velmi nepatrnou šanci na přežití.
Ze všeho nejdřív se pokusme najít slovo, jímž bychom tuto plíživou smrtelnou chorobu označili. Nemorálnost ji nevystihuje dost přesně, nedostatek integrity také ne, stejně jsme na tom i s nepoctivostí. Mohli bychom použít slovo "ne-etičnost", to bychom však k záležitosti, která je nebezpečnější než všechno, co nás doposud potkalo, přistupovali příliš akademicky. Toto plíživé, hrozivé nebezpečí proniká každou skulinkou, kterou kde objeví, do našeho politického, ekonomického, duchovního
i psychického života. Začínám si myslet, že zlo je jenom jedno, ne mnohé, pouze na sebe bere různé podoby: rasových nepokojů, emocionální nevyrovnanosti, jež naše lidi dohání na lehátka psychoanalytiků, neúspěchů, nezdarů, pádů a vzpour našich dětí a mládeže, obliby povzbudivých
a halucinogenních prostředků, vzniku úzkoprsých, zlých a pomstychtivých sekt všeho druhu, nedůvěry a odmítání politických, náboženských, vojenských, zkrátka všech autorit, všeobecného rozšíření předtuchy če-hosi hrozného a strašného, a to vše v dobách hojnosti.
Budeme se muset podívat na lidstvo jakožto druh, ne však s obvyklým nadšením nad tím, jak jsme úžasní, nýbrž odtažitě a neutrálně, tak, jako pozorujeme všechno ostatní kromě nás samých. Člověk je báječný tvor a jeho největším úspěchem nejspíš je, že přežil všechny své paradoxy. Není stádním zvířetem, nemá v sobě zakotvená pravidla, jež umožňují přežvýkavcům společně se pást, pářit a přežívat, a strach a bojovnost omezovat jen na ochranu proti jiným druhům. Člověk se zdá být blíže spíš majetnickým, hrabivým, ustrašeným a agresivním dravcům. Je všežravcem, sežere všechno, ať je to živé, nebo mrtvé, a v tomto ohledu se tedy chová stejně jako švábi a krysy. Je agresivně individualistický, a přesto se shlukuje a sdružuje v hlučných a nepohodlných obydlích v přecpaných městech. Za dávných časů, kdy se otevřenou krajinou pohybovali nepřátelé, mělo sbíhání do jeskyní nebo na nádvoří pevností ještě nějaký smysl, tato nebezpečí však už dávno pominula, a on se přesto mačká v přeplněném metru, na zacpaných ulicích, v troubících dopravních zácpách a v bytech v činžovních domech, které ze všeho nejvíc připomínají vězeňské cely. V Americe je tato tendence podle všeho čím dál tím silnější. Malá města se ještě zmenšují, aby muži a ženy mohli dýchat jedovatý vzduch a se strachem chodit po ulicích, na kterých násilníci už ani nečekají na setmění. Bojíme se být sami a bojíme se být spolu. Co se to s námi stalo? Cosi zásadního a proměňujícího a nutného.
Nehodlám nikomu kázat o starých dobrých časech. Z hlediska pohodlí, na jaké jsme dnes zvyklí, byly dost strašné. Co to však v sobě měly, co nyní ztrácíme nebo jsme už možná ztratili? Tak především se v té době ještě dodržovala jistá pravidla – pravidla týkající se života a majetku, pravidla chování, způsobů, pravidla, jež říkala, co je nečestné, nepoctivé, nesprávné, co je to zločin. Tato pravidla nebyla vždy dodržována, lidé v ně však věřili a jejich porušení bylo krutě trestáno.
Vzhledem k naší dravé podstatě jsme nikdy nebyli schopni vytvořit stáda nebo hejna, zato nám odnepaměti šly smečky. Stačí, aby se sešli jen dva lidé, a musí být stanovena jasná pravidla, aby se vzájemně neokradli nebo nezabili. Tato pravidla jsou pragmaticky prostými brzdami našich nepříliš bratrských instinktů. Na počátku věků byla platnost takovýchto pravidel podepřena tím, že byla vyhlášena božími zákony, a tak postavena mimo veškerou pochybnost. Tak bylo možné poslušnost podle těchto pravidel prohlašovat za ctnost či dobro, a jejich překročení za špatnost a zlo. Celá řada našich instinktů nás vede k násilnickému chování, drancování, plenění a plundrování, a tak bylo třeba nejen trestat ty špatné, tedy ty, kdo se chovali podle své přirozenosti, ale především odměňovat dobré lidi, kteří v klidu a míru žili podle božích přikázání. Vyplácení

takovýchto odměn v jakékoli materiální podobě by bylo velmi nepraktické, a tak se jich víc a víc začalo přesouvat do života příštího.
V řadě našich činností se přikázání, která ve světě pravidel stojí proti sobě, ocitají vedle sebe. Říká se, že vězeň a věznitel jsou si podobnější, než by se zdálo, že zloděj a policista jsou jako bratři. Každá armáda, bez ohledu na své poslání, je nositelkou smrti a ničení, a to nás děsí natolik, že jsou pravidla, jež ukládáme armádám, ještě mnohem přísnější než všechna ostatní, a jejich porušení je okamžitě a tvrdě trestáno. Tím jen dokazujeme, že jsme si vědomi své temné stránky, jež se v nás v každou chvíli skrývá. Během oněch dlouhých tisíců let, co na tomto světě exi-
stujeme, většina z nás pochopila, že musíme respektovat jisté zákony, a pokud je porušíme, trest nás nemine. Dokonce i ten, kdo daná pravidla porušil, ví, že se choval špatně a druzí že se chovají dobře; všichni ona pravidla chápali a přijímali je. Přesto jsme v našich dějinách byli čas od času, zejména v obdobích ekonomických změn, svědky toho, že všechna pravidla i ti, kdo je prosazovali, měli prostě smůlu. Ve společnosti pak nevyhnutelně zavládlo divoké a sebedestruktivní řádění, duše opilá vším tím děsem začala nepředstavitelně vyvádět jako bláznivé dítě. Temné období běsnění pak ukončila až nová pravidla, zavedená, sepsaná a prosazovaná.
Adlai Stevenson kdysi komentoval obzvláště nechutné praktiky jednoho politika následovně: "Kdyby to byl zlý chlap, tak bych se ho tak nebál. Jenomže on je naprosto bez zásad. Nepozná rozdíl mezi dobrem a zlem." Není náhodou právě tohle náš problém? Že postupně ztrácíme schopnost rozlišovat mezi dobrem a zlem? Stará pravidla se rozpadají na kusy
a místo, jež tak uvolňují, zaplnil postoj: "Takhle je to v pořádku, protože to tak dělají všichni." Tento postoj vyvažuje jen další důkaz naší zbabělosti. Tváří v tvář nespravedlnosti, nepoctivosti ve vládě, nebo dokonce vyloženému drancování vyzýváme: "Vzhůru proti radnici!" Náš bojový pokřik už sám o sobě implicitně říká, že stejně nemůžeme vyhrát. A přitom jsme dřív proti radnici dokázali bojovat opravdově a často dokonce i vyhrát.
Američan nikdy nedokázal být pouhou loutkou, jednu dobu však byl vyhlášený svou odvahou, což je alespoň v mých očích krásná vlastnost nevyčíslitelné hodnoty. Určitě ji v sobě máme i dnes, jen ji zastírá dusivý mrak sebelítosti. Naposledy jsem se s otevřenou statečností setkal
v nápravném zařízení pro recidivisty, v místě, kde žili ti, kterým se život nevyvedl, doživotně odsouzení. Na vězeňském dvoře se jeden starý smířený vězeň nechal slyšet: "To víte, to nám sem pokaždý přivezou mladýho kluka, a ten pak skučí, že za to nemohl, že to udělal kvůli svojí matce nebo kvůli tomu, že jeho táta chlastal. My staříci mu ale říkáme: Kluku, pro boha živýho, odkruť si tu svůj čas a nás nech v klidu kroutit ten náš." V současné převládající atmosféře ukňouraného litování, předstíraných slabostí, profesionálního povalečství a hlasitého svalování viny
na druhé se člověk nesetká s mnoha lidmi, kteří by přijali svůj díl zodpovědnosti, odpykali si náležitý trest a nešířili tyto nálady ještě dál. Jako bychom zapomněli, jak taková opravdová zodpovědnost vypadá.
Kritizovat lidi, které má člověk rád, není vůbec snadné, moc dobře jsem věděl, že mě psaní o tomto tématu bude bolet. Bohužel však ve svých obavách nejsem osamělý. Setkávám se s nimi v dopisech plných úzkosti, které den co den dostávám. I noviny jsou jich tak přeplněné, že už je ani nevnímáme. Jak má člověk takovou smutnou věc vyjádřit? Znovu a znovu se mi vrací jedno přirovnání. Naše národní nervozita mi cosi připomíná – cosi prchavého.
Mnoho Američanů je posedlých nejrůznějšími tenzemi, pulzující nervy mají napjaté jako na skřipci. Emoce, bublající pod povrchem, se nakonec vyderou ven a promění se nejčastěji v nesmyslné a nevídané násilí. Lidé ve městech na sebe vztekle křičí a svou nejistotu si vybijí na prvním vhodném cíli. Obrovská přehrada vzteku a frustrací je plná až po okraj
a hráze užuž hrozí protržením. Řidič taxíku, autobusu nebo nákladního auta, rozčilený z dopravní zácpy, nadává na černochy nebo Portorikánce, pokud ovšem sám není černoch nebo Portoričan. Také černoši hoří plamenem nenávisti. Před lehátky psychiatrů čekají dlouhé fronty lidí, kteří už ztratili všechny zábrany, a své jedy v symbolických kapslích dávkují svému lékaři. Legální i nelegální prodej prášků na spaní a různých životabudičů šplhá do astronomických výšin, první z nich poskytují únik v podobě spánku, druhé otevírají bránu k jiné osobnosti, k biochemickému převleku, ve kterém se pak můžeme naparovat. Spokojenost vytěsnilo věčné stěžování. A z lásky zbylo už jenom slovo, a i to je překroucené
a pokřivené.
Něco mi to připomíná. Viděli jste někdy smečku krásných, ušlechtilých a

vytrénovaných ohařů? A viděli jste ty psy, když s nimi přestali cvičit a přestali je využívat? Jejich schopnosti, sebejistota a užitečnost velmi rychle vymizí. Začnou být nesnášenliví, tlustí, líní, zbabělí, špinaví, naprosto neposlušní a bezcenní, a to jenom proto, že smysl jejich života zmizel a s ním i pravidla a disciplína, díky nimž byli tak krásní a dobří.
Neděje se totéž i nám, nestáváme se náhodou celonárodní smečkou zvířat bez životního smyslu a účelu? Dlouhé miliony let měl náš život smysl – bylo jím prosté přežití, hledání, pěstování, sbírání či zabíjení potravy, jež nás udržovala při životě, a vyhledávání úkrytu, jenž nás chránil před zmrznutím. To byly velmi silné pohnutky. Připočtěte si k tomu ještě obranu před nejrůznějšími nepřáteli, a máte před sebou celé dějiny našeho druhu. Nyní však máme potravu i přístřeší i dopravu a ještě k tomu obrovské nebezpečí představující volný čas. Jsem velmi silně přesvědčen, že náš morální a duchovní rozklad způsobil náš nedostatek zkušeností s nadbytkem. V jednom svém románu jsem kdysi o jedné ženě napsal, že netoužila mít hodně peněz. Chtěla jich mít jen tak akorát. Na to jí její manžel odpověděl, že tak akorát neexistuje. Například takový miliardář nemá ještě pořád dost.
Náš život otravují také věci. Ten, kdo má hodně věcí, jich chce stále více, více oblečení, domů, automobilů. Jen si vzpomeňte na ty hrůzné okamžiky o Vánocích, kdy naše děti překotně rozbalují dárek za dárkem, až se podlaha vrší rozervanými balícími papíry a hračkami, a ti naši drobečkové pak řeknou: "A to je všechno?" O dva dny později se pak tyto rozbité a zničené "věci" přihodí na naši národní skládku odpadu, a když se na dítě zlobíme, vysvětlí nám, že "nemělo co dělat". Říká to naprosto přesně – nemá co dělat, neví kam jít, jakým směrem, za jakým cílem, a co je nejhorší, za jakými potřebami. Co by chtělo, to ví, to ano, další barevné a rozbitné "věci". Jsme uvězněni a zapleteni do věcí.
Za dob mé prababičky byly věci důležité. Vím to, protože jsem četl její poslední vůli, a taky vím, že my bychom věci, které ona považovala za natolik významné, že se jejich osud rozhodla zabezpečit právním dokumentem, zcela jistě vyhodili (tak například čtyři cínové lžíce, jedna se zlomenou střenkou, nebo čtverec černé bavlněné krajky). Já jsem po prababičce zdědil malou skříňku s lístky z hory Olivetské, nádhernou malou mističku, vyřezanou z jediného kusu onyxu, dvanáct knih a party osmi různých skladeb. To všechno byly velmi cenné věci.
Potřeba jistých věcí a touha po věcech byly nejspíš hlavními hnacími motory změn a komplikací, které vznešeně nazýváme pokrokem. Ame-ričané, z nichž většina začínala s holýma rukama, k němu nepochybně přispěla nezanedbatelným dílem. Něco chtít je jistě správná lidská vlastnost, nebezpečné však mohou být prostředky, jimiž chceme dojít jejího naplnění.
Jen vzácně ráno v novinách nenajdeme zprávy o korupci, přestupcích a mnoha jiných způsobech podvádění ze strany veřejných představitelů, kteří neváhali využít vlivu vyplývajícího z jejich úřadu ke svému osobnímu prospěchu. O všech těch ostatních, čestných lidech, už neslýcháme; pravé nebezpečí se však neskrývá v osobách ničemů, nýbrž v našem přístupu k nim. Stále větší měrou se nám stává, že už se nedomníváme, že provedli něco špatného. Velké korporace jsou přesvědčeny, že je správné se s konkurencí nelegálně dohodnout na ceně, špatné je to jen tehdy, když je při těchto machinacích někdo nachytá. I tak je to jenom hra. Pokud jsou zjištění senátu pravdivá, tytéž korporace často podplácejí zaměstnance svých konkurentů, do kanceláří jim pašují odposlouchávací zařízení a využívají proti sobě všech možných špionážních technik. Šířím se zde o těchto tajných praktikách ne proto, že bych je považoval za špatné, nýbrž je mám za krajně nepraktické. Nejenže tak podniky musí neustále hlídat své protivníky, ale musí špehovat i své vlastní lidi, aby předešly možné zradě. A to vše je považováno za zcela normální. Souběžné využívání špionáže a zabezpečení je prakticky neproveditelné, neskutečně drahé a ukazuje na nevyhnutelný pád celého systému, protože systém, který nemůže věřit vlastním lidem, je v pěkné kaši.
Podvádějí-li studenti u zkoušek, je to pro ně jako jednotlivce možná špatné, pro společnost to však znamená, že se vykazují neplatnými listinami a že samotné ony listiny (v tomto případě vysokoškolské diplomy) začnou ztrácet na hodnotě. Když takto podvádějí vojenští kadeti, je to v podstatě vlastizrada, protože se nenaučili věci, které po nich budou požadovány. Když John Kennedy vyslovil svou slavnou větu: "Neptejte se, co může národ udělat pro vás, ptejte se, co můžete vy udělat pro svůj národ," naslouchající národ se souhlasně usmíval a přikyvoval. Neřekl to proto, aby to bylo viditelnější, ale protože už to bylo viditelné, a to čím dál větší měrou. I dějiny nás varují, že národ, který bere víc, než dává, se dříve či později zhroutí a zmizí.
Proč jsme se však ocitli na pokraji takovéhoto mravního a tím pádem nervového zhroucení? Názor si můžeme udělat pouze na základě pozorování a studia dějin. Já

osobně se domnívám, že se tak stalo, protože jsme dosáhli konce naší cesty, a nevíme, kam se dál vydat, nečekají nás žádné další povinnosti, které bychom měli splnit, cíl, jemuž bychom měli dostát. Hlavním cílem lidstva bylo odnepaměti přežít v přírodním světě, který k nám nebyl vždy zrovna přátelský. V našich zaznamenaných, zapamatovaných
a prožitých dějinách na nás vždy čekalo víc práce, než kolik jsme jí mohli stihnout. Naše potřeby byly větší než možnosti k jejich naplnění. Naše sny byly tak nepravděpodobné, že jsme jejich uskutečnění odsunuli do nebeských sfér. Zažili jsme tolik strašlivých starostí, trápení a smutků, že jsme je začali považovat za nevyhnutelné či za tresty za naše hromadné hříchy.
To, co se nám pak stalo, přišlo rychle a tiše, z mnoha směrů, a bylo to o to nebezpečnější, že se nám to prezentovalo v masce dobra. Namožené svaly a ohnutá záda nahradila nová, téměř nekonečná síla. Stroje sňaly z našich ramen břímě těžké práce. Medicína a hygiena téměř vymýtily novorozeneckou úmrtnost a zároveň prodloužily průměrný lidský věk. Mechanizace začala nahrazovat naše dělníky. Kdysi se na zajištění obživy musela na rozlehlých polích podílet většina obyvatelstva, nyní však stroje, továrny a několik málo vyvolených vyrábí víc jídla, než kolik ho potřebujeme nebo kdy můžeme spotřebovat. Volný čas, jenž býval také jen
přídomkem života v ráji, nás postihl, dříve než jsme věděli, co s ním. Všechna ta úžasná pozitiva nás zastihla naprosto nepřipravené a spustila tak hotovou katastrofu.
Máme věci, přitom jsme však neměli dost času, abychom se o nich naučili přemýšlet. Zápasíme se svými životy v současnosti, používáme však k tomu praktiky dávné, tehdy ještě moudré minulosti. Na to, abychom si zvykli na oheň, jsme měli miliony let. Na produktivně-destruktivní vlny jaderného štěpení jsme si museli zvyknout během pouhých dvaceti. Máme více jídla, než kolik ho můžeme spotřebovat, nemáme však prostředky, jak ho dopravit potřebným. Naše děti přežívají, my však pro ně nemáme žádnou práci. Muže a ženy posíláme do důchodu v rozkvětu jejich tvůrčích sil, a to jen proto, že jejich práci potřebujeme pro mladší generaci. Abychom si zachovali iluzi užitečnosti, máme záložní týmy na činnosti, které se už dávno nevykonávají. Vyrábíme věci, které nepotřebujeme, a falešnou a útočnou reklamou se snažíme v lidech vzbudit dojem, že se bez nich neobejdou. Zatím jsme nevymysleli, jak rozumně využívat svůj volný čas. Abych to shrnul – neměli jsme čas niterně vstřebat věci, které nás potkaly.
Teď se konečně můžeme vrátit k morálce.
Etika, morálka, kodex chování, to všechno jsou přísná pravidla, jež jsme museli v minulosti přežít, a to jako jednotlivci, jako společenství
i jako celé národy. Všichni samozřejmě tvrdíme, že je správné, aby přežívalo co nejvíce lidí, ve skutečnosti nás však náš vlastní narůstající počet začíná děsit a dusit. Američané, kteří vymysleli statistiku a nekonečně ji milují, jsou obvykle zmatení a rozčilení, když jim někdo řekne, že jsou jen čísly ve statistickém přehledu. Ani prášky na spaní, ani církev, ani všichni psychiatři dohromady nás už však dlouho neuchrání před poznáním, že ekonomické zákony platí i na nás, že zvýšená nabídka způsobuje pokles cen, že už takhle máme příliš mnoho lidí, a jsme na nejlepší cestě zplodit jich ještě daleko víc. Pamatujete se na okamžik, kdy jsme zavětřili východním směrem a zjistili, že se v Číně žije levně? V životě nás nenapadlo, že by se stejně levně mohlo jednou žít i u nás. Onen kodex chování, jemuž říkáme morálka, se zrodil pro řídce osídlený světadíl, na kterém byl lidský život velmi důležitou komoditou, neboť byl vzácný
a potřebný. Ženy byly ochraňovány až na hranici zbožnění, protože právě jenom ženy mohly rodit děti a zajistit tak pokračování našeho rodu. Stačilo, aby kdokoli zavolal o pomoc, a ostatní se k němu slétli jako hejno včel. Homosexualita vzbuzovala všeobecný odpor, neboť marnotratně mrhala cennými zdroji. Každé usilování, ať už byl oficiálně jeho smysl jaký chtěl, mělo ve své podstatě jasný cíl: přežití, růst a obnovu.
Při posuzování zdraví společnosti se můžeme ohlížet na její fungování nebo také na počet zločinů, spáchaných proti ní. Vezměme si naši dnešní společnost, a to nejen v metropolích, ale i v malých městech a na venkově. Tam všude dochází k majetkové trestné činnosti, tyto zločiny však mají čím dál tím častěji za cíl bohapusté ničení a ne něčí zisk. Nejvyšší nárůst zločinnosti však zaznamenáváme u zločinů proti lidem, zločinům, spáchaným na tělech lidí. Znásilnění už většinou nemají sexuální podtext, jde spíše o úkladné vraždy, loupežná přepadení na ulicích a násilí, jež naše parky proměnilo v džungle, už nemají co do činění s obíráním lidí
o jejich majetky; pachatelé sice lidi okradou, jejich motiv a cíl však je oběti zničit, ublížit jim, zmrzačit je, nebo je dokonce zabít. Tam, kde je motivem násilného činu nedostatek peněz, vidím opět smutný, zvrácený a destruktivní

důvod, tentokrát však sebedestruktivní, neboť v takových případech jde vět-šinou o drogy, které pachateli umožní zamlžit si vědomí, nebo naopak o povzbuzující prostředky, jež vytvarují a zrodí jeho schizoidní dvojče, jsou mu halucinogenními pomocníky v tvorbě nového světa, který má nahradit ten reálný, nenáviděný. I to je v jistém ohledu vražda, vybičování neochotných nervů k vyvolání divých duchů, jaké se nepodařilo zhmotnit ani sentimentálnímu čarodějnictví středověku. Je to jen další způsob, jak zabít své já, další způsob, za nějž budeme dříve či později pohnáni k zodpovědnosti.
Chtělo by se říci, že to snad platí jenom pro vyznavače současné nekromantiky, co ale ti, kdo jen stojí opodál a přihlížejí? Pamatujete se na tu dívku, která pozdě večer volala o pomoc, a odpovědí jí byly jenom přibouchnuté okenice? Lidé, kteří se stanou svědky násilí, odvrátí zraky, odejdou, odmítnou spolupracovat s policií. Náš život je tak vskutku levný, nemá valné ceny, a krom toho ještě začíná být protkaný nenávistí. Chováme se jeden k druhému, jako bychom se doopravdy nenáviděli
a mlčky schvalovali zavraždění a odstranění kohokoli z našeho středu.
Bylo by snad možné, že naši lidé pod prahem nevědomí cítí nebezpečí zaplavení, zahlcení Ameriky Američany? Hladomor, epidemie a moc, které nás kdysi vyhlazovaly, u nás dnes již nepůsobí. A válka? Během poslední války, která si vyžádala nespočet lidských životů, počet lidí dokonce stoupl. Skutečně se lidé bojí atomové bomby, nebo jí chtějí
přisoudit úlohu, kterou jsme upřeli matce přírodě? Když naše vláda oznámila, že při prvním oboustranném útoku atomovými bombami zemře na sto milionů Američanů, nezdálo se, že by to někoho skutečně vyděsilo.
Možná právě proto vymizela morálka, poctivost, etika, a dokonce i štědrost. Tato pravidla nám umožňovala přežít, žít spolu a množit se. Jestliže však naše vůle k přežití zeslábne, jestliže naše láska k životu a naše vzpomínky na statečnost minulosti a víru v zářnou budoucnost vyblednou, k čemu nám pak bude morálka či nějaká pravidla? Dokonce i ona sama se stanou nebezpečnými.
Snad jsme dosud neztratili směr. Cesty naší minulosti dospěly ke svému konci, a my jsme doposud neobjevili stezku do budoucnosti. Domnívám se, že ji dříve či později najdeme, její směr je však pro nás v tuto chvíli nepředstavitelný. Až se však objeví a my na ni nastoupíme, bude muset mít jasný směr a cíl, a chůze po ní bude muset být naplněna radostným očekáváním, neboť dnešní mladík nenávidí celý svět a tak kolem sebe vytváří svět nenávisti, jejž se nakonec pokusí zahubit, a někdy při tom zahubí i sám sebe. Podařilo se nám uskutečnit to, za co se modlili naši otcové, a tento náš úspěch nás teď ničí.
Když tak zkoumám náš lid, rozebírám ho a kritizuji, musím ho, pokud mám rád sám sebe, mít zároveň i rád, protože se z něj nemohu nikdy vydělit, a nemohu jej nazírat o nic objektivněji, než mohu nazírat sám sebe. Nejsem už nejmladší, a přesto stále přemýšlím o tom, co mě do budoucna ještě čeká. Proto musím ještě mnohem více přemýšlet o budou-cnosti našeho národa, národa mladých lidí. Toto mé dotazování v sobě nese něco strachu, hodně naděje a spoustu důvěry.
Vyjmenoval jsem faktory, které náš národ ničí: pohodlí, nadbytek
a bezpečí, neboť z nich pramení znuděný a lenivý cynismus, který kaž-
dou vzpouru proti světu v jeho současné podobě, i proti mé vlastní osobě v mé současné podobě, zadusí apatickou samolibostí. Umírající národ je spokojený se současností, budoucnost odmítá, a uspokojení nalézá v minulých vítězstvích a polozapomenutých obdobích slávy a velikosti. Umírající národ se vybavuje obrannými zbraněmi a armádami, které ho mají ochránit před jakoukoli změnou. Když pomine velikost, odejde i víra ve velikost. Umírající národ bez výjimky prohlašuje, že poezie je mrtvá, krása ztratila svůj pel. Hory už se na pozadí nebeské klenby netyčí do takových výšin jako dřív a mladé dívky už nejsou tak pěkné, jako bývaly. Nadšení vybledne v tolerování, utrpení se promění v tupou bolest, obrazy se zatmí jako světla v divadle a svět skončil. Probíhá to stejně u básníka jako
u celého národa.
Moje naděje a důvěra vyrůstají z amerického odboje vůči těmto příznakům vymírání. Nejsme spokojení. Ještě stále v sobě pociťujeme neklid, nejspíš zděděný po hladových imigrantech. Mladí Američané jsou vzdorovití, nahněvaní, větří jako teriéři u krysí nory. Jejich energie na sebe bere podobu pouličních bitek, stávek a protestů, dokonce i trestných činů,
důležité však je, že tu taková energie existuje. To, že je promrhána, je jen nepatrným problémem ve srovnání se situací, kdy bychom ji neměli vůbec.
Kdyby byl dnešní svět stejně obehnaný hradbami a rozčleněný, jako byl svět feudálních měst, mohli bychom původce onoho povzbudivého neklidu zavřít a potrestat – tím bychom ale skončili. Svět je však otevřený tak jako nikdy dřív, i nebe se nám otevřelo, a člověk má poprvé za své dějiny nástroje, jimiž může s

obojím pracovat. Tři pětiny světa a podle všeho také čtyři pětiny světového bohatství leží pod mořskými hladinami, a my se teď k nim můžeme dostat. Nebe zůstává otevřené a my máme prostředky, jak se na ně vyhoupnout. Ve vzduchu se vznáší vzpoura proti tomu, co jest, čeká nás dlouhé, horké léto plné nepokojů, vybízející k odporu vůči nespravedlnosti a nerovnoprávnosti, vůči dobře skrývané cynické krutosti. Ve společnosti se hromadí zloba, lidem vadí to neustálé zdržování, protahované přípravy na naši dalekou cestu, pravděpodobně nejdelší, nejtemnější cestu ze všech, na jejímž konci naopak září nejjasnější světlo všech světel.
V prehistorii našeho národa, již teprve teď začínáme pozvolna poznávat, jsme neznámé obestřeli temnotou tajemství a posvátnosti. Lesy, nebe, vše nepředstavitelně obrovské i neuchopitelně malé, bylo vysunuto mimo náš dosah, do světa tajností, proměnilo se v zakázané tabu, jež se nesmí zkoumat. Své sny jsme odevzdali našim předkům, popudlivým, sobeckým a mrtvým, a naše nejbližší a nejcennější majetky jsme svěřili do rukou Bohu či bohům, ne laskavým a moudrým, ale marnivým, žárlivým
a chamtivým, a to vše ze strachu ne ze sebe samých, ale z oněch odporných, nejistých a porobených bytostí, které z nás udělala moc. Toto je neprobádaný (a možná ještě ani neobjevený) svět, nebo snad dokonce vesmír, nejspíš poslední prostor, vybízející k prozkoumání: vznešená
a tajuplná lidská mysl a duše, země plná zázraků.
Američané netrpí nedostatkem míst, kam by mohli vycestovat, ani ne-dostatkem nových věcí, jež by mohli objevovat. Válku jsme zbavili jejího hanlivého přídechu tím, že jsme ji z hříchu povýšili na novou metodu vymírání druhů. Přesto se našemu neklidnému tetelení nabízejí ještě mnohem převratnější zkušenosti, neboť fascinující neznámo je všude kolem nás. Jak asi Američané zareagují a jak se zachovají v nové situaci, pro niž budou muset být vytvořena nová pravidla? Na základě historických zkušeností můžeme odhadnout alespoň část z toho, co uděláme. Určitě, tak jako vždycky, naděláme spoustu chyb. Nacházíme se ve zmateném období mnoha změn. Nejraději bychom běželi několika směry naráz, daleko důležitější je však to, že běžíme. Jsem přesvědčen, že naše dějiny, naše zkušenost v Americe, nás připravila na změny, ke kterým se schyluje. Nikdy jsme nevydrželi sedět dlouho s rukama v klíně, nikdy jsme nebyli spokojeni na jednom místě, v jednom domě, ani sami se sebou.

Slovo na závěr

Fotografie v této knize představují naši zemi, rozlehlou, úrodnou, nám ne-obyčejně drahou a krásnou. Je naše, a tak z ní můžeme poznat, jací jsme – nic víc a nic méně.
V Americe se přihodilo cosi, co dalo vzniknout Američanům. Možná to způsobila velkolepost této krajiny, vznešených hor, tajemných pouští, zuřivých bouří a cyklonů, nekonečná krása i drsnost této země, jež tak proměnila odhodlané příchozí z okolního světa, kteří neměli nikde stání, možná právě ona mohla za to, že byli najednou vyšší než jejich předkové, silnější než jejich otcové – a především že se z nich stali praví Američané.
Možná se ta proměňující síla skrývala ve zdejší půdě, anebo se možná skrývala v lidech samotných. Však to v zapamatovaných a zdokumentovaných dějinách lidstva nebyl jediný případ zrodu nového národa. Jistá vesnice při Tiberu rozlila svou sílu a nové techniky do celého známého světa. Jindy se zase zablesklo v Mongolsku, a většinu Asie a Evropy rázem zachvátil mohutný požár. K takovýmto vzplanutím vůle a smyslů docházelo opakovaně, znovu a znovu, až začaly ztrácet na síle, sežehly všechno, co je mohlo udržovat při životě, chvíli ještě doutnaly a pak zhasly docela. Nyní stojíme tváří v tvář nebezpečí, jež člověku v minulosti ublížilo víc než všechny morové rány dohromady, totiž úspěchu – nadbytku, pohodlí a rozmáhajícímu se volnému času. Žádný dynamický národ toto nebezpečí nikdy nepřežil. Pokud by se k tomuto riziku přidalo ještě anestetikum spokojenosti s námi samými, tak bychom jako Ameri-čané neměli nejmenší šanci na přežití.
Nahlíženo zpětně, vidíme, že naše společenské směřování bylo vždy naprosto jasné. Vždy jsme směřovali k vytvoření jednoho národa z mnohých. Čas od času se někteří lidé nebo skupiny snažili ze strachu z lidí nebo z touhy po jejich ovládnutí naše směřování pozměnit, zbrzdit náš růst, vyvolat v Američanech paniku. Totéž nás čeká znovu a znovu. Dů-vody, kvůli nimž byly načas přijaty nepřijatelné přistěhovalecké zákony, důvody, jež využívaly strachu a pokoutních

emocí, aby narušily a zastavily naši pokračující revoluci, tytéž důvody se opět objeví, a stejně jako v minulosti nám ve svých důsledcích poslouží k vyjasnění a posílení procesu, který prožíváme. Čas od času se nám nedařilo nebo jsme se dali špatnou cestou, setrvávali jsme na místě a čekali na druhý dech, nacpali si břicha a lízali si rány, nikdy jsme však neudělali jediný krok zpátky – nikdy.

Vojenská transportní loď

Kdesi v Anglii, 20. června 1943

Tisícihlavé jednotky sedí v plné polní v doku. Je večer a kolem se rozsvěcují první tlumená světla. Muži mají na hlavách helmy, takže vypadají všichni stejně, připomínají dlouhé řady hub. Pušky mají položené na kolenou. Nemají žádnou identitu, žádnou osobnost, jsou jen jednotkami v armádě. Čísla, vymalovaná bílou barvou na helmách, jako by byla výrobními čísly jakýchsi podivných robotů. Všechnu výstroj mají pečlivě srovnanou – deky a celty a armádní vaky. Někteří z nich jsou vyzbrojeni springfieldkami nebo enfieldkami ještě z první světové války, někteří mají Em jedničky nebo garandy, jiní mají úhledné lehké karabiny, které by si po válce chtěli všichni přivézt domů jako lovecké pušky.
Loď, kotvící u mola, činí do výšky i do šířky jako kancelářská budova. Člověk musí zvrátit krk dozadu, aby vůbec dohlédl, kde končí malá okénka a začíná paluba. Je to loď beze jména, a zůstane bez něj, dokud válka neskončí. Její cíl zná jen několik málo mužů, a její trasu ještě méně. Břemeno, jež zatěžuje její velitele, musí být téměř nesnesitelné, a její kapitán, pokud by ztratil loď či její náklad, by se až do konce života klidně nevyspal. Ani teď nejspíš nespí. Prostory v podpalubí jsou plné a loď už čeká jen na druhou, živou část svého nákladu.
Vojáci v doku jsou potichu. Skoro nikdo si nepovídá, nikdo nezpívá, a v nastalém soumraku nerozeznáte jednoho do druhého. Únava jim sklání hlavy. Někteří z nich se na tuto podivnou startovní čáru dostávali celý den, jiní celou dlouhou řadu dní. Čepici nebo klobouk si můžete nasadit nejrůznějším způsobem, sklonem kšiltu nebo krempy můžete vyjádřit svou osobnost. S helmou nic takového nejde. Helma se dá nosit jen jediným způsobem. Žádným jiným prostě nasadit nejde. Sedí naplocho na hlavě, sahá přes oči a přes uši, vzadu kryje většinu krku. Muž v helmě je jako houba v podivném podhoubí.
Teď se spustily čtyři lodní lávky, jednotky se váhavě zvedají a v dlouhých řadách pomalu nastupují. Muži se předklánějí, aby vyvážili tíhu výstroje a výzbroje, které si nesou na zádech. Vzhůru po nakloněných můstcích za sebou tahají nohy. Jeden za druhým mizí vojáci v obrovské tlamě v boku armádní lodi. Uvnitř si je odškrtávají kontroloři. Čísla na helmách srovnávají se svými seznamy. Přidělují jim místa. Polovina mužů bude spát na palubách a druhá polovina pak uvnitř, v saloncích a jídelnách, kde se kdysi scháze-la úplně jiná společnost a diskutovala o věcech, které dnes už neexis-tují. Někteří z nich budou spát také na palandách, v houpacích sítích, v chodbách. Zítra si to vymění. Muži, kteří spali na palubě, půjdou spát dovnitř, a ti, co spali uvnitř, budou pro změnu venku. Takhle se budou měnit, dokud nedoplují na místo určení. Do té doby se také nesvléknou, nepřevléknou. Tohle není výletní loď.
Město je pod zatemněním, a tak se muži na palubě mění v nezřetelné modré stíny, uléhají na zem a usínají. Usínají téměř okamžitě, jak složí hlavu. Někteří si dokonce ani nesundali helmy. Mají za sebou náročný den. Pušky mají položeny vedle sebe, rukou si je přidržují.
Po lávkách proudí do lodi stále další jednotky, jednotka barevných, stovka armádních sester, v helmách a s tornami na zádech vypadají docela úpravně. Alespoň sestry budou spát v kajutách, i když se tam budou nejspíš dost mačkat. Po můstku číslo jedna teď stoupá vzhůru celé velení bombardovací perutě a skupinka vojenských policistů. Všichni jsou stejně unavení. Najdou si své místo a hned usínají.
Naloďování pokračuje. Kouření je po celé lodi zakázáno. Každý, kdo vstupuje na palubu, je hned třikrát zkontrolován, všichni si musí být jisti, že tam opravdu patří. Nakládání probíhá téměř nehlasně. Je slyšet jenom šoupání unavených nohou na můstcích a tiché rozkazy. Všudypřítomná vojenská policie zná a hlídá každý pohyb. Není to jejich první přesun.
Tenisové kurty na horní palubě se proměnily v půlakrovou změť spících mužských

těl, nohou a výzbroje. Příslušníci vojenské policie jsou všude, na schodech, v chodbičkách, nařizují a hlídají. Naložení musí proběhnout hladce, jediná drobná obstrukce by mohla akci zpomalit o celé hodiny, tak jako může jediný tvrdohlavý řidič, který špatně odbočí, zacpat širokou ulici na dlouhé desítky minut. Navzdory pomalému, šouravému postupu vojáků proběhne naložení velmi rychle. Kolem půlnoci jsou už všichni na palubě.
V místnosti pro štáb sedí za dlouhým stolem velící důstojník, před sebou řádku telefonů. Jeho pobočník, unavený blonďatý major, mu podá hlášení a na stůl položí vyplněné výkazy. Velící přikývne a vydá rozkaz.
Na celé lodi se rozječí ampliony. Naložení ukončeno. Nástupní lávky se odpoutají od lodi. Železná vrata se zavřou. Teď už nemůže z lodi odejít ani na ni přijít nikdo kromě lodivoda. Kapitán lodi zvolna přechází po můstku. Odteď je toto jeho břemeno. Všechny ty tisícovky jsou od této chvíle v jeho péči, a pokud dojde k jakékoli nehodě, bude to jeho vina.
Loď zůstává přiražená u mola a z její hloubi se ozývají slabé ozvěny dechu spících. Jednotky jsou odříznuté od domova, jsou pryč, i když by jim stačilo jen pár set kroků, aby se vrátily. Na horní palubě se pár mužů opírá
o zábradlí, shlíží dolů na molo a pozoruje město za ním. Odliv se mění v příliv a doposud klidnou mořskou hladinu začínají čeřit vlnky. Je pomalu načase vyplout. V místnosti pro štáb, jež bývala původně divadlem, sedí za stolem velící důstojník. Vedle něj sedí jeho unavený blonďatý pobočník. Telefon zazvoní, velící zvedne sluchátko, chvilku poslouchá a pak zavěsí. Obrátí se na pobočníka.
"Můžeme," řekne.

Čekání

Letecká základna bombardérů v Anglii, 4. července 1943

Letadla odletěla a na přistávací ploše je prázdno. Pozemní personál se jde prospat do kasáren, protože pracoval skoro celou noc. Vlajka nad administrativní budovou jen schlíple visí. V hangárech pracují mechanici na strojích, které dostaly zásah. Právě přivezli jeden, přezdívaný Bomb Boogie, aby ho ještě jednou zkontrolovali, a jeho posádka se znechuceně vrací na kavalce.
Posádky tu mají kdovíkolik malých psů. Všichni ti psi nejistého nebo přinejmenším pochybného plemene nepatří nikomu konkrétně. Vořecha většinou vlastní dohromady posádka jednoho letadla, jež na něj bývá patřičně hrdá. Teď zrovna psi smutně obcházejí po přistávací ploše. Ze základny vyprchal život. Ráno se hrozně vleče. Letka má být nad cílem v 9.52. Domů se má vrátit ve 12.43. Čas dosažení cíle se blíží a pak projde, člověk nedokáže myslet na nic kromě letadel. Co když se kamarádi dostali do křížové palby? Nebo na ně odněkud přiletěly stíhačky. To všechno si v duchu přehráváte. Pokud vše proběhlo dobře a nedošlo k žádné nehodě, pumovnice jsou otevřené a stroje přelétají nad cílem. Teď se otočily a v sevřené formaci stoupají, aby se vyhnuly křížové palbě, prchají domů. Je deset hodin, to už by měly být na zpáteční cestě, 10.20, teď už by měl být vidět oceán.
Kluci, co byli v akci včera v noci, vyprávěli, jak nepřítel sestřelil Léta-jící pevnost, všechno to na člověka padá.
Prý byl krásný den, říkali, den jako vymalovaný, velké mraky a úžasně modré nebe. Takové dny mají u nás doma na fotkách cestovní kanceláře. Formace se snažila dostat k St. Nazaire a vzduch byl úplně průzračný. Říkali, že na zemi rozpoznávali malá městečka. Pak prý přišla křížová palba, odněkud se vynořily messerschmitty a začaly je pořádně zalívat palbou. Vůbec si nevšimli, kam to Pevnost, která letěla před nimi, dostala. Nejspíš do řízení, protože prý s ní najednou nešlo vůbec nic dělat.
Všichni se shodli, že jim připadalo, že se to děje hrozně pomalu. Pevnost začala zvedat předek, výš a výš, jako by chtěla vystoupat kolmo vzhůru, to ale samozřejmě nebylo možné. Pak začala klouzat zpátky jako padající list, na chvilinku se srovnala, a pak se zvrátila dolů a začala padat přímo k zemi. Modré nebe a bílé mraky to celé ještě zdramatizovaly. Posádka viděla, jak se kulometčík snaží dostat ven, povedlo se, padák se mu se zaplesknutím otevřel. Potom střelec z věžičky, viděli, jak se snáší k zemi. Pak se z předku vyloupli bombardér a navigátor, a za nimi pak kulometčíci z trupu. Celá posádka Mary Ruth křičela: "No tak, kluci, piloti, vyskočte!" Když vyskočil střelec z věžičky,

stroj už se povážlivě přiblížil zemi. Už si mysleli, že to kapitán a druhý pilot nezvládli, zůstali na palubě moc dlouho, letadlo už bylo tak daleko, že ho skoro neviděli. Muselo být už skoro na zemi, když z něj vystřelily dva bílé obláčky, nejdřív jeden a pak druhý. Posádka vykřikla úlevou. Pak letadlo narazilo do země a vybuchlo. Jeho konec viděli jen kulometčík a střelec z věžičky. Vysílačkou popisovali, co se stalo.
Vedle hangáru číslo jedna je malá vyvýšenina porostlá krátkou hustou trávou. Ve 12.15 se na ní začne shlukovat pozemní personál a beze slova čeká na návrat letky. Po chvíli problesknou zvěsti, že se prý velitel akce zahlásil, ale jsou to jen neověřené zvěsti. Malý pes, který by mohl být šedým skotským teriérem, kdyby mu uši nevisely dolů a kdyby neměl ocas otočený špatným směrem, si také přišel přisednout. Natáhne se
a vousatou tlamou ulehne na natažené přední packy. Oči ale nezavírá a uši se mu cukají. Teď už je tu všechen pozemní personál, čeká na letadla. Tyhle minuty trvají snad věčně.
Pes najednou zvedne hlavu. Začne se třást po celém těle. Šéf personálu má dalekohled. Podívá se dolů na psa a pak se zaměří na jižní obzor. "Zatím nic nevidím," říká. Pejsek se nepřestává třást, teď dokonce zavyl.
A už jsou tady. Daleko na jihu se na nebi objevily malé tečky. Formace vypadá dobře, ale jedno letadlo letí napřed, samo. "Vidíte číslo? Kdo je to?" Vedoucí stroj klesne a jde rovnou na přistání. Z boku mu vypadnou dvě malé pumy, jedna červená a jedna bílá. Na přistávací plochu vyjíždí sanitka přezdívaná Uzenář. Na palubě je raněný.
Hlavní formace doletí nad přistávací dráhu, letadla se po jednom odpojují, obkrouží dráhu a přistávají, osamělý stroj vepředu přistává tvrdě, kola se zařezávají do půdy a Pevnost přistává jako obří chrobák. Sotva se její kola dotknou země, pes plačtivě vyštěkne a už je z něj jen šedivá šmouha. Běží, sotva se dotýká trávy. Prořítí se přes plochu k letadlu, které právě přistálo. Poznal svůj stroj. Jedna po druhé Pevnosti přistávají a po-zemní personál si odškrtává jejich čísla. Mary Ruth je tady. Chybí jenom jedno letadlo, přistálo dál na jihu, došlo mu palivo. Z pahorku se ozývá úlevné vydechnutí. Mise splněna.

Příběhy z bombardování Londýna

Londýn, 10. července 1943

Když se vám někdo snaží vysvětlit, jak to v Londýně vypadalo, když ho bombardovala německá vojska, začne líčením ohně a výbuchů
a téměř bez výjimky skončí jediným nepatrným detailem, který se mu dostal pod kůži a stal se pro něj stal symbolem toho všeho. Znovu a znovu toho bývám v rozhovorech svědkem. Jako by lidská mysl nedokázala obsáhnout všechnu tu hrůzu a zvuk bomb a všeobecný děs, a tak se upnula na něco malého, pochopitelného a obyčejného. Každý, kdo byl v Lon-dýně, když ho bombardovali, chce svoje zážitky někomu popsat, chce
si (možná jen sám kvůli sobě) na ty okamžiky uchovat nějakou jasnou vzpomínku.
"Sklo," říkal jeden muž, "ten zvuk, když pak ráno zametali vysypané okenní tabule, to tiché, zlověstné cinkání. Na to nikdy nezapomenu, na ten zvuk, jak z chodníků zametali rozbité sklo. Náš pes před pár dny rozbil okno, žena to šla zamést a mně z toho zvuku naskočila husí kůže. Rázem jsem věděl proč."
Jdete na večeři do malé restaurace. Na druhé straně ulice je pobořený, rozvalený kamenný dům. Váš společník řekne: "Jednou večer jsem se tam měl s jednou dámou sejít na večeři. Měli jsme se potkat tady. Byl jsem tu dřív, a tak jsem viděl, jak přímo tam naproti dopadla bomba." Ukáže na rozvaliny. "Přešel jsem na druhou stranu ulice. Bylo vidět jako ve dne, celé město ozařovaly požáry. Přední fasáda se vysypala na ulici. Zpod hromady sutin vykukoval zbytek taxíku. Když jsem vycházel ze dveří, podíval jsem se dolů, a na chodníku přímo přede mnou ležel světle modrý večerní střevíček. Špičkou ukazoval ke mně."
Další mi ukazoval zeď domu. Samotný dům už nestál, zbyla z něj jen ta jedna stěna a na ní pět krbů, jeden nad druhým. Ukáže na nejhořejší krb. "Byla to trhavá bomba, všiml jsem si toho, když jsem šel do práce. Celých dlouhých šest měsíců visely před tím krbem dámské punčochy. Nejspíš si je tam právě pověsila. Visely tam celé měsíce, přesně tak, jak si je tam dala sušit."
"Procházel jsem kolem Hyde Parku, když vtom začal mohutný nálet. Schoval jsem se do příkopu, jako vždycky, když nebyl poblíž žádný kryt. Viděl jsem obrovský strom, jako je tamhleten, vyskočil do vzduchu a pak dopadl jenom kousek ode mě,

tamhle, jak je ta jáma. A pak to za mnou do toho příkopu odhodilo vrabčáčka. Byl mrtvý. Ptáci na otřes mozku umírají. Ani nevím proč, ale vzal jsem ho do dlaní a hrozně dlouho ho tak držel. Nebyla na něm vidět žádná krev, nic takového. Odnesl jsem si ho domů, sám nevím proč. Pak jsem ho vyhodil."
Jedné noci, kdy kolem zase ječely a mečely bomby, to jeden uprchlík, kterého šoupali z tábora do tábora, ve všech ho trápili, až se nakonec dostal do Londýna, už nemohl vydržet. Podřezal si krk a vyskočil z okna. Dívka, která tu noc jezdila se sanitkou, vyprávěla: "Vzpomínám si, jak jsem na něj byla rozzlobená. Teď už to trochu chápu, ale té noci jsem na něj byla rozzuřená. Tu noc to spousta lidí dostala, a nemohla s tím nic dělat. Křičela jsem na něj, že doufám, že umře, a on taky umřel."
"Lidé si schovávají divné věci. Jeden postarší pán přišel o celý dům, sežehl mu ho požár. Zachránil jen staré houpací křeslo. Bral si ho všude s sebou, ani na okamžik se od něj nevzdálil. Přišel o celou rodinu, a křečovitě lpěl na tom starém křesle. Nesedával v něm. Sedal na zemi vedle něj, ale nehnul se od něj ani na minutu."
Dva reportéři přečkali bombardování v hotelu Savoy, hráli šachy a popíjeli. Když se začaly ozývat bomby, schovali se pod stůl. "Jeden nebo druhý jsme se pravidelně natáhli nahoru, a tajně jsme tam něčím táhli," řekl mi ten reportér. Slyšel jsem stovky příběhů, a všechny končily jednou drobnou událostí, nepatrnou jednoduchou věcí, která člověku utkvěla ve vzpomínkách.
"Vzpomínám si na oči lidí, když šli ráno do práce," vyprávěl mi jeden muž. "Byla v nich hrozná únava, nikdy na to nezapomenu. Nebyla to jen tak obyčejná únava, ale zoufalá vyčerpanost, jako by si už nikdy neměli odpočinout. Oči lidí jako by byly zasazené hluboko, hrozně hluboko,
a i jejich hlasy přicházely jako z veliké dálky. Vzpomínám si, že jsem během jednoho bombardování viděl slepce, stál u obrubníku, ťukal do něj slepeckou hůlkou a čekal, až ho někdo převede přes ulici, aby se vyhnul autům. Žádná auta nejezdila a vzduch byl plný ohně, on tam ale i tak stál dál a ťukal, dokud pro něj někdo nedošel a neodvedl ho do krytu."
Lidé si většinou zapamatovali obyčejnou, banální věc nebo událost, kterou na pozadí bombardování zažili, a ta se pak pro ně stala nesmazatelnou vzpomínkou.
"Nějaká stará paní prodávala chudobné svazečky levandule. Město se otřásalo bombardováním a hořící domy ho osvěcovaly jako ve dne. Vzduchem se rozléhal řev výbuchů. A v jedné malé díře se do všeho toho rachotu ozýval její hlas, nakřáplý hlas: "Levandule, kupte si levanduli pro štěstí!"
Vzpomínky na bombardování jsou matné a zamlžené, zato ony drobné události zůstávají v paměti jasné a ostré jako ve chvíli, kdy se odehrály.

Lilli Marlene

Londýn, 12. července 1943

Tohle je příběh jedné písničky. Jmenuje se "Lilli Marlene" a v roce 1938 ji v Německu napsali Norbert Schultze a Hans Leit. Po nějaké době se ji pokusili vydat, ale všichni z dvou tuctů vydavatelů, na které se obrátili, je odmítli. Nakonec si jí všimla švédská zpěvačka Lala Andersonová, a přijala ji za svou. Lala Andersonová má chraplavý hlas a nejlíp vám ji popíšu, když řeknu, že je to taková Hildegarda.
"Lilli Marlene" je úplně jednoduchá píseň. První dvojverší zní takhle: "Pod lampami, na náměstí našeho městečka, potkával jsem Marlene, byla mladá a pěkňoučká." O nic víc v ní nejde. Její text dál vypráví o Marlene, která má zálibu v prýmcích a frčkách. Marlene potkává nejrůznější muže, až se nakonec seznámí s brigádním generálem. Po ničem jiném od samého začátku netoužila. I my máme podobně vtipně cynickou píseň.
Lala písničku natočila na desku, ale ani ta nebyla dvakrát úspěšná.
Až pak jednoho večera německé rádio v Bělehradě, které vysílalo pro Rommelovy africké jednotky, zjistilo, že při bombardování přišlo o většinu desek. Jednou z mála nepoškozených byla písnička "Lilli Marlene". Tak ji odvysílalo do Afriky, a druhý den ráno si ji broukaly celé africké jednotky, které vzápětí začaly psát dopisy, že ji chtějí slyšet znovu.
Zprávy o její oblibě v Africe se dostaly až do Berlína, a madam Göringová, jež bývala operní zpěvačkou, přezpívala píseň o nestálé Lilli Marlene skupince nejvybranějších nacistů, pokud se dá říct, že něco takového vůbec existovalo.
Píseň začala být okamžitě populární a hrála se v německých rádiích pořád dokola,

až začala samotnému Göringovi lézt na nervy. Také se říká, že nestálost její hrdinky nebyla příjemná jistým vysoce postaveným nacistickým uším, a tak byl vydán příkaz, že se daná píseň má ve vší tichosti sprovodit ze světa. "Lilli Marlene" si však tou dobou už žila vlastním životem. Z Laly Andersonové se stal "Miláček všech vojáků". Vojáci si její obrázky lepili na zdi a do skříněk. V poušti se z gramofonů na kliku linul její chraplavý hlas.
Do té doby byla "Lilli" čistě německým problémem. Poslední dobou však začala britská Osmá armáda zajímat německé vojáky, a jako součást válečné kořisti objevila "Lilli Marlene". Písnička si získala celou Osmou armádu. Australané si ji začali broukat a vymysleli k ní nová slova. Mocnosti váhaly, radily se, zda je správné, aby se nejoblíbenější písní britské armády stala německá píseň o dívce, která ctnostmi právě neoplývala – to už se totiž proplížila až do První armády, Američané začali experimentovat s její harmonií a trochu jí předělali rytmus. Ani kdyby se mocnosti nakonec rozhodly proti ní, nijak by si nepomohly. Nikdo už ji nemohl zadržet. Osmá armáda si na bojišti vedla dobře,
a tak se rozhodlo, že postava Lilli Marlene je vlastně obětí války, což by se stalo tak jako tak, bez ohledu na to, co si o tom mocnosti myslely. To už se "Lilli" dostala americkým jednotkám v Africe hluboko pod kůži. Úřad pro válečné informace se tohoto problému ujal a rozhodl se melodii zachovat, ale napsat na ni nový, protiněmecký text. Jestli to k něčemu bude, se teprve uvidí. "Lilli Marlene" se stala mezinárodní písní. Kdekdo čeká, že se každou chvíli vyloupne zpoza kasáren, mladá a krásná a setrvale nestálá.
S písničkou, jako je tahle, nemůžete vůbec nic dělat, jen ji prostě nechat žít. Válečné písně nemusejí být vůbec o válce. Vlastně jsou o ní jen velmi zřídka. V minulé válce to byly "Madelon" a "Tipperary", a ty neměly nic společného s válkou. V téhle válce se písní Australanů stala písnička "Waltzing Matilda", která vypráví o krádežích ovcí. Dá se čekat, že jisté skupiny v Americe "Lilli" zpočátku napadnou, protože vypráví o příslušnici nepřátelského národa, a taky proto, že se ta příslušnice nechová právě ukázkově. Takové útoky však ničeho nedosáhnou. "Lilli" je nesmrtelná. Její prostá touha najít si brigádního generála je jen sotva výlučně německá. Politika je věcí státu a národa, písničky však neberou na žádné hranice ohled.
Náhodou by bylo docela zábavné, kdyby po všem tom rozruchu, hajlování, pochodech a indoktrinaci zůstala jediným nacistickým příspěvkem světu právě "Lilli Marlene".

Bob Hope

Londýn, 26. července 1943

Až se bude rozhodovat o udělení vyznamenání za službu národu během války, měl by být Bob Hope na seznamu navržených hodně vysoko – za to, že dokáže motivovat druhé i sám sebe. Nejde mi na rozum, jak toho může tolik stihnout, obsáhnout tolik věcí, pracovat tak tvrdě a přitom efektivně. Měsíc za měsícem pracuje tempem, které by většinu lidí zabilo.
Projíždí zemí, navštěvuje tábory, letecké základny, ubikace, zásobovací jednotky a nemocnice; slyšíte jen jedno, buď že sem má přijet Bob Hope, nebo že tu Bob Hope už byl. Ministr války objíždí jednotky, ty však očekávají a pak si také pamatují Boba Hopa.
Zkrátka něčím uchvátil představivost vojáků. Když se setká s muži, kteří se potřebují zasmát, dostává se mu smíchu. Převtělil se do směšné figurky, do muže, který se příliš snaží a nakonec se dočká jen zklamání, který se vytahuje a je při tom přistižen. Má sžíravý smysl pro humor, nikdy ho však neobrací proti lidem, ale proti podmínkám a myšlenkám. Muži nad jeho vtipy propukají v hurónský smích a pak si je ještě dlouhé dny přeříkávají.
Hope mívá čtyři, někdy i pět vystoupení denně. V některých táborech na něj chodí postupně, na směny, protože se na něj všichni najednou nevejdou. On pak naskočí do auta, vyrazí na další stanoviště, a protože chodí i do rozhlasu, může každý program zopakovat jenom párkrát. Ve všem tom spěchu a vystupování musí neustále vymýšlet nové a nové programy. Byl by pozoruhodný, i kdyby to takhle dělal jen nějaký čas, a pak se zastavil a chvíli odpočíval, jenže on neodpočívá nikdy. Jezdí takhle už od samého začátku války. Jeho energie je nevyčerpatelná.
Hope jezdí se svými vystoupeními úplně všude. Neomezuje se jen na velké tábory. Totéž slýcháte i u malých speciálních jednotek. Ve čtvrtek k nám přijede Bob Hope. Vědí několik týdnů předem, že k nim přijede. Bylo by hrozné, kdyby nakonec

nepřijel. To je možná jeden z důvodů, které ho ženou stále kupředu. Uzavřel s těmi muži i sám se sebou dohodu, kterou nesmí nikdo, a už vůbec ne sám Hope, porušit. Je to obrovská zodpovědnost a rozhodnutí nesmírného významu.
Máme tu celý batalion mužů, kteří se zvolna přesouvají z místa na místo a konají činy, o kterých se v novinách nedočtete, veřejnost o nich neví, a přesto musejí být vykonány, máme-li dosáhnout vítězství; ti muži jsou tu zapomenutí a také se tak cítí. V zemi je ale Bob Hope. Přijede za nimi, nebo nepřijede? A pak přijde ten den a oni dostanou zprávu, že se k nim chystá. To pak mají pocit, že si na ně někdo vzpomněl. Onen muž se pro ně stal symbolickým mostem. Dnes už nejde o to, jak je vtipný, ani o to, jak dobře Frances Langfordová, která ho doprovází, zpívá. Ze všeho nejzajímavější je podívat se na to, jak se stal celonárodním symbolem.
Jelikož ho osobně neznám, mohu se jen dohadovat, co se v něm děje. Viděl spoustu strašných věcí, překonal je a dokázal si při tom zachovat smysl pro humor, jistě ho ale hluboce zasáhly. Je odříznut od ostatních, nesmí si přiznat, že by mohl mít strach. Stal se symbolem, a proto musí žít jako symbol.
Nejtěžší, nejsrdceryvnější je nejspíš snažit se být vtipný v nemocnici. Dlouhé nízké budovy jsou pro případ útoku nepravidelně poházené sem tam. Ambulantní případy v kaštanových županech pracují v zahradách nebo si čtou ve společenské místnosti. Na odděleních, v dlouhých řadách bolesti, však leží nespočet mužů, pohlížejí do svého nitra, přemýšlejí
o sobě a svých blízkých. Někteří se zotavují, se všemi těmi bolestmi
a svěděním, jež uzdravování provázejí. Někteří si hrají s prsty, jiní se natahují po hrazdičkách, aby mohli v posteli změnit polohu.
Sestřičky v neposkvrněných uniformách tiše procházejí uličkami
u nohou postelí. Čas se tu vleče. Dopisy, byť přicházejí každý den, jako by chodily jen jednou týdně. Všechno, co se dalo dělat, už bylo učiněno, medicína však nemůže vyléčit osamělost a slabost kdysi silných mužů.
A ani všechna péče dohromady nezkrátí jediný nekonečný den na nemocničním lůžku. Do této tiché, uzavřené, osamělé atmosféry přijíždí Bob Hope se svými společníky. Nejprve musí probudit mysli nemocných, vzbudit jejich zájem, a pak z temných vod jejich nemocí a zranění vy-kouzlit smích. To je pořádný kus práce. Smích řadu mužů bolí, bolí je zdrátované kosti, sešité rány, a přesto je smích tím nejlepším lékem.
Následující příběh se odehrál v jedné z bezejmenných nemocnic, jejichž poloha musí být kvůli bombardování tajena. Hope a jeho společníci dělali, co mohli, pozvolna vrátili jiskry do očí potažených olověným povlakem, zaseli semínko smíchu, a to pak opečovávali a přivedli k životu. Kulometčík, který dostal zásah do břicha, se smál a při tom tiše hekal a lapal po dechu. Muž, kterého zranili na železnici, místo potlesku plácal pravou rukou na sádru na levé. Smích začal žít vlastním životem, muži se smáli ještě před pointami, a tak je Bob musel opakovat, aby se mohli zasmát znovu.
Nakonec přišla chvíle pro zpěv Frances Langfordové. Zranění si řekli o "Čas plyne". Postavila se vedle zdejšího mizerného piana a začala zpívat. Hlas měla trochu hrubý a napjatý. Pracovala příliš tvrdě a moc dlouho. Zazpívala osm taktů a zrovna se chystala na refrén, když se mladík, který utrpěl zranění hlavy, rozplakal. Přestala, pak chtěla pokračovat, ale hlas jí vypověděl službu, a tak píseň dozpívala šeptem, vyšla ven, kde ji nikdo neviděl, a tam se rozplakala. Na oddělení bylo ticho, nikdo netleskal. Pak do uličky mezi postele vstoupil Hope a s naprosto vážným výrazem ve tváři prohlásil: "Něco vám povím, doma prý mají hrozný problém s vejci. Vajíčka v prášku už vůbec nejsou k sehnání, takže musejí používat ty
staromódní, co se musí před použitím rozklepnout."
To je člověk, to vám povím – opravdový člověk.

Válka ve Vietnamu: žádné vpředu,
žádné vzadu

14. ledna 1967, sobota, Saigon
Milá Alicie,
tahle válka ve Vietnamu je dost tvrdým oříškem nejen pro zkušené válečné komentátory, ale i pro lidi doma, kteří ji sledují a snaží se ji pochopit. Je to tak obtížné zejména proto, že jsme si za posledních několik tisíc let nashromáždili slušnou řádku předsudků. Tahle válka je totiž jiná než všechny války, jichž jsme se doposud účastnili. Povím ti, v čem se, podle mého pozorování, tak liší.

Psát zprávy z války, kde se jednotky přesouvají, dobývají či ztrácejí určité posty, kde jsou jasné bojové linie, kde spolu muži bojují tak dlouho, až je jedna ze stran poražena, z takové války se zprávy píší dobře. Také velké bitvy si čtenář umí představit, a novinář je může popsat jako býčí zápasy. Všechny předešlé války mohl člověk bez problémů pozorovat, byť jenom na mapě. Na jedné straně stály jednotky našich přátel, na druhé naši protivníci. Jenomže válka ve Vietnamu taková není, a tak si říkám, jestli je vůbec možné ji nějak popsat. Možná právě proto jsou zdejší novináři tak nespokojení a frustrovaní – protože se jim nedaří vylíčit její skutečný charakter. Většina těch skvělých žurnalistů, co tu jsou, této válce rozumí, jenže jejich čtenáři jí nerozumí a jejich šéfredaktoři po nich často chtějí válku, na jakou jsou zvyklí a jakou jsou schopni si představit.
Možná se mi nepodaří ti přesně vylíčit, jaké to tu je, Alicie, ale i tak se o to alespoň pokusím, aby sis mohla udělat obrázek, abys to trochu pocítila. Ve vzduchu se tu vznáší pocit, že tahle válka nemá žádné vpředu, ani žádné vzadu. Ten pocit je tu všudypřítomný, jako jemný, sotva znatelný opar či zápach. Píšu ti z pohodlného hotelového pokoje v Saigonu, jenž býval překrásným městem, teď ovšem připomíná obnošený a vytahaný oblek, který však kdysi zhotovil ten nejlepší krejčí. Válka je přítomná i ta-dy, na ulici pod mými okny, na střechách, všude a stále. Když tu nechám svou ženu a vyrazím za město do malých pevnůstek z pytlů, naplněných pískem, hrozí jí tu stejné nebezpečí jako mně, možná dokonce ještě větší, protože já jsem ozbrojen svou bdělostí, zatímco ona se může do vražedné přestřelky dostat i na zdánlivě civilizované ulici, když jde poslat dopis.
Po večerech, když si na střeše sedneme k večeři a pak na skleničku, vídáme světlice, celé noci slýcháme dunění děl, a často také rychlé ostré rachocení malých automatických zbraní. Oba, ona i já, bezpečně rozpoznáme zvuk minometu, a když se začne přibližovat, jako na povel se najednou svalíme z postelí a přetáhneme si přes sebe matrace, abychom se ochránili před poletujícím sklem a kusy zdiva. Celé město je silně opevněno,
a přesto je možné, že most, po kterém se vydáme na večeři do malé hospůdky, tam při cestě nazpět už nebude. Onen usměvavý muž, co na ulici z napěchovaného kufříku prodává kolorované lepty, má možná pod svými obrázky schovanou trhavinu – a nebo také ne. To je právě ten problém, možná je to totiž opravdu jen usměvavý muž, který prodává obrázky. V celém městě vládne stejné napětí. Kterékoli místo by mohlo zničehonic vzplanout ohněm násilí a ničení. To nebezpečí je tu přítomno v každičké minutě. Člověk se na ulicích vyhýbá shlukům lidí a je připravený téměř automaticky, na chodníku či na vozovce, padnout k zemi a zůstat nehnutě ležet. To byla také první instrukce, kterou jsem před léty dostal do Boba Capy. "Nehýbej se. Když tě nezasáhli, tak tě neviděli." Lepší radu jsem v životě nedostal.
Jsem si dobře vědom toho, že se z mého popisu zdá, jako by nás obklopovaly tisícovky nepřátel, tak to ale není. Rozhlasová a televizní stanice ozbrojených sil byla rozstřílena na kusy zhruba dvěma sty dávkami z kulometů, stačili k tomu však jenom dva muži. Na zdejší letiště, největší na světě a také nejhlídanější, před časem proniklo patnáct silně ozbrojených mladíků, kteří by jistě napáchali obrovské škody, kdyby je psi stráží včas nevyčenichali. Problém tedy nespočívá v tom, že by tu bylo tolik nepřátel, ale v tom, že člověk neví, kteří to jsou. Tři muži, vybavení moderními zbraněmi, mohou nadělat stejné škody jako dřív stohlavá jednotka. Jediný muž, který se s košíkem ovoce na hlavě bezcílně prochází po vesnickém tržišti, může jediným granátem zabít polovinu obyvatel vesnice, a neváhá to udělat. Celou řadu oblastí máme za denního světla plně pod kontrolou, v noci se tam však nikdo neodvažuje ani pohnout. Za dne bezpečná cesta je zaminována a strašlivá elektricky odpalovaná pozemní mina je namířena tak, aby vybuchla do tváře prvnímu člověku, který ráno otevře bránu vesnice.
Generál Westmoreland mě na Boží hod vánoční vzal s sebou na návště-vu našich nejvzdálenějších pozic. Příslušníci 101. letecké nebyli ve svém základním táboře už přes rok. Zvláštní jednotky známé jako Zelené barety leží zakopané kdesi daleko v horách. Dnem i nocí jako lovečtí psi propátrávají krajinu a velmi pozvolna ji čistí od hadů. Navštívili jsme také zvláštní jednotky v Plei Mrongu a Polei Klongu, oddíly 25. divize a osmé pěchoty v Pleiku, příslušníky letectva a tři prapory pěchoty v Kontumu a příslušníky obrněných jednotek u An Che. Generál byl v minulém životě nejspíš králíkem, musel jsem utíkat, abych mu stačil. Říkal, že to je nejlepší armáda, jakou jsme kdy měli, že jsou to nejlépe trénovaní, nejzkušenější vojáci v dějinách, jejichž odhodlání se šíří okolními údolími jako zvuk gongu.
Nenaplňuje tě pocitem zoufalství, že tyto naše skvělé sbory a stejně výtečné jednotky spojenců nejsou schopny přivést tuto záležitost k rychlému vítězství?

Já osobně v sobě chovám mnohou naději, ne však na rychlé vítězství. Je to celé velmi složité, a tak ti k tomu povím víc v příštím dopise, do jednoho se to rozhodně nemohlo vejít.

S pozdravem
John

Akce v deltě

21. ledna 1967, sobota, Can Tho
Milá Alicie,
vrtulníkem jsem odletěl do vietnamské delty, což je rozlehlá nížina, mnohem větší než Kansas, a právě tak plochá a pěkně bažinatá. Veletok jménem Mekong se tu větví do mnoha kroutících se stříbrných hádků,
a nesčetnými meandry se pak vlévá do moře.
V tomto ohledu se podobá deltě Nilu, ale jenom v tomhle a v ničem jiném. Od nadmořské výšky tisíce metrů se v této "rýžovnici" Asie táhne vzhůru od obzoru k obzoru šachovnice nepravidelných rýžových políček, některá jsou sytě zelená, jiná už jsou sklizená a další jsou zaplavená vodou a připravená k osázení, protože vegetační období je tu celý rok,
a všech pět a půl milionu lidí, co zde žijí, by si úpěnlivě přálo vypěstovat tři úrody za rok. Jenomže to není možné, protože je už tisíc let o zdejší půdu někdo připravuje.
Delta není zdaleka využívána tak, jak by být mohla. Křížem krážem ji protínají tisícovky kanálů, přirozených i zbudovaných člověkem, všechny jsou však na nějakém plavidle splavné. Po hlavních říčních kanálech se lodě mohou dostat od mořského pobřeží až hluboko do kambodžského území, loďkami všeho druhu se však hemží i ty nejmenší kanálky. Všude kolem jsou také příslušníci Vietkongu, a to z jediného dobrého důvodu: neboť právě tahle oblast je nejbohatším zdrojem rýže a peněz v celém Vietnamu. Výběrčí dávek z řad Vietkongu obhospodařují zdejší krajinu, téměř jako by jim patřila.
Přijel jsem do delty, abych se tu zúčastnil plavby hlídkových člunů, které kontrolují provoz na zdejších kanálech a hlídají pohyby dodávek pašovaných zbraní i příslušníků Vietkongu. Je to zdlouhavá a frustrující práce, a navíc mohou ti, kdo ji vykonávají, v nejlepším případě doufat, že pohyb dodávek jen částečně znemožní a zkomplikují.
Hlídku tvoří dvě menší lodě. Vedoucí loď hlídky staví a kontroluje proplouvající lodě, druhá ji kryje pro případ nečekaného útoku. Já jsem jel na lodi říční hlídky číslo 37 a naším úkolem bylo zkontrolovat patnáctikilometrový úsek řeky Bassac. Tyto lodě na vodní pohon měří necelých jedenáct metrů, trup není obrněný, kormidelník je však chráněný ocelovou kabinkou, a jistou ochranu proti nepřátelské palbě skýtají také dva ocelové pláty na zádi. Lodě jsou vyzbrojeny dvěma kulomety ráže 0,5 na přídi, a dalším kulometem stejné ráže na zádi. Na palubě je také kulomet M-70.30, dvě automatické pušky M-16 a dva raketomety M-79. Na sedmatřicítce byl kapitánem Harold Chase, lodník první třídy z Nového Bedfordu ve státě Massachusetts, tichý zrzek s roztěkanýma očima. Kromě střelců a posádky jsme měli na palubě také příslušníka vietnamské říční policie, který měl provádět kontroly a výslechy. Vyjeli jsme krátce po poledni, do lodi se nám opíralo ostré slunce. Nejvíc mě překvapily říční břehy. Ze vzduchu se zdá, jako by zdejší krajina sestávala jen z nekonečných rýžových políček, teď jsem však viděl, že vodní toky lemují vysoké a husté zástupy palem, banánovníků a nejrůznějších ovocných stromů, a mezi nimi že se ve skupinkách krčí malé domečky s doškovými střechami. Břehy sem tam narušují malé kanály a napůl skrytá kotviště. Loď, která se chce vyhnout kontrole, může (pokud na to má dost času) doslova zmizet v místě, jež se na první pohled zdá být pevným říčním břehem.
Obě lodi naší hlídky se zvolna pohybovaly po proudu, za poledního slunce nebyl na řece skoro žádný provoz. Ve stínu převislých stromů se
u břehů pohupovaly uvázané džunky a sampany. Uprostřed řeky poskakovala nahoru a dolů černá roura o průměru asi tak patnáct centimetrů. Klást miny do hlavního koryta řeky není moc praktické, protože tam je dost silný proud, takovéhle nástrahy se tu ale vidí docela často.
Naše loď se rouře s obrovskou opatrností velikým obloukem vyhnula. Jeden ze

střelců se pak ujistil, že má volné palebné pole, vzal na ni M-16 a na první pokus ji potopil. Ať to bylo co chtělo, tentokrát to nevybuchlo.
Tou dobou už na řece začalo být živěji, lodě se však držely blízko při březích, většina jich byla vybavena motory, jaké jsem na lodích do té doby rozhodně nevídal. Jedna měla například jednoválcový motor firmy Briggs, takového druhu i výkonu, jaké bývají v sekačkách na trávu. Na hřídel, vycházející z motoru, měla napojený asi dvouapůlmetrový kus trubky a v něm se skrývala hřídel malého dvoulopatkového lodního šroubu. Celá ta záležitost byla usazena v díře vydlabané na zádi lodě, dalo se s ní otáčet do všech směrů a také se dala jednoduše vytáhnout z vody. Když se vůči lodi nastavila do pravého úhlu, dokázala ji dokonce tlačit bokem. Když se vrtule zapletla do vodní trávy, vytáhla se prostě z vody
a nechala se párkrát otočit ve vzduchu. Byl to ten nejjednodušší vynález, jaký jsem kdy viděl, a dokonce i velké lodě dokázal vybičovat k překvapivě slušné rychlosti. Na proplouvání zarostlými vodami kolem Long Islandu by byl naprosto ideální. Levný, vzduchem chlazený motorek navíc nemá skoro žádnou spotřebu. Až se vrátím domů, tak si takový taky postavím.
Teď začínáme zastavovat a kontrolovat lodě. Postup je pokaždé stejný – ostré zahvízdnutí píšťalky a mávání kloboukem, a když vybraná loď okamžitě nepřirazí, padne několik výstřelů na hladinu těsně před ní. Když se loď nasune k boku té naší, míří na ni dva odstřelovači. Příslušník vietnamské říční policie se vyškrábe na palubu zastavené lodě, nechá si předložit průkazy totožnosti a doklady o převáženém zboží, a podrobně je zkoumá. Do-kumenty s fotografiemi a otisky prstů předá našemu kapitánovi, který je porovná se seznamem osob, které porušily zákon, a známých příslušníků Vietkongu. Hory volně ložené rýže se prohledávají, zda neskrývají zbraně, také všechny košíky a balíčky se otevírají a rozbalují. V těch nejubožejších a nejoprýskanějších lodích vyplouvají na světlo neuvěřitelné věci – tranzistorová rádia, malované vázy, sady dveřních závěsů, porcelánová panenka, kousky plechu a kovů. Náš policista musí být rozumný. Když k nám lodě přirazí, jsou všichni na palubě, ženy i děti, vyplašení

a nervózní, a jak by ne? Vietkong jim přece říká, že je zotročujeme a krademe jim děti. Stačí však jen pár okamžiků, policista jim dokonce ještě prohledává věci, ale oni už se smějí, už se jim ulevilo. Bedlivě jsem pozoroval jejich tváře. Jsou to velmi nuzní lidé, oblečení mají potrhané, majetku jen velmi poskrovnu. Většina jejich loděk s malým ponorem nese stříšky z došků nebo vlnitého plechu, které je mají ochránit před deštěm a sluncem. Některé jsou omšelé a staré a teče do nich tak, že ženy nemohou ani na chvilku přestat vybírat vodu, jiné jsou krásně upravené a dobře stavěné, obdivoval jsem zejména jednu, domeček na palubě měl střechu ze zploštělých plechovek od kávy značky Hill's Brothers, nápisy i barvy ještě stále jasné a zářivé. Na dálku se zdálo, jako by stříška byla z barevného skla.
Vzpomínám si taky na jednu nuznou loďku, která k nám nuceně přirazila. Otec jen s jedním okem, jeho manželka drobounká a seschlá, a tři malí chlapci. Nemůžu zapomenout na až bolestné obavy, které se jim zračily ve tvářích, vyděšené oči, obličejíky chlapců zkroucené strachem. Nahlíželi přes okraje do naší lodi, dívali se na zbraně, pásy s nábojnicemi a vůbec všechna ta zařízení, jimiž se tu obklopujeme. Chlapcům se nic nestalo, nikdo je neuhodil ani na ně nekřičel, a tak jsem byl svědkem, jak strach zmizel a jejich oči se rozzářily normální zvědavostí. A pak jeden z nich, ten nejstarší, vztáhl nesměle ruku a dotkl se laminátového boku naší lodi. Nato vzhlédl a rozesmál se, i jeho bratři se rozesmáli, protože se dotkl hada, ten ho však neuštknul. I drobounká maminka se zasmála
a jednooký otec se také zasmál. Možná si dělám přehnané naděje, ale mám dojem, že se tím smíchem vyplavila část onoho pečlivě dávkovaného jedu, jehož se jim dostává.
Celkem jsme zastavili a prohledali osmdesát lodí nejrůznějších velikostí i nákladů, povětšinou vezly rýži a ovoce, trsy banánů, hromady strakatých papáj a spoustu dalších plodin, které jsem se ještě nenaučil identifikovat. Po inspekci nám policista hlásil: "Vietkong prý vybírá dávky. Převážejí rýži jinam, aby ji zachránili." Partyzáni chtějí čím dál větší dávky, berou si víc a víc. Odpoledne se přehouplo do večera, skupinky stromů na ztemnělých březích vrhaly ještě temnější stíny na vodní hladinu a v oknech do-mečků se začalo objevovat mihotání žlutých plamínků, připomínajících světlušky. Pomalu plovoucí lodě dojely ke břehům, aby zakotvily, neboť spolu s tmou přichází i hodina, kdy mohou na řeku podle zákona vyplouvat sampany. Tou dobou vyráží na hladinu i Vietkong, pluje tiše s pytli nakradené rýže a balíčky zmačkaných bankovek nízké hodnoty, vybraných pod hrozbou násilí.

V černotě noci jsme se po řece pohybovali téměř nehlučně, bez světel, na matně zářící obrazovce radaru jsme sledovali, kde se co pohne. Občas jsme vypnuli stroje a naslouchali, jestli se někde neozve bafání motoru nebo pleskání vesel. Kolem však nic nebylo, a pokud bylo, tak jsme to neslyšeli, obklopovala nás jen tichá a matná temnota zarostlých břehů
a slabé odlesky hvězd na ocelově šedé hladině řeky. Čas od času kolem nás proplul koláč leknínů, který někdo kdesi výš proti proudu vykořenil. Na kterémkoli místě té neprostupné temnoty by kdykoli mohla propuknout palba, masa podrostu v sobě skrývá bezpočet bunkrů, a tak se to stává docela často. Oné noci však jen ticho a klid – ticho a klid.
Pohyboval jsem se po venkově jen pár týdnů, všude jsem však pociťoval přítomnost války. Zúčastnil jsem se bojového výsadku obrněných
jednotek. Na severu jsem z vrtulníku viděl, jaké škody napáchal nálet bombardéru B-52. Byl jsem i v prvních liniích s mariňáky, pekl jsem se v helmě a neprůstřelné vestě, a byl jsem ještě vděčný, že se tak peču. Těžké dunění dělostřelectva i líně se převalující záře a rychlé výbuchy raket se pro mě staly běžnou záležitostí. Možná právě proto na mě temné ticho noční řeky, vzdálené hvězdy a mihotavá žlutá světýlka v domcích tak zapůsobily.
Když náš čas vypršel, obě lodě naší hlídky se vrátily na základnu, aby nahlásily, že nedošlo k žádné akci, že nezaznamenaly žádnou aktivitu – to ale netrvalo dlouho. O tom ti však budu muset napsat až příště.

S pozdravem
John

Terorismus

21. ledna 1967, sobota, Can Tho
Milá Alicie,
psal jsem Ti o poklidné hlídce na řece, o tichých březích a hvězdách, jež se ve vlhkém vzduchu dvojnásob třpytily. Do přístaviště jsme dorazili krátce před devátou. Can Tho, největší město v celé deltě, je jednou ze základen Operace Revírník. Je tu pár malých restaurací, do kterých se Vietnamci, vždycky i s dětmi, chodí najíst a popovídat si svou řečí, která zní jako zpěv. V žádné z nich není moc světla. Kvůli nedostatku energie jich většinu osvětlují jen mihotavé lampy.
Onoho večera, někdy kolem desáté hodiny, se dva mladí muži, kteří se zdánlivě bezcílně procházeli kolem, zastavili před otevřeným vchodem do jedné z těchto restaurací a hodili dovnitř dva granáty. Jeden byl zmetek. Druhý vybuchl a roztrhal na kusy hosty i s jejich dětmi. V restauraci nebyli žádní vojáci, američtí ani vietnamští, ani žádné vojenské výhody se tím nedaly získat. Dovnitř vběhl americký kapitán a vynesl ven malou sedmiletou holčičku. Plakal nad ní, odvezl ji do nemocnice, jenže už byla mrtvá. Sanitky odvážely potrhaná těla do dlouhé budovy, jež bývala francouzskou nemocnicí a nyní je nemocnicí naší. Tady se začaly amputovat končetiny a vytahovat kusy rozšklebeného kovu, budovou se rozšířil pach éteru. Někteří zranění byli mrtví, už když je přivezli, jiní zemřeli krátce nato, ti, kteří přežili, však byli ošetřeni, samá dlaha a obvaz. Leželi na dřevěných postelích, ve skelných očích zmatek. Ke hřbetům rukou jim náplastí připevňovali jehly, kterými jim do žil proudila plazma, tedy pokud nějaké ruce ještě měli. Těm, kteří o ně přišli, vpíchli jehly nad kotníky. Nejhůře zasáhl granát děti, které si ve chvíli výbuchu hrály na zemi restaurace. Lékaři a sestry brutální, agresivní, imperialistické americké velmoci pracovali na důsledcích této skvělé ukázky vznešené obrany domoviny skoro celou noc. Mezitím byli dopadeni muži, kteří granáty do restaurace vhodili. Hrdě se ke svému činu přiznali, dokonce se jím chlubili.
Nedokážu pochopit, jak takový svévolný terorista uvažuje. Proč zabíjí vlastní lidi, svoje vlastní chudé spolubratry, o jejichž svobodu mu údajně jde? Nemocnici, plnou zbytečné bolesti, zahalil oblak smutku. Vážně je někdo přesvědčený, že kdyby se Vietkong, který je schopen vlastním lidem provádět takové věci, dostal k moci, šlo by mu opravdu o jejich blaho? Já tedy ne. My i naši spojenci při našich vojenských operacích až příliš často zabíjíme a zraňujeme bezbranné a nevinné lidi. Vietkong se však bezbrannými zaštiťuje naprosto pravidelně. Tak třeba postaví do dveří od domu nějakého chudáka kulomet, a kolem něj nažene všechny jeho děti, protože ví, že na ně za cenu

lidských životů střílet nebudeme. Ze stejného důvodu si staví bunkry v hustě obydlených oblastech. A lidé docházejí úhony. Viděl jsem, co všechno děláme pro to, abychom se takovým situacím vyhnuli, i jak se chováme ve chvílích, kdy už jim nejde zabránit.
Celé jedno křídlo staré francouzské nemocnice v Can Tho je vyhrazeno raněným z řad Vietkongu. Na dveřích i oknech jsou mříže, pacientům se však dostává stejné péče jako našim vojákům. V očích zraněných vězňů jsem viděl hrůznou krutost, ale také nekonečné pochyby jejich myslí, jež od nás očekávaly jen mučení a smrt, a pak nervózní podezřívavost, když se ničeho takového nedočkaly. Tyto mysli byly zmrzačeny tímtéž plánem, který má na svědomí pohození aktovky s výbušninou na městském tržišti nebo vhození granátu do přeplněného divadla.
Rád bych věřil, že uplahočení demonstranti, kteří tráví své dny u centra Organizace spojených národů a v okolí Bílého domu, válku skutečně nenávidí. Také bych řekl, že já osobně mám důvodů k nenávidění války ještě více než ostatní lidé. Přihlásili by se však jako zdravotníci? Dostalo by se jim rychlého výcviku a nikdo by po nich nechtěl, aby někoho zabíjeli. Když mají své bližní tak rádi, proč nejsou ochotni pomoci nám je zachraňovat? Jejich vlasti se žalostně nedostává zdravotnického personálu. Nemohli by alespoň část energie, kterou vynakládají na poponášení transparentů, vložit do vynášení bažantů nebo čištění zanícených ran? To by byl opravdový protest proti válce. Někdo by jim pochopitelně ještě předtím musel říct, že jejich hrdinové z řad Vietkongu neuznávají mírové úmysly. Že do nemocnic házejí bomby a na sanitky straží miny. Takováto forma protestu by však mohla být nebezpečná, a pokud by odjeli ze země, tak už by nejspíš nepociťovali takové uspokojení sami ze sebe. Na druhou stranu by však mohli být pyšní na to, že projednou bojují za něco, a nejen proti něčemu.
Z domova k nám často doléhá jedna jediná otázka: Kdy už konečně bude po všem? To se mohu jenom dohadovat, Alicie, moje dohady se však alespoň zakládají na zevrubném pozorování této země. Řekl bych, že vyhlášení zastavení palby už nebude daleko, protože spolu s našimi spojenci se dokážeme postavit libovolnému vojenskému nepříteli, a nadto ho i porazit. Zastavení palby však bude teprve začátek. Během vánočního příměří, jež se rovnalo zastavení palby, došlo k více než stovce porušení tohoto příměří, a ani jedno z nich nebylo z naší strany. To však nebude poslední problém této války. Celá země je zamořená vytrénovanými, profesionálními, tvrdými buňkami Vietkongu, z nichž každá čítá tři muže. Ty všechny je třeba jednu po druhé ničit, dokud se městečka a vesnice nedokáží samy bránit. A to může trvat třeba i celou generaci. Každý, kdo by však pochyboval, zda je to vůbec proveditelné, by se měl podívat na Jižní Koreu. Během jediné generace se z ní stal úplně jiný národ, hrdý, pracovitý a soběstačný. Jejich jednotky tady ve Vietnamu jsou stejně kvalitní jako kterékoli jiné. Totéž, co potkalo je, se může stát i tady – nejen může, ale musí. Pokud odtud odejdeme příliš rychle, pokud budeme příliš hloupí, než abychom pochopili, co všechno je třeba pro to učinit, pak je možné, že vyhrajeme bitvu, ale válku prohrajeme.

S pozdravem
John

Kouzelný dráček Puff

25. února 1967, sobota, Saigon
Milá Alicie,
čas se nachýlil, a tak se chystáme pokračovat v cestě do Thajska. Už jsme si udělali rezervaci na spoj do Bangkoku a rozloučili se s mnoha přáteli. Vím, že jsem Ti nepsal o všem, čeho jsem tu byl svědkem. To by zabralo celý jeden lidský život. Byl jsem tu však šest týdnů, z toho pět v oblastech, kde se bojuje, a můj věk na mně začíná být znát. Často jsem si přál, aby ve válce, pokud už by byla opravdu nevyhnutelná, bojovali raději muži mého věku než chlapci, kteří mají celý život před sebou. Problém je v tom, že by nám to asi moc nešlo. Vrzalo by nám v kloubech a naše vidění už nemá požadovanou ostrost. Přiznejme si to, Alicie, unavím se mnohem rychleji než ti chlapci, a také se z toho nevzpamatuji tak rychle.
Včera byl můj poslední večer tady, a tak jsem si ho vyhradil pro poslední úkol. Vzpomínáš si, co je to Kouzelný dráček Puff, nezmiňoval jsem se o něm někdy? Často jsem ho ze země pozoroval při nočních akcích, nikdy jsem v něm však

neletěl. Svou přezdívku nedostal od nás, ale od Vietkongu, když s ním udělal první zkušenosti. Puff je vskutku podivuhodný stroj. Je to takový ten starý dvoumotorový Douglas, C-47, celosvětově rozšířený tahoun už od prvních let druhé světové války.
Ten, ve kterém jsem měl letět já, právě oslavil své čtyřiadvacáté narozeniny, a to je na letadlo už pěkný stařík. Nevím, kdo Puffa sestrojil, ať to však byl kdo chtěl, byl neuvěřitelně vynalézavý. Puff je vyzbrojený třemi šestihlavňovými gatlingy, nosy jim vykukují z bočních okének a z otevřených dveří. Všechny tři dohromady dokáží vyslat 2800 dávek za minutu – ano, čteš správně, 2800. Během jediné čtvrtobrátky dokáží pokropit oblast větší než fotbalové hřiště, a to tak důkladně, že tam nezůstane naživu ani drn trávy. Všechny tři jsou přišroubované napevno, takže z nich střílí sám pilot. Na skle bočního okénka má namalovanou záměrnou síť. Když je střed sítě nad cílem, pilot stiskne knoflík a na zem se snese vodopád palby, Niagara oceli.
Tato letadla, alespoň některá z nich, vzlétají v jistých oblastech každou noc, a jsou pak ve vzduchu celou noc. Když přijde volání o pomoc, jsou na místě raz dva. Na palubě mají spoustu světlic, jaké vídáme na obloze každou noc, světlic tak silných, že dokáží do oblasti pohlcené tmou na okamžik vnést jas poledního slunce. Tyto světlice se nevypouštějí mechanicky, má je na starosti posádka, která je vyhazuje z otevřených dveří letadla. Vím, jak to funguje, ale ještě nikdy jsem s Puffem na žádné noční misi nebyl. To jsem si nechal na svůj poslední večer v Jižním Vietnamu. Měli jsme vzlétnout se soumrakem a vrátit jsme se chtěli kolem půlnoci.
Moje žena Elaine, která tady všechno báječně zvládla, za což ji bezmezně obdivuji, nechtěla zůstat sama v hotelu Caravelle a čekat tam, až se vrátím, a tak jí Johnny Floyd z pravidelné armády, nedávno zraněný, nyní už na cestě k uzdravení, nabídl, aby s ním povečeřela v malé restauraci poblíž hotelu, a přečkala tak čekání na můj návrat.
Na letiště, kde žijí Puffové, jsme odletěli vrtulníkem. Seznámil jsem se s pilotem a jeho posádkou a povečeřel s nimi. Ten večer nemělo jít o běžnou misi. Hlídky v poslední době zpozorovaly, že se v oblasti, kde se křížilo několik cest, po setmění rojí nepřítel a z důvodů známých jen jemu samotnému přesouvá zásoby. Nad oblast nás mělo navést malé letadlo předsunuté letecké hlídky, o níž jsem psal v jednom z předchozích dopisů.
Bylo horko a ani žádný vítr se k nám nechystal, tak jsem měl na sobě jen tenké kalhoty a bavlněné tričko. Vzlétli jsme za soumraku. Netrvalo dlouho a já se začal třást zimou. Puff není zrovna nejtišší letadlo, dveře zůstávají pořád otevřené, také střílny jsou otevřené, motory řvou a všech-no se třese. Nevzal jsem si sluchátka, protože jsem chtěl mít volnost pohybu, a tak mi jeden z mužů, kteří měli na starosti světlice, takový obr, musel rezervní leteckou kombinézu nabídnout pomocí pantomimy. S cvakajícími zuby jsem ji přijal, se značným úsilím jsem se do ní nasoukal
a zatáhl si zip. Pak mě navlékli do postroje od padáku, a ukázali mi, kde v případě potřeby najdu svůj balík. Já jsem však věděl, že letíme v tak malé výšce, že kdyby to bylo nutné, neměl bych na vyskočení dost času, a to ani tehdy, kdybych byl mladý a pohotový.
V prostoru mezi předními kulomety a otevřenými dveřmi byly upevněné stojany a v nich světlice, metr vysoké, deset centimetrů v průměru. Odhaduji, že každá váží tak dvacet kilo. Taková noc, kdy je jich potřeba vyvláčet dvě stě nebo i tři sta, může být pěkně náročná. Letadlo až na poznávací světla a tlumené červené světélko nad palubní deskou navigátora tonulo ve tmě.
Dali mi ucpávky do uší. Slyšel jsem, že tyhle kulomety mají naprosto neskutečný zvuk, tak jsem si ucpávky strčil do uší, jenže mě hrozně tlačily, tak jsem si je zase vytáhl a doufal, že až se začne střílet, stihnu včas otevřít ústa, aby se mi tlaky v hlavě mohly vyrovnat.
Na západě byly vidět poslední červánky, jenomže takový Puff málokdy letí opravdu na západ. V jednu chvíli stoupá strmě vzhůru, pak zase padá po čumáku dolů. Bez přístrojů se vůbec nepozná, kde je nahoře a kde dole, odstředivá síla zatáčejícího, zmítajícího se letadla mě však bezpečně držela na železné podlaze. Pak přišel rozkaz a posádka vyhodila první světlici,
a pak další a další. Cestou k zemi se proměnily v jasná světla. Otočili jsme to hlavou dolů a pozorovali zemi pod námi, ozářenou strašidelným světlem. Hluboko pod námi jsem zahlédl obrys malého, obratného letadla předsunuté letecké hlídky, téměř olizovalo zemi, ohledávalo cíl a podávalo
hlášení našemu pilotovi. Shodili jsme další tři světlice, obkroužili cíl a shodili další tři. Cesta i křižovatky pod námi byly naprosto jasně vymezené. Na zemi se jako améba pod mikroskopem začala vlnit jakási podivná, záhadná masa, měnila tvar i velikost a stále se pohybovala. Puff se teď naklonil na bok. Věděl

jsem, že je načase, abych otevřel ústa. Zvuk, který se vzápětí ozval, se nepodobá ničemu, co jsem do té doby slýchal. Zní to jako mlýnek na kávu velikosti Mt. Everestu, zkřížený se zubařskou vrtačkou, rachocení, které ti roztřese celé tělo a ušními bubínky zmítá jako praporky ve větru. Otevřenými dveřmi jsem viděl potok a pak širokou řeku střel, které se stáčely a klikatily k zemi.
Znovu jsme vyhodili světlice a znovu jsme vypálili. Z okrajů temnoty začala pomrkávat drobná světýlka, to na nás ze země stříleli.
V posledních pěti týdnech jsem se mnohokrát ocitl v nebezpečných oblastech i situacích. Zažil jsem běžný zdravý strach, který člověka přiměje vtáhnout hlavu mezi ramena, a když má tu možnost, tak se někde ukrýt, zažil jsem chvíle jasného a ostrého vidění, jaké s sebou přináší jenom nebezpečí a ohrožení. Tak tedy vypadá strach, ten však pomine
a člověk se uklidní. Jenomže včera večer, když jsme splnili úkol, když za námi zůstala jenom mrkající pozemní palba, a i ta pak ustoupila, to jsem se opravdu bál. Nejen to – byl jsem strachy bez sebe. Představoval jsem si, jak nějaká zbloudilá střela zasáhne jednu ze světlic, a celé letadlo vzplane žhoucím, prudkým světlem jako obří římská svíce. Říkal jsem si, jak by to bylo hloupé, kdyby se to stalo mého posledního večera. Tehdy poprvé jsem myslel sám na sebe, tehdy poprvé jsem si uvědomil, že mi hrozí nebezpečí. V tu chvíli se mi jako krátké předfilmy v kině začaly vybavovat ty nejpodivnější vzpomínky. V San Francisku jsem zašel na skleničku s Erniem Pylem. Ernie se obvykle oblékal dost halabala, tehdy měl ale na sobě nové eisenhowerovské sako. "To ses oblékl jako ze žurnálu jenom proto, že jedeš do Pacifiku?" nedokázal jsem si odpustit komentář.
Ernie přisvědčil: "Je nové. Neměl jsem si ho kupovat. Stejně ho nebudu potřebovat." Při první bojové akci dostal kulku mezi oči.
Taky jsem si vzpomněl na Capu, když odjížděl z Paříže do války ve východní Asii. Smluvili jsme se na večeři v Paříži, týden před jeho odjezdem. Capa mi tehdy řekl: "Do téhle se mi vůbec nechce. Kdybych nepotřeboval peníze, tak bych tam nejel. Už toho mám dost. Povídám ti, že tentokrát už jedu naposled." A taky že ano.
Ani ne před týdnem jsem ležel v bunkru s mladíkem, který mi řekl: "Za pět dní, ne, už za čtyři dny a třináct hodin pojedu domů. Měl jsem pocit, že ta chvíle snad nikdy nepřijde." A taky nepřišla. Během další hlídky ho zabili.
Byla mi hrozná zima a celý jsem se třásl, možná částečně i ze zvuku těch kulometů. To už jsme ale přistávali, mise byla splněna a my se vrátili dřív, než jsme předpokládali.
Do hotelu jsem se dostal krátce před desátou, Elaine tam samozřejmě ještě nebyla. Tak jsem vyrazil do té hospůdky za rohem. Seděli tam s Johnnym Floydem pohrouženi v mlčení, a když mě viděli přicházet, oba naráz vyskočili. "Jaké to bylo?" zeptala se Elaine.
Některé věci si neříkáme, ale ty důležité ano.
"Měl jsem strach," přiznal jsem.
"Já taky. Vypila jsem tři martini, a ani to mi nepomohlo."
A pak se ozval Johnny Floyd: "Pořád jsem jí opakoval, že se vám nic nestane, jenže jsem to nejspíš přehnal. Protože já jsem se taky bál."
Není to zvláštní a podivné, jak taková lidská mysl funguje? Prostě tak ale funguje.
Zakrátko budeme v Bangkoku, a tam to bude úplně jiné.

S pozdravem
John

Otevřený dopis básníku Jevtušenkovi

Drahý příteli Geňo,
zrovna jsem dočetl úryvky z tvé básně, otištěné v New York Times. Nevím, jak dobrý to je překlad, tvoje oddanost mě však velice těší
a lichotí mi.
V té básni po mně žádáš, aby vystoupil proti válce ve Vietnamu. Víš velmi dobře, jak se mi hnusí všechny války, tuhle ale nenávidím ze zcela konkrétních a osobních důvodů. Jsem proti této Číňany vyvolané válce. Neznám jediného Američana, který by ji podporoval. Ty však po mně, můj milý příteli, chceš, abych zatratil jen polovinu války, tu naši polovinu. Proto tedy v tuto chvíli

apeluji zase já na tebe, aby ses ke mně přidal,
a společně se mnou tu válku zatratil celou.
Doufám, že nevěříš, že naši piloti "bombardují děti", že shazujeme bomby a posíláme těžkou artilerii proti bezbranným civilistům. Tohle není Východní Berlín roku 1953, ani Budapešť roku 1956, ani Tibet roku 1959.
Milý Geňo, víš stejně dobře jako já, že bombardujeme sklady nafty, vozidla a těžké a sofistikované zbraně, jimiž jsou vyzbrojeni, aby jimi zabíjeli naše syny. Sám víš jistě lépe než já, odkud ta nafta i ony zbraně pocházejí. Jsou na nich piktogramy a nápisy v cyrilici.
Doufám, že také víš, že kdyby ty zbraně nebyly do Vietnamu poslány, nebyly bychom tam teď ani my. Kdyby šlo o spor vietnamského lidu, tak bychom tam také nebyli, jenomže o ten nejde, a protože jsem tě nikdy nepovažoval za naivního, tak jsem si jistý, že si i tenhle aspekt dobře uvědomuješ.
Tato válka je dílem předsedy Maa, který ji na dálku spustil a nyní ji řídí, rozkazy chodí z Pekingu, a cizinci, kteří si ji vymysleli, teď na místo se sobě vlastním cynismem a brutalitou dodávají zbraně. Zatraťme tedy i to-to, můj příteli, a nejen to, pojďme společně podniknout něco mnohem účinnějšího, než je jen pouhé zatracování.
Naléhám na Tebe, abys využil svého značného vlivu na váš lid, na vaši vládu a na všechny, kdo vzhlížejí k Sovětskému svazu jako ke svému vůdci, aby přestali do Severního Vietnamu posílat ony vražedné dodávky, které se pak používají proti Jižnímu Vietnamu.
Za sebe mohu slíbit, že využiji všech svých prostředků a možností k tomu, abych naši vládu přesvědčil, aby z Jihu stáhla naše jednotky
a zbraně a místo toho poslala do Vietnamu peníze a pomoc, aby se mohl vzpamatovat. Víš, Geňo, pokud by se Ti podařilo, co je třeba, moje část našeho plánu by pak následovala okamžitě a automaticky.
Ani to by však nebylo nezbytně nutné k zastavení války. Pokud by se ti podařilo přesvědčit Severní Vietnam, aby v dobré víře souhlasil s vyjednáváním, bombardování by rázem ustalo. Zbraně by umlkly a naši drazí synové by se mohli vrátit domů. Tak prosté by to bylo, můj milý přítel, takhle prosté, to ti přísahám. Doufám, že se s Tebou i s Tvou milou ženou Galjou opět brzy setkám.

S úctou a náklonností
John Steinbeck

Pochybná bitva v Kalifornii

V posledních šedesáti letech proběhla v kalifornském zemědělství hotová revoluce. Dříve byly zdejšími hlavními zemědělskými výrobky seno a dobytek. Dnes je nejvýnosnější pěstovat ovoce a zeleninu. Se změnou typu zemědělské výroby se změnilo i množství práce, potřebné k dosažení příslušných výsledků. Zelinářské farmy sice dávají velký výnos na akr, na druhou stranu však vyžadují také mnohem více práce
a speciálního zařízení než pěstování sena a chov dobytka. Zároveň se většina potřebných prací odehrává od jara do podzimu, což znamená, že se na ni najímají převážně sezonní dělníci. Spolu se zintenzivněním zemědělství, jež s sebou přinesl přechod k zelinářství, došlo ještě k jedné důležité změně. Vzrostl počet obřích farem, jejichž pořízení přijde na tisíce dolarů, a stejnou měrou vzrostl i počet velmi malých farem s rozlohou mezi pěti a deseti akry. Zato středně velké farmy o rozloze od sta do tří set akrů jsou na nejlepší cestě k tomu, aby zcela vymizely.
V Kalifornii tak vznikly zcela odlišné skupiny farmářů, jež odděluje životní úroveň, jejich touhy, potřeby a také sympatie: na jedné straně stojí drobný farmář, který se ve sporech častěji přikloní na stranu dělníků, než aby jim oponoval, a na druhé straně pak spekulativní farmář, například
A. J. Chandler, vydavatel losangeleského deníku Times, nebo Herbert Hoover či William Randolph Hearst, nepřítomní majitelé, kteří zde vlastní pozemky obrovských rozloh. Ruku v ruce s těmito obřími pěstiteli postupují také různé spojené farmy, vlastněné skupinou akcionářů a vedené odpovědnými řediteli, a také celá řada farem, vlastněných bankami, zabavených pro neplacení dluhů a spravovaných dozorci, jimž pracovní politiku diktují peněžní ústavy. Jen tak pro zajímavost, ve státě Kalifornie je jedním z největších vlastníků farem i jejich

provozovatelem právě Americká banka.
Tyto dvě třídy nemají skoro nic, nebo možná vůbec nic společného. Drobný farmář se nejspíš angažuje ve Spolku statkářů, zatímco spekulativní farmář je členem organizace typu Spojení farmáři Kalifornie, jež je úzce provázána s místní obchodní komorou. Hlavním úsilím takovéhoto uskupení je potlačit každý pokus námezdních dělníků o organizaci, a jeho hlavním nezastíraným účelem pak distribuce zpráv a letáků, ve kterých se dokazuje, že každý pokus o organizaci zemědělských dělníků byl a je dílem rudých agitátorů a že každý takový spolek má komunistické inklinace.
Když byla dokončena stavba transkontinentální železnice, zůstaly v naší zemi tisíce Číňanů a také skupiny Indů, kteří sem byli na tuto práci přivezeni. Souběžné šíření pěstování ovoce, jež s sebou neslo sezonní potřebu velkého počtu česáčů, vytvořilo poptávku po této mase levné pracovní síly. Přesto však tito lidé dlouho na venkově nezůstali. Migrovali do měst, kde si pronajali malé kousky pozemků, a co bylo nejhorší, začali se sdružovat do tajných spolků, díky nimž byli schopni soustředit své úsilí jakožto skupina. Bílí tak vzpláli rasovou nenávistí, začalo docházet k po-uličním bouřím, namířeným proti Číňanům, v celé zemi se lidé začali uchylovat k represivním akcím, až nakonec byli i všichni zbývající příslušníci této etnické skupiny, kteří bývali levnou a poddajnou pracovní silou, vyhnáni z farem.
Číňany musel někdo nahradit, a tak se začali do Kalifornie zvát Ja-ponci. I oni však (a možná ještě ve větší míře než Číňané) prokázali svou schopnost nejen získat pozemky na obživu, ale především se zorganizovat. Výsledkem byla agitace proti údajnému "žlutému nebezpečí". Pak přišlo nové století a s ním se k nám začali ve velkých počtech dovážet Mexičané. Zpočátku byli velmi pracovití, jenomže pak se jich začalo dovážet dvakrát tolik, než bylo třeba, aby jim zaměstnavatelé mohli snížit platy, a jejich příjmy tak poklesly pod vůbec myslitelnou životní úroveň. Za těchto podmínek pak udělali jen to, co všichni ostatní – začali se organizovat. Velcí pěstitelé proti nim okamžitě vytáhli. Noviny byly plné
radikalismu mexických odborů. Nepokoje se v Imperial Valley a na vinicích v okolí i v samém Kern County staly denním chlebem. A tak se domluvilo přivezení další cizinců, tentokrát z Filipín, a celé kolečko se zase opakovalo: přemíra pracovní síly, snížení platů, organizace, a na závěr nevyhnutelná rasová nenávist a nepokoje.
Tím se dostáváme téměř až do současnosti. Sucho na Středozápadě nedávno připravilo o zaměstnání obrovské množství levné pracovní síly. Do Kalifornie se v nepopsatelných vozech začali stahovat dělníci z Oklahomy, Nebrasky, Texasu a dalších států, jejichž části začaly být kvůli nepředstavitelnému suchu neobyvatelné. Přišli o své farmy a tím o veškeré živobytí, poslední ušetřené prostředky vynaložili na cestu, a tak když konečně dorazili na místo, byli tak zničení a na mizině, že byli zprvu ochotni pracovat za jakýchkoliv podmínek i za jakýkoli plat. Tato migrace začala ve větší míře zhruba před dvěma lety a proud nově příchozích stále mohutní.
Jistou dobu se zdálo, že i tento cyklus se bude podobat všem těm předchozím, tento příliv má však několik charakteristik, které ho od těch předešlých odlišují. Tak za prvé jsou tito příchozí zcela nepochybně Američané a tedy nemohou být deportováni. Za druhé je do Kalifornie nepřilákaly sliby slušných platů, naopak jsou uprchlíky, jako by prchali před zkázou, způsobenou okupanty. A za třetí nepocházejí z třídy peónů, nýbrž byli sami vlastníky malých farem nebo pomocníky na farmě v raném americkém smyslu, v němž "pomocník na farmě" býval členem rodiny zaměstnavatele. S sebou si přinášejí jedinou utkvělou myšlenku: získat do vlastnictví kus půdy a usadit se na ní. Největší rozdíl však tkví v tom, že se nedají jen tak zastrašit. Jsou odvážní, inteligentní a vynalézaví. Překonali hrůzy sucha a s vynaložením obrovského úsilí mu unikli, takže je nikdo nemůže shánět do stád, útočit na ně, mučit je hlady nebo jim nahánět hrůzu jako všem těm před nimi.
Pojďme se podívat, s čím se imigranti ze suchem zničených oblastí po příchodu do Kalifornie setkávají. Všechna pracovní místa pro trvalé
a usedlé dělníky jsou obsazena. Většina z nich dala za cestu sem své poslední úspory. Na rozdíl od Číňanů a Filipínců muži většinou nepřijíždějí sami. Přivážejí si s sebou manželky a děti, někteří také pár slepic
a něco z chudobných výdobytků svých farem, i když ty už ve většině případů prodali, aby měli za co koupit benzin. Není neobvyklé, že muž, jeho žena a tři až osm dětí dorazí do Kalifornie a nemají kromě rachotiny, ve které přijeli, a omšelého oblečení, jež mají na sobě, vůbec nic. Často postrádají i něco na spaní a na vaření.
Muž si možná na jaro, léto a část podzimu najde práci na některé z fa-rem.

Maximální plat v úrodném roce je asi 400 dolarů. Pokud má nějaké problémy nebo není obratný, silný a rychlý, tak si může vydělat klidně jen 150 dolarů. Tehdy pochopí, že si nebude moci dovolit pronajmout žádné bydlení. Nebude moci nakoupit žádné oblečení. Každičký cent padne na jídlo a na rezervu, za niž pak autem přejíždí od sklizně ke sklizni. Ubytování přistěhovalec nachází v jednom ze dvou federálních táborů, ve státních táborech, v domech, které pro dělníky postavili velcí či malí
farmáři, nebo v nechvalně proslulých squatterských táborech. Ve státních a federálních táborech má zajištěny snesitelné hygienické podmínky
a najde tu místo, kde si může rozbít stan. Tábory, spravované velkými farmáři, bývají dvojího druhu: buď jsou to domky, které se dělníkům pronajímají za takzvanou nominální cenu, od čtyř do osmi dolarů za měsíc, nebo to bývají pozemky na táboření, kterou jsou v nejlepším případě jen o málo lepší než squatterské tábory. Vzhledem k tomu, že je nájem takovým problémem, podívejme se, jak jsou ony domky zařízené. Většinou mají jen jednu místnost, voda do nich není zavedena, a na dvě stě až tři sta lidí připadá jedna toaleta a jedna koupelna. Jeden velký farmář, který navrhoval zavedení oddělených toalet pro muže a ženy, byl Asociací pěstitelů naříčen, že jeho přístup "zavání komunismem". Některé velké ranče však nechaly vystavět takzvané modelové dělnické domky. Na jednom z nich, vedeném jistým význačným mužem, mají úpravné jednopokojové domky z obílených vepřovic. Jeden ho údajně vyšel na 500 dolarů. Pronajímá je za 5 dolarů na měsíc. Na daném ranči platí dvacet centů za hodinu oproti třiceti centům, vypláceným na ostatních rančích. Jeho protřelý majitel tedy ušetří třetinu výdajů za práci a ještě k tomu dostává pět dolarů měsíčně z každého domku, takže je nad slunce jasné, že se mu investované peníze bohatě vracejí, a navíc je vychvalován jako lidumil. Přesto se u něj migrující dělníci zdržují jen tak dlouho, dokud si nevydělají dost na benzin, a potom táhnou zase dál.
Malí farmáři nemají na to, aby zřizovali tábory, které by byly nějak zvlášť pohodlné nebo skýtaly lepší hygienické podmínky než pár v zemi vykopaných děr, které slouží jako latríny. Posledním útočištěm se pak stává squatterský tábor, jenž se povětšinou nachází na březích nějakého vodního toku. Lidé se v nich mačkají. Přilehlý potok nebo říčku pak vy-užívají jako zdroj pitné vody, na koupání, praní prádla i jako stoku, do které odhazují odpadky, takže tu často dochází k těžko zvladatelným epidemiím. Například v bahně za squatterským táborem ve Stanislaus County si vypěstovali velmi solidní kulturu červů měchovců. Lidé, kteří přežívají v takovýchto táborech, už strádají tak dlouho, že jejich těla nejsou schopna bránit se nemocem. Často slýcháme, že ve Spojených státech nikdo nehladoví, přesto však v okrese Santa Barbara jen za minulý rok zemřelo podle zprávy místního koronera pět dětí na "trvalou podvýživu", což je méně šokující a modernější výraz pro hladomor, i když je zase strašnější v tom, že naznačuje, že utrpení, které ve výsledku skončilo smrtí, trvalo velmi dlouho. Ve squatterských táborech se putující dělník setká se špínou, jakou ještě nikdy nikde nezažil, a také s nevídaným zastrašováním. V jednom táboře mají zástupci šerifa, kteří jsou zároveň zaměstnáni na nedalekém obřím ranči, ve zvyku tábor celé hodiny objíždět a přitom nakukovat do stanů, jako by si chtěli zapamatovat tváře všech přítomných. Společenství, v jejichž blízkosti se tyto tábory nacházejí, chtějí, aby se u nich dělníci zastavili jen na onen jediný měsíc, kdy je jim při sklizni třeba jejich pomoci, když je ale po všem, chtějí, aby táhli zase dál. Pokud se jim nechce, donutí je k odchodu třeba i pod pohrůžkami střelnými zbraněmi.
Tak takovéhle podmínky tedy Kalifornie nabízí příchozím z oblastí stižených suchem. Uprchlíci z našich řad jsou s platy na hranici vyhladovění a s venkovskými chudinskými čtvrtěmi spokojeni ještě méně než Číňané, Filipínci či Mexičané. A protože s sebou mají své rodiny, nejsou tak mobilní jako jejich předchůdci. Když je postihne hladomor, postihne celou rodinu, a ne jen jednoho muže. Proto také rychle pochopili, že se musejí už pro své vlastní bezpečí zorganizovat.
Jejich pokusy o sdružování se ze strany velkých pěstitelů setkaly s odmítáním tak zuřivým, jaké ještě nikdo nezažil. Není to dlouho, co se v Kern County sešla skupina dělníků a chtěla si v rámci Organizace spojených farem vytvořil vlastní spolek. Sepsali si stanovy a žádost o uznání založení spolku a to vše odeslali do Washingtonu. Téhož večera poslal představitel Organizace spojených farem telegram do Washingtonu, v němž se dotazoval, zda bylo dělníkům založení jejich spolku povoleno. Kancelář ve Washingtonu zcela pochopitelně odpověděla, že nemá o daném spolku žádné povědomí. Následujícího dne vyšel v bakersfieldských novinách článek, v němž Organizace spojených farem popírá jakékoliv vzájemné kontakty s dělníky, a tvrdí, že zmiňovaný spolek nejspíš chtěli založit jacísi komunisté.

"Komunismus" jakožto všeobecně používaný bubák už však pomalu ztratil svůj osten. Zástupce skupiny spekulativních farmářů byl jednou dotázán, kdo že je podle jeho definice komunista. Onen muž tehdy odpověděl: "To je přece chlap, který chce dvacet pět centů za hodinu, když my platíme dvacet." Dělníci tuto realistickou a v zásadě přízemní definici pochopili, takže už je toto označení neděsí tak jako dřív. A když pak okresní soudce prohlásil: "Kalifornskému zemědělství je zapotřebí vytvoření a udržování třídy peónů," každému, kdo se živil prací na poli, byla budoucnost neorganizované zemědělské námezdní síly naprosto jasná.
Proti migrujícím dělníkům se využívá běžných represivních prostředků: zástupci šerifa na ně v údajné sebeobraně střílejí, zatýkají je bez obvinění, odmítají jim povolit proces za přítomnosti poroty, v noci je terorizují a bijí maskovaní nájezdníci. Přestože zde američtí imigranti nejsou dlouho, stačilo už dojít k jisté zásadní změně. Lidé začali chápat, že se na ně neútočí proto, že by chtěli vyšší platy, ani proto, že by byli komunisty, ale prostě proto, že se chtějí zorganizovat. Pro dělníky se tím definovala nejen věc, kterou nesmějí, ale především věc, která je pro jejich budoucí bezpečí naprosto nezbytná.
Letošní rok se stal svědkem nové, dosud neužívané formy zastrašování. Jde o pomlouvačnou kampaň, jež se tak skvěle osvědčila v boji s konkurencí. Podobně jako v podnikatelské sféře je i v této oblasti velmi nebezpečná, protože její zdroj není možné vystopovat a protože se velmi snadno šíří. Jedním z bodů této šeptandy jsou fámy, že pokud dojde k dělnickým nepokojům a policisté budou nuceni rozehnat davy demonstrantů, použijí proti nim nikoli slzný, nýbrž otravný plyn. Další fámy, jimž v podlosti není na světě rovno, naháněji hrůzu především ženám. Říká se, že pokud dojde k dělnickým nepokojům, budou vodní zdroje, které dělníci používají, nakaženy virem břišního tyfu. Skutečnost, že se o těchto hrozbách mluví na většině území Kalifornie, je důkazem, že se kdosi velmi svědomitě postaral o jejich rozšíření.
Mají však docela jiný účinek, než v jaký se doufalo. Místo strachu teď Kalifornii ovládá hněv. Hloupost velkých pěstitelů změnila teror v sebe-obranný vztek. Odbory dělníků v zemědělství znají zdejší poměry i lidi,
a znají i povahu této nové dělnické rasy, a tak se snaží prosadit platy, ze kterých by se dalo vyjít, byť jen taktak. Velcí pěstitelé, kteří jsou jedinou skupinou, jež ze zemědělství skutečně profituje, však investují raději do slzného plynu a nábojnic. Muži se organizují a velcí pěstitelé proti nim zasahují silou. V Kern County si odbory odhlasovaly, že chtějí pro sběrače bavlny 1 dolar za každých padesát kilogramů bavlny z první sklizně. Organizace spojených farmářů zatím nepřekročila 75 centů. V údolí vládne napětí a obavy o budoucnost.
Všichni vroucně doufáme, že se skupině námezdných dělníků, tak potřebných pro sklizeň kalifornské úrody, dostane práva na slušný život, že je nikdo nebude moci trápit, trýznit a ubližovat jim a že se jim nakonec dostane zadostiučinění za všechny ty stovky tisíc dělníků, kteří byli trápeni a týráni hladem před nimi.

Jsem revolucionář

Přednedávnem jsem si četl jeden svůj text, který jsem napsal, abych své čtenáře ujistil, že nejsem revolucionář. Stejnými slovy mě však zároveň odsuzuje komunistická strana. Proto bych tedy chtěl jak extrémní pravici, tak pseudo-pravici, která sama sebe nazývá levicí, chvatně informovat, že se obě mýlí. Jsem revolucionář, a to velmi nebezpečný.
Dnešní komunisté jsou asi tak revoluční jako Dcery Americké revoluce. Podařilo se jim uskutečnit převrat a vybudovat si vlastní říši, a tak je pro ně dnes jakákoli revoluce noční můrou. Musejí odhalit a dopadnout každého, kdo má sebemenší revolucionářské inklinace, i takové, které jim samým před časem pomohly domoci se jejich cíle. Všude tam, kde se dostali k moci, prosadili ty nejreakcionářštější vlády na světě, vlády, které se natolik obávají jakéhokoli odporu, že všechny občany do jednoho nutí, aby donášeli na své kolegy; vlády, které společnost prošpikovaly tajnou bezpečností. Podobně jako většina nejistých organizací musí se i tyto názorové skupiny neustále rozrůstat, aby zakryly skutečnost, že jsou nestabilní. Kterákoli jiná skupina, jež by se vydala v jejich stopách, by byla okamžitě nazvána imperialistickou.
Nemají rádi mě ani mé knihy, a tam, kde to bylo v jejich moci, je proto eliminovali. V Sovětských centrech jsou moje knihy zakázané, ne však proto, že

by nebyly revolucionářské, nýbrž právě proto, že jsou. Jakákoliv kritika je pak oběma zmiňovanými křídly okamžitě interpretována jakožto vzpoura.
Marxistické hnutí lákalo do svých řad nové dušičky tím, že jim vykládalo, že až lidu přestane vládnout buržoazie, lid přestane být masou a promění se v obří skupinu samostatných jedinců. Veškeré autority a moc pak měly přirozeně vymizet. Kromě oblastí, kde se ještě vnadí na nové následovníky, byly tyto myšlenky již dávno opuštěny. Moc a útlak nezmizely, naopak ještě vzrostly. Takzvané masy jsou ještě početnější, než byly kdy dřív. Jakýkoliv náznak zrození samostatného jedince je utnut hned v zárodku a teorii o osvobození člověka vytlačila partajní doktrína a všemocný dohled státu.
Obětí tohoto nemilosrdně prosazovaného systému je jednotlivý člověk. Individualita musí být zničena, protože ohrožuje veškeré reakcionářské plány – jednotlivý člověk je totiž tvůrčí, a jakákoli tvořivost mimo úzce vymezený status quo nemůže být tolerována. Základními úhelnými kameny tvořivosti jsou zkoumání, kritika a přetvoření a ty všechny jsou reakcionáři bytostně nenáviděny. Vymýceno musí být i myšlení, tato výlučná vlastnost každého individua. Samostatně uvažující mozek lidského individua je jediným tvůrčím orgánem v celé přírodě. Skupina nikdy nic nevytvoří, jenom někdy uskuteční to, co některý jednotlivec vymyslel. Reakcionáři si musejí vybrat – musejí zlikvidovat všechny otázky i všechnu kritiku jakožto nebezpečné, protože systém se musí chránit před příliš podrobným zkoumáním. Jenomže tím, že jedince umlčí, přijdou spolu s ním
i o jeho výtvory. Musejí se tak vzdát literatury, hudby, výtvarného umění. Musejí se vzdát také všestrannosti. Musejí stvořit skutečného masového člověka, který vše přijímá bez jediné otázky, který pracuje bez osobního záměru, kterého by ani nenapadlo odchýlit se od zaběhané rutiny. Takové systémy tedy již způsobem, jímž se ochraňují, ničí všechny šance na to, že by stvořily cokoli velikého či přetrvaly věčně.
A právě v tom spočívá moje revolta. Věřím v právo člověka na individualitu a nezávislost, neomezenou nátlakem z kterékoli strany, a jsem za ně také ochoten bojovat. Jsem ze zásady proti jakémukoli omezování tvůrčí mysli. Mysl může samozřejmě dospět i k nepravdě, zároveň je však původcem všech pravd, jež známe. Jsem proti nátlakům a omezováním, ať už k nim dochází v mé vlastní zemi, či kdekoli jinde. Tohle je skutečný odpor a vzdor, ne mechanické vykřikování mátoh s vymytými mozky. Velmi dobře si uvědomuji, proč je vymývání mozků tak důležité. Všechny myšlenky musejí být vypuzeny, neboť pro reakci představují hrozbu, jež ji posléze nevyhnutelně zničí.
K nejvýznamnější a nejtrvalejší revoluci došlo, když si všichni lidé konečně uvědomili, že mají individuální, individuálně významné a důležité duše. Tento přístup natrvalo proměnil tvářnost světa. Čeká nás však ještě jeden krok. Změnu ještě větší, než byla ta předchozí, totiž způsobí otevření individuální mysli poznání nejen její vlastní hodnoty, ale především její vzácnosti. Tato revoluce je již na cestě. Žádný svazující a omezující systém nemůže dlouho přežít. Já sám se dávám této revoluci do služeb. Mysli jednotlivců musejí být a budou svobodné.

Proces s Arthurem Millerem

Proces s Arthurem Millerem, který byl obviněn z pohrdání Kongre-sem, nás staví před jedno z nejpodivnějších a nejhrozivějších dilemat, jaká kdy kterýkoli lid a vládu potkala. Není to první proces tohoto druhu,
a pravděpodobně nebude ani poslední. Arthur Miller je však spisovatel,
a to jeden z našich nejlepších. To, co potkalo jeho, by mohlo potkat kteréhokoli jiného spisovatele, mohlo by to potkat i mě. "Je to nepochopitelné!"
Nikdo nemůže vědět, jak by se v určité situaci zachoval, a řada lidí jistě uvažuje o tom, co by dělala, být tak na místě Arthura Millera.
Představme si, že bych byl, podobně jako on, postaven před soud pro pohrdání Kongresem. Nejspíš bych uvažoval zhruba následovně:
Není pochyb o tom, že Kongres má podle zákona právo položit mi libovolnou otázku, a pokud na ni odmítnu odpovědět, potrestat mě obviněním z pohrdání. Kongres má právo udělat téměř cokoli. Stačí, když nějakou situaci nebo čin označí za "jasně a trvale ohrožující" bezpečí společnosti, její mravy či zdraví. Takže pokud by se Kongres například rozhodl, že vánoční pudink s kandovaným ovocem ohrožuje zdraví našeho lidu, mohl by se i prodej a konzumace vánočního pudinku stát zločinem – a on to nejspíš zločin je. Jelikož většina rodičů vychovává své děti dost špatně, mohla by být i mateřská láska prohlášena za

nebezpečnou pro blaho společnosti.
Jistě, Kongres má právo položit mi libovolnou otázku, týkající se libovolného tématu. Moje otázka však zní: měl by Kongres tohoto svého práva zneužívat? Řekněme, že se Kongresový výbor domnívá, že komunistická strana a celá řada dalších skupin, které jsou s ní více či méně náhodně spojovány, představují jasné a trvalé ohrožení našeho národa. Skutečnost, že jsem skoro nikdy nikam nevstoupil, není dána mou slušností ani dobrým odhadem či úsudkem. Prostě nemám sdružování v povaze. Kromě skautského oddílu a episkopálního sboru mě žádný spolek či organizace nepřitahovaly natolik, abych se chtěl stát jejich členem. Předpokládejme však, že by tomu bylo právě naopak. A dále předpokládejme, že bych přiznal vazby na jednu nebo více skupin, jež byly prohlášeny za nebezpečné. Jakožto spisovatel jsem měl zřejmě o všechno zájem, cítil jsem, že je mojí profesionální povinností snažit se pochopit nejrůznější lidi a sdružení. Jelikož jsem přiznal vztahy s těmito skupinami, Výbor teď po mně žádá, abych jmenoval lidi, které jsem na setkáních těchto uskupení vídal. Doufám, že bych pak argumentoval následovně:
Lidé, se kterými jsem se tam setkával, dle mého přesvědčení nikdy nebyli a nejsou zrádci národa. Pokud by byli, ihned bych je oznámil. Když vám sdělím jejich jména, je dosti pravděpodobné, že jmenované předvoláte a budete je vyslýchat. Někteří z nich kvůli tomu možná přijdou o práci, a v případě všech tím utrpí jejich pověst a společenské postavení. Nezapomínejte prosím, že jsem upřímně přesvědčen, že se tito lidé nedopustili žádného zločinu. Mám dojem, že na to nemám právo, že by bylo nejen neloajální, ale dokonce amorální vám jejich jména sdělit. Výbor po mně tedy ve jménu veřejného blaha žádá, abych se dopustil amorálního činu.
Když se podvolím, poruším jednu ze základních norem lidského chování, a když se nepodvolím, budu obviněn z pohrdání Kongresem, odsouzen do vězení a budu muset zaplatit pokutu. V prvním případě znectím svůj smysl pro slušnost, v druhém případě se mi dostane cejchu zločince. A takový cejch jen tak nevybledne. Představme si, že bych měl děti, nějaký majetek, hmotné zájmy ve společenství, ve kterém žiju. Možné obvinění z pohrdání ohrožuje vše, co je mi drahé. Představme si, že bych ze strachu či ze zbabělosti udělal, co po mně chtějí. Už navěky mě bude provázet hluboká a zraňující hanba.
Předchozí výkony Výboru mě také bohužel rozhodně nijak zvlášť ne-uklidňují. Dlouhá léta jsem den co den četl výpovědi lhářů a křivopříse-žníků, jejichž obvinění byla využita ke zničení klidu a štěstí lidí, jež neznám, jejich životy byly obráceny v trosky, a nebylo k tomu ani třeba, aby byli postaveni před soud. Kterou cestu si zvolím? Tak jako tak budu v pasti. Možná mě napadne, že se od člověka, který není loajální vůči svým přátelům, těžko může očekávat, že bude loajální vůči své vlasti. Morálka je jenom jedna. Naše ctnosti začínají doma, a nezmění se ani v soudní síni, pokud na nás není uvaleno břemeno strachu.
Jestliže jsem se však já ocitl v pasti mezi dvěma špatnými řešeními, ocitl se ve stejné pasti i Kongres. Zákon, pokud má přežít, musí být morální. Když je však člověk donucen k nemorálnímu chování, když je pošpiněn jeho soukromý smysl pro ctnost, jsou tím podkopány i jeho ctnosti v rámci společnosti. Když mě Výbor dostatečně vystraší, je klidně možné, že si něco vymyslím, jen abych tazatele uspokojil. Takové případy se už staly. Zákon, který je ve své podstatě nemorální, nevydrží, a také vládě, která přehlíží či schvaluje nemorální jednání, hrozí jasné a trvalé nebezpečí.
Kongres měl plné právo schválit nový zákon o protistátní činnosti. Tento zákon však byl na základě odporu veřejnosti zrušen. Také zákon o uprchlých otrocích musel být zrušen, protože ho občané svobodných států shledali nemorálním. A prohibičními zákony se opovrhovalo tak hromadně, že to mělo negativní dopad i na všechny ostatní zákony.
S mocným odporem jsme přihlíželi, jak Sovětský svaz vyzývá ke slídění a donášení, jak vybízí děti, aby udávaly své rodiče, manželky, aby donášely na své manžely. V Hitlerově Německu bylo donášení na přátele a příbuzné pokládáno za projev vlastenectví, a my v Americe jsme měli dojem, že jsme nad takové věci povzneseni a že jsme tu před nimi v bezpečí. Opravdu jsme však v bezpečí a skutečně jsme nad ně povzneseni?
Pánové v Kongresu si jsou strašlivosti své volby jistě velmi dobře vědomi. Jejich zákonné právo je jasně dáno, neměli však myslet také na svou mravní zodpovědnost? Ve své snaze uchránit národ před útokem by totiž mohli podkopat hlubokou osobní mravnost, která je poslední obranou tohoto národa. Spolu s Arthurem Millerem je tak souzen i samotný Kongres.
Dovolte mi, abych si ještě jednou vyměnil místo s Arthurem Millerem. Odmítl jsem zveřejnit jakákoli jména. Jsem obžalován, shledán vinným a poslán do vězení. Kdybych byl souzen pro vraždu nebo loupež nebo vydírání,

postihl by mě trest, neboť já i všichni ostatní víme, že tyto činy jsou zlé a špatné. Pokud však budu uvězněn za něco, co mi od narození bylo vštěpováno jakožto dobré, pak půjdu do vězení s hlubokým pocitem křivdy a tento pocit křivdy budu kolem sebe šířit jako infekci. Pokud jsem tak statečný, že budu raději trpět pro své přesvědčení, než abych se zachránil tím, že ublížím lidem, jež považuji za nevinné, pak podle mého daleko více než já utrpí zákon, a pohrdání zákonem a Kongresem, pro něž jsem byl souzen, se promění z nezákonného jednání ve skutečné pohrdání.
Podle zákona je Arthur Miller vinen. Jak se však zdá, je zároveň statečný. Kongres je přesvědčen, že proti němu musí vznést obvinění, aby byly jeho výsady zachovány. Neměli bychom se však kochat nadějí, že naši volení zástupci o tomto problému alespoň pouvažují? Úcta vůči zákonu může být zachována jen tehdy, je-li zákon sám úctyhodný. V tuto chvíli hrozí jasné a trvalé nebezpečí nikoli Arthuru Millerovi, nýbrž našemu vyvíjejícímu se a měnícímu způsobu života.
Nevím, jak bych se zachoval, kdybych byl na místě Arthura Millera, mohu si však jen přát, abych byl kvůli sobě a svým dětem stejně statečný jako on, abych svým postojem upevnil a posílil svou vnitřní morálku. Jsem v hloubi duše přesvědčen, že své zemi posloužíme lépe individuál-ní odvahou a mravností než bezpečným veřejným patriotismem, jenž
dr. Johnson nazýval "posledním útočištěm ničemů".
Můj otec byl velký muž, jak už to v případě šťastných lidí bývá. Naučil mě zásadám, jež nezrušila ani naše nervózní a hysterická doba. Takovéto zákony, zákony názorů a postojů, nelze odvolat. Naučil mě uctívat Boha, vážit si rodiny, být věrný přátelům, ctít zákon, milovat naši vlast a otevřeně a pohotově se bránit tyranii, ať už je jejím původcem tyran na školním hřišti, cizí diktátor nebo místní demagog.
Pokud je toto vlastizrada, pánové, pak se z ní máte co učit.

Atque Vale

Znovu a znovu mě překvapuje, jaké vlastnosti přisuzujeme černochům. Žádné rase se nikdy od žádné jiné nedostalo tak vysokého mínění. Očekáváme od černochů, že budou moudřejší než my, tolerantnější než my, statečnější, důstojnější, budou se lépe ovládat a budou mít i lepší sebekázeň. Dokonce po nich vyžadujeme větší nadání, než máme my sami. Pokud se má černochovi dostat stejného ocenění jako bělochovi, musí být desetkrát nadanější než on. Čekáme od černochů, že budou ve sportech vytrvalejší, při porážce statečnější, v hudbě a tanci že budou mít lepší smysl pro rytmus i pohyb, v divadle lepší schopnost vyjádřit emoce. Očekáváme od nich, že se budou držet pravidel, která my směle porušujeme, že budou dvornější, hrdější, vytrvalejší. Krátce řečeno, neustále tvrdíme, že jsou černoši horší než my, naše bezpodmínečná víra v jejich schopnosti však jenom dokazuje, že jsou v mnoha ohledech lepší než my,
a to i v těch, pro něž bychom my měli být lépe uzpůsobeni a vzděláni než oni.
Dovolte, abych zde uvedl pár příkladů.
Když se v Alabamě bojkotovaly autobusy, byli jsme předem přesvědčeni, že ze strany černochů dojde k násilnostem – jenomže nedošlo. Násilnosti tam páchali jenom bílí.
Čekáme, že se k nám černoši budou na ulicích chovat zdvořile, i když my budeme hnusní a arogantní.
Víme, že v boxerském ringu bude černoch vždy bojovat čestně a nebude zpochybňovat rozhodnutí sudího.
V Little Rocku jsme moc dobře věděli, že pokud dojde k surovostem, vzejdou z řad bílých.
Bílí dlouho odmítali soutěžit s černochy, protože se báli, že by mohli prohrát. Říkalo se totiž o nich, že mají lepší koordinaci – nazývala se dokonce zvířecí koordinací – a také že jejich reakce jsou rychlejší.
Jsme přesvědčeni, že pokud dojde k rasovým nepokojům, nebudou to černoši, kdo zasadí první ránu, nezaútočí na nás v noci, nebudou prodávat bomby, a praxe naše přesvědčení jenom potvrzuje.
Očekáváme od černochů, že budou za všech okolností příjemní a že se vždy ovládnou.
Ze všeho nejvíce však od nich očekáváme, že budou poctiví, čestní
a spořádaní. To je také nejhlubší poklona, jakou můžeme jednotlivci či skupině lidí složit. Důkazem těchto očekávání je pak naše rozhořčení, když některý černoch nežije podle představ, které jsme si o nich vytvořili.

Každým dnem dochází k tisícům vloupání, loupežných přepadení a zpronevěr; když se však dozvíme, že to, co dělají běloši poměrně pravidelně, provedl nějaký černoch, jsme z toho pěkně rozlícení.
Když v New Yorku jediný černoch podlehne pokušení okrást veřejnost, někoho podvést nebo se dopustit politického výpadu či zpronevěry, čehož se běloši dopouštějí dnes a denně, jsou toho plné noviny a veřejnost zaplaví hrůza a děs.
Není snad tohle největší poklona, jíž můžeme kterékoli etnické skupině či lidu složit?
Dovolte mi, abych to doložil na konkrétních případech.
Podobně jako celá řada bílých, kteří čtou tyto řádky, mám i já děti. Myslíte, že by v sobě vaše děti našly dostatek odvahy, důstojnosti a zodpovědnosti, aby chodily do školy v Little Rocku, kde je den co den urážejí, napadají, nenávidí, zesměšňují a dokonce na ně i plivají, a to vše tiše, bez sebemenší známky nenávisti, podrážděnosti a stěžování?
A i kdyby to všechno dokázaly snášet, myslíte, že by měly dobré známky?
Já sám jsem dospělý, celkem vzdělaný, a doufám že inteligentní běloch. Vím, že z násilí nikdy nic dobrého nevzejde. Přesto si nejsem jistý, zda bych – kdyby na mé dítě plivali a uráželi ho – nepopadl baseballovou pálku a někoho s ní nepřetáhl. Od černochů však očekáváme, že by to neudělali, a oni to také nedělají.
Moc si těch školou povinných dětí v Little Rocku vážím. Tahle hrstka školáčků v sobě nese vůli a svědomí, naději a budoucnost milionů spolubratří. Ti svůj lid nezklamali. Často si říkám, jak na ně jednou budou pyšná jejich vnoučata, až budou vzpomínat, co všechno museli vydržet.
Pak si však vzpomenu na tváře davu, který jim chtěl v chození do školy zabránit, na ty obličeje zalité nenávistí, nadávající, nesnášenlivé, skrývající se v davu mnohých, plivající jed na malé děti. Některé z nich se pak ještě přikradly pod pláštíkem noci, v maskách, a umístily do školy bombu. K takové zbrani se může uchýlit jen ten největší zbabělec.
Jakpak asi o nich budou jednou smýšlet jejich potomci? I když je vlastně dost pravděpodobné, že na to zapomenou, nebo budou lhát, anebo možná obojí.
Když jakási hysterická žena pobodala Martina Luthera Kinga, mohl se nechat unést zlobou nebo vztekem nebo zoufalstvím. Když se však probral z narkózy, jeho první slova byla: "Hlavně ať jí nikdo neublíží. Ta žena potřebuje pomoct."
Možná že něco ze zloby namířené proti černochům pramení z všudypřítomného vědomí jejich převahy, a možná ta jejich převaha vychází ze skutečnosti, že mají cíl a nezvratné prostředky k jeho dosažení, spočívající v odvaze, sebekázni a odhodlání.

Doznání

Tento příběh zahájila bouře, hurikán Donna, jež byla zdaleka nejdramatičtějším rozloučením před cestou, jakého se mi kdy dostalo, a v danou chvíli jsem ho pokládal přece jen za trochu přemrštěné. Správně by měl bouří i skončit, a také skončil. I zde mě však trochu zneklidňovala otázka její mohutnosti. Moje toulky s Charleym byly prostý, ba přímo skromný podnik. Nevyvolaly žádné velké vlny a navršily jen omezenou hromádku informací. Když se k nim teď vracím, tak vlastně ani nevím, co nového (pokud vůbec něco) jsem se během nich dozvěděl. Proto by bouře na jejich konci byla příliš velkým jevištěm pro příliš malé drama. Jistě, mohl jsem si vymyslet bouři střední velikosti či takové menší zemětřesení, to by jistě nebylo proti dobrému vkusu, já se však ve svém líčení urputně a možná trochu pošetile držel pravdy. Bouře, kterou zde musím použít, je jedinou bouří, kterou mám.
Moje drahá žena odložila New York Times a upřela na mě pohled tak dlouhý, že jsem začal zpytovat své nedávné činy a slova.
"Jsi pozvaný na inauguraci," řekla.
"Přece jsi sama zavedla pravidlo, že si ráno dělat legraci zásadně ne-budeme."
"Tady stojí, že tě zvou na inauguraci."
"Koho, u všech svatých?"
"Přeci prezidenta, koho jiného."
"Vždyť ho vůbec neznám. Koho všeho tam pozvali?"
"Čtyři malíře, čtyři básníky a čtyři spisovatele. Ty jsi jedním z těch spisovatelů."
"To je nesmysl," prohlásil jsem. "Všichni přece vědí, jak tahle vláda smýšlí o umělcích. Jsou dobří tak k vyslýchání ve věci násilných pokusů o její svržení.

Kdo ví, jestli to pozvání nakonec není protiústavní. Ten nový by si měl dát pozor, co dělá. Copak se nikdy nedíval na westerny? Kdo si myslí, že je?"
"Já jsem na žádné inauguraci nikdy nebyla," pokračovala.
"To já taky ne."
A bylo rozhodnuto.
V některých věcech jsem naprosto neústupný. Strašně nerad chodím pozdě. Do divadla obvykle přijíždím, ještě když uklízejí po odpoledním představení. Na lodi straším už několik hodin předtím, než se vůbec začne chystat k vyplutí. Když nepříliš ochotně přijmu pozvání na nějaký večírek, obvykle dorazím ve chvíli, kdy je hostitelka ještě naložená ve vaně.
Nevídaná sněhová bouře, která provázela Kennedyho inauguraci, způsobila nekonečné problémy. Některé hlavy států měly obrovské zpoždění a jiné nedorazily vůbec. Dojeli jsme na místo, ubytovali nás v krásném domě v Georgetownu; dali jsme si koktejl a pozorovali přicházející sníh, sledovali jsme, jak padá vločku od vločky pomaleji, až nakonec ochromil celé město, auta s vyhaslými motory přikryl měkkou bílou peřinou. Řvoucím velícím důstojníkům nejspíš způsobil těžkou hlavu, pro nás však
proměnil Washington v nejkrásnější město na světě, klidné a tiché. Ve městech jsme už tak zvyklí na neustálé tlumené bafání motorů aut, že takový zvuk považujeme za ticho. Když však i to zmizelo, bylo to velmi překvapivé, málem šokující. Seděli jsme si v pohodlí a přes okno pozorovali, jak venku padají velké, těžké vločky, které se nehodlaly jen tak rozpustit. Všechno bylo najednou větší. Každá socha měla vysokou bílou čepici, na každém mramorovém nose se navršil sněhový roh, jaký mají nosorožci. Na ulicích postávala změť opuštěných vozů, z chodníků zbyly jen úzké pěšinky mezi vysokými stěnami odházeného sněhu. Muži i ženy se pohybovali dlouhými skoky, jako by rychlým hopsáním mohli všemu tomu sněhu uniknout. Pomyslel jsem na všechny ty veliké přípravy, hodiny strávené v kosmetických salonech, tisíce nových elegantních večerních šatů, saténové lodičky na jehlových podpatcích, jež by mohlo byť i jen pár kroků venku zničit. Kolik zoufalství se teď skrývá v ženských duších. Inaugurace se, pravda, skutečně týká jen jediného muže, který se krátkou přísahou zřekne světa, jejž do té doby znal, světa, do něhož se už nikdy nebude moci vrátit. Také je však pravda, že kdyby bylo oznámeno, že se schyluje k poslednímu soudu, bylo by první jasnou myšlenkou všech dam: "Co si mám vzít na sebe?" A tak zatímco by archandělé připravovali soudní síň, zatímco by všichni svatí ladili své harfy a jiní by se choulili v plamenech pekelných, dámy by hystericky vybíhaly a zase zabíhaly do zkušebních kabinek.
Hromady sněhu byly čím dál vyšší a vyšší, dostat se kamkoli bylo nemožné, bylo dokonce směšné se o to vůbec pokoušet – a lidé se změnili. Do města vtrhla lehkomyslná rozjařenost. Tragédie se proměnila ve svátek. Dokonce i Republikáni, kteří v nepřízni počasí spatřovali výraz božího hněvu nad vítězstvím Demokratů, si to začali užívat.
Štěstí stálo při nás. Všechny večírky, na kterých jsme přislíbili svou účast, byly velmi snadno dosažitelné pěšky.
Ráno to kolem vypadalo přesně tak, jak se zpívá v jedné vánoční písni: "Běloučký sníh kolem napadal, měkký a prachový, jak se nikdo nenadál." Navíc se ještě začal blyštět ve slunečních paprscích. Armáda celou noc protahovala hlavní dopravní tepny. Věren své pověsti jsem nás dostal na sedadla pod pódiem na Kapitolu dlouho před zahájením slavnostního večera, tak dlouho, že jsme tam málem zmrzli. Mark Twain označil ženy za přenádherné bytosti s bolavými zády. Nepochopím, že mohl vynechat jediný druhý popis, který se na ně hodí: bohyně se studenýma nohama. Žena s teplýma nohama je holý nesmysl.
Myslím, že jsem byl v sále jediný, kdo měl celou inauguraci v klíně nohy své ženy a energicky jí je třel. Třel jsem jí je každou větu všech těch nekonečných modliteb. Byly sice dlouhé, ale zajímavé. Jedna mi připomínala energické rozkazy Bohu, vynášené hlasem zvyklým velet na vojenských přehlídkách. Jiná upozorňovala Boha na současné problémy a navrhovala způsoby jejich projednávání. Uprostřed další modlitby se začalo z řečnického pultíku kouřit, tak jsem si říkal, že to nejspíš znamená, že už jsme zašli přeci jen trochu daleko, pak se ale ukázalo, že to byl jenom zkrat.
Prostý a věcný slib, který pak následoval, byl ve srovnání s nimi najednou velmi překvapivý. Dojemný. Hluboce dojemný. Nikdy dřív jsem na takovém obřadu nebyl; byl hezký a já byl rád, že tam jsem.
Teď už mi zbývá vypovědět jen jeden zážitek, a tím se mé toulky s Charleym uzavřou. Doposud jsme se k tomu nepřiznali, i když se nedá říct, že bychom zároveň vyloženě lhali. Taky se vám někdy stalo, že jste vyrazili kamsi na výlet a jiný cestovatel se vás pak zeptal: "Viděli jste to a to?" A když jste odpověděli, že ne, tak se přímo vyděsil. "Vážně ne? To tam bylo přece ze všeho

nejlepší. To tedy vážně nechápu, jak jste mohli to a to vynechat." Tak jsme se na tyhle otázky naučili odpovídat, že to je jistě úžasné, jedinečné a podobně. Takovou odpovědí nepřiznáme, že jsme tam nebyli, a nemusíme se pak o ničem dohadovat.
Tak tedy, byli jsme pozváni na inaugurační ples, největší a nejžádanější, na který se sjely tisíce lidí, aby tam předvedly své nejnovější šaty a boty a účesy. V domě naší hostitelky byli všichni ostatní hosté už nachystaní, jejich prsty nervózně přejížděly po průsvitných látkách nebo zastrkovaly zpět do účesu pramínky, které se přitom vůbec neuvolnily, všechna zrcadla zračila dlouhé zkoumavé pohledy. Také motýlky byly co chvíli zneklidněně kontrolovány. Doprava byla podle zpráv z rádia téměř ne-možná. Davy překrásně vystrojených lidí se bezmocně plácaly ve sněhových závějích, a dlouhé černé limuzíny se za cinkání sněhových řetězů plazivě šinuly ulicemi. Dali jsme si všichni společně poslední sklenku šampaňského. A pak byli všichni ostatní najednou pryč a dům ztichl a tlumená světla konejšivě zářila a pokoj nás lákal útulným pohodlím. Roz-hodli jsme se naprosto automaticky. Neplánovali jsme to. Dali jsme si ještě jednu sklenku vína a pozorovali ty hory sněhu za oknem, pak jsme se vykradli do patra do našeho pokoje a převlékli se do županů. V kuchyni jsme si udělali obložené chleby a připravili si je na tácy. Pak jsem ty velkolepé a důležité pozvánky na ples postavil nahoru na televizi a zapnul ji. Viděli jsme prezidenta a jeho paní pěkně zblízka a viděli jsme i všechny ty namačkané tisíce v plesových šatech potřísněných sněhem. Uždibovali jsme chleby a něco k tomu popíjeli. Když se nás pak někdo ptal, jak se nám líbil inaugurační ples, odpovídali jsme: "Byl skvělý. Báječný. Nádhera!" A taky byl. Měli jsme z něj mnohem víc než ti, kdo tam do-opravdy byli. Byl to nejlepší ples, na jaký mě kdy pozvali, a taky jsem si ho ze všech nejvíc užil.
Ráno byl sníh pryč a s ním skončilo i moje putování.
Jedno však vím – ta veliká a záhadná Amerika je ještě větší, než jsem si myslel. A také záhadnější.

Hra – román

Kniha O myších a lidech byla experimentem, a v tom, co si předsevzala, nakonec neuspěla. V tomto eseji bych se rád pokusil vysvětlit povahu onoho experimentu a zamyslel se nad tím, zda bych s větší pečlivostí a zkušeností uspět dokázal. Jednoduše řečeno, O myších a lidech byl pokus o napsání románu, který by se dal z dialogů hrát, či o hru, která by se dala číst. Čtení divadelních her je specifickým způsobem čtení, a k osvojení si techniky čtení divadelních her je třeba vynaložit určité úsilí. Je k tomu zapotřebí prostorová představivost a také podvědomé a natolik úplné porozumění dramatickým symbolům, že na ně čtoucí reaguje zcela automaticky. Tyto dvě dovednosti byly dány jen nemnoha lidem, a pokud je možné si je osvojit, pak si je osvojila jen pouhá hrstka. Počet výtisků her, určených ke čtení, do-svědčuje, že mezi lidmi panuje ke čtení her téměř odpor.
Hra napsaná stylem románu by tak měla bezpočet výhod. Byla by přesvědčivější než klasická hra, takže by pro lidi, kteří se nechtějí nebo nedokáží naučit dešifrovat dramatické značky, bylo její čtení mnohem snazší. Řadový čtenář mnohem snáze porozumí jednoduchému "on řekl", jak se vyskytuje v románech, než struktuře "postava, dvojtečka, závorka, příslovce, konec závorky, dialog", běžné pro hry.
V další řadě by si čtenář z prostoru, jenž román skýtá pro podrobný popis scény a postav, udělal snáze lepší obrázek o místě i aktérech děje, neocenitelné by to však bylo i pro režiséra, výtvarníka scény a herce, protože by měli lepší přehled o dekoracích a jednotlivých postavách. Krom toho by měl takto autor hry mnohem bohatší možnosti k určení základního tónu, v němž se celá hra ponese, než jaké mu skýtají omezené
kategorie čas, místo, scéna, používané u současných her. A tento tón je ne-obyčejně důležitý. Například Shaw k tomu účelu částečně využívá svých předmluv. Ve formě románu by se však tón a hra spojily v jedno, a umožnily by tak čtenáři, ať už by to byl herec, režisér či laik, procítit celek mnohem úplněji, než jak je to možné při současné formě zápisu divadelních her.
Tolik o výhodách této metody záznamu dramatu. Román by takovýto způsob využití postihl v jediném ohledu, a sice v tom, že by pak byl dosti krátký. Potřebná disciplína, nutnost držet se tématu (nemluvě o povědomí, co vlastně jeho tématem

je), stručnost a nutnost udržení pozornosti publika by mohla román ovlivnit jenom k lepšímu. Hra musí být napsána precizně, protože jinak by publikum prostě odešlo. Když se v ní odbočuje od tématu, zdlouhavě diskutuje nebo přednáší, publikum se začne ošívat. Nepředstavujte si prosím, že tento způsob psaní navrhuji pro všechny typy románu. Kontemplativní román, román, využívající charakterizace postav skrze jejich analýzu, či filozofické rozpravy by touto formou zůstaly nedotčeny.
Tento problém se v současné době zdá být přístupný a pochopitelný, neboť román na sebe už několik posledních let čím dál častěji nabírá atributy dramatu. Jednoznačná, objektivní forma, jejímž směrem se moderní román ubírá, nejenže ukazuje směrem k dramatu, ale zdá se, že se mu do-konce nevědomky přibližuje. Když čteme objektivní román, odvíjí se nám v hlavě jako divadelní hra. No dobrá, tak proč ho nenapsat tak, abyste se pak na ni mohli přijít podívat do divadla? Tento experiment je tedy jen logickým vyústěním vývoje, kterým román mimoděk prošel.
Vyjádření posledního argumentu ve prospěch této formy bude poněkud obtížnější. Ať už je k tomu vedou jakékoli důvody (kromě toho vypočítáváním důkazů by se jen vyvolal spor), mají autoři poslední dobou sklon zaobírat se takovými tématy a takovými výjevy, které mohou co nejsnáze pochopit a prožít skupiny lidí. V životě nás potkává celá řada zážitků, které nelze pochopit o samotě. Jednotlivec nemůže pochopit válku, stejně jako nemůže pochopit celou řadu náboženských prožitků. Člověk, sedící osaměle v pohodlném ušáku, pochopí rozvášněný dav jen velmi těžko, když se však sám ocitne v jeho středu, v pochopení mu už nic nebrání. Těžko přistihnete člověka, který v rádiu poslouchá přenos zápasu v boxu, že by vyskočil a začal pokřikovat na jednoho ze zápasníků, přesně tak by se ale zachoval, kdyby byl zápasu skutečně přítomen. Všechny příslušné zvuky má na dosah, chybí mu však úzký, téměř fyzický kontakt s ostatními diváky zápasu. Člověk, který si při malé lampičce čte Čekání na Leftyho, nikde ani zdaleka nezažije totéž, co by zažil, kdyby se silou této hry nechal unést obklopen ostatními diváky. Vzpomínám si na jedno improvizační představení divadla Theatre Union v San Francisku. Kdyby se ta hra četla, byla by naprosto nesrozumitelná, protože sestávala z hekání, výkřiků a útržků vět; když jsme se však na ni dívali, a kolem nás se na ni dívali ještě další a další, naskočila nám husí kůže, cítili jsme se přímo vtaženi do skupiny lidí, která ji hrála.
Pokud je pravda, a já se domnívám, že je, že cílem současného romanopisce je popisovat témata, nejintenzivněji vnímaná ve skupinách, pak tím, že svá díla staví tak, že je nelze předkládat celým skupinám lidí, notně omezuje možnost porozumění svým pracím. Při čtení románu vstupují do hry jen autor, román a sám čtenář; zato shlédnutí divadelní hry se účastní autor, hra, herci a celé publikum, a každý z nich se na výsledném účinku nezaměnitelným způsobem podílí. Kniha O myších a lidech byla napsána na základě takovýchto plánů, úvah a východisek. Selhala, protože se nedala hrát; a nedala se hrát proto, protože jsem neměl dostatek znalostí a zkušeností s divadelním uměním. Časový rozvrh byl špatný, předěly mezi scénami špatně zvolené, některé scény se odchylovaly od tématu, a celá řada metod, v románu běžně vy-užívaných, které jsem v této knize použil, není na jevišti sdělná. Musel jsem ji tedy přepsat na hru, a ani teď nevím, jestli bude hratelná.
Skutečnost, že můj pokus selhal, ještě není důkazem, že taková kniha, jakou jsem si přál napsat, napsána být nemůže. Mám v úmyslu to zkusit znovu. Pokud by se to podařilo, zvýšil by se v řadách lidí, kteří doteď dávali přednost románům, zájem o divadlo. A pokud by takový experiment přestal být jen experimentem a stal by se užívanou, platnou formou, pak by nebylo vyloučeno, že by se román mohl poučit z přísnosti a sevřenosti dramatu, a drama by zároveň pod jeho vlivem mohlo dosáhnout větší otevřenosti, svobody a všestrannosti.

Moje krátké romány

Ještě nikdy jsem k žádné ze svých knih nepsal předmluvu, protože jsem se domníval, že by měly stát každá na vlastních nohou i za cenu, že budou trochu nejisté v kolenou. Když mě požádali, aby napsal drobnou stať k šesti krátkým románům, obsaženým v tomto svazku, měl jsem v první chvíli chuť to odmítnout. Když jsem pak začal přemýšlet o tom, jaké osudy je od jejich vzniku potkaly, překvapilo mě poznání, že to, co se děje s knížkou, se v mnoha ohledech podobá tomu, co se stává člověku.
Zmíněné knížky vznikaly s velkým časovým rozpětím. Když jsem

uzavřel práci na kterékoli z nich, uzavřela se tím i část mě samého. Je pravda, že dokud se píše, jsou spisovatel a jeho kniha jedno. Když je kniha dopsána, je to vlastně svým způsobem smrt, pro spisovatele záležitost smutná a bolestná. Pak se vrhne do nové knihy, a jako by s ní opět ožil, roste s ní a mění se, zahajuje nový život. Spisovatel, jako přelétavý milenec, na svou starou lásku rychle zapomene. Už není jeho: intimita
a překvapení vymizely. To jsem tušil i dřív, nečekal jsem však, že mé příběhy, vržené do okolního nepřátelského světa, budou žít vlastním životem. I ony mají své zkušenosti – rostou a mění se, nebo povadnou a zemřou, jako lidé. Nacházejí si přátele a dělají si nepřátele, a občas zajdou na nedostatek zájmu.
Ryzáčka jsem napsal už hodně dávno, naši rodinu tehdy postihlo trápení. Potkala nás první smrt. Rodina, o níž si každé dítě myslí, že je nesmrtelná, byla otřesena. Takové je možná první setkání s dospělostí. Nejprve přijde zoufalá otázka: "Proč?" A když se pak se smrtí smíříme, stane se z dítěte dospělý. Ryzáček byl pokusem (chcete-li, experimentem) o zachycení této ztráty a smíření a dospívání. Tou dobou už jsem publikoval tři knihy, ze žádné z nich se však nepodařilo rozprodat ani první vydání. Ani pro Ryzáčka jsem nemohl najít nakladatele. Znovu a znovu se mi vracel, až ho nakonec koupil odvážný redaktor časopisu The North American Review a zaplatil za něj devadesát dolarů, víc peněz, než kolik jsem si kdy dokázal představit. Oslavili jsme to skvělým večírkem!
Spisovateli stačí k povzbuzení do další práce byť i jen nepatrná špetička pochvaly, a když se mu nedostane ani té, naučí se vyžít z kyselých hroznů odmítání.
Pláň Tortillu jsem napsal po důkladném studiu legendy o králi Artušovi. Chtěl jsem jeho příběhy přenést do Montereye, do našeho města, a obdařit je přídechem folkloru. Výsledkem byla Pláň Tortilla.
I s ní to probíhalo jako obvykle. Odmítal ji jeden nakladatel za druhým, až ji nakonec vydal Pascal Covici. Jedním aspektem se však od mých předchozích knih odlišovala: nebyla ignorována. Obchodní komora v Monterey se v obavách z poklesu turistického ruchu odhodlala vydat prohlášení, že jde o lež a že v okolí žádní lidé tak pochybné pověsti nežijí. Obchodní komora mi nejspíš prokázala laskavost; knihy se rozprodala hned dvě vydání a mně se tím dostalo tak velké pobídky, že jsem ji málem nezvládl. Bál jsem se, že bych si mohl na takovou přízeň čtenářské obce zvyknout, a přitom jsem věděl, že nemůže trvat. Pak Pláň Tortillu koupila jistá filmová společnost a zaplatila za ni čtyři tisíce dolarů, ze kterých jsem já dostal tři tisíce šest set. To bylo celé jmění. Když pak tatáž společnost o několik let později dala svému nákupčímu vyhazov, jedním z přitěžujících důvodů byla také skutečnost, že koupil Pláň Tortillu. Tak ji od dané společnosti za ty původní čtyři tisíce odkoupil zpátky, a o pár let později ji prodal MGM za devadesát tisíc dolarů. Pro mě to bylo zadostiučinění, pro něj však hotový triumf.
Knihu O myších a lidech jsem se snažil napsat tak, aby se její dialogy daly hrát jako divadelní hra. Měl jsem ji už skoro dopsanou, když si ji naše štěně setra přivlastnilo, celou noc ji přežvykovalo a nadělalo z ní doslova a do písmene konfety. Nevím, do jaké míry by se první a druhá verze shodovaly. Také tato kniha byla částečně úspěšná, ale i ona si našla své nepřátele. Pak jsem ji přepsal na divadelní hru, a ta byla úspěšnější.
Mezi těmito novelkami bylo i několik dlouhých knih. Ty krátké pro mě byly rozcvičkou na ty dlouhé. Potom přišla válka a já napsal Měsíc zapadá, který byl oslavou trvanlivosti demokracie. Nemohl jsem tušit, že se dočká odsouzení. Psal jsem v ní o Němcích jakožto o lidech, ne nadlidech, a to bylo považováno za slabošské a nedostatečné. Moc jsem to nechápal, a dnes, kdy víme, že Němci byli opravdu jen lidé, že byli tudíž omylní, a dokonce porazitelní, mi to připadá přímo absurdní. Říkalo se, že prý o válce nic nevím, což byla naprostá pravda, jak mě však komanda z Park Avenue odhalila, to skutečně nevím.
Poté jsem přece jen kousek války jakožto válečný korespondent zahlédl, a následně jsem pak napsal novelku Na plechárně. To byl takový nostalgický kousek, napsal jsem ho pro vojáky, kteří mi říkali: "Napište něco veselého, co nebude o válce. Napište něco, co bychom si mohli přečíst. Války už máme plné zuby." Když tedy novela Na plechárně vyšla, dostalo se jí obvyklého kritického zacházení. Mrhal jsem čas lehkovážnými žertíky, místo abych psal o válce. Půl milionu výtisků však bylo rozdáno našim jednotkám, a pokud vím, nikdo si nestěžoval. Měli jsme tehdy spoustu válečně naladěných kritiků, mnohem bojovnějších, než byli sami vojáci.
V Mexiku jsem vyslechl příběh, který mě přiměl udělat velký krok zpátky v čase, až do dob Pláně Tortilly. Snažil jsem se ho zaznamenat jako lidové vyprávění,

dát mu stejný odstup a nadhled, jakými se taková vyprávění vyznačují. Nazval jsem ho Perla. Zpočátku to s ním také nevypadalo dobře, nakonec si ale přece jen nějaké přátele nebo alespoň známé našel. A to je z tohoto svazku všechno. Připadá mi zvláštní, že jsem prožil tolik životů. Když se tak k nim vracím, zdá se mi, že trvaly nekonečně dlouho, a zároveň jen pouhý okamžik.

Důvody

Před časem mě jistá univerzita požádala, abych jí vyhotovil sylabus svého díla. To slovo jsem do té doby neznal.
Ve slovníku jsem si našel, že "sylabus" znamená: stručný výtah, přehled témat a okruhů, heslovitý přehled myšlenkové stavby díla, jeho základní racionální či logická východiska. Zjednodušeně řečeno – co jste napsal a proč?
Někteří spisovatelé jsou možná před tím, než začnou psát, takovéto rozvahy schopni. Obávám se, že v mém případě jde spíše o racionalizaci až po dokončení celé práce, v tomto ohledu se tedy chovám spíše jako kritik než jako spisovatel. Jako byste se zeptali vězně: "Proč jsi tu vraždu spáchal?" Nejspíš by vám odpověděl: "Dejte mi chvilku na přemýšlení. No, nejspíš se mi ten chlap nelíbil, a taky jsem byl pěkně naštvanej." Dokáže přijít na to, proč to udělal, nedokáže se však rozpomenout na emocionální tlak, který ho přiměl sevřít v dlani nůž.
V případě svých prací mohu říct: "Určitě to bylo tak a tak." – Nejsem si však jistý, že to tak doopravdy bylo. U jedné knížky bych možná řekl: "Viděl jsem to a to, a to mě rozčililo." U jiné zas: "Byl to jen takový nápad, docela mě pobavil, tak jsem to napsal." A u další: "Je dost dobře možné, že jsem chtěl něco vysvětlit – něco, co mně samotnému nebylo jasné. Nejspíš jsem si myslel, že když o tom budu psát, tak to lépe pochopím."
Mým hlavním důvodem pro psaní ale nejspíš bude to, že mě to prostě baví. Když píšu, tak mi je dobře – mnohem lépe, než když nepíšu. Nacházím potěšení ve skladbě a zvuku a rytmu slov a vět, když se to všechno poskládá v jedno, ve "věc", která má charakter a atmosféru a emoce a stavbu a strukturu, dostaví se velmi příjemný pocit – uspokojení, jaké prožíváme po krásném a sdíleném milování. A pokud jsem cestou k němu musel překonat nějaké obtíže a nezdary, je pak mé uspokojení o to větší.
Pokud jde o má "základní racionální či logická východiska", řekl bych, že ani ta se neliší od obyčejného člověka, který prostě jen žije svůj život. Jako každý bych chtěl být dobrý a silný a ctnostný a moudrý a milovaný. Psaní je podle mého jen jednou z metod či způsobů komunikace s druhými lidmi; pohání nás k němu samota, do níž se rodíme. Možná doufáme, že se skrze psaní začleníme do lidského společenství. To, co někteří nacházejí v náboženství, nachází spisovatel ve svém umění, nebo čím to vlastně vládne – spojuje všechny malé a vyplašené a osamělé, ozdravuje je a přivádí na výsluní.
Jedna moje známá byla svými malými dcerami dotázána, kde se berou děti, a když se ujistila, že to opravdu chtějí vědět, tak jim to vylíčila. S vážnou tváří si ji vyposlechly až do samého konce. Maminka se jich pak zeptala: "Rozuměly jste všemu?"
Ozvala se ta starší: "Ano, už víme, co děláte, ale proč to děláte?"
Maminka se na chvíli zamyslela a pak jí odpověděla: "Protože nás to baví!"
A to je nejspíš i můj důvod. Moje práce mě prostě baví a vždycky bavila. Sám za sebe necítím žádnou potřebu hledat ještě nějaký další.

Kritikové z pohledu spisovatele

Můj vydavatel mi před časem s tím nejlepším úmyslem věnoval knihu s výstřižky téměř všech vyšlých recenzí jedné mé věci. Zpočátku jsem byl z četby toho tlustospisu zmatený. V mnoha případech tvrdil jeden kritik pravý opak toho, co říkal nějaký druhý; zastánci nové kritiky se rozepisovali archaickým jazykem, kterému jsem vůbec nerozuměl. Když jsem se do těch výstřižků ponořil, přemohla mě sklíčenost, protože se zdálo, že v kritice neexistují žádné zákonitosti. Čteny jedna po druhé, budily ve mně ty recenze strašlivý zmatek.
Stalo se dobrým zvykem, že spisovatel kritikovi, ať už byl ve své recenzi jakkoli drsný či zdánlivě nespravedlivý, zásadně neodpovídá. Když mě například

kritik z časopisu New Yorker napadal pro věty v mé hře, které jsme během zkoušek vyškrtali, věděl jsem, že představení nesledoval příliš pozorně a že si pak paměť osvěžoval ve scénáři, který jsme během zkoušek předělali. Ani mě nenapadlo se bránit. Tenhle esej také nepíšu na obranu. Spíše se v něm chci pokusit prozkoumat a snad i pochopit současnou americkou kritiku, nahlíženou tak, jak ji vidí spisovatelé.
V prvé řadě zapomínáme na jednu věc, a sice že kritik bývá hlavně spisovatel a že jeho předním zájmem je jeho vlastní kariéra. Je pak ještě stále s podivem, že každou recenzi staví tak, aby z ní čišela především jeho vlastní inteligence? Skoro každý kritik je spisovatel nebo se spisovatelem alespoň stát chce. Proto ho téměř vždy zastihneme při práci na románu nebo divadelní hře, nebo alespoň ve fázi, kdy je nosí v hlavě, a tak může proces psaní kritik ovlivnit podobu jeho vlastního díla. Recenzent, který nesnáší nudné knihy, může klidně sám napsat nudnou knihu. Recenzent divadelních her, vyhlášený neúprosnými nároky, může napsat, a pokud se pamatujeme, tak také napsal, divadelní hru, která porušuje až do posledního všechny standardy, které vyžadoval po ostatních autorech.
Také často zapomínáme, že i kritikové jsou jen lidé se všemi slabostmi a náladami smrtelníků. Jeden kritik mi kdysi vysvětlil, že mou práci tak ztrhal, protože měl právě hroznou kocovinu. Další, který do té doby nenechal na ničem nit suchou, považoval najednou skoro všechno za mistrovské veledílo. Vysvětlení bylo celkem snadné. Měl za sebou tři romány, které neuspěly, až jeho čtvrtému se dostalo dobrého přijetí, a to od základů změnilo jeho postoj. Další recenzent používá svoje zrození za neobvyklých okolností a ne právě obvyklým rodičům jako žluč, do níž namáčí svůj brk. A ještě jiný kritik z vlastní rozkolísanosti napadl román, pojednávající o homosexualitě, pro údajné gramatické chyby.
A na tohle zapomínáme ze všeho nejvíc. Každý píše tak, jaký je. Laskavý člověk píše laskavě. Nepříjemný píše nepříjemně. Šílený píše šíleně.
A moudrý člověk píše moudře. Nemáme nejmenší důvod se domnívat, že se toto staré ponaučení kromě spisovatelů nevztahuje také na kritiky.
Ve zkoumání dopadu osobního života na kritiku bychom klidně mohli zajít ještě dál. Můžeme předpokládat, že recenzent, kterému se v soukromí nedostává lásky, na ni bude pohlížet spatra; že bezdětný kritik nebude moc dobře snášet děti; že neúspěšný bude nenávidět úspěšné; že starý mládenec bude opovrhovat manželstvím; že unavenému a starému bude mládí a nadšení připadat nesnesitelné a že konzervativního pohorší jakýkoli pokus o experiment.
Při zkoumání současných amerických recenzentů bychom si měli také uvědomit, že jen málokterý kritik si představoval, že celá jeho kariéra bude spočívat v psaní recenzí. V mnoha případech jde jen o zajištění nutné obživy, dokud se nestane romanopiscem, dramatikem či básníkem, a pokud se v průběhu let ničím z toho nestane, musí si (jakkoli mocně tomu vzdoruje) vypěstovat zlobu vůči těm, kterým se to podařilo.
Pak mě ještě napadá, že každého začne jeho práce po čase unavovat, ať dělá co chce. Umím si tedy velmi dobře představit, že člověk, který musí kvůli výdělku číst jednu knihu za druhou, a pak další a další a další, začne všechny knihy po čase nenávidět. Divadelní kritik, který musí chodit na představení, místo aby si po večerech užíval soukromý či jinak společenský život, si pochopitelně může vypěstovat prudký odpor vůči divadlu. A že to není jenom domněnka.
Zamysleme se však nad úspěchem v rámci kritiky. Hlavním kritériem je vybudování čtenářské obce, čím větší, tím lepší. K tomu je zapotřebí, aby si kritik získal pozornost veřejnosti, a tak jako lidi zajímá spíš násilí než klid, spíše vraždy a nehody než jednotvárnost, spíše rozvody než manželství, stejně tak čtou s větší dychtivostí prudké a ničivé výpady než chválu. Jeden kritik proslul tím, že prohlašoval Danteho, Goetha a Shake-speara za literární břídily. Žil z toho celá léta. Všichni ho považovali za excentrika.
Po čtení příliš velkého množství recenzí dochází nutně k jistým vše-obecným tendencím.
Recenzentovi se většinou líbí předchozí kniha či divadelní hra autora více než ta současná, ta předchozí se mu však nelíbila tolik jako ta, co jí předcházela. Když si takový autor přečte recenze jednoho kritika za delší časové období, dospěje nutně k názoru, že začal nikde a nedostal se nikam. Naopak neustále klouže o krok zpátky. Recenzenti divadelních her mají velikou moc při rozhodování, zda ta která hra přežije či nikoli. Na druhou stranu recenzenti knih nemají na budoucí úspěch či neúspěch knihy téměř žádný vliv. Před několika lety vložil jistý nakladatel do každé knihy, kterou distribuoval, korespondenční lístek s několika otázkami, který mu měli čtenáři poslat zpátky. Z jejich odpovědí pak zjistil, že tři procenta čtenářů si knihu koupila na základě reklamy, dvě procenta na základě recenzí a devadesát pět procent proto, že jim o ní někdo řekl. Kulturní rubrika jednoho celonárodního magazínu se v průběhu asi

deseti let vrhla na každou mou knihu s prudkostí přesahující volání povinnosti, ba i nenávisti. Onen magazín má obrovský náklad, a přesto se jeho kampaně na prodeji mých knih nijak zvlášť "příznivě" neprojevily.
Do značné míry jsem zde hovořil o nepříznivých kritikách. Spisovatel se však daleko víc kroutí u příznivé recenze, ve které její autor nepostihl hlavní myšlenku díla. Vzpomínám si na neobyčejně příznivé recenze, ze kterých jsem byl hrozně smutný, protože onen kritik vůbec nepochopil,
o čem jsem to vlastně psal.
Jaká je vůbec, z hlediska spisovatele, úloha takového kritika? Někteří kritikové se domnívají, že spisovatelům ukazují cestu, po níž by měli kráčet, a pak je trestají, pokud se z ní odchýlí. Taková pomoc je spisovatelům k ničemu, protože těžko bude někdo přepisovat už vydanou knihu tak, aby se komusi zalíbila.
Měl by tedy kritik být spíše zprostředkovatelem mezi spisovatelem
a čtenářem? To nevím, ale domnívám se, že pokud někdo nedokáže psát sdostatek jasně, aby mu čtenář porozuměl, kritik mu těžko pomůže jeho texty vyjasnit. Je snad kritik dopravním strážníkem literatury? Je snad tím, kdo odděluje zrno od plev? Různí kritikové si sami přisuzují nejrůznější role. Jeden divadelní kritik, který si v Německu konce minulého století nejspíš ohromně užíval, neshledal od té doby už vůbec nic zajímavým. Další recenzent z jednoho časopisu dává přednost čemukoli, co bylo původně napsáno ve francouzštině.
Musím přiznat, že mě docela pobavilo, kolik kritiků se stalá o nesmrtelnost. Kolik jich vyhrožuje spisovateli smrtelností. Dokonce přesvědčili řadu našich nejlepších žijících spisovatelů, jak důležitá je nesmrtelnost jejich děl, takže se teď jako malé děti handrkují o přesnou podobu nápisů na náhrobních kamenech. Naskýtá se nám tak velmi smutný pohled na jinak vynikající muže, kteří by přece měli vědět, že literární nesmrtelnost je relativní záležitost, o níž rozhodne až nepředvídatelná budoucnost. V minulosti se až příliš často stávalo, takže nás to ani do budoucna nemine, že spisovatel, jemuž se dostává největšího ohlasu padesát let po smrti, byl za svého života neznámý či nepřijatelný. Nesmrtelný autor budoucnosti tak může být klidně někdo, koho současný kritik vůbec nezná či nepokládá za významného.
Bylo by velmi zajímavé, kdyby se dobrý a inteligentní kritik pokusil aplikovat své umění na práce jiného kolegy-kritika. Domnívám se, že kdyby tak skutečně učinil, zjistil by, že takový recenzent není vůbec objektivní, nýbrž že podléhá stejným ctnostem a neřestem jako všichni ostatní spisovatelé. Netvrdím, že by se kritikové měli změnit; změnit by se měl jen náš postoj vůči nim. Chudinkové, o nich nikdo recenze nepíše.

Několik nahodilých myšlenek o knížkách

Dnešní doba je dobou obalů. Všechno od vycpaných blech po lokomotivy se balí. Obaly tak zvolna a nenápadně začínají být důležitější než jejich obsah. A proč ne, když moderní zákazník kupuje především obal?
U amerických knih jde především o obaly, a je dost pravděpodobné, že zásady, které platí u léků a potravinových konzerv, platí i u knih. Když dáte úplně stejnou pilulku do žlutých krabiček a do bílých krabiček, zákazník si koupí žluté krabičky.
Knihy mohou mít tři druhy obalů – takové, které upoutají čtenáře jako květiny lákající hmyz, takové, které svou strohostí a nudností naznačují, že je kniha závažná (neboť vše závažné je obecně považováno za nudné), a nakonec takové, které použitými ilustracemi o obsahu knihy záměrně lžou. Všem jde přitom jen a jen o upoutání pozornosti.
Vydavatelé se řídí zásadou, že když jsou vedle sebe nabízeny půlkilová a kilová kniha, ta těžší a silnější je zásadně také žádanější. Uplatňují se tu tytéž instinkty, které velí dítěti vyměnit pěticent za deseticent. Tlusté knihy jsou žádanější než lehké a tenké, a to bez ohledu na obsah.
Vzhledem k této poslední skutečnosti jsem svému vydavateli navrhl několik zásahů, on je však z čiré hlouposti odmítl uskutečnit. Kdyby se desky vyráběly z olova, vyřešil by se tím problém váhy. A kdyby se knihy tiskly na krajíce žitného chleba, byly by mnohem silnější. Chlebové knihy by dále řešily ještě jeden problém. Čtenář by nikdy nezapomněl, kam až dočetl, protože by každou stránku po přečtení ihned zkonzumoval;
a neměli bychom problém ani s ušlými zisky, způsobenými půjčováním knih. Krom toho lidé při čtení rádi jedí. Zaměstnanec veřejné knihovny v anglickém Birminghamu před několika lety naprosto vážně vyzýval čtenáře, navštěvující

jejich knihovnu, aby jako záložky do knih nepoužívali plátky slaniny či uzené ryby, neboť stránky knihy nasákly tukem a nepříjemný zápach by mohl odradit budoucí čtenáře. Záložky by nám v našem pokusu skýtaly docela dost možností – mohli bychom do chlebových knih vkládat sáčky s marmeládou nebo na předsádku knihy lepidlem přichytit balení játrové paštičky.
Vrátím se však k praktické stránce tohoto problému. Před časem vyšly ve Francii překlady několika mých knih. Vazba nebyla látková, nýbrž černé lamino, a použité ilustrace byl jasné a svěží a okouzlující. První, co člověka napadne, je: "Proč nemůžeme takové obaly udělat i tady v Americe?" Odpověď je, že pak by ty knihy nikdo nekupoval. Naučili jsme náš národ, aby při koupi hleděl na jiné kvality. Náklady na výrobu stouply tak prudce, že se do inovací může pustit či pustí jen takový vydavatel, který nehodlá u knih zůstat věčně. Také náklad je velmi důležitý. Už proto se naši nakladatelé odmítají pustit do jakýchkoli převratných experimentů. Také knižní kluby, ať už to přiznají, nebo ne, netouží po žádném extrému. Uzavřely totiž nepsanou dohodu s miliony svých předplatitelů, že jim nikdy nezpůsobí šok či překvapení tím, že by se nějak výrazněji odchýlily od průměrnosti. A v neposlední řadě brání inovaci knih také jejich cena. Taková knížka vás dnes vyjde na tři a půl, čtyři dolary. Pokud vám po zaplacení daní a všech nutných výdajů zbyly čtyři dolary, znamená to, že jste (byť možná jen dočasně) solventní. Pokud jste solventní dostatečně dlouho, budete nejspíš také konzervativní,
a pokud jste konzervativní, tak v žádném případě nedůvěřujete novým výmyslům či experimentům. Ony francouzské knížky, o kterých jsem tu mluvil, vypadaly jinak než ostatní knížky. Něco s nimi zřejmě nebylo v pořádku.
K žádným změnám nemůže dojít rychle a naráz. Historický román musí mít za každou cenu přebal s citacemi z recenzí a také ilustrace, jež by naznačovaly, že sex byl v oněch dobách lepší a rozšířenější než dnes. "Seriózní" román musí mít přebal vyvedený v nudných barvách, beze stopy radosti, aby člověka v jeho závažné čtenářské povinnosti nic nerozptylovalo. Humoristická kniha musí mít na obalu rozesmátého muže, ženu nebo kocoura. Tím je jasně řečeno, že H. Allen Smith je vtipný,
a pokud víte, že je vtipný, tak se mu budete smát.
Možná že knihu dělají citace. Vzpomínám si na jednu knížku, ve které stála tato věta: "Pak šli spolu do postele." V citaci však stálo, že se čtenář může těšit na "noc plnou vášní". Jednou možná nadejde doba, kdy nebude třeba číst knihy. Citace by se mohly samostatně prodávat, dalo by se na tom dobře zbohatnout, a pokud by se pak z nich ještě udělal výtah, měli bychom v rukách jen to nejlepší ze všech knih.
Já osobně přebaly nesnáším. Pokaždé mám tendenci je co nejrychleji stáhnout a někam zahodit. Jenom se mačkají a překážejí. Původně nejspíš sloužily jako obaly a také jako ochrana knih před špinavýma rukama eventuálních zákazníků. Proč nemohou v knihkupectvích vystavovat jeden výtisk jako vzorek, a ten zabalit do celofánového přebalu? K čemu je takový přebal dobrý kromě toho, že zvyšuje náklady na výrobu knihy? To by mě vážně zajímalo. A proč se knihy váží do plátna? Prý se tím výroba strašně prodražuje. Nebylo by lakované lamino daleko odolnější a levnější? Nesnižuje náhodou stále rostoucí cena knih jejich prodejnost? Knížky, co stávaly dva dolary padesát, teď stojí čtyři.
Taky se mi stalo, že jsem strhl a zahodil přebal, protože mi překážel, pak jsem ho ale musel jít znovu vyhledat, protože jsem si chtěl přečíst něco o autorovi. Copak by jeho životopis nemohl být uvnitř knihy jako její nedílná součást?
Za sebe mohu říct, že by se mi líbilo, kdyby knížky stály tak pětadvacet centů. Běžné vydání při své současné ceně totiž v lidech vyvolává jistou míru sobectví. Takové knihy se musejí schraňovat a vystavovat na policích. Stávají se majetkem, a majetek je třeba chránit. Musím mít dokonalý přehled o tom, kdo si ode mě tu kterou knihu půjčil, a musím také dohlédnout na to, aby mi ji zase vrátil. Nevrácené knihy už zničily celou řadu přátelství. S levnými knížkami by to bylo právě naopak. Naložili byste jich svému příteli plnou náruč a pak byste mu řekli: "Až si je přečteš, tak je dej dál." To by bylo moc pěkné.
Nevím, kolik spisovatelů nahlíží na knížky stejně jako já. Já nemám rád knížky pro ně samé. Mám ve svém okolí rád určité knihy, abych se na ně mohl odvolávat, ale pouze jako na text. Nikdy jsem knihy nesbíral pro jejich vzhled. Nikdy jsem nechtěl ani jsem si nikdy neřekl o signovaný výtisk. Jistě že se zalíbením spočinu na stěnách knihovny, vyložené pěkně vázanými knihami, to je pak ale pro mě výtvarné umění a ne literatura. Ty nejkrásnější svazky nikdo nikdy neotevřel, nejcennější první vydání ani nemají rozřezané stránky. Já osobně bych měl mnohem raději tisíce levných, očtených knih s oslíma ušima, uložených v uzavřených skříňkách, do jakých se dávají gramodesky. Knihu také daleko snáze najdete podle lístku v registratuře, než když si kvůli ní musíte vylézt na židli a pamatujete

si o ní jen to, že byla pěkně zelená. A že je až v horní polici. Knížka je nakonec hnědá a vy ji najdete, až když o ni ztratíte všechen zájem, schovanou za šikmo stojícím Ilustrovaným Londýnem, do kterého jste se přece chtěli už dávno znovu podívat. Ne, pokud mají být knihy skutečně šikovně při ruce, hodí se k tomu nejlépe katalogové lístky.
Knize jako takové se dostalo aury magického, posvátného a nedotknutelného předmětu v dobách, kdy bylo knih jen opravdu pomálu a kdy je vlastnili buď velmi bohatí, nebo velmi vzdělaní. Kniha byla tehdy jedinou branou mysli do světa vzdálených míst a nového myšlení. Kniha, sloužící jako talisman, byla jediným způsobem, jak mohl člověk vykročit mimo sebe sama. Svou jedinečnost si zachovala i dnes, kdy jí konkurenci dělají desky, rádio, televize a film, a to je báječné. Kniha je v jistém ohledu posvátná. Diktátor může zabíjet a mučit lidi, může se uchýlit k jakékoli krutovládě a být za to nenáviděn, projevem nejvyšší možné krutosti je však pálení knih. Něco takového nemůžeme odpustit. Využití knih k propagandě je působivější a účinnější než využití kteréhokoli jiného média. Rozhlasové vysílání nemá moc velkou autoritu, kniha však nikdy nelže. Novinám lidé automaticky nedůvěřují. Stejně automaticky však důvěřují knihám. Je to divné, ale je to tak. Z nesvobodných oblastí celého světa, kde dochází k cenzuře, nám přicházejí prosby, ne však o rádia, ne o noviny
a letáky. Všechny do jednoho prosí o knihy. Knihám se věří, i když už se nevěří ničemu jinému. Proto se také divím, že různé vlády nevyužívají knih častěji, než se tomu skutečně děje. Kniha je chráněna a předávána dál. Na to, aby někdo zničil knihu, ji už musí skutečně velmi silně nenávidět. Zničit knihu je totéž jako dopustit se vraždy. Také čím dál silnější cenzuře a kontrole, jež prý mají být pro dobro lidu, se knihám daří obdivuhodně unikat. Obraz může být klidně rozřezán na nudličky, avšak proti jakýmkoli omezením, týkajícím se knih, se bojuje až do posledního dechu.
Zajímalo by mě, jaká čeká knihy budoucnost. Dokáží i nadále konkurovat rychlým, levným a snadným formám zábavy, jež nevyžadují čtení ani přemýšlení? Musím říct, že ano, nebo alespoň některým z nich se to daří. Mnoho knih se dnes píše s výhledem na filmové zpracování. Říká se, že někteří nakladatelé knihu vůbec nevydají, pokud jim nekyne naděje na odprodej práv filmové společnosti. A dokonce i sám spisovatel občas
funguje zčásti jako autor, a zčásti jako obchodník. Žádá se po něm, aby postával v knihkupectvích a svým jménem propagoval ekonomický produkt. Žádá se po něm, aby jako cvičená opice chodil do televizních pořadů. Žádá se po něm, aby svůj soukromý život, intimní život a postavu, dokonce i své ochlupení, vystavil na odiv zastřeným pohledům potenciálních čtenářů. Pokud toto vše nečiní, prý tím svou knihu podráží. Je považován za nespolečenského, když nechce dovolit obrázkovým časopisům, aby na křídovém papíru otiskly obrazovou reportáž o tom, jak snídá,
a také fotky jeho manželky či manželek.
Domnívám se, že kniha nemůže se svými konkurenty bojovat jejich prostředky. Na druhou stranu ani oni nemohou bojovat s knihou jejími prostředky. Žádná jiná forma kromě hudby nemůže tak "rozjitřit mysl
a city". Film může být jen sotva někomu drahý tak, jako je nám drahá naše zamilovaná knížka. Žádný televizní pořad nám není takovým přítelem, jakým je nám kniha. A žádná jiná forma (opět s výjimkou hudby) nás nevyzývá k spolupodílení se tak jako kniha.
To jsem se tedy od problému vzhledu knih dostal pěkně daleko. Moc toho o jejich výrobě nevím. Podle mého by se fyzická podoba knihy měla co nejvíce přibližovat její podobě vnitřní. Měli bychom mít vřelé knihy
a chladné knihy, veselé knihy a vážné knihy. Je-li kniha plná bolesti, ať je bolest cítit i z jejího vzhledu a barevného provedení, je-li krásná a chytrá, mělo by se to projevit i na jejím přebalu. Tak jako by titul měl vystihovat podstatu knihy, měl by ji vystihovat i její vzhled.
Teorie o žluté krabičce na léky v dlouhodobém měřítku knihám nejspíš trošku prospěje, protože knihy musejí být v jistém ohledu pravdivé
a reklama je ze své podstaty převážně nepravdivá. Žlutá krabička nutí zákazníka polykat placebo, které mu dokonce navzdory všemu může
i prospět. Kniha je intimní záležitost. Knihy si čteme, jen když jsme sami. Žádné skupinové publikum vám neřekne, kdy se máte smát a kdy plakat. Je to spojení vás dvou a v tomto ohledu je jedinečné.
Proto si myslím, že by kniha měla být ráda, že je svírána v dlaních,
a měla by těšit oko čtenářovo. Měla by být takové velikosti a úpravy, aby se dobře držela a dobře četla. Její cena by měla být dostatečně nízká, abychom se jejím nákupem nedopouštěli zločinu na národním hospodářství. Nemám na mysli knížky, které jsou jen předchůdkyněmi jakéhosi filmu, ale knížky, které byly

napsány jako knihy a nic jiného než knihy. Kniha v sobě nese cosi nepřevoditelného. Je sama sebou, je jedním z opravdových zázraků, jež náš druh stvořil.

Proslov u příležitosti převzetí Nobelovy ceny

Děkuji švédské Akademii, že mou práci shledala hodnou této nejvyšší pocty. V hloubi duše možná trochu pochybuji o tom, že si zasloužím být oceněn Nobelovou cenou na úkor všech ostatních mužů pera, mužů, které chovám v nejvyšší úctě a vážnosti – na druhou stranu mám velikou radost a jsem ohromně pyšný, že ji mám sám pro sebe.
Je zde zvykem, že oceněný prosloví několik akademických či osobních poznámek k podstatě a dalšímu směřování literatury. Já si však myslím, že by bylo vhodnější tento okamžik využít k úvaze o povinnostech
a závazcích literárních tvůrců.
Nobelova cena i místo, na kterém se teď nacházím, se těší takovému věhlasu, že mě nutí nepištět tu jako vděčná a ustrašená myška, nýbrž zařvat jako lev pýchou na své povolání a na všechny ty velké a skvělé osobnosti, které se mu věnovaly v předchozích věcích.
Literatura nebyla výdobytkem bledého a zženštilého kritického kněžstva, jež si v prázdných chrámech zpívalo své žalozpěvy, nebyla ani hračkou pro vybrané muže, žijící v ústraní, žebravé mnichy věčného zoufalství.
Literatura je tak stará jako sama řeč. Vyrostla z vnitřní lidské potřeby a od té doby se vůbec nezměnila, snad jen v tom, že je nám jí dnes zapotřebí ještě více. Autoři, bardové, spisovatelé nestojí mimo společnost, nejsou od ní odloučeni. Jejich poslání, povinnosti a úkoly byly od samého počátku určovány naším druhem.
Lidstvo má za sebou temné a tragické časy zmatku. Když tu hovořil můj slavný předchůdce William Faulkner, nazval tuto skutečnost tragédií všeobecného fyzického strachu, který jsme potlačovali už tak dlouho, že jsme tím umlčeli našeho ducha, a jediné, o čem stálo za to ještě psát, bylo lidské srdce, bojující samo se sebou. Faulkner si více než jiní uvědomoval lidskou odolnost i lidské slabosti. Věděl, že právo spisovatele na
existenci sestává především z porozumění a odhalování tohoto strachu.
To není žádná novinka. Odvěký úkol spisovatele se nijak nezměnil.
I dnes je jeho úkolem odhalovat naše bolestné chyby a poklesky, vytahovat na světlo naše temné a nebezpečné sny, abychom na sobě mohli pracovat.
Dále je jeho úkolem vyznat a oslavit nepochybnou velikost lidského srdce a ducha – statečnost při porážce, odvahu, soucit a lásku. Toto jsou barevné korouhve naděje v naší nekonečné válce proti slabosti a zoufalství. Jsem toho názoru, že spisovatel, který není vnitřně přesvědčen, že se
člověk může stát dokonalejším, není věci oddán a nemá v literatuře místo.
Náš současný strach je důsledkem prudkého rozvoje našich vědomostí a zacházení s jistými nebezpečnými prvky našeho hmotného světa. Je pravda, že ostatní oblasti porozumění dosud nedohnaly tempo vývoje v této sféře, nemáme však důvod se domnívat, že jej nakonec nedoženou, ba dokonce nepředeženou. K povinnostem spisovatele pak patří učinit pro tento vývoj vše, co je v jeho silách. Lidstvo má za sebou dlouhou a vznešenou minulost, kdy dokázalo hrdě vzdorovat všem svým přirozeným nepřátelům, často s výhledem na téměř jistou porážku či vyhynutí, a proto bychom byli zbabělí a hloupí, kdybychom toto bojiště opustili právě v předvečer našeho potenciálně největšího vítězství.
Pochopitelně jsem si přečetl životopis Alfreda Nobela; podle knih to byl přemýšlivý samotář. Dovedl k dokonalosti uvolnění výbušné síly, která může být využita pro dobro, tvořivě, anebo ničivě, pro zlo, jež však sama nemá svědomí ani schopnost rozhodování, a proto si nemůže vybrat.
Nobel byl svědkem krutého a krvavého zneužití svého objevu. Možná dokonce odhadl, k jakým koncům může jeho bádání vést – k nekonečnému násilí, naprosté zkáze. Někteří tvrdí, že se z něj stal ke konci cynik, já tomu však nevěřím. Domnívám se, že se snažil objevit nějaký způsob, jak možnou zkázu uhlídat, mít jakousi bezpečnostní pojistku. A také se domnívám, že ji nakonec objevil v lidské mysli a v lidském duchu.
Jeho myšlení se jasně odráží v oblastech, za něž je tato cena udělována. Všechny se totiž zaobírají dalším poznáváním člověka a tohoto světa – týkají se porozumění a komunikace, což jsou zároveň hlavní úkoly literatury. Je udělována

také za prokázanou vůli ke smíru, jež je vyvrcholením všech ostatních lidských vlastností.
Necelých padesát let po jeho smrti se brány přírody odemkly, a my tak byli postaveni před strašlivou volbu. Přivlastnili jsme si celou řadu schopností, dříve přičítaných pouze Bohu. Plni strachu a nepřipraveni na možné následky jsme se zmocnili vlády nad životem a smrtí celého světa živoucích tvorů. Ono nebezpečí i sláva a volba spočívají v rukách člověka. Nyní nás čeká zkouška našeho směřování k dokonalosti.
Nadáni božskými možnostmi musíme nyní v sobě najít zodpovědnost a moudrost, jež měla božstva, ke kterým jsme se modlívali. Člověk se stal sám sobě tou největší hrozbou i jedinou nadějí. A tak můžeme nyní parafrázovat slova apoštola Jana: I bylo slovo, a to slovo bylo u člověka, a to slovo bylo člověk.

V Salinasu se pořád něco děje

Moje první vzpomínky na Salinas jsou tak popletené, že ani sám nevím, co si opravdu pamatuji, a co mi řekli, že si pamatuji. Ohledně zemětřesení v roce 1906 mám celkem jasno. Tatínek mě vzal na Hlavní třídu a já si vzpomínám, jak se tam fasády cihlových domů rozlily až do vozovky. Našemu dřevěnému domu se nic nestalo, ani komín nespadl, jen se otočil kolem vlastní osy. Nejzřetelnější vzpomínku mám na gramofon, náš vůbec první, který jsme dostali za to, že jsme si na dva roky dopředu předplatili časopis Hlas San Franciska. Tak ten se tehdy svezl z police
a rozbil na padrť. Salinas měl v té době dva a půl tisíce obyvatel, plánovači však sebejistě předpovídali, že jednou doroste do pětitisícové metropole.
Salinas vždy dbal na tradice a naše město nikdy jedinou spáchanou křivdu neodpustilo a nezapomnělo na ni. Když se například 4. července roku 1900 konal závod s hasičskými hadicemi proti nedalekému Watsonvillu, týmu Salinasu se podařilo hadice pěkně rozvinout a měl už podstatný náskok, když ke svému zděšení zjistil, že kdosi opiloval závity na spojovacích objímkách. Nemohl tak jednotlivé hadice spojit a začít jimi stříkat, takže závod prohrál. Watsonville očividně podváděl. Ještě po deseti letech stačilo zmínit se o tomto incidentu v hospodě, a rvačka byla na spadnutí. I já jsem považoval obyvatele Watsonvillu za cizáky a podvodníky. Nevěřil bych jim ani náhodou.
Stará královská cesta, zvaná Camino Real, která se táhne přes celou Kalifornii, šplhá kousek od nás po stěně údolí vzhůru a Salinasu se z dobrého důvodu vyhýbá. V místech, kde později vznikl Salinas, bývaly zarostlé bažiny, které koncem léta vysychaly a zanechávaly po sobě vrstvy zásaditých chemikálií. Právě jejich vzhled, podobný soli, dal našemu městu jméno. Dostavníky, které po královské cestě jezdily, stavěly pravidelně v Natividadu, příjemném, výše položeném městečku v podhůří Gabilanu, kde už nebyly ani mlhy, ani bažiny, ani komáři, a kde nevály ani každodenní úporné vichry, typické pro střed údolí. V Natividadu byla malá střední škola, nejspíš jedna z prvních v celé Kalifornii.
Těžko kdo pochopí myšlenkové pochody druhého člověka. Kdosi si v té naší bažině postavil kovárnu, a kolem té se pak začaly shlukovat další domky. Pak vznikla Hlavní třída a také malé mostky přes odpornou,
temnou bažinu. Salinas, vznikající na krajně nepravděpodobném a ne-vhodném místě, nakonec přežil a Natividad zanikl. Škola z vepřovic přišla o střechu a okna. Z královské cesty se stala prašná venkovská cesta.
Když jsem tam žil já, byla už většina bažiny zasypaná, část jí ale přece jen zbývala, takže se nocemi rozléhalo kuňkání žab. Teprve jako skoro dospělý jsem pochopil, že ticho neznamená tiché žabí kvákání.
Salinas nebyl nikdy moc pěkné město. Přijal na sebe temnotu okolních bažin. Často se nad ním převalovala šedá mlha a údolím neustále fičel chladný a zoufale monotónní vítr. Hory na obou stranách údolí byly nádherné, Salinas však nebyl a my to věděli. Možná právě proto ho prostupovala lehce neurvalá průbojnost, energie, jež jako by měla kompenzovat čísi provinění. Motto dal našemu městu jeden reportér, který předběhl svou dobu. Zní totiž: "Salinas jest." Nevím, co to znamená, ale rozhodně je úderné.
Když byly bažiny odvodněny a světu se vyjevilo černé páchnoucí bahno, ukázalo se, že je zdejší půda neuvěřitelně úrodná. Salinas tak zbohatl, stal se v přepočtu na hlavu nejbohatším společenstvím na světě, tak nám to alespoň říkali. Klidně to i mohla být pravda. Obyvatelé Salinasu
o tom nikdy nepochybovali, i když už jsme pak byli na mizině. Město se skládalo

z dřevěných domů, bylo obchodním centrem údolí a společenským centrem celého nám známého světa.
Také mělo zvláštní a pokrokovou společenskou strukturu. Úplně nejvýš stáli Lidé Dobytka, potomci prvních rodin, které přišli do Salinaského údolí, a jelikož jezdili na koni a živobytí si získávali ze šlechtických zdrojů, z půdy a dobytka, byli právem považováni za šlechtu. Jejich postavení bylo, podobně jako u příslušníků anglické královské rodiny, naprosto nenapadnutelné. Pak k nám z Nizozemí přijel Claus Spreckels a postavil tu Továrnu na Cukr (s velkými písmeny), rovinaté oblasti údolí osázel cukrovou řepou a Lidé Cukru se domohli nebývalého majetku. Byli hrozně povýšení, to je pravda, ale zato byli solventní. Lidé Dobytka se nad nimi ofrňovali, jenomže nakonec jako každá šlechta pochopili, že konečnou autoritou není krev, nýbrž peníze. Lidé Cukru by si ve společnosti nejspíš nevydobyli žádné postavení, kdyby se zeleným zlatem údolí nestal hlávkový salát. Tak vznikla další skupina povýšenců: Lidé Salátu. Lidé Cukru se přidali k Lidem Dobytka a začali nad ostatními ohrnovat nosy spolu s nimi. Lidé Salátu pak ohrnovali nosy nad Lidmi Mrkve, a ti se zase nechtěli přátelit s Lidmi Květáku. Celou tu dobu se město rozrůstalo, ulice se začaly rozbíhat do krajiny. Zemědělská půda byla rozparcelovaná. Salinas měl pět tisíc a pak deset tisíc obyvatel. Měli jsme cihlovou střední školu a ve zbrojnici Národní gardy se pořádaly taneční zábavy. A v létě jsme měli také rodeo, kterým jsme k nám lákali turisty.
Letní slavnosti začaly vlastně jako místní závodění. Naši strýci a i sportovněji založené tety se hlásili do soutěží v lasování. Rančeři z údolí přijížděli v sedlech zdobených stříbrem a jejich synové všem předváděli, jak to umí s nezkrocenými koňmi. Pak je pozvolna vystřídali profesionálové a ze soupeření se stal "show-business". Obyčejní honáci neměli dost času na to, aby dosáhli cirkusové dokonalosti profesionálů, a zakrátko k nám museli být dováženi i divocí koně a býci; syny z rodin Lynchových a Abernathyových a Bardinových nahradili klauni.
Ze všeho nejlépe si vzpomínám na to období Salinasu, kdy v něm ještě žilo něco mezi čtyřmi a pěti tisíci obyvatel. To jste šli po Hlavní třídě a mohli se zapovídat s kýmkoli, koho jste potkali. S policistou Tomem Meekem a se šerifem Nesbitem, s Jimem Bardinem, s panem Piodou, ředitelem Továrny na Cukr, a s kterýmkoli z nekonečného zástupů Hu-ghesů. Generace Portugalců a Švýcarů a Skandinávců se přerodily v Ame-ričany, takže jména jako Tavernetti a Sveresky a Anoitzbehere a Nissen už našim uším nezněla cize.
Zajímalo by mě, jestli v sobě všechna města mají něco z té černoty, z násilí, skrývajícího se jen těsně pod povrchem. Já jsem znal jenom to naše. Jsou všechna města plná temných zvěstí? Šeptalo se o jen vytušených, zamaskovaných vraždách, o krádežích v pozemkovém fondu. Když naše stará soudní budova vyhořela, povídalo se, že prý tamní záznamy byly pro jisté volené zástupce lidu už příliš nebezpečné. Ta černota, všechny ty šeptandy, které nikdo nikdy veřejně nevyslovil, jako by k nám přicházely z bažin; násilí a hrůza tiše bublaly těsně pod povrchem jako hnijící rostliny v černých vodách okolních mokřadů. Salinas nebyl v té době zrovna příjemným městem. Monterey bylo příjemné, ale Salinas ne. Možná to bylo tím větrem, který denně bičoval jeho obnažená nervová zakončení. Možná za to mohly ty měsíce husté pochmurné šedivé mlhy.
Lidé chtěli dosáhnout bohatství, a tak ho dosáhli, a pak si na něm seděli. Připadalo mi, že když se ho konečně domohli a koupili si nejlepší možné auto a podnikli nenáviděnou, avšak nutnou cestu po Evropě, byli najednou zklamaní a smutní, že už je po všem. V tu chvíli už jim nezbývalo nic než vydělávat další peníze. Do Monterey jezdila divadla, a do-konce i opera. V Carmelu měli zase spisovatele a malíře, v Salinasu však nic takového nebylo. Opravdovou kulturu nám zajišťovala pravidelná letní škola – William Jennings Bryan, Billy Sunday, Svět výtvarného umění, promítání ve velkém stanu s dřevěnými lavicemi. Všichni si vždycky koupili lístky na celý kurz, nejnavštěvovanější však pravidelně býval snímek, ve kterém Billy Sunday v boxerských rukavicích bojoval v ringu s ďáblem. Pan Rowling, učitel hry na housle, se celá léta snažil vdechnout život malému místnímu orchestru, město však chodilo radši poslouchat Joea Connera a jeho irské písničky. Pravda, čas od času jsme přece jen něco podnikli. Jednou přijela do městečka Del Monte, vzdáleného jenom třicet kilometrů, slavná pěvkyně Tetrazzini. My, žáčci základní školy, jsme se naučili italská slova písně "Santa Lucia", měli jsme je foneticky přepsaná na tabuli, a pak jsme, každý v ruce kytičku fialek, odjeli do Del Monte. Zazpívali jsme jí, hodili jsme jí fialky a smutně se vrátili domů. Byla to tlustá ženská v korzetu a celou dobu brečela. Nevzpomínám si, že by něco zpívala. Možná ji náš zpěv vyvedl z konceptu a ona se ve skutečnosti smála a ne brečela.
Jedné části Salinasu se říkalo Kidville. Žila tam a bouřlivě se množila chudina.

Děti z Kidville byly "lumpové od narození".
Andy byl z Kidville, byl to ale jeden z nejmilejších chlapců, jaké jsem kdy poznal. Tichý samotář, který chodil zásadně sám, přitom byl ale moc rád s ostatními. Když jste přišli na školní dvůr školy ve West Endu, jedno jak brzy, Andy už tam byl, seděl na bobku, opřený o dřevěný plot, čekal. Andy se rád brzy ráno procházel. Kdykoli došlo k nějakému rozruchu, Andy byl u toho, stál stranou, tichý, ale všudypřítomný. Když muži probírali nějaké soukromé záležitosti, říkali: "Odveďte odtud toho chlapce," a ten chlapec byl vždycky Andy. Všichni jsme byli zamilovaní do paní učitelky, co nás učila ve čtvrté třídě. Po čase se ukázalo, že je do ní zamilovaný i Andy, jenomže jako obvykle mlčel a nechával si to pro sebe.
V Salinasu bývalo kromě oslav, cirkusů a sem tam nějaké té vraždy i spousta dalších vzrušení. Zažili jsme však i pocit beznaděje, třeba když si jeden osamělý muž, který žil v maličkém domku na Castroville Street, strčil do úst obě hlavně pušky a palcem u nohy pak stiskl spoušť. Toho rána nebyl Andy na školním dvoře jako první, ale když konečně dorazil, přinesl s sebou nejúžasnější věc, jakou kdy který chlapec v Salinasu měl v držení. Měl ji v takovém tom pruhovaném sáčku, v jakém se prodávaly bonbony na váhu. Položil ho paní učitelce na katedru jako dárek. Tolik ji měl rád.
Pamatuji se, jak ten sáček otevřela a na katedru z něj vysypala lidské ucho; co bylo dál, už si ale nevzpomínám. Představa onoho hrůzného činu mi nejspíš v paměti vytvořila nepřekonatelnou překážku. Paní učitelka měla od toho dne vůči Andymu averzi, a to mu zlomilo srdce. Dal jí přece jediné ucho, které kdy on nebo kterýkoli jiný chlapec mohl mít.
V Salinasu jsme měli spoustu svérázných postaviček. Když si je teď vybavuji, vidím, že byli skutečně dost svérázní, tehdy jsem si ale myslel, že tak žijí všichni.
Měli jsme třeba Hladovce Andersona, o kterém se vědělo, že každý dolar obrátí pětkrát. Žili se ženou asi kilometr a půl za městem. Svou přezdívku si vysloužil, když si pozval několik tesařů, aby mu opravili střechu na domě. V poledne jim trvalo nějakých šest nebo sedm minut, než slezli ze střechy dolů, a když se tam konečně dostali, zjistili, že jim Hladovec mezitím snědl obědy. Tvrdil jim, že když tak dlouho nešli, myslel si, že nebudou chtít obědvat. Od toho dne mu nikdo neřekl jinak než Hladovec Anderson, a lidé o něm začali říkat, že je skrblík. Aby všem dokázal, že není, koupil si nablýskaný vůz značky Chalmers, jeho instinkty ho však nakonec přece jen přemohly. Auto si nechával v garáži ve městě, kam jezdil v bryčce tažené koněm. Ve městě se autem vždycky projel, pak ho zase zaparkoval a s koníkem odklapal zpátky na svou farmu.
Měli jsme tam také jednoho muže, který nosil dlouhé vlasy a vypadal velmi úctyhodně. Proslýchalo se, že je nosí dlouhé, protože má uříznuté špičky uší, což byl běžný trest za kradení ovcí.
A taky jsme měli skrblíky, spoustu skrblíků. Bůh ví, co byli ve skutečnosti zač, my jsme je však chtěli a potřebovali vidět jako skrblíky, představovali jsme si, jak si někde v skrytu přepočítávají zlaté mince a ukrývají nesčetné poklady. V těch dobách se ještě řada obchodů prováděla ve zlatě. Papírové bankovky budily nedůvěru, protože na ně lidé ještě nebyli zvyklí. Jeden z našich boháčů se vždycky nervozitou celý opotil, když měl zaplatit ve zlatě. Papírové bankovky ho tohoto bolestného trápení zbavily, protože to v jeho očích nebyly skutečné peníze.
Měli jsme také jednoho skutečně výstavního skrblíka, který nám poskytoval obrovské uspokojení. Teď už samozřejmě vím, že byl duševně chorý, tehdy to ale bylo jiné. Žil s manželkou a s dcerou v malém temném domku obklopeném sadem přímo uprostřed města. Všichni věděli, že je skrblík. Můj tatínek tehdy míval obchod s krmivem, a tenhle muž si u něj pravidelně kupoval dvě a půl kila drcené pšenice, což je cosi mezi moukou a otrubami. Každý týden si kupoval svou dávku drcené pšenice,
a to bylo také to jediné, co kdy koupil. Nic jiného jejich rodina nejedla, jen mačkanou pšenici a jablka.
Nejdřív zemřela jeho dcera, a rok nato i jeho manželka. Lékař, který jim podepisoval úmrtní list, údajně řekl (mám to až ze čtvrté ruky), že zemřely hlady. Takže v tom temném domku v sadu zůstal už jenom náš skrblík.
Pochopitelně se pro nás děti stal snadným terčem. Často jsme se v noci připlížili k oknu a pozorovali ho, jak si ve světle petrolejové lampy cosi zapisuje do obří účetní knihy. Čas od času vstal a začal komusi kázat, v domku ale nikdo jiný nebyl. Slyšeli jsme jeho hlas a viděli, jak gestikuluje, slovům jsme však porozumět nedokázali. Pak jsme odhalili ještě něco, co nám udělalo obrovskou radost. Když už seděl příliš dlouho, dokázali jsme ho vyburcovat tím, že jsme zlehka a jakoby strašidelně zaklepali na zeď domku. To pak hned vyskočil

a začal dlouze kázat, máchal pažemi a hrozil pěstí, tvář staženou bouřlivými emocemi, u úst pěnu. Když jsme ho takhle rozrušovali dost dlouho, začal se občas do-konce válet po podlaze. V Salinasu bylo pořád co dělat.
Jednoho dne zmizel a my byli moc smutní, protože jsme mysleli, že někam odjel. Jenže on neodjel. Byl pořád uvnitř a asi za deset dní ho tam někdo našel a koroner ho musel odvézt v gumové plachtě a dům vystříkat dezinfekcí.
Pak nás posedla zlatá horečka. Kopali jsme pod kořeny každého stromu v celém sadu. Podařilo se nám otevřít jedno z oken do domku, a tak jsme ho, s kapesníky přes obličej, prohledali. Našli jsme tam jeho účetní knihu a v ní věty jako "Boj bůh bum bác bylo bidlo bílé banky branky." Porozumět jim mohl snad jedině psychiatr, žádný však nebyl přizván. Chtěli jsme najít jeho tajné skrýše, ťukali jsme na zdi a dokonce vylomili několik prken z podlahy. Nakonec jsme to museli vzdát. Pak se jeden z jeho vzdálených příbuzných podíval na místo, které jsme opominuli, do sifonu pod výlevkou, a našel tam sáček od mouky a v něm pět tisíc dolarů ve zlatě. Ještě teď mi běhá mráz po zádech, když si pomyslím, že jsme ho mohli najít my. Byl by úplně změnil naše životy i životy našich rodičů.
Salinas měl dobře vyváženou směsici tajných uskupení – Spolek losů pro homosexuály, Dřevorubce světa, Pythiiny rytíře a později ještě Ko-lumbovy rytíře. My jsme byli zednářská rodina, tatínek byl zednář, a ma-minka byla členkou spolku Východní hvězda. Tatínek byl střední zednář, neměl tak vysokou hodnost jako někteří, měl však hodnost vyšší než mnoho ostatních. Některé jejich obřady byly podle všeho napůl veřejné, protože si naprosto jasně vzpomínám na Louise Schneidera, místního řezníka, malého, tlustého, brunátného, s mrožím knírem. Ještě teď ho vidím, jak sedí na trůně, myslím, že přináležel k řádu Královského rouna. Na sobě měl královský plášť s límcem z umělého hermelínu, a na hlavě zlatou korunu, posázenou drahokamy velikosti poloviny slepičího vejce. Jediné, co na něm nebylo královské, byly vykukující manžety modrých keprových kalhot a hranaté špičky jeho bot.
Salinas potkal osud, jaký jen tak nějaké město nepotká. Úrodná černá půda byla jedna věc, když se k tomu však ještě přidala mlha a chladné až studené počasí, které zde vytvářelo trvale sychravé klima, vznikly ideální podmínky pro pěstování hlávkového salátu, nejlepšího salátu na světě, několika úrod ročně, a to v době, kdy se salátu nikde jinde po celých Spojených státech nedařilo. Město si udělilo přízvisko "Salátová mísa světa" a nádražím projížděla nepřetržitá řada chladírenských vozů, směřujících do Chicaga a New Yorku. Podél trati stály dlouhé budovy, kde se salát balil, a místní ledař, který dřív na rameni přinášel jediný pětadvacetikilový blok, aby se mohla připravovat zmrzlina, si vydělal hotové jmění.
Začala veliká sháňka po pracovní síle. Přítomnost Filipínců, které jsme přivezli na sběr a čištění salátů, nezůstala bez povšimnutí. Filipínky k nám nesměly a tmaví, hbití drobní Filipínci, kteří žili a pracovali ve skupinkách po pěti až šesti, tak měli neustále problémy s takzvaně "bílými ženami". Když jste se pohádali s jedním z nich, měli jste jich za krkem rázem šest. Ve stejných skupinkách si společně kupovali auta
a také ženy. Když se dalo těch pět šest platů dohromady, mohli si dovolit koupit docela slušnou dámu lehčích mravů. Z nějakého důvodu tím dráždili vytříbené morální cítění jistých našich spoluobčanů, kteří ovšem v jiných ohledech zas až tak morálně přecitlivělí nebyli. V sobotu večer docházelo v kulečníkových hernách na Market Street k pěkným skupinovým rvačkám.
Kromě Filipínců, kteří salát sklízeli, byli zapotřebí ještě další, kteří by ho pak čistili a balili, muži a ženy, kteří salát připravovali na uložení do beden, a také ledaři a hřebíkáři. To všechno byly pracovní síly, které putovaly z místa na místo podle toho, kde se právě sklízelo. Byla jich spousta, někteří brali plat od hodiny, jiní od kusu.
Nakonec se pochopitelně dohodli, že chtějí společné odbory. Všude kolem se zakládaly odborové organizace a ani oni nechtěli zůstat mimo hru. Majitelé křičeli, že za tím vším stojí komunisté, a možná to dokonce byla pravda. Nikdo jim to nikdy nedokázal, nedokázali však ani opak,
a odbory nakonec přece jen vznikly. Platy dělníků byly velmi nízké
a zisky majitelů dost vysoké. Teď však dělníci měli odbory, a tak požadovali vyšší platy, a když jim byly odmítnuty, začali stávkovat.
Kdyby nebyly následující události zdokumentovány v dobových salinaských novinách, nikdo by jim nejspíš nevěřil. Ve městě se zjevil muž, došel si za majiteli a za šerifem a tvrdil jim, že je odborníkem na zvládání stávek. Zřejmě měl veliké charizma. Šerif mu ochotně přenechal celou policejní stanici. Generál se ubytoval v hotelu Geoffrey House, nechal si zavést přímé telefonní linky na nejrůznější místa, dokonce měl jednu skupinu telefonů, které nebyla zavedená vůbec nikam. Svoje apartmá nechal hlídat ozbrojenou stráží a Salinas

uvedl do stavu obležení. Zřídil hlídky domobrany. Zaměstnanci benzinových stanic, majitelé malých obchůdků, úředníci, zaměstnanci bank, ti všichni vytahali své sportovní pušky a brokovnice, všechny ty stovky zbraní, vlastněné obyvateli amerických maloměst, kteří (alespoň na Západě) jsou podle mého přesvědčení civilisty s největším počtem zbraní na celém světě. Vzpomínám si, že jsem je jednou počítal
a že jsem zjistil, že mám dvanáct střelných zbraní nejrůznějších kalibrů, a to jsem rozhodně nepatřil k těm nejvybavenějším. Kromě střelců na ulicích cvičily také oddíly vybavené baseballovými pálkami. Všichni si to skvěle užívali. Obchody byly zavřené a při obchůzce městem vás na každém rohu zastavili těžkoozbrojenci, s nimiž jste kdysi chodili do školy.
Stávkující dělníci na salátových plantážích znervózněli.
Generál seděl ve svém střeženém apartmá v Geoffrey House, vydával rozkazy a osnoval taktiku. Možná si opravdu myslel, že Salinasu hrozí zkáza. Těžko říct. Zničehonic zveřejnil informaci, že se směrem na Salinas za zpěvu "Internacionály" vydali ze sto padesát kilometrů vzdáleného San Franciska členové nejmocnější a nejlépe organizované odborové organizace jménem Longshoremen. Salinasem projela vlna vzrušeného zděšení. Z velitelství začaly přicházet rozkazy. Obránci města vypochodovali na předměstí, odhodláni bojovat až do poslední kapky krve. Šerif se proměnil v generálova poslíčka.
Pak jeden zvláště ostražitý občan došel ke strašlivému objevu a rázem se z něj stal hrdina. Zjistil, že podél přístupové cesty do Salinasu jsou zapíchány v pravidelných rozestupech rudé vlajky. Generál prý ani nic jiného nečekal. Nepochybně prý jde o cestu, kterou budou odboráři pochodovat. Generál poslal guvernérovi telegram, aby byl připraven
okamžitě povolat Národní gardu, ale protože byl zároveň také protřelý taktik, nechal všechny rudé vlajky veřejně spálit na Hlavní ulici.
Všechno mohlo i dál probíhat dobře, kdyby si zrovna v té době nezačal Výbor pro plánování veřejných komunikací stěžovat, že mu někdo krade vlajky, kterými se vytyčuje rozšíření dálnice, kdyby sanfranciské noviny celou záležitost neprošetřily a nezjistily, že členové odborové organizace Longshoremen poklidně pracují v docích a nikam se nechystají, a kdyby si hospodyňky v Salinasu nezačaly vehementně stěžovat, že nemají kde nakupovat potraviny. Občané tak neochotně složili zbraně, majitelé souhlasili s mírným zvýšením mezd a generál opustil město. Mockrát mě napadlo, co se s ním asi stalo. V jistém ohledu byl geniální. Trvalo hodně dlouho, než byl Salinas ochoten se o tomto incidentu bavit. V současnosti je už spokojeně zapomenut. Salinas bylo ohromně zajímavé město.
Dnes je už docela velké; na místě, kde kdysi uprostřed bažin stávala osamocená kovárna, teď žije téměř čtrnáct tisíc obyvatel. Tvář celého údolí se změnila. I dnes se tu však vysoko vznáší jemná šedá mlha a každé odpoledne údolím směrem od King City vane drsný setrvalý vítr. Město tak činí zadost heslu, jehož se mu dostalo, když bylo ještě velmi mladé. Salinas jest!

Zlaté okovy

Všimli jste si někdy, jak se všechny pokusy o vyprávění o San Francisku nevyhnutelně zvrtnou v autobiografii? Není to náhodou tím, že je to město tak osobní, dokonce by se řeklo subjektivní, že jakmile ho jednou poznáte, už nikdy nedokážete odlišit, co je ještě San Francisco a co už jste vy? Toto prolnutí identit má jednu velikou výhodu: San Francisco vás nebude nikdy nudit. San Francisk je právě tolik, kolik je lidí, jež ho milují,
a těch je nespočet. I já jsem jedním z nich a znám ho z několika pohledů. Narodil jsem se v Salinasu, a tak si nepamatuji, že bych o něm někdy mluvil jako o San Francisku. Vždycky to pro mě bylo prostě Město,
a možná jsme tím mysleli všechna města dohromady, což není na malé dítě vůbec špatný výkon.
Moje první povědomí o Městě vycházelo z vyprávění strýčka Joea Ha-miltona, který přišel z King City a vystoupil na Akropoli, kde přijal práci ve starém dobrém týdeníku San Francisco Wasp. Tak to alespoň říkal. Také říkal, že seděl v křeslech, ve kterých před ním sedávali Mark Twain a Bret Harte. Byl jsem tehdy ještě hodně malý, a o Městě jsem se dozvídal jen od strýčka Joea při jeho nepříliš častých návštěvách.
Jestli se nepletu, byl Julius Caesar ubodán před klenutým vstupem do Ferry Building, Market Street vede pod Titovým obloukem a pak podél Fóra, kterým je

pochopitelně Palace Hotel, a odtud pak na Kapitol neboli Nob Hill. Johanku z Arku nade vši pochybnost upálili na Union Square, odkud měla skvělý výhled na Fairmont, a Mojžíš si pak pro desky s Desaterem vystoupal na Twin Peaks. Skrze sentimentální obrazy mého strýčka jsem tak Město poznal dávno předtím, než jsem ho poprvé navštívil.
Můj druhý pohled na ně nijak neumenšuje význam toho prvního, i když pochází ze zcela jiného úhlu. Moje maminka byla dáma, jež nahlížela umění prizmatem katolické doktríny. Vždycky naprosto přesně věděla, co se jí líbí, a to, co se jí líbilo, se až překvapivě často ukázalo být uměním. Když jsem tedy trochu odrostl, vzala mě do Města, aby se mi dostalo kulturního vzdělání.
V Salinasu se hudbou rozuměl George Rowling u klavíru a jeho milá sestra, trpící nad houslemi, na které skoro žádnou skladbu nedohrála až do konce, a pak taky Jou Corner a jeho písničky jako "Když se irské oči smějí" a "Růženec". Jistě chápete, že dostat se náhle a bez jakékoli přípravy do světa, jemuž vládli Caruso, Melba, Tetrazzini, Scotti a další fantastičtí archandělé hudby, bylo něco nevýslovně opojného. O něco později jsem pak viděl, slyšel a cítil Eleonoru Duseovou. Hrála sice Ibsenovy Přízraky v italštině, ale to bylo úplně jedno. I ve svém mladém věku jsem pochopil, že do divadelního představení vnášela cosi, co naší letní škole nebo představení Paní Bumpstead-Leighové v provedení salinaské střední školy pohříchu chybělo. Nepociťoval jsem žádný střet zájmů. Salinas byl Salinas, zato Město bylo kouzelné.
Své třetí San Francisco jsem poznal, když jsem chodil na Stanford. Byl jsem na mizině a nemohl jsem hřešit tak často, jak bych si býval přál, když se mi to však přece jen jednou za čas podařilo, bylo to právě v San Francisku. K čemu Paříž či hedvábné svody Říma, když máme apartmá na Bush Street a domy rozkoše na Van Ness Avenue? Když jsem pak mnohem později poznal Pigalle a pozlátko Pravého břehu, přišly mi tak nějak nemastné-neslané.
A konečně, když jsem dokončil to, čemu vznešeně říkáme vzdělání, přestěhoval jsem se do San Franciska, kde jsem si chtěl odkroutit povinnou vojnu každého intelektuála a bohéma. Nepamatuji si všechny byty,
ve kterých jsem bydlel, vím jen to, že jich byla spousta a že měly jedno společné: všechny byly malé a levné. Vzpomínám si na jednu tmavou mansardu na Powell Street. Byla jak z nějakého obrazu, nad hlavou trámy a také malý vikýř, kterým si podle libosti dovnitř a zase ven chodili holubi. Pak jsem taky žil v takové jakoby jeskyni v North Beach, která byla ode zdi ke zdi vystlaná česnekem. Z ostatních svých obydlí už si pamatuji jenom to, že jejich jediné kouzlo spočívalo v tom, že byla tak levná.
Nám, kdo jsme žili v té době, se mohlo, nebo možná dokonce mělo říkat Nešťastná generace, protože jsme do žádné generace nepatřili,
a neměli jsme ani dost důvtipu, abychom si nějakou vymysleli a vytvořili. Ztracená generace, jež nás předcházela, zbohatla a už nebyla ztracená. Generace beatniků zase ještě čekala daleko v budoucnosti. Přesto nás však postihl tentýž problém jako je. Byli jsme úplně stejně bez peněz jako oni, právě tak jsme to nenáviděli, a právě tak jsme si v tom – jak to jenom šlo – libovali. Kterýkoli známý, oplývající penězi, se stával terčem nelítostné kritiky. Snažili jsme se svá pochybná nadání vyměnit za lásku
a pochopení, a bylo s podivem, že se nám to občas dokonce i povedlo. Bušili jsme do své nesmrtelné prózy, v horších případech dokonce do poezie, když jsme se však občas pokusili předčítat něco z našich děl nahlas po barech, dostalo se nám rychlého vypískání. Bary byly tehdy na pití, pranice, hádky a tajné schůzky, ne na čtení poezie.
V ostatních ohledech jsme však svým blízkým ostudu nedělali. V rámci té nejlepší tradice jsme žili ze sardinek a housek a koblih a kávy. Občas někdo z nás onemocněl a přitom nevěděl, že to, co ho postihlo, je náběh na kurděje. A já jsem se zatím procházel ulicemi, plnými doušky nasával okolní život, přímo vášnivě jsem toužil po malém stánku s květinami, spřátelil jsem se s několika pochybnými existencemi a jinými jsem byl odmítnut. Dokonce jsem se bez uzardění nechal několikrát zaměstnat, byl jsem prostě podivín. Živil jsem se manuální prací, která mi šla moc dobře, zkoušel jsem to jako podomní obchodník, což mi nešlo vůbec, o svátcích a prázdninách jsem pracoval v obchodních domech, nikdy však ne dostatečně dlouho, abych přestal být nezávislý samorost a osvícený pobuda.
Že to ale bylo město. Bože! Jak bylo krásné – a já už tehdy skutečně věděl, jak krásné opravdu je. Sobotní večery, kdy se mi v kapse smálo
a chřestilo pět stříbrných dolarů. Světla North Beach, probouzející se do zamženého večera. Po boku děvče, a pokud ne teď, tak určitě později. Večeře v Café Auvergne! Nepamatuji se, jak se jmenovala ve skutečnosti, zato si ale vzpomínám na dlouhé stoly s ubrusy z bílého voskovaného plátna, košíky

přetékající chlebem, teriny plné polévky dne, pak ryba a maso, ovoce, sýry, káva, 40 centů. A víno, a to znamenalo spoustu vína, 50 centů.
A po večeři znovu vzhůru do rozzářených ulic, další víno v ruce, skvělé víno, žádné slivky, dva litry za 38 centů. A poté noc plná bakchanálií, milování někde za křovím a cesta tramvají do Beach a bezdechá malátnost a vyschlá ústa pod kamenitým příkrovem, kde mě pak dostihla převalující se mlha rozbřesku. Jak jsme byli nevinní a jak chytří, cynickou náladu jsme kolem sebe zatahovali a pak zase roztahovali jako nějakou oponu.
A pak, s kocovinou ale šťastní, jsme se vraceli do svých utajených pokojů s úzkou postelí, tvrdou židlí, psacím stolem a holou žárovkou, stíněnou jen dvěma spíchnutými listy průklepového papíru. V takových místech jsme se učili našemu řemeslu nebo se o to alespoň pokoušeli. Museli jsme. Sehnat si místo nebylo jen tak. Časopisy neměly o naše povídky zájem. Vydavatelé byli vůči prvotinám nedůvěřiví, a zcela právem. Skoro si přeju, aby vůči některým z mých prvních věcí byli ještě nedůvěřivější. Nikdo mi nikdy nenabídl místo v reklamě nebo u filmu. Docela by mě zajímalo, jestli bych to byl odmítl. Už se to nikdy nedozvím, ale trochu se obávám, že bych po něm byl skočil – pochopitelně jenom načas, jako všichni. Je pravda, že jsme se své řemeslo naučili, protože nám nikdo nenabídl lepší možnost, naučili jsme se ho však ve světě kouzel, rozkládajícím se na kopcích San Franciska. Víte, co to je? To jsou zlaté okovy, od nichž kdosi zahodil klíček.
Zeptejte se kohokoli na San Francisco, a řekl bych, že bude dost pravděpodobné, že vám bude vyprávět sám o sobě a pohled bude mít zamžený a obrácený do svého nitra – ke vzpomínkám.

Průvodce po třicátých letech

Samozřejmě že si vzpomínám na třicátá léta, na hrozná, problema-tická, vítězná, kypící, bouřlivá léta. Myslím, že v žádném jiném desetiletí našich dějin se neodehrálo tolik různých věcí na tolika různých polích. Došlo k dramatickým změnám. Naše země se ustavila do své dnešní podoby, naše životy nabraly nových podob, naše vláda se změnila strukturu, byla donucena vzít na sebe funkce, povinnosti a závazky, jaké do té doby neměla a jichž se už nezbaví. Ani nejzuřivější, nejvášnivější odpůrce prezidenta Roosevelta by si nedovolil navrhnout, aby byly odvolány jeho reformy, záruky a vůbec celkový nový přístup, podle něhož je vláda zodpovědná za všechny občany.
Nahlíženo zpětně se nám ono desetiletí zdá být pečlivě vystavěno jako divadelní hra. Má počátek, střed a konec, a dokonce i prolog – rok 1929 dal nadcházejícím deseti letům dramatický náboj a tragický rozměr.
Na rok 1929 se pamatuji velmi dobře. Nahrabali jsme si (já tedy ne, ale většina lidí ano). Vzpomínám si na ty tváře opilé štěstím, tváře lidí, kteří na burze vydělali jmění v cenných papírech, které si rozhodně nemohli dovolit. "Dneska jsem během deseti minut vydělal deset tisíc. Hned to sečtu – to je za tenhle týden už osmdesát tisíc."
V našem městečku spěchali k veřejným telefonním automatům volat svým makléřům všichni, od cestářů po ředitele bank. A každý byl také sám více či méně makléřem. Prodavači z obchodů i stenografové během polední pauzy žvýkali obložené chleby a zároveň sledovali tabule s informacemi o obchodech na burze, počítali si své astronomické zisky. V očích se jim zračil výraz, jaký bývá vidět kolem stolu s ruletou.
Vnímal jsem to tak ostře, protože jsem stál mimo, psal jsem knihy, které si nikdo nechtěl koupit. Neměl jsem ani základní kapitál, s jehož pomocí bych mohl začít vydělávat. Přihlížel jsem tomu bezbřehému utrácení, pozoroval jsem, jak šampaňské teče proudem a kaviár se jí po kilech, cítil jsem opojné parfémy dam, zahalených do kožešin, když celé rozněžnělé a zářící vycházely z divadel.
Pak se dno té přeplněné nádoby utrhlo, a i to jsem mohl sledovat jasně a nezúčastněně, protože jsem na Depresi trénoval už dost dlouho. Mě žádná ztráta nepostihla.
Vzpomínám si, jak Kapitáni průmyslu, lidé, kteří věděli, která bije, poskytovali jeden rozhovor za druhým. Někteří si dokonce zaplatili čas ve vysílání, aby hroutící se milionáře uklidnili: "To je jen přirozený pokles prodeje." "Nemusíte se ničeho bát, nakupujte, jen dál nakupujte." A Kapi-táni průmyslu zatím prodali všechno, co měli, a trh se hroutil.
Poté přišla panika a ta pak přerostla v šok a otupělost. Trh se zhroutil,

továrny, doly a ocelárny se zavřely, a nikdo rázem neměl na nic, dokonce ani na jídlo ne. Lidé se sotva ploužili a vypadali, jako by je někdo vzal po hlavě. V novinách se psalo o životech v troskách, o lidech, kteří se vrhali z oken. Když pak dopadli na chodník, zbyly z nich skutečně už jen trosky. Strýc jednoho mého přítele byl velmi bohatý milionář. Během několika málo týdnů spadl ze sedmi milionů na dva, ty dva miliony však měl
v hotovosti. Stěžoval si, že si neumí představit, jak teď vůbec bude jíst, nakonec si dovolil jenom jediné vajíčko k snídani. Tváře mu propadly, oči získaly horečnatý lesk. Nakonec se zastřelil. Dospěl k názoru, že se dvěma miliony nutně zemře hlady. Taková tehdy panovala měřítka.
Pak si lidé vzpomněli na peníze, které měli uložené v bankách, peníze, jež v tomto zrádném světě skýtaly jedinou jistotu. A tak si je honem spěchali vybrat. A tak docházelo ke rvačkám a nepokojům a policejním zásahům. Některé banky zbankrotovaly; začaly se šířit nejrůznější zvěsti. Vyděšení a rozzlobení lidé se dobývali do bank tak dlouho, až jim musely své brány zavřít před nosem.
Bylo mi pana Hoovera v Bílém domě líto. Uchýlil se ke svému ency-klopedickému arzenálu zastaralosti. Jeho dar pro nešikovné vyjadřování hraničil s géniem. Jeho návrh, že by nezaměstnaní měli prodávat jablka, se stal vtipem celých třicátých let. Slogany z jeho kampaně (typu: "Blahobyt je za dveřmi. Slepice v každém hrnci!") musely znít ztrápeným chudákům ve frontách na chleba nutně satiricky. Při návštěvě Panenských ostrovů, přednedávnem odkoupených od Dánska, je nazval skládkou Karibiku. Ostrované na to dodnes nezapomněli.
Do Washingtonu se začaly stahovat davy veteránů, demonstrujících za okamžité vyplacení zvláštní prémie. Kongres jim ji přislíbil už v roce 1924, vyplacení však stále odkládal. Někteří z těchto mužů možná byli kriminální živly, mohlo mezi nimi být i pár komunistů, jak se říkalo, povětšinou to však byli bývalí vojáci, kteří sloužili svému lidu, vyděšení muži s hladovými rodinami. Neuspořádané skupiny blokovaly dopravu, jako roj včel se držely schodů na Kapitol. Muži potřebovali své peníze teď hned. Na okraji Washingtonu si vystavěli městečko z chatrčí. Řada jich
s sebou vzala své ženy a děti. Dobové zprávy však potvrzují upravenost a disciplínu těchto nešťastných vojáků.
Co se tenkrát v mocenských strukturách odehrávalo? Už tehdy to vypadalo, a i dnes to vypadá, že vláda dostala strach. Bílý dům, odříznutý a ze všech stran hlídaný jednotkami, se pro lidi stal důkazem, že se prezident bojí vlastního národa. Také se rozšířily pověsti, že si pan Hoover nechal do svého domu v horách nad Santa Cruz navézt zásoby na tři roky. Je celkem jedno, jestli to byla, nebo nebyla pravda. Lidé tomu věřili. Také ve vládě zřejmě panoval strach, protože jen ti, kdo se bojí, se uchylují
k využití síly; byla povolána armáda, aby rozprášila vyhladovělou a odranou bývalou armádu.
Čtyři roty pěchoty, čtyři jednotky jízdy, eskadra s kulomety a dva tanky vyhnaly demonstranty z ulic Washingtonu, slzným plynem vyprázdnily
i městečko, sestávající z chatrčí, postavených z dříví na podpal a nejrůznějšího odpadu, a nakonec jim tu jejich ubohou baštu strádání vypálily. Není bez zajímavosti, že velitelem zásahu byl pan generál Douglas MacArthur. Jistě, jen vykonával rozkazy. Prostě ty vagabundy vypudili.
Zcela záměrně jsem se o těchto událostech rozepsal, protože podobné problémy potkaly mnoho lidí ve vedoucích postaveních. Ředitele firem zachvátila panika, banky zachvátila panika. Dělníci požadovali, aby továrny zůstaly otevřené, třebaže jejich výrobky byly neprodejné. Lidé na všech úrovních začali shromažďovat trvanlivé potraviny, jako by jim hrozila invaze. Hlasy, třesoucí se hrůzou, lidem stále opakovaly, že to, co se právě děje, se vlastně nemůže vůbec stát. Mezi lidmi začal kolovat údajný citát nešťastného pana Hoovera, který prý řekl, že Prohibice je vznešený experiment. Nic takového neřekl; řekl vznešený záměr.
Z onoho vznešeného záměru pak vzešly oblasti spravované gangstery, malé státečky, které mezi sebou bojovaly své vlastní války, páchaly vraž-dy, podplácely úředníky, vymáhaly výpalné a prodávaly alkohol. Nejenže tuto novou šlechtu podporoval každý, kdo byl ochoten zaplatit přemrštěnou cenu za láhev nekvalitního alkoholu, úspěšní gangsteři si však ještě
k tomu vydobyli lepší pověst a větší úctu než kterýkoli jiný Američan, tedy s výjimkou filmových hvězd. Veřejnost doslova hltala podrobné zprávy o jejich životech, láskách, zločinech a pohřbech. Význační občané se ucházeli o jejich přátelství a náklonnost. Zdálo se, že jsou v celé zemi jediní, kdo nejsou zmateni a kdo se nebojí.
A pak se panu Hooverovi během kampaně za znovuzvolení (zřejmě už byl vyčerpaný)

povedla další perla. Prohlásil, že pokud bude zvolen Roosevelt, v ulicích začne růst tráva. To se měl ale lépe podívat. Tráva
v ulicích už dávno rostla. Farmáři vylévali mléko a pálili úrodu, aby zamezili pádu cen. Lidé se se zbraněmi v rukou bránili šerifům, kteří jim přišli pro nesplácení hypoték zabavit majetek. Tráva rostla nejen na ulici, ale hlavně mezi rezavějícími kolejemi továrních vleček.
O výsledku voleb nikdo nepochyboval. Řečeno nesmrtelnými slovy Dizzyho Deana: Franklin D. Roosevelt zaplul domů.
Mnoho lidí dávalo panu Rooseveltovi nejrůznější jména a obviňovalo ho z tolika zločinů, jako snad nikoho jiného, nikdo si však ani na chvíli nepomyslel, a tedy ani neřekl, že by se třeba bál. Naopak svou nebojácnost šířil mezi všechen lid. Když se pak mnohem později obchody zase rozběhly a velcí podnikatelé zuřivě brojili proti vládní kontrole i panu Rooseveltovi, podle všeho zapomněli, že mu před časem skládali hlavy do klína a plakali, prosili ho, aby se ujal vedení, aby jim řekl, co mají dělat
a jak to mají dělat, že demonstrovali a vykřikovali hesla a bojovali za Modrého orla, symbol vládní kontroly – zapomněli, ale přesně tak to bylo.
O třicátých letech byly napsány celé knihovny spisů, natočeny miliony metrů filmu, vyfoceny miliony fotografií. Je to dokonale zaznamenané
a zdokumentované období, avšak pro ty z nás, kdo jsme si třicátá léta prožili, kdo jsme jimi byli pravděpodobně do značné míry formováni, pro nás všechny jsou hlavně knihovnou osobních vzpomínek. Mé vzpomínky budou asi trochu jiné než vzpomínky ostatních, třeba vás však přivedou
k zamyšlení a probudí vaši vlastní paměť.
Mně osobně Deprese žádný finanční šok nezpůsobila. Neměl jsem žádné peníze, o které bych mohl přijít, ale stejně jako milionům dalších se mi vůbec nelíbila perspektiva hladu a zimy. Měl jsem dvě výhody. Můj otec měl v Pacific Grove v Kalifornii malý třípokojový domek a dovolil mi v něm bydlet, aniž jsem mu musel platit nájemné. To byla moje první jistota. Pacific Grove se rozkládá u moře. A to byla moje druhá jistota. Lidé ve městech ve vnitrozemí nebo v uzavřených, izolovaných průmyslových hřbitovech měli mnohem větší problémy než já. Pokud člověk bydlí u moře, musel by být skutečně hodně hloupý, aby hladověl. Přímo před ním se totiž rozkládá bohatá zásobárna jídla. Většina proteinů, které jsem tehdy přijímal, pocházela z moře. Každé ráno jsem na břehu nacházel vyplavené dřevo, které mě pak chránilo před chladem, stačila mi
k tomu jen ruční pilka a sekyra. U domku byla také zahrádka s kvalitní půdou. V severní Kalifornii můžete celý rok pěstovat nějakou zeleninu. Kdykoliv jsem si oloupal bramboru, slupky jsem vrátil do půdy. Na své malé zahrádce jsem střídavě pěstoval kapustu, hlávkový salát, mangold, tuřín, mrkev a cibuli. V jezírcích, která zůstávala po odlivu, byly k mání slávky a krabi a ušně a takové ty drobné chaluhy, nazývané také mořský salát. Na udici s vlascem se dala chytit treska, okoun, pstruh a další ryby.
Nyní musím místo "já" začít říkat "my", protože nás chudých takhle úplně stejně žila docela velká skupina. Sdíleli jsme své starosti, sdíleli jsme i peníze, když jsme k nějakým přišli, své nápady i své radosti. Vzpo-mínám na ty časy jako na vřelé a přátelské. Děsily nás jenom nemoci. Na to, aby člověk mohl být nemocný, je zapotřebí peněz – nebo alespoň tehdy bylo. Ani návštěva zubního lékaře nepřipadala v úvahu, takže se mi celá řada zubů děsivě zkazila. Bez peněz vám nikdo plombu neudělal.
Když teď řeknu, že jsme málokdy měli nějakou práci, bude to znít divně. Jenomže práce prostě nebyla. Jedno děvče z naší skupiny si našlo práci
v Dámském spolku. Nedostávala žádný plat, zato si mohla odnášet koláče, které se ocitly za zenitem prodejnosti, a vždycky se s námi podělila, takže jsme jen málokdy byli bez sice oschlých, zato ale výborných koláčů. Jelikož jsem byl bez práce, tak jsem prostě dál psal – knížky, eseje, povídky. Pravidelně jsem je rozesílal, a stejně pravidelně se mi i vracely. Vracely se mi, i když byly dobré, protože nakladatelé byli nejtvrdším oříškem ze všech. Když jsou na tom lidé špatně, první, čeho se vzdají, jsou knížky. Neměl jsem dokonce ani na poštovné, abych mohl své rukopisy rozeslat. Platili ho za mě moji agenti, McIntosh a Otis, a to i přesto, že nemohli mou práci prodat. Snad ani nemusím říkat, že jsou ještě stále mými agenty a že většina věcí, které jsem v té době napsal, už od té doby vyšla.
Díky moři a zahrádkám se nám vedlo docela dobře i za minimálního kradení. Nemuseli jsme toho krást moc. Farmáři a sadaři v okolí neměli komu prodávat svou úrodu. Dávali nám spoustu ovoce, a ještě nám půjčili vozík, abychom si vše mohli odvézt domů. Chodívali jsme na procházky vyzbrojení pevnými jutovými pytli. Když jsme dali dohromady dolar, mohli jsme si koupit živou ovci, za dva dolary vepříka, jenže to jsme je pak musel na místě zabít a odnést si je na zádech

domů, nebo se na místě utábořit a sníst je tam. I to jsme dělali.
Udržovat se v čistotě byl trochu problém, protože mýdlo stálo peníze. Nějakou dobu jsme si oblečení prali mýdlem uvařeným z vepřového sádla, dřevěného popela a soli. Skutečně pralo, jenže jsme pak museli oblečení nechávat dlouho na slunci, aby z něj pach mýdla vyvanul.
Zábavu jsme si hledali ve veřejné knihovně, v nekonečných rozhovorech, dlouhých procházkách a spoustě her. Hráli jsme na hudební nástroje, zpívali a milovali se. Inovovali jsme své drobné radosti, čím se dalo.
A úplně cokoli pro nás bylo důvodem k uspořádání večírku: všechny svátky a narozeniny si říkaly o pořádnou oslavu. Když jsme pocítili potřebu uspořádat si mecheche, a v kalendáři zrovna nic nebylo, tak jsme zkrátka vyhlásili nějaký ten soukromý svátek.
Čas od času nás potkal zázrak. Někdo z nás sehnal menší práci nebo se někdo z příbuzných zbláznil a strčil do dopisní obálky peníze – dva dolary, a jednou nebo dvakrát, bože, stůj při mně, dokonce pět. To se pak rozkřiklo po celém sousedství. Ze všeho nejdříve jsme zapravili to, co bylo nejnutnější, pak jsme ale pokaždé shledali, že naprosto nutně potřebujeme večírek. Protože naše oblečení bylo čím dál tím ošumělejší, byly to většinou maškarní večírky. Děvčata se chtěla líbit, jenomže na to neměla šaty. Na maškarním večírku se daly využít všechny dostupné záclony a závěsy a ubrusy.
Hamburgerů bylo kilo a půl za čtvrťák. Třetinu váhy tvořila voda. Nevím, jak se obchodům dařilo vecpat do masa tolik vody. Samozřejmě se vypekla, ale jenom hlupák by vyhodil šťávu z masa. Přimíchali jsme do ní nebělenou mouku a rázem z ní byla báječná omáčka, která se hodila především k čerstvě nasbíraným houbám, anebo k těm velkým černým, co jsme sbírali a pak sušili. Dívky si myly vlasy "mýdlovým kořenem", divoce rostoucí bylinou, která tvarem připomíná cibuli; i to fungovalo. Whisky nebo gin jsme měli jen velmi zřídka. To by nám úplně zničilo rozpočet. Kupovali jsme si místní víno – bylo docela dobré; přinejmenším nás nezabilo. Litr přišel na pět centů – do přinesených nádob. Někdy jsme si ho také vyráběli sami, z hroznů, které nám majitelé vinic dovolili natrhat. A pak jsme měli ty naše večírky. Často jsme je pořádali dost formální, jako výsměch večírkům, jaké jsme si představovali u boháčů. Gramofon na kliku nám zajišťoval hudbu, desky byly tak obehrané, že to bývala pěkná kočičina, aspoň to ale bylo dost hlasité.
Vzpomínám si, jak jsme jednou na rameni nesli obrovskou šišku sekané, jako se při středověkých slavnostech nosila hlava divočáka. Ozdobili jsme ji plátky slaniny, vystříhanými z reklamy z večerníku The Saturday Evening Post. Jindy jsem zase v hromadě odpadků za Holmanovým obchodem našel pečeného krocana z papier-maché, jací se dávají do výlohy na Díkůvzdání. Tak jsem si ho odnesl domů, opravil ho a znovu ho natřel. Používali jsme ho pak dost často, podávali jsme ho na tácu, dozdobeném pampeliškami. Pod dutým krocanem bývala hromádka hamburgrů.
Ne pořád ale panovala zábava a večírky. Když mi onemocněla moje teriérka, veterinář mi řekl, že ji vyléčí, ale že to bude stát dvacet pět dolarů. Nedokázali jsme je dát dohromady, a Tillie trvalo skoro dva týdny, než umřela. Kdyby ji mohli zachránit lidé, kteří u ní posedávali, a drželi jí hlavu v dlaních, byla by zase zdravá. Při takových příležitostech nás pokaždé přemohl vztek a bezmoc. Většinou jsme však dokázali vytěžit maximum i z toho mála, co jsme měli, protože nikoliv blahobyt, ale deprese byla neustále za dveřmi. Té jsme se báli víc než čehokoli jiného. Proto jsme hráli tak tvrdě.
Mohu vám říct, že není právě snadné psát, a přitom nemít skoro žádnou naději, že vám něco vyjde. Zato si ale vzpomínám, že to bylo období sounáležitosti a vzájemné péče. Když se někomu z nás něco stalo nebo měl nějaké problémy, všichni se k němu seběhli i s tím málem, které ještě měli. Dělili jsme se o všechno zlé i dobré.
Pak přišla pomoc a my ji uvítali s otevřenou náručí. Dostali jsme nějaké jídlo – bochníky sýra a konzervy vládního hovězího. Na to hovězí si moc dobře pamatuji. Chutnalo jako rozvařené hadry a mělo nejspíš i podobnou nutriční hodnotu. Soukromé firmy ho vařily z dobytka, nakoupeného vládou. Vyvařily z něj, co se dalo, a v téže době se na trhu objevil "výtažek ze šťavnatého hovězího". Na nás zbyly rozvařené hadry, ze kterých se nejspíš vytahoval.
Když přišel WPA (Program na podporu zaměstnanosti), byli jsme nadšení, protože nabízel práci. Dokonce nabízel i nějaká místa pro spisovatele. Já jsem se na žádné z nich nedostal, ale řada velmi šikovných lidí ano. Já jsem dostal na starost provést úplný součet všech psů na Monte-reyském poloostrově, zaznamenat jejich rasu, váhu a povahu. Provedl jsem to velmi důkladně, a protože jsem tušil, že se má zpráva nejspíš do rukou mocných nedostane, sepsal jsem několik velmi pronikavých studií o charakterech pudlů a bíglů a chrtů. Pokud se ta

zpráva zaarchivovala, pak mají kdesi ve Washingtonu úplný přehled psů na Montereyském poloostrově na počátku třicátých let.
Program WPA se rozběhl po celé zemi. Vystavěli spoustu letišť, která používáme ještě dnes, stovky škol, poštovních úřadů, stadionů a dalších skvělých výdobytků, jako je třeba velkolepá silnice Lake Shore Drive v Chicagu.
Tou dobou se už některé podniky začaly vzpamatovávat a podnikatelé byli přesvědčeni, že lidé, kteří přijali místo v rámci WPA, nedělají nic jiného, než že se jen někde opírají o lopaty. Míval jsem jednoho strýce, kterého to údajné opírání o lopaty zvláště rozčilovalo. Když se vysmál mému prohlášení, že i práce s lopatou je zapotřebí, vsadil jsem se s ním
o pět dolarů, které jsem neměl, že nedokáže patnáct minut v kuse, bez přestávky, přehazovat lopatou písek. Prohlásil, že chlap se nemá bát žádné práce, a popadl lopatu. Po třech minutách byl v obličeji brunátný, po šesti stál sotva na nohou, a po osmi mu to jeho manželka zarazila, aby ho zachránila před mrtvicí. Od té doby už se o lopatách ani nezmínil. Vždycky jsem s pobavením slýchal, že duševní práce je těžší než práce fyzická. Neznám jediného člověka, který by se zvedl od stolu a šel kydat hnůj, pokud by se tomu mohl jenom trochu vyhnout.
V zemi se mezitím odehrávaly úžasné věci: mladí muži sázeli na oholených svazích kopců stromy, malíři zdobili zdi veřejných budov. Skupiny spisovatelů sestavovaly Průvodce po Spojených státech, které jsou ještě dnes těmi nejlepšími knihami o Americe.
Báječný člověk jménem Hallie Flanagan usiloval o založení Národního divadla. A divadelní dramatici a herci dřeli jako koně za minimální mzdy. V té době dosáhla velikosti celá řada našich předních osobností. Možná bychom ještě dnes měli Národní divadlo, kdyby ho jacísi nabubřelí senátoři nezamítli s prohlášením, že je hra Kdo má podvazek naší Gertie amorální.
I u nás v Pacific Grove jsme se doslechli, že se obchody začínají hýbat, na nás to však moc velký vliv nemělo. Pro nás se stala jednou ze známek zlepšení skutečnost, že lidé, kteří před časem prosili vládu, aby se chopila moci a řekla jim, co mají dělat, teď brojili proti vládní kontrole a nazývali pana Roosevelta neobyčejně barvitými přídomky. Bylo to naprosto přirozené, jen tím dokázali, že už zase stojí na vlastních. Člověk dokáže snášet pomoc jen tehdy, když ji opravdu potřebuje.
Také továrny se začaly pozvolna probouzet k životu a i farmáři byli tak optimističtí, jak jen farmáři mohou být, tedy ne moc, ale aspoň trošku. Jenomže pak se na nás rozzlobili bohové povětrnosti a dali nám to pěkně sežrat. Přestalo pršet. Mapa, zaznamenávající počasí roku 1934, je ztělesněnou tragédií – sucho, neúroda, vyprahlost, suchopár – na Západě, na Středozápadě, na Jihozápadě. Oblast, která dříve zásobovala celý národ skvělým masem, obilovinami a zeleninou, vysychala, seschla, popraskala. Dobytek byl jen kost a kůže a prasata se střílela, aby se udělala přítrž jejich hladovému kvičení. Kukuřice vzešla a uschla.
Tou dobou už byla Prohibice zrušena a všude se začaly objevovat primitivně načmárané nápisy: "Dali jste nám pivo. Teď nám dejte vodu!" Tráva na nekonečných pláních byla dávno rozoraná, a obnažená půda tak byla vystavena napospas nelítostnému slunci. Když pak přišly silné větry, ornice se v prašných mračnech zvedla k nebi, zastínila slunce a pak se jako temný sníh snesla na domy a ploty. Na fotografiích z té doby vypadají naše nejúrodnější oblasti jako měsíční krajiny, děsivé a zpustošené. Dobytek umíral nebo byl střílen a lidé prchali, aby si zachránili holé životy, zanechávali za sebou všechno, co nemohli unést. Utíkali do oblastí, kde ještě voda byla, do Kalifornie, do Oregonu a Washingtonu, kde jim ještě k tomu nehrozila drsná zima. Amerika byla jako boxer, kterého krátké rány levačkou poslaly k zemi, sudí mu už napočítal do sedmi, a on se teď snaží zvednout na nohy, jen aby dostal do brady smrtící ránu pravačkou.
V počátcích této velké migrace padly některé skupiny do pasti jinému zrádnému počasí. Například asi tři tisíce uprchlíků, kteří se utábořili
v kalifornském King's County, překvapila povodeň. Museli před ní utéct na kopce, tísnili se tam a hladověli, obklopeni vodou a rozbahněnými poli.
Jeden můj známý, George West ze sanfranciských News, mě požádal, abych tam vyjel a napsal o tom článek – byla to první nezávislá práce, kterou jsem dostal. To, co jsem tam našel, mě zděsilo. My jsme byli prostě jen chudí, ale tamní lidé doslova umírali hlady, a tím skutečně myslím, že umírali. Zůstali uvěznění v bahně, byli promočení a hladoví a nešťastní. Jinak to byli milí a stateční lidé. Naprosto si mě získali, srdcem i duší. Napsal jsem šest nebo sedm článků a pak jsem dělal, co jsem mohl, abych jim sehnal nějaké jídlo. Místní lidé se jich báli. I oni dělali, co mohli, ale bylo jen přirozené, že v nich strach a možná i lítost probudil odpor vůči tomu špinavému a bezmocnému hejnu lidských sarančat. Noviny mi zaplatily trochu peněz, a protože jsem tou dobou přišel

k malému dědictví, rozhodl jsem se s těmito kočovníky chvíli žít, putoval jsem s nimi zpátky do jejich domovů v Oklahomě, abych pochopil, proč odešli. Nedělal jsem to z lidumilství. Měl jsem ty lidi rád. Měli smysl pro humor a odvahu a vynalézavost a energii, které se mi moc líbily. Říkal jsem si, že jestli máme jako národ nějaký typický charakter a ducha, jsou jeho ztělesněním právě tito lidé, kterým se tou dobou už začalo říkat "Okies". Všechno se spiklo proti nim, jejich dobrota a síla však přežily. A přežívají dodnes.
Nedílnou součástí našeho společenského života v Pacific Grove byla politika; hádali jsme se a usmiřovali a probírali komunismus, socialismus, odbory, hospodářské oživení. Hovory zabíraly velkou část našeho času, a to nebylo vůbec špatné. S oživením hospodářství a znovuzrozením soukromého podnikání začalo docházet ke stávkám. Vyrážel jsem k nim, abych pochopil, o co v nich jde, abych je pocítil, ochutnal, prožil, pro-zkoumal a nakonec o nich dosti zevrubně napsal. Neuvěřitelné se stalo skutkem, a lidé začali kupovat a číst mé knihy, i když je pak kritizovali. Vzpomínám si na jednu knížku, kterou komunisté rozcupovali jakožto kapitalistickou, a kapitalisté jakožto komunistickou. City jako vždy pře-hlušily rozum.
Citů bylo ve třicátých letech všude plno. Lidé se je nebáli vyjadřovat jako dnes. Když člověk v něco věřil, tak to vykřičel do celého světa. Každé vzrušení jsme hluboce prožívali nebo jsme o něm alespoň mluvili.
Probírali jsme dění v Evropě. Díky beznaději poražených bývalých vojáků se k moci dostal Hitler, Mussolini zase využíval chudoby a zmatku řadových Italů. A i my v Americe jsme byli tak nějak unavení. Zažili jsme v příliš krátkém období příliš mnoho vzestupů a pádů. Vždycky jsme měli ve zvyku odvolat se ve chvíli zmatku na vůdce, velitele, šéfa. Ať už šlo o skandál na baseballu, nebo film pochybných mravů, vždycky jsme se dovolávali jediného muže. Z nevysvětlitelných důvodů mu říkáme "car", naštěstí jsme však zatím nedopustili, aby mu narostl příliš velký hřebínek.
Jenomže ve třicátých letech, kdy Hitler dosáhl svého úspěchu, kdy Mussolini zařídil, že všechny vlaky jezdily načas, nás zasáhl příliv samozvaných carů. Gerald L. K. Smith, otec Coughlin, Huey Long, Townsend – ti všichni chtěli využít neklidu a zmatku a nenávisti k získání osobní moci.
Moc jsme už rozhodně nemohli upřít Klanu, alespoň co do počtu členů. V ulicích Pacific Grove se objevila obří písmena KKK, a někdo mi také několikrát strčil pod dveře malou červenou kartičku, na které stálo "Víme o tobě", podepsán "KKK". Také komunisté byli aktivní, zakládali společné organizace s kýmkoli, kdo k tomu byl svolný. Často jsme se kvůli nim pěkně nahlas pohádali. Byli ohromně chytří. Stačilo, abyste stranili spravedlnosti nebo byli pro vymýcení chudoby, nebo rovnost nebo třeba jen mateřskou lásku, a byli jste rázem na stejné lodi jako komunisté. A pak tu byli ještě lovestoneovci a trockisté. Nikdy jsem je nedokázal pořádně odlišit, snad jedině podle toho, že stalinisté se v Rusku dostali k moci a ti ostatní ne. Každopádně se mezi sebou těžko snášeli. Stalinisté měli ve tváři trvale jemný úsměv, který naznačoval, že vědí cosi tajného a že mají informační zdroje, jež zůstávají běžným lidem utajeny. Až mnohem později jsem pochopil, že to tak není. Všichni jsme se shodli v nenávisti vůči diktátorům (pokud se vám dostalo správného poučení v oboru dialektiky, pak samozřejmě víte, že Stalin žádný diktátor nebyl).
Když byla zveřejněna překvapivá zpráva o dohodě mezi Hitlerem a Stalinem, potkal jsem se na ulici se známým, který byl komunista. Ještě jsem ani nebyl u něj, a on už vykřikoval: "Na nic se mě neptej. Nic o tom nevím, zatraceně. Nic nám neřekli." Jak se ukázalo, Kreml americkým komunistům nic neřekl. Někdo mi později prozradil, že jim prý nedůvěřoval.
Kromě organizátorů stávek, kteří jsou drsní a zcela oddaní věci, je většina takzvaných komunistů, které jsem poznal, středního věku, pochází ze střední vrstvy a v podstatě si jen tak pohrává se sny. Vzpomínám si, jak jedna dáma slušného zázemí říkala druhé, ještě bohatší: "Po revoluci budeme mít i my víc, viďte, drahá?" A pak jsem znal ještě jednu stoupenkyni proletariátu, která vyváděla jako saň, když se jí v neděli utábořili na pozemku lidé, co si tam chtěli udělat piknik.
Problém byl nejspíš v tom, že jsme neměli proletariát, který by sám sebe jako proletariát chápal. Všichni byli jen kapitalisté v dočasných nesnázích. Je možné, že komunisté, které tak dopodrobna vyslýchaly nejrůznější výbory, skutečně představovali pro Ameriku hrozbu, ale ti, které jsem znal já (tedy ti, kteří mi sami řekli, že jsou komunisté), by nedokázali rozvrátit ani piknik nedělní školy. Krom toho měli plné ruce práce se zápolením mezi sebou.
Moje spisovatelské zkušenosti z počátku třicátých let nebyly příliš veselé, nebyl jsem v tom ale sám. Pokaždé když některý z vydavatelů přijal některý můj rukopis, vzápětí zkrachoval. V případě jedné knihy ji přijal

jeden vydavatel, vytisknout ji nechal druhý, a nakonec ji šířil třetí. Stejně se neprodávala. Začal jsem mít dojem, že jsem Černým Petrem literárního světa. Jak však třicátá léta postupovala, začal jsem poznenáhlu přicházet k menším penězům. Vzpomínám si, jak dnes již zaniklý časopis North American Review koupil mou povídku jménem Ryzáček. Zaplatili mi za ni devadesát dolarů. Nemohl jsem uvěřit, že je na světě tolik peněz. Představa takového blyštivého bohatství mi na dlouhé týdny stoupla do hlavy. Nemohl jsem se přimět nechat si ten šek proplatit, nakonec jsem to ale udělal. Roku 1936 se už naší zemi podle všeho dařilo dobře. Když se spisovatel má slušně, má se celá země skvěle. Pat Covici konečně koupil a vydal jednu mou knihu, která se do té doby vláčela od nakladatele k nakladateli. Dobře se prodávala, takže ji za tři tisíce odkoupila filmová společnost. Neuměl jsem si takovou sumu vůbec představit. Bylo to totéž, jako bych si chtěl něco představit ve světelných letech. A to vážně nejde.
Další osudy té knihy jsou dobrým ukazatelem změn, které se tehdy odehrávaly. Studio vynaložilo čtvrt milionu dolarů na její adaptaci na scénář, aby ji nakonec vůbec nepoužilo. Pak propustilo člověka, který ji pro ně koupil. Tak ji od nich za tři tisíce odkoupil zpátky, a později ji prodal za devadesát tisíc. To jen dokazuje, jak se změnily cenové relace. Přesto si i dnes myslím, že ty tehdejší tři tisíce byly hotové bohatství. Většinu z nich jsem utratil, protože se mi zdálo, že je to příliš velká částka, než aby zůstala v jedněch rukách. Nebyl jsem stvořený k tomu, abych se stal kapitalistou. Dokonce jsem zůstal demokratem.
V období Deprese i v letech obnovy šel svět nejrůznějších hejblátek zvaný technický pokrok zcela mimo nás, mimo Pacific Grove. Jeden kamarád měl forda, model T, s vysokým stropem a broušenými vázičkami. Bylo to dost nebezpečné vozidlo, protože mu nefungovaly brzdy a převod na zpátečku byl přehozený na normální rychlost. Používali jsme ho jen v nejnaléhavějších situacích, pokud se nám ovšem podařilo sehnat pár litrů benzinu.
Jednu dobu jsem míval rádio, starou krystalku se sluchátky. Podupával jsem si nohou do rytmu hudby nebo se smál vtipům, které nikdo jiný neslyšel, takže mi manželka začala vyhrožovat rozvodem. Jak jsem bohatl, koupil jsem si z druhé ruky za patnáct dolarů úžasné rádio. Architektonicky to byla dokonalá replika katedrály Notre Dame, jenom chrliče mu chyběly. Jinak ale hrálo a ještě dnes hraje dobře. Rázem jsme měli spojení s báječným světem hudby a především zpráv. Shlukovali jsme se přímo u reproduktoru, protože nedaleký rentgen měl ve zvyku zasáhnout svým rušivým vlněním právě v těch nejvypjatějších chvílích. Vyslechli jsme z něj rozhovory pana Roosevelta od domácího krbu, naslouchali jsme neveselým rozhovorům Gabriela Heattera i přesným, výstižným reportážím H. V. Kaltenborna. Slyšeli jsme z něj ale také zá-znam hlasu Adolfa Hitlera, hrubé, hřmící, burácející Heil jeho milionů.
S hrůzou jsme naslouchali také elegantním jízlivostem otce Caughlina. Jednoho večera jsme si naladili Madison Square Garden a z rádia se ozval přenos z nacistického shromáždění, zaznívající nesmiřitelnou nenávistí a namemorovanými litaniemi obecenstva v hnědých košilích. Vřavou na chvíli pronikl jeden nesouhlasný hlas, ale pak jsme slyšeli už jen rány pěstí a kopance, jak ho bili, strhli na podlahu a pak i z pódia. Z rádia zaznívala stanice Amerika Jedna, přístup však byl nepokrytě nacistický. Vyslechli jsme také celý proces s Charlesem Lindberghem, mužem, který unesl a zabil vlastní dítě.
S návratem blahobytu zmizelo přátelství a vřelost, které nás provázely v dobách beznaděje. Detroitem zmítaly urputné stávky a odvetná opatření, v Chicagu zavládly rasové nepokoje: slzný plyn a obušky a řady de-monstrantů a převrácené automobily. Nevídaná zuřivost jen dokazovala, jak vystrašené obě strany byly, protože když se člověk bojí, nakonec se vždycky uchýlí k násilí.
Občanská válka ve Španělsku Ameriku rozdělila. Naši známí byli pro republiku. Nechápali jsme, jak by se spravedlnost mohla postavit na stranu těch, kdo byli vyzbrojeni a podporováni Hitlerem a Mussolinim. Nechápavě jsme pak přihlíželi, jak naše vláda krátí dodávky pomoci a nutí tím zastánce svobody, aby se s žádostí o pomoc obrátili na Rusy. Oním úžasným klenutým rádiem k nám začaly proudit podivné časy.
Diesův výbor odsoudil Shirley Templovou, tehdy ještě malou holčičku, za to, že poslala přívržencům republiky peníze na lékařskou péči. I mě potkal neuvěřitelný zážitek, protože také já jsem jim přispěl na sanitku. Každý zná alespoň jednoho člověka, který volá cizím lidem a dělá si z nich legraci. My jsme znali jednu dámu, která hrozně ráda volala do zoo, a tam pak chtěla pana Medvěda. Jednoho dne jsem bral telefon (ano, tou dobou už jsme měli telefon). Myslel jsem, že to je ta naše čtveračka, protože se z telefonu

ozvalo: "Tady montereyský Herald. Diesův výbor vás dnes odsoudil. Přejete si to nějak komentovat?"
Stále ještě v domnění, že to ta naše veselá kopa, jsem odpověděl: "Co je dost dobré pro Shirley Templovou, je dost dobré i pro mě."
Jenomže to byla pravda. Odsoudili mě za to, že jsem Španělsku přispěl na lékařskou péči. Moji odpověď otiskly snad všechny noviny v zemi, a výboru na rozdíl od jiných moc vtipná nepřišla. Dokonce mi ani neodpověděl na telegram, v němž jsem ho žádal, aby mě vyslechl. Od té chvíle jsem byl v očích Deisova výboru komunistou. V té době byl každý buď komunista, nebo fašista, záleželo na tom, na které straně stál.
Moje knížky se začaly prodávat lépe, než jsem kdy doufal nebo čekal, což mě samozřejmě těšilo, na druhou stranu mě to ale i trochu děsilo. Věděl jsem, že to nemůže trvat věčně, bál jsem se, že si zvyknu na vyšší životní úroveň, a až přijde další krach, dopadnu pěkně na dno. Byli jsme zvyklí spíše na pády než na prosperitu. Taky jsem spoustu peněz dostal, snad z odvěkého strachu z božího hněvu. Byl jsem snadnou kořistí pro každou organizaci, pro každého, kdo si mi řekl o peníze. Zřejmě jsem si tím uklidňoval vlastní svědomí. Nechápal jsem, jak je možné, že se nějaká knížka, dříve vnucovaná a odmítaná, může nyní tak zuřivě prodávat – že o ni někdo může dokonce prosit. Neměl jsem v takový zvrat důvěru. Ale aspoň jsem začal trochu víc cestovat.
Setkal jsem se s panem Rooseveltem a ani nevím, proč jsem mu připadal vtipný. Až do konce života, když ho tu a tam přepadly chmury a starosti, mě k sobě zval. Pak jsme si třeba půl hodiny povídali, vzpomínám si, jak se v křesle zavaleném papíry houpal sem a tam, a ještě teď mi zní v uších jeho burácivý smích.
Jednoho večera jsem se v New Yorku, v bytě Johna Gunthera, setkal s Wendellem Willkiem, který tehdy kandidoval na prezidenta. Moc se mi líbil, i když politicky jsem byl proti němu. Připadal mi vřelý a otevřený. Toho večera, bylo už hodně pozdě a já měl v sobě bezpočet skleniček whisky, jsem se ho zeptal na jednu věc, která mě vždycky zajímala. Zeptal jsem se ho, proč se chce stát prezidentem. Považoval jsem to za nejosamělejší a nejtrýznivější práci na celém světě. Zatočil ve skleničce kostkou ledu, sevřel ji v dlaních a zahleděl se do ní. Nakonec řekl: "Víte, že já vlastně vůbec nevím?"
Tím se mi zalíbil ještě víc. Nesnažil se mi nic namluvit.
Podivná přehlídka třicátých let se zvolna chýlila ke svému konci, a čas jako by se nějak urychlil. Americký národ a jeho lid se změnil, prožil si skutečnou revoluci, a přitom jsme si, když jsme ony časy prožívali, skoro nevšimli, co se to vlastně děje.
Pak se začala blížit válka. Člověk nemusel být žádný velký odborník, aby to vycítil. Byla přítomna v každé zprávě, v řinčení ostruh pochodujících nacistů. Byla tu od chvíle, kdy si první Němec oblékl hnědou košili. S ochromujícím napětím jsme sledovali oblasti, ve kterých se svým válečným praktikám učili – Etiopii, Španělsko, Porúří, české pohraničí. Kdyby se zasáhlo včas, tak se tomu dalo zabránit – opravdu? Amerika věděla, že je zle, i když jsme tomu nechtěli věřit. Pozorovali jsme, jak se k nám válka blíží, stejně jako ptáček bezmocně pozoruje, jak se k němu blíží chřestýš. A když nakonec přišla, byli jsme tím překvapeni jako obvykle.
Podivná strukturovanost třicátých let však trvala až do samotného jejich konce. Jako by si dějiny na obou koncích tohoto století chtěly vztyčit návěstidla, dramatické milníky. Třicátá léta začala krachem, a to nejen finančních struktur, ale celého našeho způsobu myšlení a jednání. A skončila, doufejme, poslední světovou válkou.
Asi před týdnem jsem se v obří kancelářské budově uprostřed New Yorku stavil u přítele. Vyrazili jsme na oběd, on mi ale cestou řekl: "Pojď, něco ti ukážu." Zavedl mě do jedné makléřské kanceláře. Celá jedna stěna byla tvořena tabulí, na které byly výsledky obchodování na burze cenných papírů. Dva mladí muži hbitě běhali sem a tam, doplňovali nejnovější změny, poklesy, propady, nákupy, prodeje. Za dubovým zábradlím stálo namačkané publikum, úředníci, stenografky, drobní obchodníci, a všichni přihlíželi obchodování. Byl čas polední pauzy, a tak jich většina polykala obložené chleby. Čas od času si někdo cosi poznamenal na obálku. V očích se jim zračil zaujatý, nepřítomný výraz, jaký bývá vidět kolem stolu s ruletou.

Zrození Newyorčana

New York je jedinou metropolí, ve které jsem kdy žil. Žil jsem na venkově, v

malém městě a v New Yorku. Pravda, měl jsem byty v San Francisku, v Mexiko City, v Los Angeles, v Paříži, a někdy jsem se v nich zdržoval i celé měsíce, ale to je úplně jiné. Mám-li říct, kde jsem si našel domov, pak v jednom malém městečku v Kalifornii, a pak v New Yorku. Je to otázka citu.
Přechod od malého města k New Yorku byl pomalý a náročný. Nepíšu o něm, protože bych si myslel, že má zkušenost byla něčím výjimečná, ale právě naopak. Domnívám se, že miliony Newyorčanů, kteří se tu nenarodili, prožili totéž – nebo alespoň něco velmi podobného. Třeba jim mé líčení připomene jedno bolestné a zároveň překrásné údobí jejich života.
Do New Yorku jsem přijel v roce 1925, a do té doby jsem v žádné metropoli nebyl. (Ze Stanfordovy univerzity jsem občas vyjížděl do San Franciska a pochopitelně jsem si myslel, že jsem ho báječně poznal, už podle záseků, kterými jsem častoval své kapesné. Bylo mi třiadvacet
a kapesné jsem měl hodně nízké.) Přijel jsem lodí, turista, v kapse sto dolarů. Byl listopad. Kromě té stovky dolarů, co jsem měl při sobě, jsem měl, když jsem vyplouval ze San Franciska, ještě dalších sto, které mi měly v New Yorku pomoct do začátků. Kdybych byl trochu bohatší nebo trochu zkušenější, tak bych tu krásnou dívku nezval na projížďku kočárem po Havaně, ani bych tak velkopansky a světácky neobjednával koktejly
s rumem velikosti menšího lavóru. Nevím, co jsem si myslel, že s tou kráskou po příjezdu do New Yorku provedu – nejspíš jsem si asi představoval, že si ji vezmu, odvedu si ji do svého mansardového bytu s terasou na Park Avenue, kam za mnou chodili na návštěvu jen samí slavní, krásní a zhýralí lidé. Náš vztah každopádně nevyšel a mých sto dolarů, určených na život v New Yorku, se za tu dobu scvrklo na pouhé tři.
Lodním okénkem jsem zahlédl město; vyděsilo mě. Bylo v něm cosi strašlivého – všechny ty vysoké budovy, tyčící se až do nebe, a světla, probleskující padajícím sněhem. Bázlivě jsem vystoupil na břeh, vyděšený a prokřehlý, kolem žaludku mě nepříjemně svírala lehká panika. Tenhle Dick Whittington neměl ani toho kocoura.
Nebyl jsem na tom zas až tak špatně. Měl jsem v New Yorku sestru
a ta měla dobrou práci. Měla taky manžela, a i on měl práci. Když k nám do Kalifornie přijel nějaký příbuzný, vždycky pro něj byla k mání dobrá postel – možná někde v přístěnku, ale byla jeho, na jak dlouho jenom chtěl. Moje sestra bydlela v moc pěkném bytě. Sestával z jednoho velkého pokoje, maličké koupelny a příčkou oddělené alkovny, kde se dala uvařit ta nejjednodušší jídla, nikdy se tu ale nevařilo. Nepřipadalo v úvahu, že bych se k nim nastěhoval. Jediná rozkládací pohovka sloužila ve dne
k sezení a v noci ke spaní. Švagr mi půjčil třicet dolarů a na první noc mi zaplatil hotel. Dalšího dne mi sehnal práci na velké stavbě a já si našel v Brooklynu, na Fort Green Place, ve třetím patře, jednoduchý pokoj. Větší osamělosti už člověk snad ani dosáhnout nemůže. Ta práce, kterou mi našel, byla na Madison Square Garden, kterou potřebovali co nejrychleji dostavět. Pracovalo se buď na jednu a půl směny, nebo na dvojsměny. Byl jsem velký a silný. Jako jeden z mnoha jsem vozil kolečka s betonem, jedno kolečko za druhým, jednu hodinu za druhou. Nebyl jsem dost velký a silný. Málem mě to zabilo, a nejspíš mi to zároveň zachránilo život. Byl jsem tak unavený, že jsem nedokázal sledovat, co se děje kolem.
Většina ostatních byli černoši, šlachovití muži, kteří se nezdáli být dost velcí a silní, a přesto jezdili se sedmdesátikilovými kolečky, jako by byly lehké jako pírko. Cestou si ještě povídali a taky zpívali. Zdálo se, že se nikdy neunaví. Tehdy se pracovalo patnáct, někdy i osmnáct hodin denně. Žádné volno o nedělích. To byl nejlepší čas, zlatý čas, dva dolary za hodinu. Když někdo ze zástupu dělníků vypadl, nahrnulo se na jeho místo padesát dalších.
Město se mi slévalo v rozmazaný obraz – bolest, světla a hukot podzemní dráhy, škrábání se do třetího patra, do pokoje se špinavými zelenými stěnami, padání do postele, jen napůl umytý, dušené hovězí, káva a lógr na dně konvice, lávka, která se pode mnou houpala, řada koleček. Mám to všechno pomíchané jako v horečnatém snu. Dlouzí hadi žhnoucího koksu, nad kterými jsme si hřáli ruce; já si je hřál jen proto, abych si trošku odpočinul, ještě dlouho po směně jsem je vůbec necítil. Vzpomínám si, jak jeden dělník spadl z lešení, až od stropu, nějakých
třicet metrů, a přistál jen metr ode mě. Když dopadl, byl celý rudý, pak mu ale krev zmizela z obličeje, jako by mu z něj kdosi stáhl záclonu, a on byl v záři pracovních světel sinalý a modrý.
Nevybavuji si, jak dlouho jsem tam pracoval. Připadalo mi, že to nebere konce, i když to mohlo být jen asi tak měsíc nebo šest neděl. Každopádně, Garden byla dokončena včas na cyklistickou šestidenní a Tex Rickard nám všem poblahopřál,

bez ohledu na rasu či barvu. Ještě dnes mi to tam nahání husí kůži.
Tou dobou přijel do města z Chicaga můj bohatý a úspěšný strýc. Pracoval v reklamě a všude měl nějaké známé. Byl báječný. Nastěhoval se do apartmá v hotelu Commodore, kdykoliv, ve dne v noci, si na pokoj objednával pití nebo kávu nebo obložené chleby, a rozesílal telegramy,
i když to nebylo naléhavé. Zvláště to poslední považuji ještě dnes za projev obrovské marnivosti. Strýc mi sehnal místo v novinách – v New York American, co sídlily dole na William Street. Vůbec jsem se v novinařině nevyznal. Dnes si myslím, že těch pětadvacet dolarů týdně, co mi platili, byly naprosto vyhozené peníze. Přidělili mě na reportáže v Qeensu nebo v Brooklynu, a já se ztratil a pak jsem dlouhé hodiny hledal cestu zpátky. Nenaučil jsem se ukrást fotku ze stolu, když se některá rodina odmítla nechat vyfotografovat, zcela pravidelně jsem v každé reportáži citově zaangažoval a snažil se ji spláchnout ze stolu, abych ochránil lidi, o kterých pojednávala.
Nebýt mého strýce, určitě by mě hned první týden vyhodili. Místo toho mi svěřili zpravodajství o soudních případech, řešících federální zločiny. Zpravodajství se pořizovalo ze staré pošty na Park Row. Proč, to už se nikdy nedozvím. Byla to práce pro zkušeného novináře. Řada mých kolegů se řemeslu věnovala už dlouhá léta; já o soudech nic nevěděl,
a neučil jsem se právě snadno. Občas si říkám, jestli bych k mladému nezkušenému klukovi dokázal být taky tak vlídný, jako byli obyvatelé reportérského hnízda na poště v Park Row na mě. Předstírali, že vím, co dělám, a dělali všechno pro to, aby mi nenápadně a oklikou ukázali, jak na to. Naučil jsem se hrát bridge a vyhledávat šťavnaté případy a skandály. Upozorňovali mě, kteří soudci si rádi dopřávají publicitu, a několikrát za mě zaskočili, když jsem nedorazil. Takové věci se nedají oplatit. Vlastně jsem je vůbec neznal. Nevím, kde žili, co dělali nebo jak žili, když opustili budovu pošty. Zůstali mi takto utajeni z jediného důvodu, a tím důvodem byla opět dívka. Znal jsem ji už z Kalifornie. Byla překrásná, a myslím, že nejen v mých vzpomínkách. Dostala místo v kabaretu v Greenwich Village – jen díky tomu, že šla kolem. Nic jiného pak taky nedělala, jen se tam procházela, což bylo ostatně její veliké štěstí, protože nic jiného ne-uměla. Dostávala sto dolarů měsíčně. Beznadějně jsem se do ní zamiloval.
Od té chvíle se pro mě New York změnil. Moje děvče žilo u Gramercy Park, tak jsem se tam pochopitelně přestěhoval. Ve starém hotelu Parkwood měli malinké pokojíčky – šest pater nad úrovní ulice – za sedm dolarů týdně. Neměl jsem k New Yorku žádný vztah. Byl pro mě jen jevištěm, na němž se odehrával náš úžasný milostný příběh. To děvče bylo moc hodné. Vydělávala čtyřikrát tolik co já, a tak zaplatila mnohé naše večeře. Každý večer jsem na ni čekal u vchodu pro účinkující.
Nedokážu si vysvětlit, proč jsem jí stál za to, aby se mě pokoušela předělat. Sedávali jsme v italských restauracích – platila ona – a pili červené víno. Chtěl jsem psát beletrii – romány. Teoreticky s tím souhlasila, ale říkala, že bych se měl věnovat reklamě – jen pro začátek. To jsem odmítal. Byl jsem chudý umělec, hájil jsem si svou integritu. Dneska si říkám, jak by to asi dopadlo, kdyby mi někdo skutečně nabídl práci v reklamě. Tohoto rozhodování jsem však byl ušetřen.
Celou tu dobu jsem se osobně nesetkal a neseznámil s jediným Newyorčanem. Všichni pro mě byli jen nepodstatnými figurami v mém bouřlivém osobním dramatu. Pak se všechno seběhlo ráz naráz. Jsem rád, že se to stalo v tom pořadí, ve kterém se to stalo. Ono děvče mělo víc rozumu než já. Vdala se za bankéře ze Středozápadu a odstěhovala se tam. Vůbec se se mnou nedohadovala. Prostě mi jen nechala vzkaz, a o dva dny se se mnou rozloučil i American.
Tehdy konečně mě město pohltilo a vyděsilo k smrti. Hledal jsem práci – ale dobrou, příjemnou. Žádnou jsem nenacházel. Psal jsem povídky a snažil se je prodat. Ucházel jsem se o práci v nejrůznějších novinách, což bylo směšné od samého počátku. Město přicházelo blíž a blíž – připadalo mi chladné a bezcitné. Začal jsem mít zpoždění s placením nájmu za svůj pokoj. Přesto jsem si schovával ještě jedno eso v rukávu. Mohl bych se vrátit k manuální práci. Měl jsem jednoho známého, který mi příležitostně půjčil něco peněz. Nakonec jsem byl natolik vyplašený, že jsem skutečně vzal dělnickou práci. Jenže tou dobou už si nedostatek jídla vybral svou daň. Krumpáč jsem sotva uzvedl. Dělalo mi potíže vyškrábat se do toho mého šestého patra. Onen můj přítel mi půjčil dolar a já si za něj koupil dva bochníky černého chleba a sáček sušených sledů a týden jsem nevyšel ven. Bál jsem se vyjít ven na ulici – bál jsem se dopravy – hluku. Bál jsem se svého domácího a bál jsem se lidí. Bál jsem se dokonce i náhodných známých.
Pak mi jeden známý, se kterým jsem chodil na vysokou, sehnal místo na lodi do San Franciska, nebylo placené, ale zase jsem si nemusel kupovat lodní lístek.

Nemusel mě vůbec přemlouvat. To město mě dostalo do kolen. Nevím, co to bylo, co bylo zapotřebí k tomu, aby v něm člověk uspěl, já to ale rozhodně neměl. Neopouštěl jsem je se zhnusením, odjížděl jsem z něj úctou, jakou může v člověku vyvolat jen jasný nepančovaný strach. Vrátil jsem se do našeho městečka, pracoval v lesích, psal romány a povídky a divadelní hry, a znovu jsem se do New Yorku vypravil až po jedenácti letech.
Můj druhý pokus o dobytí města New York byl jiný, ale ve své podstatě stejně pochybný jako ten první. Po mnoha pokusech jsem s jedním románem dosáhl jakéhos takéhos úspěchu. Autorský podíl z prodaných výtisků se mi zdál být královským pokladem. Dovolte, abych vám doplnil informace, nezbytné k dobrému pochopení celé situace. Z mých tří předchozích románů se neprodalo dost výtisků ani na to, aby se tím pokryla záloha, kterou jsem dostal od nakladatele, a ta tehdy činila čtyři sta dolarů. Největší suma, jakou jsem kdy dostal za povídku, byla devadesát dolarů. To bylo za Ryzáčka, a částka to byla tak vysoká hlavně proto, že ta povídka byla dlouhá. Když pak autorský podíl za Pláň Tortillu překročil tisíc dolarů a když pak tu knihu koupilo studio Paramount za 4000 dolarů – 3600 čistého – měl jsem se z toho radovat, místo toho jsem ale dostal strach. V předchozích letech jsem se naučil pohodlně a spokojeně vyžít z naprostého minima peněz, z pětatřiceti až padesáti dolarů na měsíc. Když se na obzoru zjevily obří sumy peněz typu 3600 dolarů, bál jsem se, že se nedokážu vrátit k předchozímu prostému způsobu života.
Moje první návštěva New Yorku byla ve znamení temné, těžké frustrace, zato druhá byla hotovým ztělesněním pokušení a já byl svatým Antoníčkem. Stal jsem se pětiřadou celebritou. Lidé jistého omezeného okruhu by byli udělali cokoli, jen aby mi vyhověli, zvali mě na nejrůznější místa a nalívali mi šumivé a staré nápoje. Bál jsem se, že mi přestane chutnat víno za dvacet devět centů a zapékané fazole a hamburgery, a tak jsem se bránil jako mezek.
Stejně jako v případě většiny svatých Antonínů, kdyby mě luxus a hřích (které jsem v podstatě považoval za jedno a totéž) tak nepřitahovaly, žádné pokušení by mě nemohlo ohrozit. Ani moje reakce nebyla nijak zvlášť originální: i dnes vidím lidi, kteří se řítí vstříc úspěchu, jak dělají totéž co já, takže jsem nejspíš nebyl první, kdo se tak choval. Předstíral jsem (a dokonce jsem svému předstírání i věřil), že to město i všechna jeho pokušení a nástrahy nenávidím. Stýskalo se mi po tichu a rozjímání Západního pobřeží. Dával jsem přednost vínu za dvacet devět centů
a zapékaným fazolím. A tak se mi znovu stalo, že jsem New York neviděl. Zase mě vyděsil, i když tentokrát jinak. Tak jsem zavřel oči a přes hlavu si přetáhl kapuci ctnosti. Urážel jsem všechny, kdo se na mě snažili být milí, a pak jsem od té babylonské děvky utekl s ulehčením a zadostiučiněním, neboť jsem sám sebe přesvědčil, že to celé město bylo jen ďáblovou vějičkou, nalíčenou do cesty mé umělecké prostotě a integritě.
Zpátky doma, na Západě, jsem do toho praštil, postavil nový dům, koupil si chevroletku, a aniž jsem si toho nějak zvlášť všiml, přešel jsem od vína za dvacet devět centů na víno za padesát devět. Autorské podíly nepřestávaly přicházet. To už jsem jezdil do New Yorku pracovně docela často, pořád jsem ale hrál roli venkovského chasníka, takže jsem se na něj pořádně nepodíval, protože jsem byl hrdý na to, jak se mi dařilo vyhýbat se jeho nástrahám a skrytým nebezpečím. Dokonce tam s úspěchem uvedli jednu mou hru, já ji však neviděl. Přesvědčil jsem sám sebe, že mě to nezajímá, spíš jsem se ale na ni bál jít. Dokonce jsem kolem sebe rozšířil pohodlný nesmysl, že nemám divadlo rád. A moje výlety do New Yorku byly jako návštěvy Armády Spásy v bordelu – nutné a zajímavé, jenomže odporné.
Když jsem do něj přijel, abych se v něm konečně usadil, měla to na svědomí jistá dívka. Nahlíženo z bezpečného závětří středního věku musím přiznat, že většinu mých hrdinských rozhodnutí měly na svědomí ženy. Jakási primární solidnost ve mně mi nikdy nedovolila, abych do svého katalogu hříchů zařadil také děvčata. Já, který jsem tak nedůvěřoval luxu-su, jsem se stal obětí nejnákladnějšího luxusu ze všech – žen.
Pořídil jsem si bydlení na Východní padesáté první ulici, mezi První
a Druhou avenue, ani tam jsem však své předsudky neodložil. Můj nový domov sestával z přízemí a prvního patra dvoupatrového domu, a z obývacího pokoje byl výhled na malý začouzený dvorek, honosně nazývaný zahrádkou.
Dva přeživší brooklynské stromy rodu ailanthus nejenže přežily, ale dokonce ještě ohrnovaly nosíky nad směsicí uhelného prachu a kyseliny dusičné, která se v New Yorku vydává za dýchatelný vzduch.
Ten pohled zpátky je skutečně zvláštní. Chtěl jsem žít v New Yorku,
a přitom se mu vyhnout. Zasel jsem si na zahrádce trávu, koupil si obří květináče a zasázel si do nich rajčátka, květy jsem opyloval štětečkem na

akvarely. Teď už mohu říct, že se na mě chystala konspirace, o níž jsem neměl nejmenší tušení. Nachodil jsem po ulicích dlouhé kilometry, abych měl trochu pohybu, a tak jsem se seznámil s místním řezníkem a s prodavačem novin, už pro mě nebyli jen kulisami či nepřáteli, ale živými lidmi.
Bavil jsem se o tom s celou řadou lidí, a podle všeho jde o jakýsi mystický zážitek. Vůbec si neuvědomujete, že se k němu schyluje, a pak vám vše v jediné vteřině rázem dojde. Pamatuji si naprosto přesně, kdy a kde to potkalo mě. Byl jsem na Třetí avenue. Nad hlavou mi rachotily vlaky. Ve strouhách u chodníku sahal odhrabaný sníh skoro až do pasu a všude se válely špinavé haldy nesvezených odpadků. Vanul ledový vítr a po chodníku se se šustěním smýkaly zmrzlé kusy papíru. Zastavil jsem se před výlohou dragstoru, kde se, poháněna skrytým motorkem, vlnila latexová tanečnice – a v tu chvíli mi v hlavě něco puklo, jakési světlo a pocit se spojily do emoce, která by, pokud by měla být vyslovena, zněla si takhle: "Pane jo! Já jsem patřím. No není to nádhera?!" Všechno do sebe v tu chvíli zapadlo. Vnímal jsem každou tvář, kolem které jsem prošel. Všiml jsem si každých dveří, krajkových záclon a květináče s pelargoniemi za začouzeným oknem. Byla to krása – ale co bylo mnohem důležitější, já jsem byl její součástí. Už jsem tu nebyl cizí. Stal jsem se Newyorčanem.
Je docela možné, že někteří lidé se v New Yorku zabydlí bez sebemenší námahy, avšak většina těch, s kým jsem si o tom povídal, mi potvrdila, že si také prožila poměrně bolestivé a náročné zkušební období, než došlo k přijetí. A ono přijetí má dvě stránky, protože město vás konečně přijme právě tehdy, kdy i vy konečně přijmete je. Lidé, kteří se v New York narodili, o tom nemají nejmenší tušení, a musím říct, že vlastně nevím, jestli je to pro ně dobře, nebo špatně.
Když takový mladík na malém městě, žába v malé kaluži, začne pořádně dupat, rozčeří hladinu a udělá na louži vlny, možná stříkne bláto sousedovi do očí, prostě udělá dojem. Všichni ho znají. Znají jeho rodinu. Lidé ho se zájmem sledují, ať už laskavě, nebo škodolibě. Pak přijede do New Yorku, a ať si dělá co chce, nikoho nezajímá. Vyzve město na souboj, a to mu to pěkně nandá, aniž o něm vůbec ví. To je pro jeho maloměstské ego strašná rána. Nenávidí onen organismus, který ho takhle ignoruje. Nenávidí lidi, kteří se dívají skrz něj. A pak jednoho dne zapadne, přijme to město a už s ním nebojuje. Je příliš velké na to, aby si ho všímalo, a najednou se skutečnost, že si ho nevšímá, stane tím nejpříjemnějším, co ho mohlo potkat. Jeho nesmělost zmizí. Když se vybraně obléká, je kolem dalšího půl milionu vybraně oblečených lidí. Když chodí v hadrech, je tu další milion lidí v hadrech. Když je vysoký, má tu město vysokých lidí. Když je malý, ulice jsou plné trpaslíků. Když je ošklivý, potkává samé příšery. Když je krásný, jsou krásní i všichni kolem. Když je talentovaný, je tu talentovaných dvanáct do tuctu. Když se snaží udělat dojem tím, že se navleče do tógy, potká na ulici muže v leopardí kožešině. Ať už dělá nebo říká nebo nosí nebo si myslí cokoli, není tu jediný ani jedinečný. Když se s tím smíří, nabyde úžasné svobody být sám sebou, pokud se s tím nesmíří, bude ho to děsit k smrti.
New York je podle mého úplně jiný než ostatní města. Nemá zvláštní charakter jako Los Angeles nebo New Orleans. Má všechny charaktery v jednom – vlastně je vším najednou. Může člověka zničit, pokud má však oči otevřené dokořán, rozhodně ho nemůže nudit.
New York je ošklivé, špinavé město. Životní prostředí je tam přímo skandální, místní politikou by se mohly strašit děti, doprava je naprosto nemožná, konkurence vražedná. Jenomže to není všechno – pokud jste někdy žili v New Yorku a on se stal vaším domovem, žádné jiné místo už vám nebude dost dobré. Tady je všechno koncentrované, populace, divadlo, umění, psaní, vydávání, dovoz, obchod, vraždy, přepadení, luxus, chudoba. Je tu všechno od všeho. A celkem to funguje. New York je ne-únavný a vzduch je tu nabitý energií. Dokážu tu pracovat, aniž se unavím, déle a usilovněji než kdekoli jinde.
Je osudem každého cizáka, který přijde žít do New Yorku, že za ním budou jezdit návštěvy z místa, odkud pochází. Přijíždějí obvykle se seznamem představení a míst, která chtějí shlédnout. Týden je tu provádíte – po restauracích, divadlech, nočních klubech. Začnete pít koktejly ve čtyři hodiny. Nevyspíte se; práce se vám rozsype pod rukama. Pohádáte se se ženou a jste protivný na děti. A když vaši hosté konečně odjíždějí, bez výjimky do jednoho říkají: "Nechápu, jak to tady můžete vydržet." Ještě dva týdny se pak z jejich návštěvy vzpamatováváte.
Teď bydlím v East Side, v malém domku někde kolem Sedmdesáté ulice. Má malou zahrádku, obrácenou na jih. Naše čtvrť je mojí vesnicí. Znám tu všechny majitele obchůdků a některé sousedy. Někdy z naší vesnice nevyjdu celé týdny. Má všechny vlastnosti vesnice, až na ten hluk. Nikdo se nám do ničeho neplete – nikdo k nám

nepřijde na návštěvu, aniž by nám předem zatelefonoval, což je neobyčejně civilizované pravidlo. Když zavřeme domovní dveře, město a celý svět zůstanou za branami našeho domu a my v něm máme víc soukromí, než měl kdy který člověk za polárním kruhem. Máme tu mnoho přátel, dobrých přátel. Někdy se s nimi nevidíme třeba i šest nebo osm měsíců, to ale nemá na naše přátelství žádný vliv. Kdekoliv jinde by nám to měli za zlé a mysleli by si, že je zanedbáváme. Nejrůznější pozvání přijímáme či odmítáme bez vysvětlování a vzájemného obviňování.
Když pořádáme oslavu, pozveme si na ni, koho chceme, a pokud některého přítele nepozveme, nebere to jako smrtelnou urážku. Někdy si jdeme lehnout už v osm hodin, a jindy nejdeme spát vůbec. Když nám zavolají přátelé, které máme rádi, a zeptají se, zda mohou přijít, můžeme jim říct, že ne, aniž je tím urazíme. Chodíme na večeře do restaurací a na představení do divadel přesně tehdy, kdy se nám zachce. Když někomu řeknete: "Nemůžu, pracuju," bere to tak, jak to říkáte. Málokdy se tu setkáte
s pomluvami plnými jedu, diskutování je tu ale nad mraky. Nikdo neví
a ani se nestará, kdy chodíme ven a kdy se vracíme. Já jsem tu trochu známý, jsou tu ale stovky tisíc významnějších lidí. Být celebritou v New Yorku není na obtíž, z toho mají hrůzu jen někteří návštěvníci Hollywoodu.
Každý se někdy pokusí sám sobě vysvětlit, proč má New York radši než kterékoli jiné místo kdekoli jinde. Jeden muž, který pro mě pracoval, ho měl rád, protože když nemohl večer usnout, mohl jít do kina na celonoční promítání. Jeho důvod byl stejně dobrý jako kterýkoli jiný.
Vždycky jednou za čas na několik měsíců odjedeme, a pak se sem zase vrátíme s úlevným vydechnutím: "Díkybohu, že jsme zase doma." Pokud bych měl popsat, co k tomuto městu cítím, napadá mě jenom jedno, a sice že když člověk žil v New Yorku, žádné jiné místo mu pak už nepřijde dost dobré. New York je celý svět s jeho zlořády a chybami a krásami v kostce, a k tomu ještě nádavkem skýtá soukromí. Co víc si můžete přát?

Ernie Pyle

Psát o člověku, který je mrtvý, ale vám přitom mrtvý vůbec nepřipadá, je neobyčejně těžké. Ernie Pyle se už do války vrátit nechtěl. Cestou z Francie vypsal všechen svůj odpor a strach a únavu. Myslel, že si dokáže trochu odpočinout, jenomže to nešlo. Někdo mu pořád říkal, co má dělat a co by dělat měl. Takové řeči snad ještě mohl umlčet, nemohl však umlčet svůj smysl pro zodpovědnost. Identifikoval se s každičkým vojákem naší armády. Ernie umíral pokaždé, když někoho zastřelili, a jeho drobné tělo se zachvívalo pokaždé, když někoho zranili. Stávalo se mu to tak často, že jeho vlastní smrt byla jen opakováním již prožitého. V Africe říkal: "Pravděpodobnost mi dýchá na paty. Stačí jen být dost dlouho
v palebné linii a dříve nebo později tě zasáhnou. Taková je statistika."
A poté přečkal ještě celou Itálii a Francii. Pravděpodobnost, že to přežije, byla čím dál menší a menší. Když jsem se s ním před jeho odjezdem do Pacifiku v San Francisku loučil, připadal mi otupělý. Odpočinek mu nepomohl. Oči měl zapadlé a unavené a roztěkané. Seděl se sklenkou whisky v ruce, svaly na čelistech zaťaté. Vypadal nemocně. Celou dobu mu zvonil telefon. Prý musí promluvit tam a tam, napsat to a to. Byl naprosto vyčerpaný. "Sám nevím, proč mě to tam táhne zpátky," prohlásil. "Takový už je můj život." Na sobě měl novou uniformu a čepici. "Jsou to vyhozené peníze," pokračoval, "nebudu to potřebovat." Pravděpodob-nost, že přežije, byla už téměř na nule a on to věděl. Ani se tomu nebránil. Kromě téhle poslední věci už si s vojáky prožil úplně všechno. "Nevím, jestli budu ještě schopen psát. Myslel jsem, že si odpočinu, jenže se mi to nepovedlo. No nic, na Filipínách bude aspoň teplo." Jako obvykle vyřídil vše, co bylo třeba – napsal či zatelefonoval všem starým přátelům. Rozeslal jim dárky. To dělal pokaždé. Když se vrátil z Paříže, přišel za mnou celý nadšený se šátkem. "Pravý francouzský hedvábný šátek. Koupil jsem ho v Paříži těsně po okupaci." Ten šátek byl ze špatného umělého hedvábí. Francouzští obchodníci zřejmě na nic nečekali. "Je překrásný, Ernie."
"Na nemocničním loži byl voják, co měl jen jednu nohu," vyprávěl Ernie. "Poskakoval po schodech nahoru a dolů jako cvrček. Bylo to úžasné. Nemůžu vystát pohled na zraněné. Pojedu do Albuquerque a na celou
tu zatracenou věc zapomenu. Není tam o čem psát. Je to pořád to samé. Končím s

tím. Mohl bych začít cestovat po Státech, jako jsi to dělal ty."
"Jsou tam jen hory mrtvých mužů," vykládal po chvíli, "miliony. A je to o to děsnější, že válka už skončila. Nemůžou vyhrát. Prostě jen chtějí zabít co nejvíc lidí. Bože, jsem strašně unavený." Pak se setkal s prezidentem a se Stevensonem a s Forrestalem a se spoustou kongresmanů. Všichni čekali, že se vrátí. Všichni kromě Ernieho si mysleli, že je Ernie nezničitelný. On však věděl, že se jeho čas navršil. Je to poznat z jeho dopisů a z jeho posledních článků. Byl tak unavený a tak ztrápený, že to málem přivítal. V hotelu San Francisco si nalil další neředěnou skleničku. "Už musím," loučil se. "Mám dostat ještě nějaké očkování. Už teď mám místo půlky krve nejrůznější séra." Vyšel z hotelu a žena venku vykřikla: "Tamhle je Ernie Pyle!" Rázem se kolem něj seběhl dav, a on se pomalu prodíral natěsnanou skupinkou lidí – unavený drobný chlapík s nulovou pravděpodobností přežití – aby na hromadu zabitých přihodil i vlastní mrtvolu.

Zachránce

Když jsem se poprvé setkal s Windsorem Drakem, byl večer a pršelo. Přijel jsem do tábora sezonních dělníků, od kol auta mi odstřikovalo bláto. Do temnoty přede vybíhaly řady promočených, propršelých stanů. Provizorní kancelář byla k prasknutí přecpaná promoklými muži a ženami, všichni se tam krčili pod střechou, a za stolem, zavaleným papíry, seděl Windsor Drake, drobný chlapík ve vlhkém rozdrbaném bílém obleku. Všichni kolemstojící na něj upírali pohled. Jen tam tak stáli a dívali se na něj. Měl malý knírek, černé vlasy se stopami prvních šedin se mu ježily jako ostny vyděšeného dikobraza a ve velkých tmavých očích se mu zračila taková únava, že už snad ani nebyl ospalý, byl tak unavený, že by neusnul, ani kdyby k tomu měl postel a hlavně čas.
Měl jsem pro Windsora Drakea dopis. Těžko jsem se mohl namačkaným zástupem lidí prodrat, a tak jsem jim ho svěřil a oni si ho předávali, až ho konečně dostali až k němu. Přečetl si ho, vstal a řekl: "Pojďme do mojí chatrče, uvařím kávu." Dav se rozestoupil a nechal ho projít, deštěm jsme pak došli až k jeho chajdě. Kávu opravdu udělal, nestihli jsme ji ale pořádně dopít, protože k nám z promočených stanů začaly přicházet zprávy. V táboře propukla epidemie – v zabahněném, zatopeném táboře. Tenhle tábor o dvou tisících duších už postihly všechny myslitelné zimní nemoci: spalničky a dusivé kašle, příušnice, zápaly plic a angíny. A tenhle drobný muž se to snažil všechno zvládnout. Musel. Kromě něj už tu byli jenom obyvatelé tábora. I kdyby chtěli pomoct, pro nedostatek vědomostí nemohli.
Chtěli jsme si tu kávu dopít. Přišel muž. Nepokoje v obývacím pokoji. Vyrazili jsme. Obývají pokoj sloužil jako oddělení spalniček. Na dekách leželo na zemi čtyřicet kropenatých dětí. V oknech byly také natažené deky, aby dětské oči ochránily před sluncem. Ve dveřích stála veliká žena s holými pažemi a přihlížela, jak se na ni z bláta venku chystá kdosi za-útočit. Dostala od Windsora instrukce, že nemá dovnitř pustit nikoho nenakaženého, a ke vzteku příbuzných a přátel, kteří byli zvyklí navštěvovat nemocné, se instrukcí skutečně držela. Vzpoura byla uklidněna, nebezpečí nákazy vysvětleno. Vrátili jsme se ke kávě, ohřáli ji, hrnky dolili až po okraj. Pak zase propuklo peklo na umývárnách. Nově příchozí žena v rozporu s místními nařízeními stála na prkénku toalety, obležená skupinkou rozzuřených žen, které se teprve nedávno dozvěděly, že si na prkénko nemají stoupat. Windsor Drake je všechny uklidnil.
Znovu jsme se vrátili ke kávě, znovu ji ohřáli. A tak to šlo celý večer. Muž zbil svou manželku. U dalších dětí propukly spalničky, takže musely být odebrány rodičům a umístěny v bývalém obývacím pokoji. V dešti měl každý nervy napnuté jako špagáty. Lidé se prali pro nic za nic, občas dokonce tekla krev. A Windsor Drake znovu a znovu chodil mezi lidi, vysvětloval, přemlouval, občas i vyhrožoval, jen aby v tom hrozném, mokrém táboře pro chudé do prvních ranních paprsků udržel klid. Bílé kalhoty měl až po kolena postříkané od bahna a v očích měl únavu, od jaké by mu už ani spánek neodpomohl. Kolem půlnoci tábor konečně vyčerpáním ztichl. Windsor vytáhl omlácenou pánev, dal ji na kamna a hodil na ni pár kousků slaniny.
Usnul jsem v židli. Někde poblíž plakalo miminko, probudilo mě. Windsor byl pryč. Za chvilku byl zpátky a jal se obracet spálenou slaninu.
"Co se stalo?" ptal jsem se.
"Mimino nemohlo najít prs. A matka je tak unavená, že se ani neprobudila."

"Co jste udělal?"
"Uvolnil jsem jí prs a dal ho tomu mrněti."
"To se jeho matka ani pak neprobudila?"
"Ne, na to je moc unavená. Celý den v tom dešti pracovala."
Později téhož roku jsem se s Windsorem vydal na cesty, sedávali jsme v příkopech s námezdními dělníky, jedli jsme s nimi a žili. Vyslechli jsme tisíce strastí a tisíce vtipů. Jedli jsme smažené těsto a vepřové sádlo, pracovali jsme s nemocnými a hladovými, naslouchali jejich stížnostem
i drobným vítězstvím.
Když si vzpomenu na Windsora Drakea, ze všeho nejdřív se mi vybaví ty jeho unavené oči, a pak si vzpomenu na to malé, které v noci nemohlo najít prso, a na jeho matku, která byla tak unavená, že se vůbec nevzbudila.

Robert Capa

Ve fotografování se vůbec nevyznám. To, co tu teď budu vyprávět o Capových pracích, bude názor prostého laika, a odborníci se mnou budou muset mít trochu trpělivosti. Capa v mých očích nade všechnu pochybnost prokázal, že fotoaparát nemusí být jenom chladný mechanický vynález. Tak jako pero či tužka je i fotoaparát součástí člověka, který ho používá. Může se stát prodloužením jeho mysli a srdce.
Capovy fotografie vznikly v jeho mozku, fotoaparát je pouze zaznamenal. Jeho práce si nespletete stejně jako si nespletete plátno výtečného malíře. Capa věděl, co hledat, a když to pak našel, věděl, co s tím udělat. Například věděl, že válku fotografovat nelze, protože ve válce jde především o emoce. Přesto emoce zachytil, ne však přímo na bojišti. Ukázal nám děs celého národa ve tváři jediného dítěte. Jeho fotoaparát emoce zachytil a udržel.
Capovo dílo je obrazem vznešeného srdce a nesmírného soucítění. Nikdo ho nemůže nahradit. Žádný výtečný umělec nemůže být nahrazen, my však máme to štěstí, že v jeho fotografiích cítíme také člověka.
Hodně jsem s Capou pracoval a cestoval. Jistě měl i bližší přátele, sotva však měl někoho, kdo by ho měl radši. Při práci se choval, jako by o nic nešlo, lehkomyslně a nedbale. To však bylo jenom zdání. Jeho snímky nejsou dílem náhody. Ani emoce, které zachycují, se na nich neocitly náhodou. Dokázal vyfotografovat pohyb a radost a neštěstí. Dokázal vyfotografovat myšlenku. Vytvořil si vlastní svět, Capův svět. Všimněte si třeba, jak zachytil nekonečné pláně Ruska, s jedinou dlouhou cestou
a s jediným človíčkem. Všimněte si, jak jeho objektiv dokázal proniknout lidskýma očima až do mysli.
Capa vypadal lehkovážně, ve skutečnosti byl ale úzkostlivý. V Rusku musel filmy posílat k vyvolání do vládních laboratoří. Byl celý nervózní a rozrušený, dokud mu negativy nepřišly zpátky. A když pak přišly, nic nebylo dobře. Buď byly vyvolané málo, anebo zase moc. Zrnitost nebyla v pořádku. Svraštil obočí a své utrpení vykřičel. Záleželo mu na tom. Strašně mu na tom záleželo.
Capa byl skvělý ve dvou ohledech. Jednak tu máme jeho snímky, pravdivé a živoucí dokumenty naší doby – odporné a krásné, zachycené okem umělce. Capa však konal ještě jedno dílo, které je možná ještě důležitější. Shromažďoval kolem sebe mladé muže, podporoval je, radil jim, dokonce je i živil a šatil, co však bylo ze všeho nejdůležitější, naučil je vážit si umění a při jeho tvoření dbát na vlastní integritu. Dokázal jim, že se
člověk tímto způsobem může uživit, a přitom zůstat vůči sobě pravdivý. A ani jednou po nich nechtěl, aby udělali snímek, jaké dělal on. Tak se Capův vliv projeví v dílech mužů, kteří s ním spolupracovali. Celý život si v sobě ponesou kousek z Capy a možná ho i předají další generaci mladých.
Vůbec si neumím představit, že teď budu bez Capy. Myslím, že jsem se s tím ještě nesmířil. Máme však štěstí a měli bychom být vděční, že nám tu z něj toho ještě tolik zůstává.

Adlai Stevenson

Když jsem se poprvé setkal s panem Rooseveltem, byl už nějaký čas prezidentem. Řekl jsem mu: "Pane prezidente, patřím k těm několika málo Američanům, kteří

netouží po místě ve státní správě."
Zasmál se a prohlásil: "Z vlastní zkušenosti mohu říct, že jste jediný."
Pane Stevensone, ani dnes netoužím po místě ve státní správě.
Před rokem a půl jsem o existenci pana Stevensona neměl ještě ani tušení. Před rokem jsem znal jenom jeho jméno a zapamatoval jsem si ho jen díky jeho neobvyklému křestnímu jménu. Do sjezdu, který si ho zvolil za kandidáta na prezidenta, jsem od něj neslyšel ani nečetl jediné slovo. A nyní pospícháme s večeří, abychom si ho poslechli v rádiu nebo ho zahlédli v televizi. Ráno se hádáme o noviny, ve kterých vycházejí kompletní přepisy jeho projevů. Nepamatuji se, že bych kdy nějaký projev četl s potěšením. Občas s obdivem, to ano, ale nikdy ne s potěšením.
V době sjezdu jsem byl v Evropě. Evropa stála, alespoň podle našich pozorování, vcelku jednoznačně za Eisenhowerem. Však já také, tak jednoznačně, jak jen to šlo. Pak ale noviny ve Francii a v Anglii a v Itálii začaly postupně otiskovat výroky jakéhosi Stevensona, nejprve útržky vět, pak celé věty, a nakonec odstavce. Když jsem přednedávnem z Anglie odjížděl, měly skoro všechny deníky na první stránce pravidelný úryvek ze Stevensona. Evropa přehodila výhybku na Stevensona. A s ní i já. A to jsem byl pod vlivem pouze jeho projevů. Staly se pro mě nevídaným zážitkem, a podle reakcí publika – zatím jsem je mohl sledovat pouze
v televizi – se domnívám, že jsou stejně nevídaným zážitkem i pro všechny ostatní. Posluchači při nich nehlučí. Řečníka nikdy nepřerušují emocionální výlevy či necitlivý potlesk. Lidé jako by potlesk záměrně zadržovali, jako by se obávali, že by jim v nastalém hluku mohlo cosi uniknout. Dočetl jsem se, že je při jeho proslovech takové ticho, protože prý své posluchače nedokáže dojmout. Pak jsem ale sledoval, jak k němu natahují krky, jak nespouštějí oči z jeho tváře a podrážděně se otáčejí za sebemenším vyrušením. Poslouchali, naopak poslouchali tak, jak naslouchá publikum výtečné divadelní hře, výborné hudbě či výjimečným myšlenkám.
Patří k našim nepříliš lichotivým vlastnostem, že zásadně podceňujeme inteligenci "lidu". Řečník sám sebe nikdy nezahrnuje do "lidu". Lid jsou vždy ti druzí. Slyšel jsem vyprávět o filmovém producentovi, který tvrdil, že by lid údajně neporozuměl ukázce z filmu, kterou právě shlédl. Nato se ozval jeho devítiletý syn: "Tati, já jsem tomu rozuměl."
Producent se na něj nazlobeně otočil a rozkřikl se: "My ale netočíme film pro devítileté kluky."
V opozičním tisku jsem se dočetl, že Stevenson mluví tak, že mu běžní lidé nerozumí. Četl jsem jeho projevy ne jednou, ale opakovaně. Používá jednoduchá a přímá slova, všechny jeho myšlenky jsou jasné. Rozumím jim bez problémů a rozhodně si o sobě nemyslím, že bych byl chytřejší než takzvaný lid. Dospěl jsem tedy k názoru, že se Stevensonovi protivníci nebojí toho, že by mu lidé nerozuměli, ale naopak toho, že mu rozumějí.
V průběhu celých našich dějin jsme byli příznivě nakloněni smyslu pro humor. Být proti smyslu pro humor bylo málem totéž jako být proti mateřské lásce. Nyní se však dočítám, že se z humoru stal oficiální prohřešek. Všechno, co je účinné, je pro oponenty prohřeškem. Humor
v politice se již tradičně řídí podle jistých pravidel. Řečník pronese vtip, který byl předem pečlivě prozkoumán, aby byla jistota, že nemá s oblastí, o níž se hodlá rozhovořit, vůbec nic společného. Nezajímavý vtípek vyvolal kraťoučké pozasmání a řečník ví, že se jeho posluchači probrali. Bez jakéhokoli náznaku přechodu se tak vrhne na hlavní téma svého projevu, v naději, že ho publikum bude ještě několik málo vět poslouchat, protože bude doufat, že se dočká dalšího vtipu. Publikum však bývá dost chytré, a tak na tuto metodu jen tak neskočí. Stevenson tuto techniku zcela proměnil. Náměty pro humor čerpá
z tématu, o kterém hovoří. Jeho vtipy předmět jeho projevu nezastírají, nýbrž ho naopak objasňují. Tím je svým protivníkům dvojnásob nebezpečný, protože mu lidé nejen naslouchají, ale ještě si jeho výroky pamatují a pak je opakují. Nevzpomínám si na žádné jiné projevy, u nichž by se lidé nechtěli spokojit s výtahem. Chtějí si přečíst vlastní slova onoho muže.
Jako spisovatel jsem měl sem tam na nějakých místech jisté problémy, a tak mohu z vlastní zkušenosti potvrdit, že když jsem byl obviněn z nějakého zvláště odporného zločinu, bylo to většinou proto, že se ten, kdo mě obviňoval, cítil být ohrožen a měl potřebu mi to vrátit. Proto také chápu, proč má opozice spadeno na humor pana Stevensona. Je jim trnem v oku. V celých dějinách našeho politického života mě napadá jen jediný člověk, který dokázal využívat humoru stejně účinně. Tím člověkem byl Abraham Lincoln a i jemu se dostávalo ze strany jeho odpůrců sžíravé kritiky. Také za jeho časů byl humor vážným prohřeškem. Sevensonovské projevy mají ještě další ničivý účinek, který jeho

protivníci ani nemohou přiznat. Ve světle jeho slov se totiž všechno jejich usilování zdá být už ve svém záměru pochybné, nedomyšlené a hloupé. Neohrabaný sarkasmus, morální pobouření, prvoplánové vlastenectví a otřepané fráze, se kterými si všechna předcházející kola voleb vystačila, pokryl letos nános šedého prachu nedostatečnosti. Velkým činům se těžko může konkurovat příštipkařením.
Čas od času při diskusi vyvstane otázka, jestli si Stevenson své projevy píše sám. To nevím, ale jako spisovatel vím, že všechny ty projevy psal jediný člověk. Nápady a jejich uspořádání mu možná připravuje víc lidí, ale jinak jsem si jistý, že si každičké slovo těch proslovů píše Stevenson sám, nebo má jediného člověka, který mu je píše do posledního slova.
Z každé jejich věty dýchá individualita. A takovou věc nelze napodobit.
Zaobírám se projevy pana Stevensona tak zeširoka, protože ho znám pouze jejich prostřednictvím. Člověka lze znát pouze ve čtyřech ohledech: jak vypadá, co vykonal, co říká (jinými slovy co si myslí) a pak v tom čtvrtém, ze všech nejdůležitějším, který je zatím ještě nenaplněn: co mně nebo pro mě udělal.
Znám pana Stevensona pouze ze zveřejněných fotografií, z článků o je-ho minulosti a z jeho projevů. Byl jsem pro Eisenhowera, znal jsem ho a měl jsem ho rád. Své preference jsem ve prospěch pana Stevensona rozhodně nezměnil pro to, jak vypadá. Ani jeden z kandidátů nemá v tomto ohledu příliš výhod. Nemohl jsem změnit názor ani na základě předchozích úspěchů, protože v tomto smyslu toho nikdo na světě nedokázal tolik jako právě Eisenhower, a minulé činy guvernéra státu Illionois, byť byly jakkoli úžasné, ho rozhodně nemohou zastínit. Změnil jsem názor výhradně kvůli jeho projevům.
Když je člověk zmatený, nedokáže psát jasně, a mně připadaly Eisenho-werovy projevy den ze dne neuspořádanější a popletenější a nejistější. Nevím, proč to tak je. Možná má obavy a je už unaven ze všech těch poradců, kteří jeden s druhým nesouhlasí a svými nekonečnými drobnými bojůvkami zničí svého kandidáta. Eisenhower je dnes jako ranami otupělý boxer, který se na roztřesených nohou vypotácí ze svého rohu a první ránu zasadí rozhodčímu. Zdá se mi, jako by Eisenhower už nedokázal za-ujmout k žádnému tématu jasné stanovisko. Jsme si celkem jisti, že má ještě stále v oblibě děti či psy, ale že by byl možná radši, kdyby zodpovědnost i za ně převzaly jednotlivé státy – hlavně aby on sám nemusel o ničem rozhodovat. V otázkách, jež spadají do boží pravomoci, má jasno, a jako by se mu samotnému ulevilo, že to tak je.
Zato Stevenson se nepustil do žádného politického, ekonomického či morálního tématu, aniž k němu nezaujal jasné a otevřené stanovisko, a to i za cenu toho, že mu to jisté sobecké skupiny budou mít za zlé.
Těžko mohu vědět, jakému tlaku jsou prezidentští kandidáti vystaveni, umím si to však představit. Jistě strašlivému, avšak stejně strašlivému pro oba kandidáty. Během pouhých pár měsíců jsme byli svědky toho, jak Eisenhower pod tlakem upadá do nejistoty, uchyluje se k všeobecným nicneříkajícím prohlášením, dává všanc stará přátelství a co chvíli mění úmluvy o spojenectví. Pod týmž tlakem si Stevenson zachoval chladnou hlavu, vyjasnil svá stanoviska, drží se jednou nastoleného směru a ani na okamžik se nenechal odlákat a odvést od svých nezevšeobecněných ideálů.
Pokud je už na kandidáta vyvíjen velký tlak, pod jakým pak asi musí pracovat samotný prezident? Proto jsem pro muže, o němž se domnívám, že ho zvládne nejlépe, aniž kvůli tomu začne být neloajální. Nebude uzavírat účelová přátelství a na svědomí si nepřipíše mrtvá zvířata – ať už kočky, nebo albatrosy. Krátce řečeno, myslím si, že Stevenson je společensky, politicky a morálně odolnější. Ani jeden z kandidátů mně ani pro mě nejspíš osobně nic neudělá. A já nemohu nikomu z nich ani pomoci, ani mu ublížit. Jakožto spisovateli se mi však líbí, jak jasně a srozumitelně Stevenson píše. Jakožto člověku se mi líbí jeho inteligentní, vtipný, logický a civilizovaný intelekt.
Obávám se, že až do listopadu nebude nic jasné. Američané se ve volebních místnostech chovají naprosto nepředvídatelně. Domnívám se však, že by se našly další miliony lidí, kteří jako já přešli na stranu Stevensona, protože ho považují za větší osobnost a možná potenciálně také za lepšího prezidenta.

Henry Fonda

Poté, co jsem tak lehkovážně přislíbil napsat článek o Hankovi Fondovi, a poté, co bylo už příliš pozdě na to, abych vzal své slovo zpět, jsem si s jistou rozmrzelostí uvědomil, že nevím nic z toho, co se v takovýchhle článcích obvykle píše, že neznám žádné osobní, urážlivé, vzrušující a zákeřné podrobnosti, z jakých sloupkaři obvykle žijí a jaké si od nich čtenáři navykli očekávat. Vím o Fondovi jen to, co se o něm může dozvědět naprosto kdokoli, prostě jen tím, že ho vídá na jevišti nebo ve filmu.
Samozřejmě jsem slyšel takové ty drby, skrze něž se lidé ujišťují, že pokud nejsou lepší než daná osoba, nejsou alespoň ani horší. Slyšel jsem, že je náladový, zahloubaný do sebe, těžko zvladatelný a uzavřený. No a co! Totéž jsem slyšel i sám o sobě, a v tomto případě mohu nade vši pochybnost prohlásit, že jsem dobrácký, otevřený, přátelský a možná i malinko výjimečný, tak proč bych měl věřit tomu, co se povídá o Hankovi, když vím, že totéž, vyprávěné o mně, není pravda?
Henryho Fondu znám jako herce, oddaného věci, pracovitého a zodpovědného, s neodbytnou vnitřní touhou po dokonalosti. Přednedávnem mi jeden známý na šestnáctimilimetrovém filmu půjčil Hrozny hněvu, natočené před více než dvaceti lety. Hrozně jsem se zdráhal si je pustit. Čas plyne, lidé se mění, naléhavost pomine; říká se tomu zastarávání. Nakonec jsem je do své domácí promítačky přece jen založil a usadil jsem se, že to snad nějak přežiju. Pak ale na plátno vyšlo hubené, šlachovité, osmahlé ztělesnění energie, a vmžiku mě dostalo. Uvěřil jsem znovu ve svůj vlastní příběh. Byl plný života a uvěřitelný a dobrý. Takové věci Hank dokáže. Provází ho aura vzrušení, které se nedá naučit – jak už ke svému smutku zjistil nejeden herec. V jeho případě je tento dar ještě podpořen namáhavou svědomitou prací a utrpením pochybností o sobě samém.
Ještě jedna věc je u Fondy zřejmá – péče, s jakou dbá na to, aby ho nezaškatulkovali jako určitý typ. Když se na plakátu objeví jeho jméno, nedokážete odhadnout, o čem daný film bude. Bez viditelného úsilí se dokáže přesunout od Hroznů hněvu k Dvanácti rozhněvaným mužům a pak k Tenkrát na Západě. Záměrně jsem napsal, že bez viditelného úsilí, protože vím, kolik je za jeho uvolněným projevem nezměrného úsilí a pečlivosti a učení.
Kdysi jsem pracoval na krátké, pro mě zábavné novelce, která měla být přepracována pro divadlo. Probíral jsem ji s Hankem a on mi řekl, že by si v ní rád zahrál. "Jenomže je to muzikál a já neumím zpívat," prohlásil. "Nevadí, budu chodit na hodiny zpěvu." A chodil, celý jeden rok. Já jsem se mezitím modlil, aby se nenaučil zpívat příliš dobře, protože jsem si pamatoval, že Walter Huston, který taky neuměl zpívat, zpíval "September Song" lépe než kdokoli po něm. A ani Harrison v My Fair Lady neuměl zpívat.
Po roce hodin zpěvu se Hank zúčastnil konkurzu na danou roli, ale skladatel, kterému šlo pochopitelně především o hudbu, ho odmítl. Z hry se vyklubal strašlivý propadák a my už se tak nikdy nedozvíme, zda by ji bylo Fondovo kouzlo přivedlo k životu. Jedním jsem si však jistý. Rozhodně by byla uvěřitelnější a tím také lepší.
Člověk nejspíš nemůže druhého poznat úplně do hloubky. Hank však na mě působí jako muž obětavý, ovšem uzavřený, mírumilovný, a přitom schopný náhlého zuřivého a nebezpečného násilí, břitce kritický vůči druhým, avšak stejnou měrou kritický i sám vůči sobě, uvězněný v kleci, bušící o mříže, zároveň ale světloplachý, jednoznačně vyhraněný proti jakýmkoli vnějším omezením, a přitom uvalující sám na sebe železné okovy. Jeho tvář je výrazem protikladných sil jeho nitra.

Woody Guthrie

Písně dělnického lidu byly vždy nejvyostřenějším vyjádřením jeho názorů a zároveň jediným projevem, který není možné zničit. Knihy lze spálit, noviny skoupit, rozdávání letáků a pamfletů uhlídat, zpěvu ale zabránit nelze.
Z jakéhosi důvodu se má všeobecně za to, že ten, kdo zpívá, je spokojený. Nic však není dál od pravdy. Nejkrásnější a netrvalejší lidové písně vytryskly ze srdcí nešťastných lidí, například černošské spirituály, které říkají: "Tady je to strašné, snad to v nebi bude lepší." Máme uhekané písně dokařů, zvedajících těžké balíky, vyprávějící o drobných radostech sobotního večera. Kovbojské písně jsou nářky plné osamělosti.
V písních dělnického lidu se ozývají jeho naděje a starosti, rytmus však nezapře práci – dlouhé a krátké výkřiky námořnických popěvků, ve kterých se ozývá rytmus vytahované kotvy a kasaných plachet, hřmotné písně Jihozápadu vycházející z

klapotu koňských podkov. Práce je píseň a píseň jsou lidé.
Tím, že vyslovíme, co nás trápí, se nám uleví. Vzpomínám si na malého chlapečka, který měl jít poprvé v životě k holiči. Bál se a oči měl zalité slzami. Stál celý ztuhlý při okraji chodníku a zpíval:

"Oni si myslí, že se budu bát,
všichni si myslí, že se budu bát.
Ale já nebudu,
nebudu brečet.
Však uvidí! Nebudu brečet!"

Písně jsou vyjádřením skupiny lidí. Nasloucháním písním se o lidech dozvíte víc než všemi ostatními způsoby dohromady, protože se v nich obrážejí všechny jejich naděje a trápení, zloby, strachy, touhy a potřeby.
Před pár lety jsem pobýval v táborech uprchlíků z oblastí, které zasáhla sucha. Všude vládl hlad. Poslouchal jsem jejich písně, a tak jsem pochopil, že je to statečný lid, protože v jejich zpěvu byla osamělost a problémy, ale byla v něm i odhodlanost a chuť bojovat. Když někdo zpíval: "Na cestách mě provází jen trápení," hned další řádek zněl: "já se však nedám, můj osud se změní."
Při stávce na polích s bavlnou se ke slovu dostala jedna žena a její hlas se rozezněl takovýmto popěvkem:

"Můj starej je ve vězení, že stávkoval,
to ale není proti zákonu.
Můj kluk je ve vězení, že stávkoval,
ale to není proti zákonu.
Říkám vám, že jste nevinný,
a ty jejich vězení ať už konečně spadnou!"

Takovému projevu nezdolnosti se jen tak něco nevyrovná.
Nebylo by špatné si všechny ty písně pečlivě poslechnout, poslouchat v nich rytmy práce, a nad nimi pak slova zloby i nezdolnosti.
Woody je jen Woody. Tisíce lidí nevědí, že má ještě nějaké další jméno. Je jenom hlas a kytara. Zpívá písně lidu a já mám takový dojem, že vlastně v jistém smyslu je lidem. Chraplavý nosový hlas, jeho kytara se ozývá skřípěním rezavého železa, na Woodym není nic líbezného, a nic líbezného není ani na jeho písních. Avšak, ti, kdo poslouchají, slyší něco mnohem důležitějšího. Slyší vůli člověka vytrvat a bojovat proti útlaku. Myslím, že právě tomu říkáme americký duch.

Obsah

Úvodem k českému vydání
(Miroslav Jindra) 7
I. O Americe a Američanech
Předmluva 12
E Pluribus Unum 14
Paradox a sen 24
Vláda lidu 33
Všichni lidé jsou si rovni 40
Genus Americanus 47
Cesta za štěstím 61
Američané a půda 68
Američané a svět 74
Američané a budoucnost 82
Slovo na závěr 92

II. Válečný korespondent
Vojenská transportní loď 94
Čekání 97
Příběhy z bombardování
Londýna 99
Lilli Marlene 101
Bob Hope 103
Válka ve Vietnamu:
žádné vpředu, žádné vzadu 106
Akce v deltě 109
Terorismus 113
Kouzelný dráček Puff 116

Otevřený dopis
básníku Jevtušenkovi 120

III. Angažovaný umělec
Pochybná bitva v Kalifornii 124
Jsem revolucionář 130
Proces s Arthurem Millerem 132
Atque Vale 135
Doznání 137

IV. O psaní
Hra – román 142
Moje krátké romány 145
Důvody 148
Kritikové z pohledu spisovatele 150
Několik nahodilých
myšlenek o knížkách 154
Proslov u příležitosti
převzetí Nobelovy ceny 159

V. Místa mého srdce
V Salinasu se pořád něco děje 162
Zlaté okovy 170
Průvodce po třicátých letech 173
Zrození Newyorčana 186

VI. Přátelé
Ernie Pyle 195
Zachránce 197
Robert Capa 199
Adlai Stevenson 201
Henry Fonda 205
Woody Guthrie 207

Z anglického originálu America and Americans,
vydaného nakladatelstvím Viking, New York 2002,
vybral a uspořádal Miroslav Jindra
Přeložila Klára Cabalková
Úvodní slovo napsal Miroslav Jindra
Obálka a grafická úprava Marie Lankašová
Vydalo Nakladatelství BRÁNA, s. r. o.,
Hradešínská 30, 101 00 Praha 10,
jako svou 308. publikaci
Odpovědná redaktorka Marie Bělíková
Technická redaktorka Vlasta Machová
Sazba Typografické studio Klokočí, Praha
Tisk a vazba Severografia a. s., Most
Stran 208
První vydání
Praha 2003

Cena doporučená nakladatelstvím
včetně DPH 199 Kč

brana-praha@volny.cz
nakl.brana@volny.cz
www.brana-knihy.cz

Originální vydání

AMERICA AND AMERICANS
and Selected Nonfiction
Přeložila Klára Cabalková
Odborná spolupráce
a ediční příprava Miroslav Jindra
Copyright © Elaine Steinbeck and Thomas Steinbeck, 2002
Editor © Miroslav Jindra, 2003
Translation © Klára Cabalková, 2003
Preface © Miroslav Jindra, 2003
ISBN 80-7243-197-8